LEV TOLSTOI

despre Dumnezeu și om din jurnalul ultimilor ani

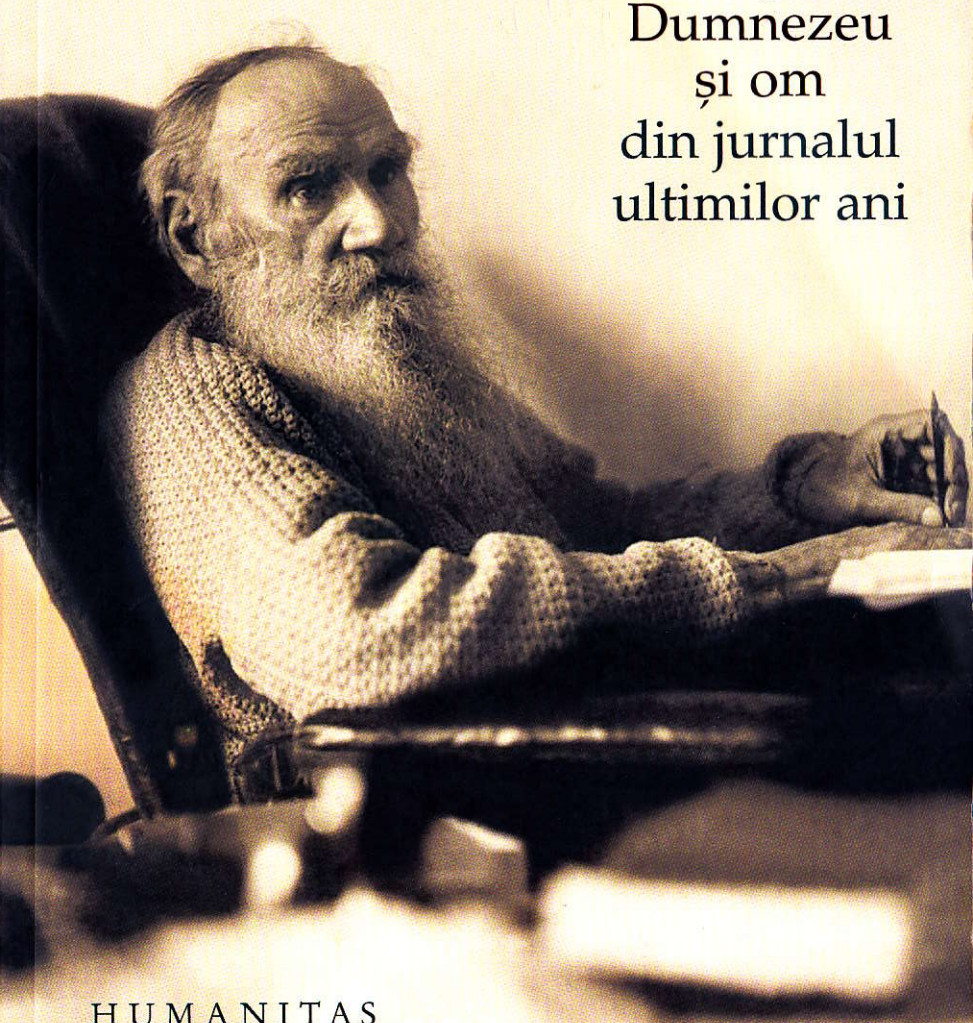

HUMANITAS

LEV TOLSTOI

Despre Dumnezeu și om

Din jurnalul ultimilor ani (1907–1910)

Traducere din rusă de
ELENA DRĂGUȘIN-RICHARD

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Vlad Zografi
Coperta: Ioana Dragomirescu Mardare
Tehnoredactor: Daniela Dumitrescu
Corector: Nadejda Stănculescu

Tipărit la C.N.I. „Coresi" S.A.

Lev Nikolaevici Tolstoi
Bojeskoe i celoveceskoe. Iz dnevnikovyh zapisej poslednih let
Moskva, Eksmo-Press, 2001

© HUMANITAS, 2005, 2009, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
TOLSTOI, LEV NIKOLAEVICH
Despre Dumnezeu şi om: din jurnalul ultimilor ani (1907–1910)/ Lev Tolstoi; trad.: Elena Drăguşin-Richard. – Bucureşti: Humanitas, 2009
ISBN 978-973-50-2443-7
I. Drăguşin-Richard, Elena (trad.)
821.161.1-94=135.1
821.161.1-97=135.1

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poştă: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, Bucureşti
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Notă asupra ediţiei

Traducerea de faţă s-a făcut după ediţia apărută la Moscova în 2001, *Despre Dumnezeire şi umanitate*, apărută la editura Eksmo-Press. Volumul conţine fragmente mai puţin cunoscute din jurnalul lui Lev Tolstoi din ultimii săi ani despre viaţă şi moarte, credinţă şi morală, bine şi rău. Însemnările din această perioadă au fost considerate de scriitor mult mai importante decât operele sale literare. Cugetările pe temele filozofice eterne şi căutarea permanentă a expresiei lor deveniseră principala preocupare a lui Lev Tolstoi. Partea a doua a volumului conţine aforismele lui Tolstoi din aceeaşi perioadă, aşa cum au fost consemnate de D. P. Makovitki, medicul de familie al scriitorului.*

Tolstoi a început să ţină un jurnal încă din 1847, dar în ultimii ani cuvintele încep să i se pară insuficiente şi nepotrivite pentru a formula acele lucruri care îi par limpezi, dar care nu se supun condeiului. Deoarece „prin cuvinte, întotdeauna imprecise, neclare, mereu incomplete, vorbesc în imperfecţiunea lor numai oamenii", iar „Dumnezeu are un alt limbaj, alt mijloc de a transmite adevărul: prin faptul că ne face conştienţi de natura Lui".

---

* Duşan Petrovici Makovitki (1866-1921), medicul de familie al lui Tolstoi între 1904-1910, autorul *Însemnărilor de la Iasnaia Poliana*. Slovac fiind, Makovitki nu stăpânea perfect limba rusă, însă în citarea afirmaţiilor lui Tolstoi se respectă în cea mai mare parte redactarea lui. În câteva cazuri, şi numai atunci când a fost indispensabil pentru a păstra sensul frazei, textul a fost modificat. (*N. t.*)

Scriitorul crede că omenirea se află deja în posesia unei preţioase moşteniri spirituale, iar filozofia universală cernută de proba timpului, de trecerea sutelor şi miilor de ani, constituie un ghid al vieţii. Budismul şi hinduismul, creştinismul şi islamul oferă adevărurile simple despre viaţă şi moarte. Printre maeştrii spirituali ale căror nume le întâlnim în Jurnal se numără Lao Zi, Confucius, Socrate, Platon, Epictet, Marc Aureliu, Pascal, Rousseau, Kant, Schopenhauer şi Emerson.

Tolstoi a depus eforturi uriaşe pentru a condensa această moştenire şi a o transforma într-un manual accesibil, care să ducă la unirea în spirit a oamenilor, prin eliminarea diferenţelor de natură religioasă, filozofică ori naţională. Jurnalul, dar şi culegerile de citate *Cercul de lectură*, *Pentru fiecare zi*, *Calea vieţii* stau mărturie acestui efort. Gânduri şi aforisme din jurnal au văzut lumina tiparului încă din timpul vieţii scriitorului, dar Tolstoi era tulburat de ideea că oamenii copiază fragmente ale textului în lucru şi umblă în caiete fără ştirea lui. Convingerea lui era că unii oameni îi preiau ideile fără discernământ şi fără să aibă un sistem format de gândire, că le iau drept literă de lege, supunându-se unei robii spirituale benevole.*

Familia lui Tolstoi încearcă la rândul ei să intre în posesia Jurnalului. Soţia, Sofia Andreevna, pretinde ca Jurnalul şi alte opere să devină după moartea lui Tolstoi proprietate a familiei, în timp ce dorinţa scriitorului este de a renunţa la toate drepturile de autor. (Problema inegalităţii sociale, a existenţei bogaţilor şi săracilor, l-a frământat toată viaţa, iar unul dintre visele lui Tolstoi a fost distrugerea dreptului la proprietate. El face însă distincţia între material şi spiritual, între bogăţie morală şi sărăcie materială. „Problema nu este ca toţi să fie egali, ci ca toţi să se iubească. Poţi fi bogat şi să-i iubeşti pe cei săraci, şi să ai aceeaşi avere ca toţi ceilalţi şi să-i urăşti pe toţi.") Discordia din familie, provocată în mare măsură de încercarea de a renunţa la bunurile sale materiale, îl forţează pe Tolstoi să apeleze la unele acţiuni secrete. Astfel, îşi rescrie testamentul, iar soţia îl caută printre hârtiile lui, face scene, chiar încearcă să se otrăvească. În 1908 Tolstoi ţine un „Jurnal secret", iar în 1910 începe un „Jurnal pentru mine însumi", care devine o cronică a tragicei situaţii familiale. La 29 iulie 1910, Sofia Andreevna discută cu fiii Andrei şi Lev posibilitatea de a-l declara pe Lev Tolstoi alienat mintal.

Plecarea lui Tolstoi în octombrie 1910 nu poate fi însă interpretată numai din perspectiva familială sau numai ca o dorinţă de a evada din confortul vieţii aristocratice. Este o plecare pentru care Tolstoi s-a pregătit în diverse perioade ale vieţii, dar în 1910 are semnificaţia unei eliberări spirituale absolute, o ieşire dincolo de graniţele obişnuite.

Ultimele pagini ale jurnalului reflectă starea de armonie dintre suflet şi lume, de apropiere de Adevăr, de „conştiinţa esenţei Lui".

ELENA DRĂGUŞIN-RICHARD

* Igor Losievski, „Mă simt veşnic...", L. N. Tolstoi, *Despre Dumnezeire şi umanitate*, Moscova, Eksmo-Press, 2001.

Din jurnalul ultimilor ani

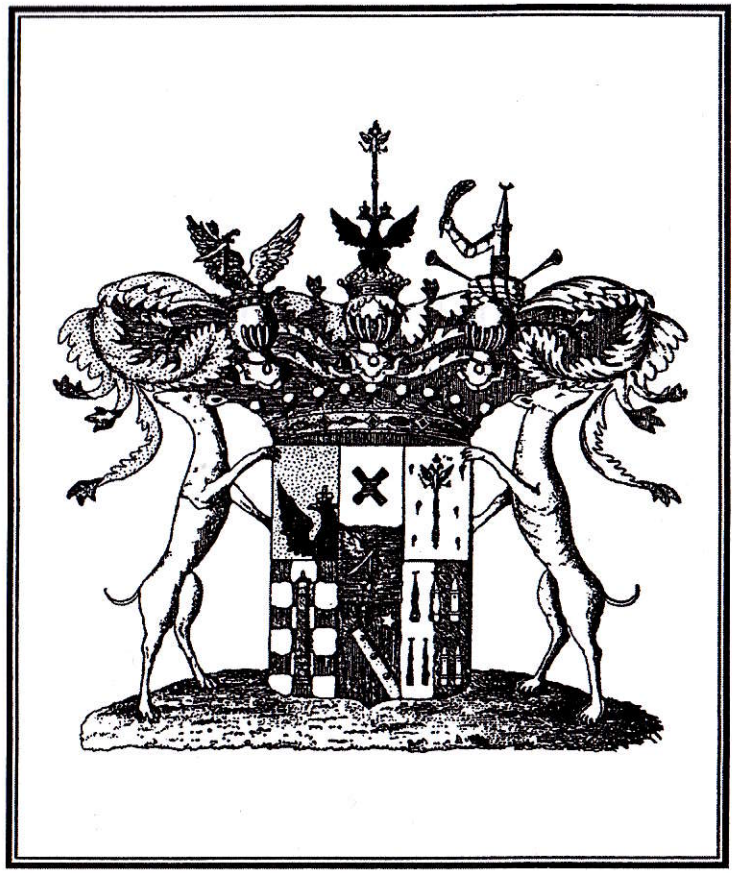

Blazonul contelui Tolstoi

1907

... Iubirea față de dușmani, față de cei care urăsc nu e o exagerare, cum pare la prima vedere, ci e ideea de bază a iubirii. La fel ca neîmpotrivirea, oferirea celuilalt obraz nu e exagerare și parabolă, ci lege, legea neîmpotrivirii, fără de care nu poate exista creștinismul. Creștinismul nu poate exista nici fără iubirea față de cei care urăsc...

Poate greșesc, dar mie mi se pare că abia acum, așa cum sunt, bune sau rele, roadele pomului meu au dat în pârg. (14 ianuarie)

Cât de îngrozit trebuie să se simtă omul singur pe lume, rupt de toate! Dacă, oricât ar rătăci, omul n-ar simți legătura spirituală cu lumea, cu Dumnezeu, n-ar putea trăi. Dacă însă pierde conștiința acestei legături, nu mai poate să trăiască și se omoară. Asta explică aproape toate sinuciderile. (14 ianuarie)

Muncitorii, în general săracii, nu sunt mai buni, ci mai răi decât bogații, îi judecă și îi invidiază. Pentru asta sunt vrednici de milă mai mult decât pentru sărăcia lor. Bogații sunt însă întotdeauna mai imorali decât săracii, profită de munca lor, trăiesc în trândăvie, și mai ales pentru asta sunt vrednici de milă. (14 ianuarie)

Viața nu e în mișcare, ci palpită, freamătă în fiecare ființă. Faptul că mie mi se pare că viața se deplasează în timp este o iluzie. Viața doar se manifestă tot mai mult și mai mult în timp. Soarele nu se deplasează în timp ce norii care îl acopereau îl descoperă din nou. (14 ianuarie)

Bucură-te, și iară spun ție, bucură-te. Dacă trăiești cum se cade, bucuria e neîncetată. Îmi dau seama de asta la bătrânețe.

Bătrânețea mă bucură. Sunt minute bune când mă bucură și apropierea morții. (14 ianuarie)

Conștiința e limitată în spațiu și timp, dar în sine e independentă. E liberă, dar se poate exprima, manifesta numai în spațiu și timp. (14 ianuarie)

Da, nu Rusia trebuie salvată, ci ceea ce este de milioane și milioane de ori mai scump decât închipuita existență a Rusiei, sufletul nostru. (14 ianuarie)

N-aș vrea să mor fără să exprim ce simt și înțeleg acum cu toată claritatea. E caraghios că scriu la sfârșitul vieții un adevăr cunoscut de toată lumea, iar adevărul acesta cum îl înțeleg eu acum, sau mai degrabă cum îl simt, îmi pare absolut nou. Adevărul e că trebuie să-i iubim pe toți și să ne clădim viața așa încât să-i putem iubi pe toți. Aș vrea să scriu o astfel de lege a lui Dumnezeu pentru copii. (14 ianuarie)

Nu trebuie să ne închipuim că e nevoie ca viața oamenilor religioși să fie copleșită de grija susținerii religiozității și că ea trebuie să fie plicticoasă, închinată unei activități abstracte. Dimpotrivă, viața oamenilor care au un temei religios nu poate să nu fie plină de bucurie și complet liberă de preocuparea pentru religiozitatea lor.
A gândi altminteri e ca și cum am crede că oamenii cu vederi politice și științifice nu vorbesc decât despre politică și știință. (14 ianuarie)

Învățătura religioasă trebuie să stea la baza educației. Educația fără învățătura religioasă (așa cum se face la noi) nu e educație, ci deopotrivă depravare și amorțirea capacităților superioare. (14 ianuarie)

Pentru a nu trăi chinuit trebuie să ai în față nădejdea bucuriei. Însă ce nădejde a bucuriei mai poate fi, când ai în

față bătrânețea și moartea? Există numai o ieșire din această situație, să-ți închini întreaga viață desăvârșirii spirituale, în comuniune tot mai mare cu Dumnezeu. Numai atunci viața este bucurie neîntreruptă, iar moartea este și ea o bucurie. (14 ianuarie)

Dintre organele omului, mai presus de toate este rațiunea, iar omul nu poate, nu trebuie să renunțe la ea, căci viața lumii e lucrarea oamenilor călăuziți de rațiune. Buna înțelegere a oamenilor se va realiza nu prin refuzul rațiunii, ci prin recunoașterea de către toți a legilor ei. (14 ianuarie)

Un anarhist cu idei expropiatoare le spunea odată prin sate țăranilor că nu trebuie să muncească pentru stăpâni și că trebuie să le confişte ce consideră ei (stăpânii) că le aparține. Aș fi vrut să-l întreb pe el și pe învățătorii lui: pentru chiaburul care are 10 cai, e cărăuș sau face cărămizi ș.a.m.d., se poate munci sau nu? Dacă încă se mai poate, atunci unde ne oprim? Și dacă stabilim pentru cine nu se poate munci, cum putem afirma, legifera asta? Vom stabili legi care se vor pune în aplicare cu forța? Dar atunci vor exista noi abuzuri ale puterii. (2 februarie)

Organizarea societății pe baza constrângerii are ca scop curmarea actelor de violență între oameni. Pe când cugetarea, experiența și întreaga istorie ne arată că dreptul la constrângere oferit unora nu a putut și nu poate împiedica oamenii să încalce rânduiala existentă și să recurgă la violență. Reiese că o rânduială întemeiată pe constrângere va duce doar la sporirea numărului celor care folosesc violența. (2 februarie)

... Aș mai adăuga la ideea imposibilității de a organiza societatea fără constrângere și că, așa cum societățile antice erau de neconceput fără sclavi, ar fi fost de asemenea de neconceput fără niște ființe și mai nefericite decât sclavii, fără

stăpâni. Sclavii au fost eliberați, e timpul să fie eliberați și acești nefericiți. (10 februarie)

Pentru a înțelege limpede irealitatea spațiului (corporalității) și timpului (mișcării), faptul că și una și alta sunt numai limitări ale gândirii noastre, trebuie să concep și că trupul meu în spațiu, precum și mișcarea mea în timp sunt în egală măsură infinit mici în comparație cu marele infinit (pe care nu pot să nu-l accept) și infinit mari în comparație cu cele infinit mici la care trebuie neapărat să cugetăm. (13 februarie)

Tocmai m-am gândit că oamenii limitați intelectual, așa-numiții materialiști, se sustrag dinaintea oricăror raționamente serioase despre însușirile naturii umane și ale rațiunii (vezi Kant, Platon, Hristos) considerând că toate acestea sunt doar „filozofie" incertă, neclară, contradictorie, în cadrul căreia toate raționamentele sunt inutile. (13 februarie)

Ce fenomen uimitor că brahmanismul, în ciuda înțelegerii sale religioase mult superioare iudaismului, a fost supus acelorași denaturări, dacă nu chiar unora mai grave, sau mai degrabă a fost invadat de tumori. (13 februarie)

Atât de rar întâlnim, și încă și mai rar simțim, adevărata iubire, iubirea față de iubire, iubirea nu numai față de toți oamenii, dar și față de tot, de Dumnezeu. Doamne, ajută-mă să trăiesc în această iubire, vino și sălășluiește în mine. (13 februarie)

Revoluționarii sunt mânați mai ales de invidie, ambiție și iubire de putere. Și ceea ce e mai rău, aceste sentimente urâte sunt mascate de falsa iubire și compasiune pentru popor și, ceea ce e și mai ridicol, de falsa iubire de libertate: se aservesc puterii, în cea mai cumplită dintre sclavii, din dragoste de libertate! (13 februarie)

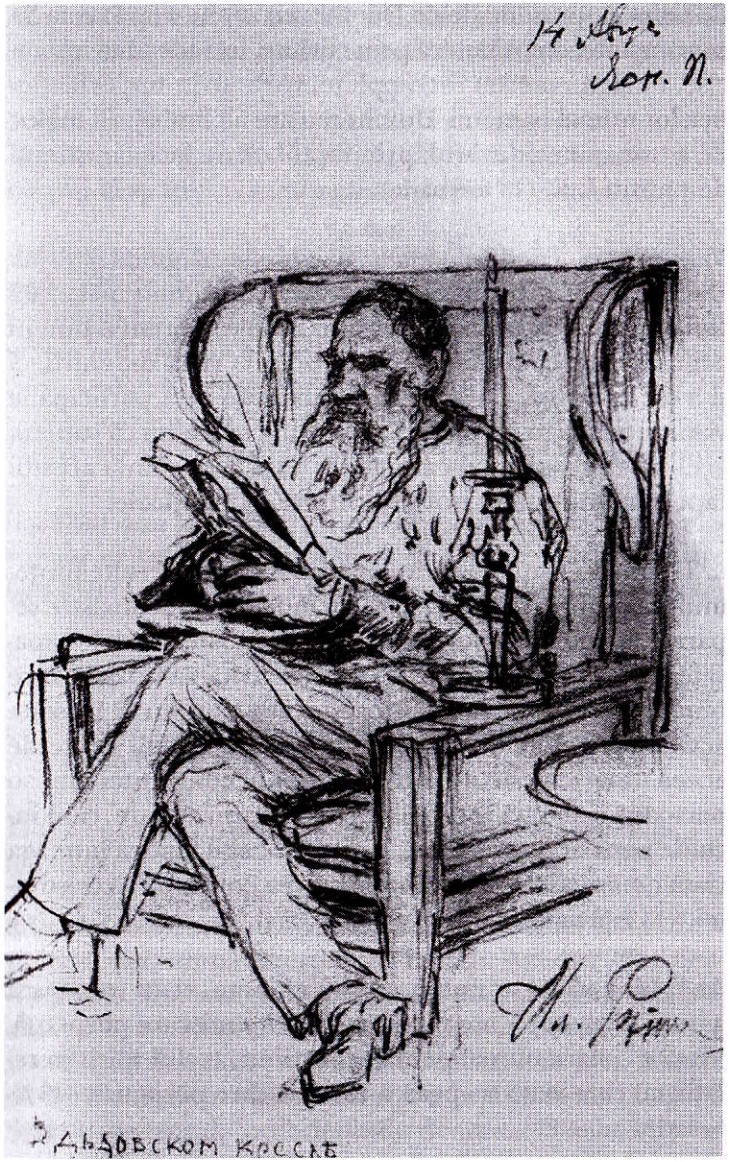

I. Repin, Tolstoi în fotoliul bătrânesc. Desen în creion, 1887.

Gândim şi spunem: de ce Dumnezeu nu ne-a spus voia Sa prin cuvinte, dar uităm că prin cuvinte, întotdeauna imprecise, neclare, mereu incomplete, vorbesc în imperfecţiunea lor numai oamenii; Dumnezeu are alt limbaj, alt mijloc de a transmite adevărul: prin faptul că ne face conştienţi de natura Lui. (13 februarie)

Viaţa se întemeiază pe *năzuinţa* noastră nemărginită *spre bine.* Dar, ca fiinţe mărginite şi separate, nu primim niciodată întreg acel bine pe care îl dorim. Binele suprem îl putem primi numai ca participanţi nu doar la viaţa omenirii, ci şi a tot ce există. Iar această posibilitate de a participa la viaţa *Întregului* o avem dacă devenim conştienţi că suntem acel început spiritual care ne dă viaţă. Conştiinţa acestui fapt se manifestă în noi prin iubire. (13 februarie)

... Trăim aici viaţa noastră separată şi viaţa unei alte fiinţe, mult mai cuprinzătoare, care include fiinţările noastre separate aşa cum corpul nostru include toate celulele separate care îl alcătuiesc. Şi de aceea activitatea noastră spre binele acelui *Întreg* nu se iroseşte, aşa cum nu se iroseşte activitatea celulelor pentru întregul organism. Poate de aceea moartea este doar un transfer al conştiinţei dintr-o persoană separată într-o fiinţă mai cuprinzătoare, care include persoanele separate. Şi asta probabil fiindcă întreaga viaţă omenească este numai sporirea continuă a conştiinţei. (13 februarie)

Ar fi bine să ne amintim mereu că viaţa, viaţa trupească a unei fiinţe separate nu e o stare, ci o mişcare perpetuă. Viaţa e o stare numai pentru conştiinţa acelui spirit în relaţie cu care viaţa trupească este mişcare perpetuă. (13 februarie)

Viaţa lumească (de la naştere până la moarte) este înţelegerea tot mai bună de către om a spiritualităţii sale. Pentru

ca acest lucru să fie posibil trebuie ca fiinţa spirituală să se deschidă tot mai mult. Această deschidere ne apare ca mişcare în timp şi spaţiu a trupului. (13 februarie)

Mişcarea se raportează la timp la fel cum se raportează corpul la spaţiu. (13 februarie)

Astronomia este ştiinţa care arată în modul cel mai limpede cât de iluzorii sunt spaţiul şi timpul. Trebuie să fii complet idiot sau savant pentru a nu înţelege că, dacă sunt atâtea miliarde de kilometri până la Sirius, ar trebui, conform aceluiaşi raţionament, să existe şi stele la distanţe care nici măcar nu pot fi scrise în cifre în spaţiul dintre noi şi Sirius. Iar aceasta ar fi doar o mică fracţiune din distanţa până la lumi şi mai îndepărtate, şi tot aşa la nesfârşit. Şi dacă aşa stau lucrurile, e limpede că lumile astea nici măcar nu există, ci ne arată doar că reprezentările noastre sub forma timpului şi spaţiului sunt iluzorii. (13 februarie)

Bogatul cumsecade îl compătimeşte pe sărac şi se ruşinează de bogăţia sa, iar adesea doreşte sincer să-i facă un bine săracului. Chiar şi săracul cumsecade îl invidiază aproape mereu pe bogat, îi este ciudă că e sărac şi i-ar face mai curând rău decât bine bogatului.
Mai ales în privinţa asta săracii sunt vrednici de milă. (13 februarie)

E uşor de zis: nu trebuie să-i urăşti pe oamenii răi, ci dimpotrivă, să-i compătimeşti şi să-i iubeşti. Aşa este. Dar pentru a face sincer acest lucru, există numai o singură cale: a-L vedea, a-L simţi şi a-L iubi în ei pe acel Dumnezeu care se află şi în tine şi în ei. Pentru a fi în stare de asta, trebuie să devii conştient că Dumnezeu e în tine şi să-L iubeşti. Şi de aceea totul, totul depinde de asta. (13 februarie)

Judecă-i pe alţii la fel ca pe tine însuţi. Căci ei sunt tu. Şi de aceea fii îngăduitor cu faptele lor rele, aşa cum ai fost

şi eşti cu tine. Şi tot astfel doreşte căinţa şi îndreptarea păcatelor lor, aşa cum nădăjduieşti să ţi se ierte ale tale. (13 februarie)

Toate credinţele au acelaşi întemeiere. Şi nu poate fi altminteri, omul e acelaşi pretutindeni. (13 februarie)

Uitarea de sine e necesară şi în doctrinele religioase; trebuie să uiţi tot ce ţi-e drag, familiar, pentru a te pune de acord cu alte doctrine. (13 februarie)

De ce ne avântăm înainte, mereu înainte? Pentru că viaţa e descoperire. (13 februarie)

Eliberarea poporului, constituţia, feluritele libertăţi, măreţia statului, patriotismul, cea mai bună rânduială socială, toate sunt numai poleieli sub care se ascund invidia, iubirea de putere, ambiţia, orgoliul, trândăvia, disperarea. Urmările acestor intenţii bune sunt lupta împotriva tuturor, ura în locul iubirii şi o decădere tot mai mare a moravurilor. (13 februarie)

Viaţa ni se prezintă ca mişcare. Pentru ca mişcarea să existe trebuie să avem un punct fix faţă de care să se producă mişcarea. Conştiinţa spiritualităţii noastre e un astfel de punct. Ceea ce ne apare ca mişcare este ridicarea vălurilor ce acoperă duhul pe care îl aflăm în noi. (13 februarie)

Viaţa noastră ni se pare mişcare, începând cu naşterea şi sfârşind cu moartea. Iar noi vrem să judecăm prin prisma vieţii noastre trecătoare întreaga viaţă, atribuindu-i mişcare, început şi sfârşit. Vorbim despre facerea lumii sau zămislirea ei, despre sfârşitul lumii şi despre dinamica vieţii în lume, în vreme ce termenii aceştia sunt proprii numai părţii noastre limitate de viaţă, nicidecum nu pot fi proprii întregii vieţi a lumii. (13 februarie)

Una din cele mai nefaste rătăciri ale celor ce vor să-şi îmbunătăţească viaţa e părerea că există o ordine, o rânduire socială în care oamenilor le poate fi mai bine decât în oricare alta. Lupta cronică a partidelor, păturilor sociale care formează aparenţa ordinii, toate astea sunt doar amăgiri care aduc cu ele un nou rău fiindcă îi distrag pe oameni de la singura preocupare ce ar duce la o mai bună rânduire socială: lucrul oamenilor asupra lor înşişi. (13 februarie)

Presa înlocuieşte tot mai mult comunicarea personală dintre oameni. Această substituţie defavorizează mai ales comunicarea iubitoare dintre oameni. Oricât de mari ar fi avantajele răspândirii presei, acest dezavantaj aproape că înclină balanţa de partea opusă. (13 februarie)

Conştiinţa religios-metafizică are patru trepte:

1) Ştiu că exist.
2) Ştiu că există alţi oameni şi alte fiinţe.
3) Ştiu că începutul, temeiul existenţei tuturor oamenilor, animalelor şi tuturor celor câte există este acelaşi în ele ca şi în mine.
4) Năzuiesc spre unirea temeiului vieţii mele cu viaţa altor fiinţe prin iubire. (13 februarie)

N-am cum să ştiu nimic în mod nemijlocit despre ce a fost pe când eu nu eram, n-am cum să ştiu cum era viaţa mea în pântecele mamei şi în prima copilărie, nu ştiu nimic în mod nemijlocit despre ce s-a întâmplat cu mine în timpul somnului sau uitării de sine. Toate astea n-ar exista dacă n-ar fi oameni ca mine, de la care aflu ce ştiau despre viaţa necunoscută mie şi despre ce o precede. Toate astea sunt rezultatul comunicării mele cu alţi oameni, care prin poveştirile lor îmi dau o imagine despre ce s-a întâmplat şi cu mine şi până la mine. Aceste mărturii sunt necesare numai pentru înlănţuirea exterioară a fenomenelor, dar în sine nu fac parte din viaţa mea, nu-mi sunt necesare şi adesea

sunt inexacte, însă exactitatea sau inexactitatea lor n-are importanţă pentru mine. Pentru mine contează, şi constituie adevărata mea viaţă, tot ce am cunoscut direct şi a fost revelat conştiinţei mele prin gândurile fiinţelor conştiente care au stat de vorbă cu mine în viaţa asta, sau care au trăit cu mii de ani în urmă şi au exprimat în cuvinte ce se ascundea tulbure în conştiinţa mea şi, primind forma expresiei, a devenit parte din ea. Astfel, gândurile lui Buddha, Kant, Hristos, Amiel şi alţii fac parte din viaţa mea, în timp ce o mare parte a vieţii mele din tinereţe şi a vieţii oamenilor care trăiesc alături de mine şi care vorbesc cu mine zi de zi e complet dată uitării. (13 februarie)

În legătură cu liberul-arbitru, pentru a răspunde la întrebarea dacă omul e liber, trebuie să spunem mai întâi că omul are două conştiinţe, cea corporală şi cea spirituală (adică omul se simte când spiritual, când corporal). În ce priveşte conştiinţa corporală, aici nici nu poate fi vorba de libertate, întrucât viaţa corporală are loc în condiţiile spaţiului şi timpului (şi nu există prezent). Nici în ce priveşte conştiinţa spirituală nu poate fi vorba de libertate, întrucât nu există nimic atât de puternic ca s-o poată constrânge, ea fiind atotputernică. Iar această conştiinţă se manifestă numai în ceea ce nu există pentru conştiinţa corporală, în prezent. De aceea, la întrebarea privind liberul-arbitru răspunsul este: omul nu e liber în conştiinţa corporală şi e liber în cea spirituală. La întrebarea: e omul liber să treacă dintr-o stare a conştiinţei în alta?, răspunsul este: viaţa există numai în conştiinţa spirituală. (19 februarie)

De ce sunt eu o manifestare separată a lui Dumnezeu? Pentru a avea parte de binele conştiinţei de sine şi al comunicării cu întreaga lume. (22 februarie)

Dogmatismul e necesar şi nu dăunează copiilor. (22 februarie)

E tot mai limpede pentru mine nebunia şi mai ales vinovăţia, mârşăvia activităţii politice, făţărnicia acestei activităţi. (17 martie)

Ciudat lucru, nemaiauzit de mine, pasă-mi-te cauza lipsei de iubire a fiilor pentru taţi (se înţelege, în familiile necreştine) este invidia şi rivalitatea dintre aceştia. (17 martie)

Prezentul este acel moment din afara timpului care uneşte trecutul cu viitorul. În acest prezent pot face apel la conştiinţă pentru ca momentul să devină real. Trecutul şi viitorul sunt însă iluzii. (17 martie)

Eu sunt unul, am fost şi voi fi, sunt o apariţie de-o clipă în timp. (17 martie)

Eu, spiritul, nu vreau să fiu în trup; prin urmare, nu mă aflu în trup prin voia mea, ci printr-o voie superioară. (17 martie)

Simt avantajele bătrâneţii şi bolilor care mă eliberează de preocuparea faţă de părerile oamenilor. Mă ajută şi faptul că acum ei mă ocărăsc mai mult decât mă laudă. (17 martie)

Omul e liber numai în zona conştiinţei. Conştiinţa e posibilă însă numai în clipa prezentului. (17 martie)

Mă simt veşnic, singurul cu adevărat existent. Şi tot eu, când mă gândesc la mine, mă văd ca pe un nimic, părticică infinit mică din ceva infinit mare. Care e adevărată, prima sau a doua afirmaţie? Dacă e a doua, atunci conştiinţa primului, veşnicului „eu" e înşelătoare. Dar asta nu-i cu putinţă, fiindcă fără această amăgire (primul „eu") nu există viaţă, nu există nimic, şi mai ales nu există al doilea „eu".
Dacă însă prima afirmaţie e adevărată, atunci înseamnă că toată viaţa trupească e amăgire. Dar nici asta nu se poate,

fiindcă fără viaţa trupească n-aş fi putut face aceste raţionamente. Şi de aceea există şi una şi alta: Eu sunt fiinţă spirituală, nonspaţială, atemporală, în condiţii corporale, spaţiale şi temporale. (17 martie)

Mila este asemeni omului care seacă un câmp mustind de apă săpând canale de scurgere, iar apoi îl udă numai acolo unde e prea uscat. Poporului i se ia tot ce are, chiar şi posibilitatea de a se hrăni prin munca sa, iar apoi se fac eforturi pentru a-i sprijini numai pe cei mai sărmani, împărţindu-le o parte din ce li s-a luat. (17 martie)

Eu nu sunt numai eu, L.N. cel în carne şi oase, de la naştere până la moarte, ci eu, chiar şi din punct de vedere trupesc, sunt manifestarea corporală a tuturor strămoşilor mei la nesfârşit şi veriga de legătură între ei şi urmaşii mei, tot la nesfârşit: Eu sunt sclipirea de-o clipă a ceva. (17 martie)

Tradiţia unui neam este manifestarea brută a conştiinţei unităţii sale. (17 martie)

Dragostea nu exprimă bine conştiinţa unităţii oamenilor. [...] Pesemne dragostea este numai consecinţa acestei conştiinţe, iar conştiinţa unităţii se află mai adânc. (17 martie)

Viaţa omului este întotdeauna o trecere de la conştiinţa animalică la conştiinţa spirituală. Dar ce fel de trecere e aceea, când timpul nu există?
Trecerea nici nu există de fapt, iar mie şi conştiinţa corporală, şi cea spirituală îmi sunt accesibile numai în timp, altfel spus: sub formă de timp. Spui că timpul este numai formă, că timpul nu există. Dar ce înseamnă faptul că înainte nu existai, iar acum eşti, trăieşti pe lume şi vei muri?
Înseamnă că nu pot înţelege simultan existenţa şi inexistenţa în această lume. Aşa că sunt şi nu sunt pe lumea asta. (17 martie)

Cât de chinuiţi trebuie să fie cei care au mulţi bani. Atât de mulţi le cer, cum se pot ei lămuri cui să dea? Singura soluţie e să dea tot. (17 martie)

Ar fi bine să uit de mine, dar nu se poate, şi de aceea trebuie să pun semnul egalităţii: poartă-te cu alţii cum ai vrea să se poarte ei cu tine. (17 martie)

Dacă într-o dispută observi că omul îşi apără condiţia exterioară, întrerupe imediat discuţia. (17 martie)

Celor tineri le e greu să-şi neglijeze trupul. Dar nu trebuie să facă totul dintr-o dată. Întâi să nu mai facă rele, apoi să facă lucruri bune, apoi să se dăruiască. (17 martie)

Faptul că adevărata viaţă e în afara timpului e demonstrat cel mai limpede prin aceea că ea există doar în prezent, care e întotdeauna atemporal. (17 martie)

Mi l-am amintit atât de viu pe dragul băieţel Nikolaşa, încât mi s-a părut că eu sunt el, că zâmbesc cu zâmbetul lui, că îmi strălucesc ochişorii lui. Aşa se întâmplă când iubeşti. Oare aceasta nu e o dovadă clară că în noi trăieşte un singur duh şi că iubirea anulează separarea? (17 martie)

Timpul e înlăturarea vălurilor de pe duhul nemişcat, unic şi adevărat al lui Dumnezeu. (17 martie)

La început impenetrabilitatea materiei în spaţiu ascunde văzului nostru unitatea duhului adevărat. Mişcarea în timp înlătură aceste văluri. (17 martie)

Numai bătrânii şi copiii trăiesc adevărata viaţă, liberi de poftele sexuale. Restul sunt doar o fabrică de perpetuare a animalelor. De aceea desfrâul bătrânilor şi copiilor e respingător.

Şi oamenii îşi închipuie că toată poezia stă în viaţa sexuală. Adevărata poezie e întotdeauna în afara ei. (17 martie)

Cea mai cumplită şi periculoasă înşelăciune pentru omenire e fariseismul, făţărnicia care face ca activitatea egoistă în scopuri personale să treacă drept slujire a lui Dumnezeu. (Făţărnicia asta apare încă din vremurile de demult.) Fariseismul politic dezvoltat în vremurile noastre e poate chiar mai dăunător. Oamenii, de la Ţar până la muncitorul de rând, se conving pe ei înşişi şi îi conving pe alţii că sunt preocupaţi de binele poporului, când de fapt n-au nici în clin, nici în mânecă cu asta, sunt mânaţi numai de un egoism primitiv.
Mai există şi fariseismul din familie. Omul e zgârcit, iubitor de putere, vrea să se convingă pe sine şi să-i convingă pe alţii că tot ce face e pentru familia lui. (17 martie)

Cât de simplu e totul. Toţi cei care sunt jos vor să se caţere sus, pe cei care sunt deja acolo. Se caţără sub diverse pretexte, cel mai frecvent fiind iluminarea. Dar cine o să-i susţină când se vor fi căţărat cu toţii? Bine că Anglia are sclavi în India, în colonii.
Citindu-l pe Pascal am înţeles pentru prima dată cum trebuie interpretat *l'homme dans l'état de péché** şi *la rédemption***. Mersul firesc al vieţii, trecerea de la spontaneitatea animală la cerinţele vieţii spirituale, el (şi toţi clericii) îl numeşte mântuire, ispăşire primită de la Hristos. (17 martie)

*Ekklesia**** ca adunare a aleşilor este primul păcat, încălcarea învăţăturii lui Hristos despre frăţia universală. (17 martie)

Toate revoluţiile sunt dăunătoare şi zadarnice pentru că militanţii lor sunt conduşi numai de egoism. Doar lucrarea

* Omul în starea păcatului (fr.). (*N. t.*)
** Mântuire (fr.). (*N. t.*)
*** Adunarea credincioşilor, în sensul creştin, Biserică (gr.). (*N. t.*)

în folosul lui Dumnezeu poate schimba orânduirea deja stabilită. (17 martie)

Spun: viaţa se dezvăluie. Dar ce sunt eu în acest proces? Pot sau nu pot să contribui la această dezvăluire? Poţi. Poţi nu prin mişcare, ci prin respectarea imobilităţii tale, prin transferarea ta în unicul adevăr, care e întotdeauna nemişcat. (17 martie)

Rugăciunea-cerere, deşi falsă prin scopul său, e totuşi de folos sufletului, e totuşi un semn al dependenţei de Dumnezeu. Greşeala constă în transferul prezentului atemporal în viitor şi al spiritualului în corporal. (5 aprilie)

Iepurii se înmulţesc şi se luptă, dar oamenii se desăvârşesc şi de aceea n-au nevoie de luptă. (5 aprilie)

Aşa cum toată apa se scurge din găleată printr-o gaură cât de mică, la fel toate bucuriile vieţii (iubirii) nu rămân în sufletul omului dacă el nu e iubitor fie şi numai faţă de un singur om. (5 aprilie)

Ca să nu faci rău aproapelui tău şi să-l iubeşti trebuie să înveţi să nu-i spui ceva rău şi nici să nu spui despre el ceva rău; iar pentru asta trebuie să înveţi să nu gândeşti nimic rău despre el. E cu putinţă. Numai atunci poţi să nu faci rău omului şi să-l iubeşti. (5 aprilie)

Mi se întâmplă ca atunci când iubesc pe cineva, nu doar văd, ci simt zâmbetul lui şi simt că eu sunt el, cum s-a întâmplat de curând cu băieţelul meu Kolia. Aşa se întâmplă mai ales când ţi-e milă. E confirmarea faptului că Dumnezeu e unul în noi toţi şi că El este iubire. (5 aprilie)

Memoria nu e oare conştiinţa (revelaţia duhului) trecutului, iar raţiunea, conştiinţa (revelaţia duhului) viitorului? (5 aprilie)

Singura diferență dintre om și animal este că omul știe că va muri, iar animalul nu știe. Diferența e uriașă. (5 aprilie)

Femeia miloasă e mulțumită că s-a îndurat și i-a dat femeii sărace. Iar femeia săracă se gândește că știe să ceară, e mulțumită și se laudă cu asta.
„De mine nu scapă." (5 aprilie)

Există memoria mea personală, ce am trăit eu; există memoria neamului, ce au trăit strămoșii, care se exprimă în mine prin caracter; există memoria universală, a lui Dumnezeu, memoria morală a ceea ce știu despre începutul din care provin. (5 aprilie)

Mă gândesc la ierarhia ideilor despre învățătura morală a copiilor și văd că în domeniul spiritual nu există în primul rând, în al doilea, în al treilea, nu există nimic mai mult sau mai puțin important. Totul e la fel de important și totul e în primul rând. (5 aprilie)

Simt (am simțit) cât se poate de pregnant bucuria, liniștea, fericirea stării de iubire față de tot. Numai în starea asta totul e bine și în viață și în moarte. Chiar dacă se întâmplă rareori, încerc totuși acest sentiment. (5 aprilie)

Zeflemeaua, mai ales cea inteligentă, îl prezintă pe zeflemist mai presus de cel de care râde; dar de cele mai multe ori (de fapt mereu) zeflemeaua e semn sigur că omul nu înțelege subiectul de care râde. (5 aprilie)

Gândim și chiar rostim: de ce Dumnezeu nu ne spune prin cuvinte ce vrea de la noi? Dar uităm că numai noi, în slăbiciunea noastră, vorbim prin cuvinte inexacte, insuficiente, unilaterale. Iar Dumnezeu are alt limbaj, alt mijloc de transmitere a voii sale. Acest mijloc este întreaga viață a lumii exterioare și tot ce s-a investit în sufletul nostru. (5 aprilie)

Viața se dezvăluie. Ei, și tu ce faci? Poți sau nu să contribui la această dezvăluire?
Poți prin menținerea imobilității tale, prin nemișcarea simultană cu ceea ce te acoperă. Mișcându-te, rămâi nemișcat. Menținându-ți nemișcarea, te miști. (5 aprilie)

Pentru a ierta trebuie să uiți, să vrei să uiți pentru ce ierți și să iei relațiile de la început. (5 aprilie)

Numai acum încep să trăiesc viața adevărată. Numai acum încep să mă tem de un singur judecător și să mă călăuzesc după judecata Lui. (5 aprilie)

Moise nu a văzut pământul făgăduit spre care își conducea poporul. Îmi place foarte mult alegoria asta. Regretăm adesea că nu vedem roadele muncii noastre, dar să nu vedem, să înfăptuim fără așteptarea răsplății e condiția indispensabilă și esențială a oricărei fapte cu adevărat bune. (9 aprilie)

Timpul e una din formele de manifestare ale adevăratei vieți, acea formă în care nouă, oamenilor, ne este accesibilă viața asta. (30 aprilie)

Cei care trăiesc adevărata viață sunt mai ales copiii, când pășesc în viață și nu știu încă nimic despre timp. Ei vor mereu ca nimic să nu se schimbe. Cu cât înaintează în viață, cu atât se supun mai mult iluziei timpului. Spre bătrânețe, iluzia asta slăbește, timpul pare că trece mai repede și, în sfârșit, bătrânii pășesc tot mai mult în viața atemporală. Așadar mai ales copiii și bătrânii trăiesc adevărata viață. Oamenii care trăiesc pentru viața sexuală mai curând pregătesc materialul vieții adevărate decât o trăiesc ei înșiși. (30 aprilie)

Egoismul e blamat. Dar egoismul e legea fundamentală a vieții. Problema e ce anume poate fi considerat „ego-ul"

nostru, conştiinţa sau corpul, ori mai degrabă, conştiinţa spirituală sau cea corporală? (30 aprilie)

Anarhismul care permite violenţa e o neînţelegere ridicolă. Există un singur anarhism înţelept: creştinismul, ignorarea oricăror manifestări politice externe ale vieţii şi viaţa fiecăruia pentru „eul" său propriu, dar nu cel corporal, ci cel spiritual. (30 aprilie)

„Eul" spaţial, material al trupului meu, ca şi „eul" temporal sunt în legătură cu Totul, cu întreaga lume spaţială nemărginită. Era limpede atunci când am scris despre asta, iar acum nu-mi mai aduc aminte. Legătura temporală este faptul că „eu" sunt creaţia strămoşilor mei nenumăraţi şi infiniţi şi la rândul meu sunt întemeietorul unui neam. Dar spaţial nu-mi pot aduce aminte în orice clipă cum se leagă toate astea. (30 aprilie)

Fiecare om are ceva superior la care ajunge, concepţia sa despre lume, în numele căreia trăieşte. El singur îşi făureşte concepţia despre lume. Şi orice om e capabil să recepteze doar ce corespunde concepţiei sale. Tot ce nu corespunde, oricât de limpede ar înţelege ceva rostit sau scris, trece prin el fără să lase nici o urmă. Iată o astfel de concepţie: viaţa mondenă a oamenilor din înalta societate, împodobită de idile, artă şi lux este bună. Alta ar fi: e bună participarea la rânduirea confortabilă a vieţii, cum se întâmplă în Europa. Încă una: e bine să fii plăcut, vesel. Şi încă una: e bine să-i uimeşti pe toţi. Nici una din ele nu e ce trebuie. Orice concepţie despre lume trebuie să fie exprimată limpede şi amănunţit. (30 aprilie)

Săracii simt o fericire mai mare decât bogaţii, fiindcă satisfacerea nevoilor, îmbrăcămintea, atunci când îţi lipsea, mâncarea, când flămânzeai, casa, când n-aveai un acoperiş,

aduc incomparabil mai multă bucurie decât satisfacerea poftelor bogaţilor. (30 aprilie)

Memoria despre trecutul apropiat dispare odată cu trecerea anilor: omul capătă din ce în ce mai mult conştiinţa „eului" său imobil. Dispare şi gândul asupra viitorului. Omul devine inapt pentru lume. (30 aprilie)

La fel cum, îmbătrânind, omul ajunge tot mai conştient de unitatea lui spirituală, tot astfel îmbătrâneşte şi lumea, ajungând la unitate şi împăcare. (30 aprilie)

... Viaţa este binele eliberării spiritului. Ceea ce înseamnă că pentru oameni binele constă în împlinirea dorinţelor. Există numai un singur lucru a cărui împlinire nu poate fi împiedicată de nimic: a deveni mai bun. (30 aprilie)

Când faci ceva, nu trebuie să faci pentru tine, fie şi numai pentru că niciodată nu poţi şti dacă tu vei fi cel ce se va bucura de roadele muncii tale. Din acelaşi motiv e nechibzuit să faci ceva doar pentru un om sau pentru un număr mic de oameni. E mult mai înţelept ca ce faci să fie pentru toţi. (30 aprilie)

Mi-a devenit limpede că nu trebuie să avem dispute, să demonstrăm avantajele unor moduri de viaţă faţă de altele, în general nu trebuie să vorbim despre ce va ieşi. Nimeni nu ştie asta. Trebuie să vorbim despre ce trebuie să facă fiecare pentru sufletul lui. (30 aprilie)

Omul se eliberează de separarea spaţială prin iubire, iar de separarea temporală prin conştiinţa originii sale spirituale neschimbătoare. (30 aprilie)

Cea mai rudimentară concepţie despre Dumnezeu se deosebeşte în foarte mică măsură de cea mai sublimă, în raport

cu apropierea de adevărata înțelegere a lui Dumnezeu. (30 aprilie)

Cel care se roagă idolului e ignorant și incult, dar cel care nu se roagă deloc e incult și prost. (30 aprilie)

Ce cumplită e situația oamenilor care nu au conștiința vieții lor spirituale la bătrânețe. Eu mă aflu în situația opusă. (30 aprilie)

Să greșești luându-i pe oamenii răi drept buni e de o sută de ori mai bine decât să greșești în sens invers. Ajută-mă, Doamne. (30 aprilie)

Am citit despre Dumă și mi-a părut rău că toți oamenii ăștia sunt deștepți și educați. Păcatul ar fi fost mai mic dacă ar fi fost proști și agramați. (30 aprilie)

M-a gândit la libertatea voinței. Libertatea pe care o avem de a schimba cursul vieții noastre nu poate schimba mersul general al vieții. Ca atunci când risipim un roi de albine, fiecare albină poate să-și schimbe locul, dar urmările generale ale risipirii vor fi aceleași. La fel și în cazul oamenilor care nu se supun legii generale. Libertatea constă în faptul că omul poate avea bucuria de a se supune conștient legii supreme a vieții lui. (30 aprilie)

Viața viitoare în împărăția lui Dumnezeu mi-o închipui cu bogați și săraci. Săracii vor fi împăcați cu sărăcia lor, iar bogații nu vor trebui să-și apere bunurile. Oamenii inculți vor fi bogați, se vor lupta între ei, oamenii culți vor fi săraci și nu se vor lupta cu nimeni. (30 aprilie)

Nu soarele e cel ce se mișcă, ci pământul se întoarce spre el; tot astfel nu timpul trece, ci lumea, ascunsă de timp, se dezvăluie sieși. (30 aprilie)

Cât de misterios e totul pentru oamenii bătrâni și cât le e de limpede totul copiilor! (30 aprilie)

Egoismul personal este un rău mic, egoismul familial este mai mare, egoismul partidului e și mai mare, egoismul statului este cel mai cumplit. (30 aprilie)

Calul nu ascultă, ci se lasă în voia celui care îl îmboldește. Îi este indiferent dacă merge la dreapta sau la stânga, iar la cea mai mică apăsare în stânga grumazului o ia la dreapta. La fel e și omul fără credință. (30 aprilie)

Nu spun că orânduirea statală e bună sau rea și că trebuie sau nu trebuie să faci politică, spun doar că, înainte să se ocupe de politică, fiecare trebuie să se ocupe de viața lui, de sufletul lui, și că cele mai înțelepte măsuri politice într-un stat cu 100 milioane de locuitori au mai puțin efect decât îndreptarea morală și religioasă a vieții unui singur om din aceste 100 milioane. (22 mai)

Ar fi o prejudecată ridicolă să-mi închipui că îmi pot întemeia prin forțele mele o casă, o familie. Și mai ridicol ar fi să-mi închipui că aș putea întemeia un popor, și încă mai ridicol că aș putea întemeia împărăția lui Dumnezeu pentru întreaga omenire. Toate astea, mai ales întemeierea vieții întregii omeniri, se săvârșesc după legi care îmi sunt inaccesibile și nu depind de mine. Să gândesc astfel și să acționez în consecință ar fi ca și cum o celulă din corpul meu ar încălca legile vieții sale pentru ca trupul meu să facă ce vrea ea. Tot ce putem face, la fel ca fiecare celulă a corpului nostru, e să ne îndeplinim legea vieții noastre în modul cel mai desăvârșit. Însă cursul general al vieții se săvârșește după legi și în scopuri inaccesibile nouă. (22 mai)

Conceptul creștin al egalității, înțeles nu cu smerenie, ci cu trufie, nu aduce unitatea, ci dezbinarea oamenilor. (22 mai)

Trei ipoteze: 1) duh = conştiinţă = raţiune sunt produse de materie şi dependente de aceasta. 2) Materia este produsă de conştiinţă şi e dependentă de ea. 3) Duhul şi materia sunt unite inseparabil şi nici una din ele n-o influenţează pe cealaltă.
În primul caz, la întrebarea de unde a apărut materia care alcătuieşte corpul meu trebuie să răspund: din materia care exista înainte. Iar ea? Din cea precedentă. Iar ea? Trebuie să accept că materia asta care apare singură e de neînţeles pentru mine.
În al doilea caz, la întrebarea de unde a apărut sufletul răspund că nu accept întrebarea. Sufletul, conştiinţa, raţiunea n-au apărut de nicăieri, ele sunt, sunt singurul lucru care există, şi sunt astfel încât în absenţa lor nimic nu există. Şi de aceea, în primul caz sursa se află în afara mea în nemărginire şi e absolut de neînţeles, iar în al doilea se află în mine şi e absolut limpede.
A treia ipoteză cade de la sine, fiindcă două principii ale vieţii — unul absolut de neînţeles, celălalt absolut limpede — nu pot fi egale. (28 mai)

Somnul seamănă perfect cu moartea pentru că se întrerupe conştiinţa, dar nu se întrerupe viaţa. Asemănarea constă poate şi în faptul că în somn începe o nouă conştiinţă, bazată încă pe cea dinainte (trează), dar nelegată de ea. Poate că asemănarea mai constă şi în faptul că întreaga noastră viaţă se raportează la viaţa adevărată precum visele la viaţa de acum. Aşa cum în viaţa asta, după fiecare adormire şi trezire, viaţa se dezvăluie mai mult, tot astfel adevărata viaţa se dezvăluie din ce în ce mai mult cu fiecare naştere după moarte. (28 mai)

Faptele din credinţă întăresc credinţa. Credinţa produce fapte. *Circulus vitiosus.* (28 mai)

A te folosi de libertatea revoluţiei pentru a te izbăvi de prejudecata necesităţii puterii. „Dar oamenii nu sunt pregătiţi."

Avem un *cercle vicieux.* Oamenii nu vor fi pregătiţi atâta timp cât va exista o putere care îi corupe. (28 mai)

După cum tutorele îl consideră pe pupil mereu nepregătit, la fel se întâmplă şi cu candidatul la funcţia de tutore. Anarhiştii văd răul puterii, dar cred în ea, în mijloacele ei. (28 mai)

Orice om poate fi iubit. Numai că, pentru a iubi astfel un om, nu trebuie să-l iubeşti pentru ceva, ci pentru nimic. Dacă ai să începi să-l iubeşti astfel, ai să găseşti şi motive. (28 mai)

Faptul că savanţii, istoricii pătrund tot mai adânc în studiul Antichităţii arată că trecutul ni se dezvăluie la fel ca viitorul, dar se dezvăluie printr-un alt proces, tot incomplet. (28 mai)

A întreba dacă există Dumnezeu e ca şi cum te-ai întreba: eu exist? Eu îl cunosc pe Dumnezeu în mine, nu întreg, ci o părticică, o manifestare. Dumnezeu este cel a cărui manifestare sunt eu, iar existenţa lui e la fel de inevitabilă ca a mea. (28 mai)

Partea rea a medicinei e că oamenii se ocupă de trup mai mult decât de suflet. Viaţa e rânduită astfel încât pier milioane de tineri puternici, sănătoşi, copii, piere viaţa însăşi, în timp ce sunt trataţi cei bătrâni, inutili, răi. Şi mai ales îi învaţă pe oameni, chiar şi pe cei din popor, să se ocupe mai mult de trup decât de suflet. (28 mai)

Se spune că nu există principiu spiritual, totul porneşte de la trup. Dacă oamenii trăiesc pentru trup, se ocupă numai de trup, niciodată nu se luptă cu el, atunci cum să gândească altfel? Copilul trăieşte pentru trup, dar nu explică, nu justifică asta. Însă necazul e când adultul continuă să trăiască la fel ca un copil şi găseşte pentru asta justificări

filozofice iscusite. Numai cel care se luptă cu trupul ştie ce e trupul, ştie ce se luptă cu el şi ce e mai puternic decât el. (28 mai)

Libertatea, egalitatea pot fi obţinute numai prin iubire, nu prin violenţă.
Dacă sunt obţinute prin violenţă, sunt cel mai mare rău. (28 mai)

Există două ştiinţe exacte: matematica şi morala. Una e cea mai superficială, cealaltă cea mai profundă. Ştiinţele astea sunt exacte şi neîndoielnice pentru că toţi oamenii au aceeaşi raţiune care receptează matematica şi aceeaşi natură spirituală care receptează morala (învăţătura vieţii). (28 mai)

Dumnezeu schimbă totul, dar nu se schimbă pe sine. (7 iunie)

Am conştiinţa trupului, a sufletului, dar nu am conştiinţa celui care are conştiinţa amândurora. Acesta şi e El, Dumnezeu, Iubirea. (7 iunie)

Viaţa nu e în trup, nici în suflet, ci în duh. El singur are conştiinţa ambelor, dar nimic nu are conştiinţa lui. (7 iunie)

Viaţa oamenilor e smintită. Şi viaţa cea veche, şi cea nouă sunt smintite şi se luptă între ele. Viaţa smintită care a îmbătrânit se consideră înţeleaptă, noua viaţă smintită se consideră progres: credinţa, politica, ştiinţa, arta, pedagogia, industria, comerţul, finanţele, agricultura, presa, relaţiile dintre sexe, medicina, psihiatria, tutunul, vinul. Totul e la fel de smintit, şi vechiul, şi noul. (9 iunie)

Lumea mi se dezvăluie într-un anumit moment al evoluţiei sale, şi mi se dezvăluie mie ca om (şi celorlalţi oameni) într-un anumit ritm, i.e. cu aceeaşi repeziciune, ca o roată a orelor care se învârte constant. Pot să-mi imaginez fiinţele,

care au devenit oameni cu mii de ani în urmă, în clipa când erau animale, pot să-mi imaginez lumea şi peste sute de mii de ani, când lupul va sta alături de miel (când va deveni ierbivor sau va fi îmblânzit). Acestea se referă la momentul dezvăluirii, dar pot să-mi imaginez şi un ritm al dezvăluirii mai lent sau mai rapid decât al nostru. Chiar şi numai această schimbare de ritm va face posibilă existenţa celor mai diverse şi de neînţeles pentru noi făpturi. (9 iunie)

Scopul principal al civilizaţiei actuale e scăderea volumului de muncă şi creşterea plăcerilor trândăviei (civilizaţia iudaică: inactivitatea este o condiţie a raiului), în timp ce principalul bine al omului în plan material ar trebui să facă astfel încât munca să devină mai plăcută. În cadrul actualei civilizaţii, omul şi bucuriile lui sunt jertfite profitului. Aburul în locul calului, semănătoarea în locul mâinii, bicicleta, motorul în locul picioarelor ş.a.m.d. (9 iunie)

Ce e mai rău la medicină e că stă în calea solemnităţii liniştite a procesului morţii. (9 iunie)

Cea mai sigură metodă de a alunga îndoielile şi a te întări faţă de sursa îndoielilor e propovăduirea, să-i înveţi pe alţii lucrul de care te îndoieşti. (9 iunie)

Când omul este lipsit de capacitatea de a vedea, nu mai poate deosebi lumina de întuneric. Tot astfel şi omul lipsit de conştiinţa divinităţii sale pierde posibilitatea de a deosebi binele de rău. (9 iunie)

Biblia e pătrunsă de un sentiment care leagă tot amestecul de gânduri, reguli, povestiri diferite ca semnificaţie şi valoare, şi anume sentimentul iubirii exclusive, înguste pentru poporul tău. (9 iunie)

Ce cuvinte măreţe: „Căutaţi mai întâi împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui şi toate acestea se vor adăuga

vouă."* Asta înseamnă: veţi căuta restul în toate felurile posibile, cum caută toţi şi sigur nu veţi găsi, iar împărăţia lui Dumnezeu nu numai că n-o veţi găsi, dar vă veţi îndepărta de ea. Şi invers: căutaţi împărăţia lui Dumnezeu şi o veţi găsi pe ea şi toate celelalte. E singurul mijloc de a primi *toate acestea.* Cât aş vrea să-i conving pe oameni de lucrul ăsta. (10 iunie)

Mulţi înţeleg „parţial", de fapt cred că înţeleg doctrina creştină şi în general doctrina religioasă şi morală, şi iau ceva din ea, dar lasă altceva. E ca şi cum a-i lua dintr-o rugăciune, o maximă, o poezie un cuvânt, aruncându-le pe celelalte. *Les grandes pensées viennent du cœur***. Asta ar fi bine, *les grandes pensées viennent,* dar *du cœur* nu mai este necesar. Oare nu-i acelaşi lucru ca doctrina creştină fără împotrivire? (16 iunie)

Faptul că viaţa e o dezvăluire neîncetată a ceea ce există deja se confirmă pentru că nu putem nicicum opri această dezvăluire care se produce prin mişcarea noastră. Pot întotdeauna să mă forţez să acţionez (adică mi se pare că pot). Însă în fond, nu pot să nu acţionez, nu pot nicicum să mă forţez să nu acţionez, să opresc circulaţia sângelui, respiraţia, să adorm. (16 iunie)

Cei siguri pe ei, care tocmai de aceea sunt oameni de nimic, se impun mereu în faţa celor modeşti, şi care de aceea sunt demni, deştepţi, morali, tocmai fiindcă omul modest, judecând după sine, nu-şi poate închipui cum omul rău s-ar respecta într-atât şi ar vorbi cu atâta încredere în sine despre ce nu cunoaşte. (16 iunie)

În om se află inima şi mintea, adică dorinţele şi capacitatea de a găsi mijloacele pentru a le satisface. Dar omul nu e

* Matei, 6:33. (*N. t.*)
** Marile idei izvorăsc din inimă (fr.). (*N. t.*)

numai asta. Omul deplin mai este şi capacitatea de a avea conştiinţa de sine în afara timpului, cu dorinţele şi mintea sa. (16 iunie)

Am simţit atât de limpede superioritatea cosaşului care munceşte dimineaţa devreme pe roua câmpului, ba chiar şi în arşiţa de la miezul zilei, faţă de starea mizerabilă a stăpânului care îşi citeşte la o cafea ziarul care îl enervează, plin de iritare, plictiseală şi hemoroizi. (27 iunie)

Nu demult mă bucuram că simţeam pregnant, vital necesitatea, firescul şi bucuria comunicării iubitoare cu toţi oamenii, iar acum am înţeles că acest sentiment era secundar, iar cel primar este conştiinţa comunicării iubitoare nu cu oamenii, ci cu izvorul tuturor, cu Dumnezeu. Acest sentiment îl include pe primul. Am simţit pregnant asta timp de câteva zile, în fiecare clipă simţeam apropierea Lui şi trăiam sub privirea Lui, îndeplinind voia Sa. Acum sentimentul s-a mai atenuat, dar încerc să-l reînnoiesc şi nădăjduiesc. (27 iunie)

Iubirea nu-i un sentiment aparte între alte sentimente (cum este înţeleasă de obicei). Iubirea e numai urmarea conştiinţei mai mult sau mai puţin clare a apartenenţei la Tot. Degetele mâinii nu se iubesc unul pe altul, ci trăiesc o viaţă comună. Ele n-ar înţelege ce-i iubirea.
Eu sunt conştiinţa incompletă a Întregului. Deplina conştiinţă a Întregului mi se ascunde în spatele spaţiului şi timpului. Spaţiul şi timpul mă lipsesc de posibilitatea de a avea conştiinţa a Tot ce există. (27 iunie)

Există Ceva netrecător, neschimbător, pe scurt: nonspaţial, atemporal şi nu parţial, ci întreg. Ştiu că există, mă simt parte a lui, dar mă văd limitat de corp în spaţiu şi de mişcare în timp. Văd cum în urmă cu o mie de veacuri au existat strămoşii mei oameni, iar înaintea lor au fost strămoşii-ani-

male și strămoșii animalelor, toate astea au fost și vor fi la nesfârșit în timp. Mai văd că și eu ocup cu trupul meu un loc în spațiul infinit și am conștiința faptului că toate astea au fost și vor fi, dar toate, și în spațiul infinit, și în timpul infinit, sunt tot eu.
Explicația asta, care pare ciudată la început, dar în esență e cea mai simplă, e felul în care omul își înțelege viața: Eu sunt manifestarea Întregului în spațiu și timp. Tot ce este, toate acestea sunt eu, numai că eu sunt limitat de spațiu și timp. Ceea ce numim dragoste e numai manifestarea acestei conștiințe. Manifestarea este, desigur, mai vie în raport cu ființele mai apropiate în spațiu și timp. (27 iunie)

Iată ce aș vrea să le spun copiilor: știți cu toții că Hristos a avut un ucenic iubit, Ioan. Ioan acesta a trăit mult și, la adânci bătrâneți, când abia se mișca și abia mai vorbea, le spunea tuturor celor pe care îi vedea aceleași câteva cuvinte. El spunea: copii, iubiți-vă unii pe alții. Și eu sunt bătrân, iar dacă așteptați să vă spun ceva, nu vă pot spune nimic de la mine, ci voi repeta doar ce-a spus Ioan: copii, iubiți-vă unii pe alții. Mai bine decât atât nu se poate spune, pentru că în aceste cuvinte se află tot ce le trebuie oamenilor. Dacă oamenii ar pune în aplicare aceste cuvinte, dacă s-ar strădui să se dezvețe de tot ce se opune iubirii, de certuri, invidie, ocări, condamnări și alte sentimente rele față de frații lor, cu toții ar trăi bine și în bucurie. Iar toate astea nu sunt imposibil de înfăptuit, nici măcar greu, ci lesne. Dacă așa ar face oamenii, tuturor le-ar fi bine. Mai devreme sau mai târziu, oamenii vor ajunge aici. Haideți să învățăm de pe-acum, fiecare câte puțin. (27 iunie)

Pentru om e firesc să îndeplinească voia lui Dumnezeu, să trăiască în iubire, așa cum pentru pasăre este firesc să-și facă un cuib, să ciripească, să scoată pui. Numai falsele învățături îl abat pe om de la calea cea dreaptă. (27 iunie)

I. Repin, Tolstoi: „Șah la rege". Desen în creion, 1891.

Toate patimile sunt o exagerare a atracţiilor fireşti, legitime: 1) orgoliul e dorinţa de a şti ce vor oamenii de la noi; 2) zgârcenia e economisirea roadelor muncii altora; 3) preacurvia e îndeplinirea legii perpetuării neamului; 4) mândria e conştiinţa divinităţii tale; 5) răutatea, ura faţă de oameni e ura faţă de rău. (27 iunie)

Demonstrarea existenţei lui Dumnezeu! Poate fi ceva mai prostesc decât ideea de-a demonstra existenţa lui Dumnezeu? A-L demonstra pe Dumnezeu e ca şi cum ţi-ai demonstra propria existenţă. A-ţi demonstra existenţa? Pentru cine? Cui? Prin ce? În afara lui Dumnezeu nu există nimic. (27 iunie)

Cât de uşoară şi plină de bucurie devine viaţa eliberată de patimi, mai ales de gloria lumească. (27 iunie)

Viaţa devine vis. Eşti conştient de absurditatea lui şi te poţi trezi murind. Da, viaţa e un vis: unii oamenii se trezesc devreme, fără să doarmă destul, moartea lor e timpurie; alţii, dormind suficient, mor la bătrâneţe. (27 iunie)

Cât de bine e să te simţi vinovat, să fii umilit, să ştii asta şi să nu te amărăşti. E cu putinţă. Şi cât e de necesar. Cât de rău e să crezi că ai dreptate, că eşti mai presus de alţii şi să te bucuri! E foarte rău, iar eu trec prin asta. E păgubitor pentru adevărata viaţă. (20 iulie)

Te străduieşti să stârneşti iubirea de oameni şi nu izbuteşti. Singurul mijloc de a atinge acest scop, să stârneşti iubirea de Dumnezeu în tine, conştiinţa unităţii tale cu Dumnezeu, şi vei atinge ţelul, dacă nu iubirea activă, măcar te vei elibera de lipsa de iubire, de sentimentele rele faţă de oameni. Mi-am amintit de veterinar, de felul în care îmi băteam joc de el, şi mi s-a făcut ruşine, am mustrări de conştiinţă. (Câte foloase îmi aduce scrierea acestui jurnal, stau de vorbă cu sufletul meu, cum zicea Marc Aureliu.)

Iubirea nu trebuie stârnită, înlătură doar ce o împiedică să se manifeste, adică ce împiedică să se manifeste sinele, adevăratul sine. (20 iulie)

Bătrâneţea e bună măcar şi fiindcă face să dispară grija zilei de mâine. Pentru bătrân nu există viitor, de aceea toată grija, toate eforturile se transferă în prezent, adică în viaţa cea adevărată. (20 iulie)

Toţi ne justificăm, iar pentru sufletul nostru, dimpotrivă, ar trebui să ne simţim vinovaţi. Trebuie să învăţăm asta. Pentru a învăţa, trebuie să ne bucurăm de ocaziile când ne putem recunoaşte vinovaţi. Caută numai, şi vei găsi întotdeauna ocazia. (20 iulie)

Îţi place să fii puternic, agil, deştept, în stare de orice, şi-ţi exersezi puterea, agilitatea în tot felul de activităţi. Dar există o activitate mai importantă decât toate celelalte, care, dacă izbutim s-o îndeplinim, ne aduce bucuria cea mai mare, şi de aceea e cuminte şi s-o exersăm cu precădere. Activitatea asta e apropierea de Dumnezeu din tine însuţi. (20 iulie)

Trupul omului îl desparte de Întreg prin spaţiu, şi tot trupul îl uneşte pe om cu Întregul prin timp.
În spaţiu omul e separat de întreaga lume, în timp este unit cu Întregul. (20 iulie)

Moralitatea înseamnă numai să te înţelegi ca manifestare a lui Dumnezeu: fiul, robul Lui, şi prin urmare să înţelegi sensul vieţii în împlinirea voinţei Lui. Imoralitatea înseamnă să te înţelegi ca slugă a persoanei tale, a familiei tale, a patriei, a rasei tale sau a omenirii. (20 iulie)

Nici n-am apucat să clipesc şi am căzut în ispită, am început să-mi atribui o importanţă deosebită ca întemeietor al unei

şcoli filozofico-religioase, am început să dau importanţă acestui fapt, am vrut ca lucrul ăsta să fie adevărat, de parcă are vreo însemnătate pentru viaţa mea. Toate astea au importanţă, dar nu *pentru*, ci *împotriva* vieţii mele, o înăbuşă, o pervertesc. (20 iulie)

M-am gândit că atunci când mă văd cu oamenii trebuie să ţin minte mereu că viaţa este *numai în prezent*. Ce puţin îmi doresc! Să trăieşti numai în prezent înseamnă să trăieşti numai cu Dumnezeu şi prin Dumnezeu. (20 iulie)

Când te întâlneşti cu orice om trebuie să ţii minte că înaintea ta se află Dumnezeu. Iată când şi unde se află adevărata rugăciune. Pentru că la intrarea în biserică stau cerşetorii, iar noi trecem pe lângă ei spre icoane, spre cuvinte, spre slujbă. (20 iulie)

Ce obicei prost, când te vezi cu cineva să începi cu o glumă. În om se află Dumnezeu, iar cu Dumnezeu nu se glumeşte. De fiecare dată când te vezi cu cineva vorbeşte cu el din toată fiinţa. (20 iulie)

Trupul meu nu este eu, mintea mea nu este eu. Nu este eu nici conştiinţa mea. Eul, adevăratul meu „eu" este *acel lucru* de care sunt conştient. Căci deţin conştiinţa esenţei mele spirituale, dumnezeieşti. Nu înţeleg această esenţă, dar numai ea este „eul" meu adevărat. (20 iulie)

Doctrina vieţii viitoare dăunează mai mult decât ajută vieţii bune pe lumea asta. „Am trecut din moarte la viaţă, pentru că iubim pe fraţi."*
Crede în viaţa viitoare, viaţa de dincolo de mormânt, şi nu vei trăi cu bucurie, ci dimpotrivă, chinuitor. Nu crede în viaţa veşnică viitoare, ci recunoaşte această viaţă veşnică, şi vei trăi liniştit şi bucuros în această viaţă. (20 iulie)

* Întâia Epistolă Sobornicească a Sfântului Apostol Ioan, 3:14. (*N. t.*)

Moartea mai este bună şi pentru că îi izbăveşte de „eul" lor pe cei care au înţeles îngustimea, lipsa de libertate a acestei separări de Întreg ce se datorează „eului". (20 iulie)

Clopoţelul, au sosit scrisori... Dintr-o veche obişnuinţă aştept ceva din afară: vine o persoană plăcută, vreo veste bună într-o scrisoare. Aştept şi în acelaşi timp ştiu prea bine că din afară n-are cum să-mi vină nimic bun. Nu pot nici măcar să mă gândesc cine din afară, ce om şi ce veste mi-ar putea aduce o adevărată bucurie. Ce poate să mă bucure? Ce pot să-mi doresc? Numai un singur lucru, pe care pot să mi-l ofer singur: o apropiere tot mai mare de Dumnezeu, contopirea cu El. Nu sunt într-o stare bună de spirit; ce bucurie pot să-mi ofer? Pot să-mi ofer şi acum o bucurie, şi încă mare: să învinge această dispoziţie, să mă folosesc de ea pentru a învăţa chiar şi în timpul ei să nu întrerup comunicarea cu Dumnezeu. (20 iulie)

Esenţa religiei e să nu te vezi doar pe tine şi pe cei cu care eşti în legătură, ci Totul, Totul infinit, şi relaţia ta cu acest *Tot*, cu Dumnezeu. Asta e religia. (20 iulie)

Esenţa vieţii, binele ei, spre care omul năzuieşte firesc e sporirea iubirii şi, ca urmare, sporirea binelui vieţii sale şi a vieţii tuturor. Cum de nu înţeleg oamenii lucrul ăsta, cum de nu l-am înţeles nici eu! Căci doar s-a spus: „Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi..."* (8 august)

Preocuparea întregii vieţi, în afară de munca lăuntrică, este una singură: să sporeşti iubirea din oameni prin fapte şi cuvinte, prin convingere. (8 august)

Înainte erau sfinţi Francisc, iar acum sunt Darwini. Noua generaţie de acum nu numai că nu crede în nici o religie, dar crede că orice religie e o prostie, un fleac. (8 august)

* Matei 11:28. (*N. t.*)

Smerenia e temeiul tuturor, al virtuţii şi al raţiunii. Nu există nimic mai de folos pentru suflet decât amintirea faptului că eşti o gânganie neînsemnată în timp şi spaţiu a cărei forţă stă doar în înţelegerea acestei lipse de importanţă. (8 august)

Mintea se naşte numai din smerenie. Prostia se naşte însă numai din înfumurare. Oricât de mari ar fi capacităţile intelectuale, omul smerit e întotdeauna nemulţumit, caută; cel înfumurat crede că ştie tot şi nu aprofundează. (8 august)

În starea corporală, vrei să mănânci, să dormi, eşti vesel sau te plictiseşti, dar omul e singur; în fapte, în comunicarea cu oamenii, te uneşti cu câteva fiinţe; în cugetări, te uneşti cu toţi oamenii trecutului şi viitorului. (8 august)

Nu există pe lume bucurie sufletească mai mare decât starea de iubire necesară, duioasă. (8 august)

Totul este. Nu e nici spaţiu, nici corp, nici timp, nici mişcare. Şi iată, în acest Tot din afara spaţiului şi timpului, fără corp şi mişcare, apare omul şi se simte o părticică separată de Tot, iar această separare e reprezentată de corp în spaţiu. Dar se simte şi parte din Tot, iar această conştiinţă a apartenenţei la Tot se înfăptuieşte prin deplasarea în timp. (8 august)

Kant este considerat un filozof abstract, dar este un mare învăţător al religiei. (8 august)

Adevărata franchete o pot avea numai oamenii care trăiesc înaintea lui Dumnezeu. Oamenii care trăiesc înaintea oamenilor au umblat şi vor umbla cu tertipuri. (8 august)

E greşit să credem că scopul vieţii este slujirea lui Dumnezeu. Rostul vieţii este binele. Dar, din moment ce Dumnezeu a dorit să dăruiască binele oamenilor, atunci oamenii, ajungând

la binele lor, fac ce doreşte Dumnezeu de la ei, împlinesc voia Lui. (8 august)

Libertatea voinţei în starea corporală aproape nu există: te-ai ars, sari într-o parte, n-ai dormit două zile, adormi. Libertatea alegerii faptelor e deja mai mare: să merg, să nu merg? Să mergi la o slujbă sau alta. Libertatea alegerii gândului e şi mai mare, aproape totală. (8 august)

O doamnă vorbeşte îngrozită şi se cutremură la gândul crimei, dar tot ea cere sprijin pentru acea viaţă care e imposibilă fără crimă. (8 august)

Am citit despre o mută oarbă care se bucură de viaţă, îi mulţumeşte lui Dumnezeu pentru ea şi scrie că rostul omului e să fie fericit, mulţumit şi să-i ajute şi pe alţii să se bucure de viaţă prin bucuria şi viaţa lor. (8 august)

Mă adresez lui Dumnezeu ca unei persoane nu numai pentru că aşa am fost educat, dar am fost educat aşa pentru că acest fel de-a te adresa lui Dumnezeu e propriu omului. Ştiu sau pot şti că soarele e o uriaşă alcătuire de gaze încinse, dar spun, nu pot să nu spun şi să nu mă gândesc, că soarele este un cerc luminos, cald şi roşu-gălbui, care apare şi dispare în spatele liniei orizontului. Tot astfel, despre Dumnezeu ştiu şi pot şti că El este tot, că nu are margini şi limite, dar cred şi spun, nu pot să nu spun şi să nu cred, că Dumnezeu este Tatăl în puterea căruia mă aflu, care e bun, mă cunoaşte şi mă poate ajuta. Şi spun: iartă-mă, Doamne, ajută-mă, mulţumescu-ţi Ţie. (8 august)

E minunată ideea lui Lao Zi despre smerenie aşa cum o înţeleg eu. El spune: „Omul care caută gloria lumească se preamăreşte tot mai mult, iar pe măsură ce se preamăreşte în ochii oamenilor, slăbeşte tot mai mult în sine şi ajunge să nu mai poată face nimic singur. Însă omul care caută

aprobarea lui Dumnezeu se umileşte din ce în ce mai mult înaintea oamenilor, dar devine din ce în ce mai puternic şi în cele din urmă ajunge să poată face orice". (8 august)

La bătrâneţe piere interesul faţă de viitor şi trecut, se distrug memoria şi imaginaţia, dar rămâne şi creşte viaţa în prezent, conştiinţa acestei vieţi adevărate. (22 august)

Există întotdeauna printre noi, dar mai ales acum, o nebunie epidemică ce îi cuprinde pe copii, nebunia de a rândui viaţa altora, nu propria ta viaţă. (22 august)

Am citit ce scrie Kropotkin despre comunism. E bine scris şi intenţiile sunt bune, dar e uimitor prin contradicţia interioară: să faci uz de violenţă pentru a opri violenţa unor oameni faţă de alţii. Problema e cum să-i faci pe oameni să nu fie egoişti şi violenţi. Conform programului lor, pentru a atinge acest scop trebuie să săvârşeşti alte violenţe. Am simţit pregnant diferenţa dintre viaţa de dragul lumii, a oamenilor, a aprobării lor, şi viaţa pentru Dumnezeu, cu toată forţa ei. Câtă libertate, bucurie şi putere are viaţa aceasta! (22 august)

Cred că pentru creştini nu poate exista nici comunismul, nici dreptul la proprietate. Creştinismul, cu temeiul lui esenţial, libertatea deplină care exclude posibilitatea violenţei omului împotriva omului, anulează şi comunismul şi dreptul la proprietate.
Dacă am făcut o pereche de cizme şi vreau să le dau fiului meu, comunistul îmi cere cizmele astea spre folosul comun. Dacă nu vreau să le dau, va face uz de violenţă împotriva mea. La fel va proceda şi omul de stat împotriva omului care vrea să-mi ia cizmele, va face uz de violenţă. Creştinul însă, deşi cunoaşte şi respectă pornirea oamenilor de a dori să dispună fiecare de munca lui, nu se consideră îndreptăţit să-şi îndeplinească cu forţa această dorinţă şi nu

consideră pe nimeni îndreptăţit să ia cu forţa, în numele comunismului, rodul muncii omului. Creştinismul, ca şi comunismul, exclude proprietatea, dar nu îngăduie violenţa. Proprietatea, ca şi comunismul, este rezultatul violenţei, ţine de violenţa care nu există pentru creştin. (22 august)

Când te neliniştește ceva, încearcă să te lămureşti ce te neliniştește, dacă e lucru Dumnezeiesc sau omenesc. (22 august)

Nimic nu doare mai tare ca părerea proastă a oamenilor despre tine, şi totodată nimic nu este mai de folos, nimic nu eliberează mai mult de viaţa neadevărată. (22 august)

Am meditat asupra puterii, a ideii slavofile ca cei mai răi oameni să fie la putere (dacă tot e nevoie de putere), cât timp sunt răi. E absolut corectă. (22 august)

O idee minunată, Dumnezeu e lumina soarelui, iar omul e un obiect care absoarbe razele luminii-Dumnezeu. Corpul omului este alcătuit din acele raze ale lui Dumnezeu care n-au fost absorbite de om. Viaţa este absorbţia tot mai mare a Divinităţii de către om. (22 august)

Doresc cu patimă un singur lucru: să-i implor pe oameni, de la Nicolae al II-lea până la ultimul tâlhar, să se cruţe pe sine, să uite tot, toate cugetările despre Dumnezeu, despre viaţa viitoare, nu mai vorbesc despre stat, familie, propriul trup, şi să-şi îndrepte toată atenţia, toate puterile asupra unui singur lucru, singurul care este fără de tăgadă, viaţa lor, şi să n-o dea nici pentru patrie, nici pentru glorie, nici pentru bogăţie, nici pentru Dumnezeu, ci să trăiască pentru sine, pentru binele lor, să se folosească de binele vieţii care e în puterea noastră. Binele ăsta care nu ni se poate lua, care atârnă mai greu decât orice altceva, care distruge tot ce poate fi greu în viaţa noastră. Binele ăsta e iubirea, iubirea faţă de tot ce e însufleţit, şi chiar

neînsufleţit, ba chiar şi iubirea faţă de sine, faţă de sufletul nostru. E starea aceea a duhului în care totul e bine. Mă chinuie, mă ataţă, mă torturează, mă bat, iar mie mi-e milă de cei care fac asta, îi iubesc şi mă simt cu atât mai bine cu cât ei sunt mai răi cu mine. Sădeşte în suflet sentimentul ăsta, căci e cu putinţă, şi totul va fi bine, tot ce e considerat nenorocire, inclusiv moartea, totul se va transforma în bine. (22 august)

Da, da, iubirea faţă de duşmani, faţă de cei care urăsc nu e o exagerare, cum pare la prima vedere, ci e ideea de bază a iubirii. La fel ca neîmpotrivirea, oferirea celuilalt obraz nu e exagerare şi parabolă, ci lege, legea neîmpotrivirii, fără de care nu poate exista creştinismul. Creştinismul nu poate exista nici fără iubirea faţă de cei care urăsc, în special faţă de cei care urăsc. (22 august)

Nimic nu întârzie mai mult realizarea împărăţiei lui Dumnezeu decât faptul că vrem s-o instaurăm prin opusul ei, prin violenţă. (22 august)

„Sammle nur die grösste Kraft auf den kleinsten Punkt"*. Adună toate forţele în cel mai mic punct şi vei săvârşi lucruri măreţe. Adună toate forţele spiritului în cea mai neînsemnată fiinţă, corpul tău, şi vei înfăptui, fără să te gândeşti, ceea ce în lumea asta e considerat măreţ. (22 august)

– Ce e Dumnezeu?
– Este ceea ce se află în tine, dar nu e trupul tău.
– Atât?
– Nu, mai este şi ceea ce se află şi în alţi oameni, dar nu e trupul lor; mai este şi ceea ce se află în tot ce cunoaştem, dar nu e corp. (22 august)

---

* Adună cea mai mare forţă în cel mai mic punct (germ.). (*N. t.*)

Dacă ai înţeles că eşti Dumnezeu într-o manifestare separată, în trup, despre ce fel de moarte a lui Dumnezeu mai poate fi vorba? Însă, dacă ai înţeles asta, nu poţi să nu cauţi eliberarea de rătăcire şi unirea cu Totul. Eliberarea ta de rătăcire se poate înfăptui numai prin iubirea faţă de Tot şi toate. Iubirea aduce vieţii cea mai mare bucurie. „Noi ştim că am trecut din moarte la viaţă, pentru că iubim pe fraţi" (Epistola lui Ioan). Simt o foarte mare bucurie, m-am exprimat foarte bine. (7 septembrie)

Omul care trăieşte pentru viaţa trupească şi e condus de interese vremelnice seamănă cu pasărea care fuge cu picioruşele ei firave pe pământ, chinuindu-se, fără să ştie de ce are aripi. (7 septembrie)

Lumea nu e Dumnezeu, dar lumea e manifestarea lui Dumnezeu. În sinea mea am conştiinţa lui Dumnezeu, pot să-l recunosc şi în oameni şi chiar în animale; am pe jumătate conştiinţa, înţelegerea lui Dumnezeu în plante. Însă în nisip, în particulele microscopice de materie şi în stele nu am conştiinţa Lui şi nu-l înţeleg pe Dumnezeu, dar nu pot să nu presupun că El se arată şi acolo fiinţelor mai sensibile şi mai înţelepte decât mine. (7 septembrie)

Asta aş vrea să le spun oamenilor:
Dragii mei fraţi, de ce vă chinuiţi pe voi şi de ce-i chinuiţi şi pe alţii, de ce vă străduiţi să refaceţi, să îndreptaţi viaţa oamenilor, să-i remodelaţi, să-i îndreptaţi pe oameni? Nici voi, nici altcineva nu poate face asta. Încercând să remodelaţi şi să îndreptaţi viaţa oamenilor, nu faceţi decât să vă chinuiţi pe voi şi să-i chinuiţi pe alţii, distrugeţi viaţa voastră şi viaţa altora. Nici un om pe lume nu e chemat să-i corecteze pe alţii, nimeni nu poate face asta. Fiecare om are o singură chemare, să se corecteze, să se îndrepte pe sine, iar fiecare poate şi e dator să facă acest lucru. Mai mult, fiecare poate şi trebuie s-o facă, adevăratul bine al

fiecărui om stă numai în asta, în a se îndrepta pe sine, a se înălța, cum scrie în Evanghelie, ca fiu al lui Dumnezeu. Numai de-ar simți omul asta, de și-ar aduna toate forțele nu ca să trăiască pentru trupul său, ci pentru Dumnezeu, de și-ar aduna toate forțele pentru a spori iubirea, atunci ar simți cât de plină de bucurie și cât de ușoară ar deveni viața lui. „Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi. Luați jugul Meu asupra voastră și învățați-vă de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima și veți găsi odihnă sufletelor voastre. Căci jugul Meu e bun și povara Mea este ușoară"*. (7 septembrie)

Am înțeles azi mai limpede ca înainte că totul crește, pleacă și trece. E de mirare că oamenii nu pot pricepe asta, își transferă toate dorințele în viitor, fără să le treacă prin minte că viitorul nu stă-n loc, că va trece la fel ca trecutul. (7 septembrie)

În ultima vreme simt în fiecare zi că e sărbătoare și sunt recunoscător pentru binele ce mi se dăruiește. (7 septembrie)

Trăim vremuri cumplite. Cumplite nu sunt furturile, asasinatele, execuțiile. Ce sunt furturile? Sunt transferuri de proprietate de la unii oameni la alții. Asta a fost și va fi, și nimic nu e grav în asta. Ce sunt execuțiile, asasinatele? Sunt treceri ale oamenilor de la viață la moarte. Aceste au fost, sunt și vor fi, și nu e nimic grav nici în asta. Cumplite nu sunt furturile și asasinatele, ci sentimentele acelor oameni care fură și ucid. (7 septembrie)

Dacă omul știe sau crede că știe ce să facă pentru ca lui și tuturor să le fie mai ales bine să trăiască, atunci ceea ce știe sau crede că știe este credința. (12 septembrie)

Există un grăunte de adevăr în faptul că viața mea, viața mea spirituală rămâne în oamenii care au nevoie de ea.

* Matei, 11: 28-30. (*N. t.*)

Poate că eu sunt ce a rămas în alte ființe din viața spirituală a unei făpturi. Și acea făptură a fost de asemenea alcătuită din principiile spirituale ale altor ființe, iar acelea, la rândul lor, la fel. (12 septembrie)

Omul e manifestarea divinității, dar la început i se pare că este o ființă deosebită, „eu". Lui i se pare că este „eu", separat, că este om; dar el este Dumnezeu, manifestarea lui. Nu știu cum sunt animalele, dar omul nu doar poate, ci trebuie să cunoască asta. Și cunoscând, omul nu poate să nu presupună viața sa în relație cu tot, adică în iubire. Pentru om, consecința acestui fapt este binele. (15 septembrie)

Pare imposibil să iubești un om rău. Chiar este imposibil. Dar trebuie să iubim și putem iubi nu omul, ci pe Dumnezeu cel înăbușit, strivit în om, și să-l iubim pe acest Dumnezeu, să încercăm să-l ajutăm să se elibereze. Și asta e cu putință și ne va aduce bucurie. (15 septembrie)

Viața adevărată, serioasă este numai cea care urmează legea supremă recunoscută; însă viața călăuzită de pofte, patimi, raționamente este numai anticamera vieții, pregătirea ei, e somn. (15 septembrie)

Așa cum în om, pe măsură ce îmbătrânește, se manifestă tot mai mult buna înțelegere cu puterea veșnică a lui Dumnezeu, la fel se manifestă această bună înțelegere în întreaga lume, pe măsură ce trece timpul. (15 septembrie)

Nimic nu te cheamă să schimbi și să îmbunătățești rânduielile existente, dar toată forța vieții ce se află în tine te cheamă să schimbi și să îmbunătățești viața ta lăuntrică, spirituală, pentru ca Dumnezeu să se arate din ce în ce mai mult în tine. (15 septembrie)

Omul s-a încurcat atât de tare încât orice ar face e rău, ca răscrucea din povestea cu voinicul. Pare să n-aibă nici

o ieşire, şi oriîncotro se va duce va fi rău. Numai dacă va primi iluminarea lăuntrică va înţelege că nu trebuie să aleagă nimic, ci doar să-l recunoască pe Dumnezeu în sine şi să se dăruiască Lui, adică să se dăruiască iubirii. Iar atunci nu mai trebuie să alegi nimic. Mergi pe ce cale vrei, toate sunt bune. (15 septembrie)

Se spune: încearcă numai să trăieşti doar tu în legea iubirii, în timp ce toţi oamenii din jur vor trăi ca toată lumea, te vor jefui, te vor chinui, îşi vor bate joc de tine. Aşa spun oamenii, dar nu-i adevărat. Nu poate să fie aşa. Iubirea şi mintea nu se află numai în mine, ci în toţi oamenii. Nu putea Dumnezeu să pună în noi iubirea şi mintea, o parte din Sine, numai pentru ca nouă să ne fie rău de vom încerca să trăim în iubirea care a fost sădită în noi şi care ne atrage. Nu poate să fie aşa. (15 septembrie)

Ce fericire să simt, cum simt uneori, că nu am altă pornire în viaţă decât de a îndeplini voia Trimisului.
O să mor, şi ce-i cu asta? Cu atât mai bine. Dacă nu eu, L. N., voi îndeplini această voie, o vor îndeplini oamenii care vor înţelege de la mine, prin mine, că viaţa este numai îndeplinirea acestei voi. (15 septembrie)

Ce fericire e viaţa! Uneori, acum, înaintând mereu spre bătrâneţe, simt o asemenea fericire, încât îmi pare că nu poate exista fericire mai mare. Şi, după un timp, simt o fericire şi mai intensă decât înainte. (15 septembrie)

De ce oamenii inculţi sunt mai înţelepţi decât savanţii? Pentru că în conştiinţa lor este intactă ordinea firească şi înţeleaptă a importanţei obiectelor, întrebărilor. Falsa ştiinţă aduce cu sine perturbări. (26 septembrie)

Pretenţiile familiei nu pot justifica faptele imorale, la fel cum luarea în antrepriză nu poate justifica socotelile necinstite cu furnizorii. (26 septembrie)

Nevoia e mai folositoare familiei decât luxul. (26 septembrie)

Eu, om bogat, trebuie să-mi educ copiii. Cum să-i îmbrac? Cu ce să-i hrănesc? Ce să-i învăţ? Pentru omul nevoiaş întrebările astea au un răspuns mai bun decât cel al omului bogat. (26 septembrie)

Educaţia pe care o dăm noi oamenilor seamănă cu cultivarea unor fructe (mere şi altele) în care aproape totul e numai învelişul (gustos) al seminţei. Iar sămânţa, dacă se poate, nu mai există deloc. A-i educa pe oameni astfel încât sufletul să fie cât mai mic cu putinţă, încât să existe numai trupul. (26 septembrie)

Numai datorită timpului, mişcării e posibilă condamnarea de sine, căinţa, şi prin urmare bucuria sporirii în duh. Numai datorită spaţiului şi separării e posibilă iubirea şi bucuria ei.
Pentru făptura care nu se mişcă şi nu e separată, pentru Dumnezeu, nu există nici bucuria sporirii în duh, nici binele iubirii. (26 septembrie)

Semnele exterioare ale închinării în faţa lui Dumnezeu sunt necesare, sunt indispensabile oamenilor. Omul care, fiind singur, îşi va face cruce şi va spune „Doamne, miluieşte", arată prin asta că recunoaşte relaţia lui cu Cel Existent şi de Nepătruns cu mintea. Cei care nu recunosc această relaţie sunt jalnici.
Dumnezeu vrea binele tuturor. Dacă vreau să trăiesc după voia lui Dumnezeu, sunt dator să doresc binele tuturor, adică să iubesc. (26 septembrie)

În mine sălăşluieşte ceva care vrea binele. Numai dintr-o neînţelegere cred că-mi doresc mie binele. Dorinţa binelui, care sălăşluieşte în mine, nu poate să-mi dorească binele

numai mie. Dorința binelui este glasul lui Dumnezeu, care dorește binele tuturor. (26 septembrie)

Pentru omul înțelept, care trăiește în viața spirituală, mintea este călăuza vieții. Pentru cel neînțelept, care trăiește în viața trupească, mintea este doar un instrument care poate fi folosit cu succes spre binele vieții personale. (26 septembrie)

Viața nu e o glumă, ci un lucru măreț, solemn. Ar trebui să trăim la fel de serios și de solemn cum murim. (10 octombrie)

Când oamenii vorbesc, pare că orice vorbire e același lucru. Dar aceste vorbiri sunt de două feluri, absolut diferite și din punctul de vedere al cauzelor care le provoacă, și din cel al consecințelor. În general, oamenii vorbesc numai pentru a da frâu liber sentimentelor. Asta e vorbăria goală; a doua apare atunci când oamenii vorbesc pentru a transmite altuia o idee spre folosul lui. Asta e vorbirea bună. (10 octombrie)

Sunt perioade când nu am conștiința de sine, dar și atunci știu ce sunt. Ce este însă acel lucru despre care știu că este, deși nu am conștiința lui? Este divinul, Dumnezeu din mine. (10 octombrie)

Să ai conștiința lui Dumnezeu în sinea ta este una, și poți ajunge la ea cu ușurință în singurătate. Dar să ai conștiința Lui nu numai în sinea ta, ci și în alții, când te întâlnești cu ei, e mult mai greu. Și trebuie să înveți lucrul ăsta. Învăț. Ajută-mă, Doamne. (10 octombrie)

Adevărata credință fermă în Dumnezeu înseamnă să faci ce voiește Dumnezeu, fără să ții cont de judecata oamenilor, și să fii împăcat. (10 octombrie)

Cât de bine, de ușurat mă simt recunoscându-mă vinovat. Tot ce e complicat și greu își găsește explicația și devine ușor. (10 octombrie)

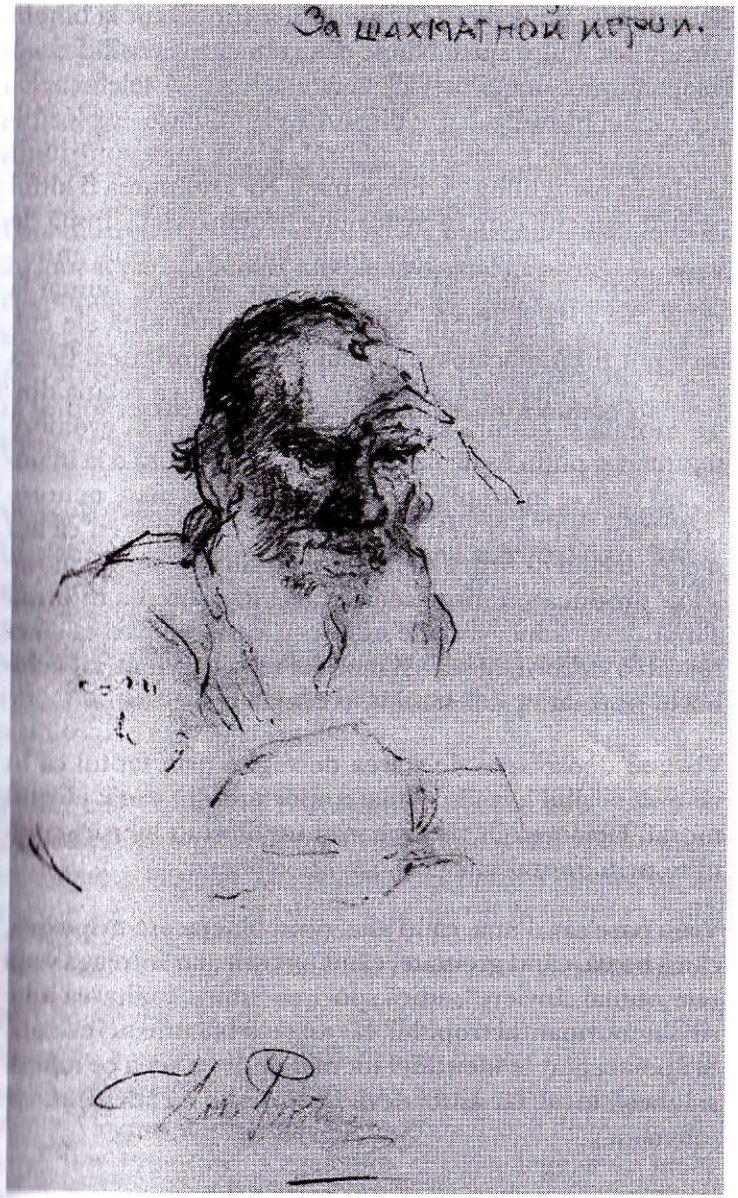

I. Repin, Tolstoi jucând șah. Desen în creion, 1891.

Se spune, şi spun şi eu, că tiparul n-a contribuit la binele oamenilor. Puţin spus. Nimic din ce a sporit posibilitatea interacţiunii oamenilor: căile ferate, telegraful, telefoanele, vapoarele, tunurile, toate dispozitivele militare, explozibilele şi tot ce se numeşte „cultură", nimic nu a contribuit la binele oamenilor, ci dimpotrivă. Nici nu putea fi altfel pentru oameni, care în majoritate trăiesc o viaţă lipsită de religie, o viaţă imorală. Dacă majoritatea e imorală, atunci mijloacele de influenţă vor contribui, evident, numai la răspândirea imoralităţii. Mijloacele de influenţă ale culturii pot fi binefăcătoare numai când majoritatea, fie ea şi simplă, e religioasă şi morală. E de dorit ca relaţia dintre morală şi cultură să fie aşa încât cultura să evolueze simultan şi puţin în urma moralei. Când cultura o ia înainte, aşa cum se întâmplă în zilele noastre, e o mare nenorocire. Poate să fie o nenorocire temporară, şi cred că aşa şi e. Ar trebui ca urmarea înălţării culturii deasupra moralei să producă suferinţe temporare. Rămânerea în urmă a moralei va aduce cu sine suferinţe, care vor avea ca efect blocarea culturii, mişcarea moralei se va accelera, iar echilibrul normal va fi restabilit. (12 octombrie)

Visul se deosebeşte de starea de veghe prin faptul că în vis e imposibil lucrul cel mai important din viaţă: efortul moral. De aceea în vis săvârşeşti netulburat lucruri cumplite prin imoralitatea lor. (20 octombrie)

Viaţa pare când una, când alta, când binefacere trupească, când boală, când greutate, când bucurie, iar întreaga viaţa este numai „înviere", adică sporirea iubirii, înălţarea iubirii din mormântul trupului. Iar asta e o bucurie neîncetată. Şi apoi treptat te identifici tot mai mult cu ceea ce iubeşti şi iubeşti totul, iar astfel devii Dumnezeu cu adevărat. (26 octombrie)

Cum de oamenii nu pricep că rânduiala existentă a societăţii poate fi negată numai în baza unei alte rânduieli

absolut noi, care nu se întemeiază pe violenţă, iar această rânduială absolut nouă nu ne-o putem nici măcar închipui şi n-o putem nici măcar cunoaşte? Putem nega violenţa nu doar ca instrument, ci şi ca faptă rea, dar să negăm rânduiala, oricare ar fi ea, fără a nega violenţa, e o nebunie. (26 octombrie)

Una dintre rătăcirile obişnuite ale oamenilor este de a-şi atribui acele schimbări care se săvârşesc neîncetat în viaţa corporală şi spirituală a persoanelor, adunărilor umane, societăţilor. *„Eu am vindecat, eu i-am învăţat, eu am aranjat"*, iar toate astea au fost înfăptuite de mişcarea neîncetată în timp a tot şi toate. Poţi să te schimbi numai pe tine însuţi. (26 octombrie)

Viaţa este evoluţie spirituală neîntreruptă. Dar în copilărie, în tinereţe, când odată cu creşterea spirituală are loc şi creşterea corporală, oamenii iau cu uşurinţă creşterea corporală drept întreaga viaţă şi i se dăruiesc, uitând de viaţa spirituală. Greşeala se vădeşte când corpul începe să se năruie, dar poate fi greu de îndreptat din pricina inerţiei, a obişnuinţei. (26 octombrie)

E bine ca trezindu-ne, ridicându-ne din pat, să ne spunem „Ajută-mă, Dumnezeul meu (din mine şi din afara mea), să trăiesc această zi, sau măcar acea parte a ei care mi se cuvine s-o mai trăiesc, după voia mea şi în acord cu voia Ta Dumnezeiască." (26 octombrie)

Neîmpotrivirea la rău prin violenţă nu e poruncă, ci lege limpede a vieţii, inteligibilă pentru fiecare om şi pentru toată omenirea, ba chiar pentru tot ce e viu.
Această lege se împlineşte fără încetare. Lupii degenerează, iepurii se înmulţesc. Legea asta, ca orice lege, e un ideal către care tinde de la sine tot ce-i viu şi către care trebuie să tindă orice om.

Legea asta pare incorectă numai când e reprezentată ca o cerinţă de realizare completă, iar nu (aşa cum trebuie înţeleasă) ca o tendinţă dintotdeauna, neîncetată, inconştientă şi conştientă spre realizarea ei... Nicolae cu Stolâpin şi revoluţionarii, distrugându-se pe sine, ei care sunt duşmanii neîmpotrivirii, contribuie inconştient la împlinirea legii. (26 octombrie)

E ciudat că sunt nevoit să tac lângă oamenii care trăiesc alături de mine şi vorbesc numai cu cei care sunt departe de mine în timp şi spaţiu, care mă vor auzi. (26 octombrie)

Cu cât este mai mare egoismul, cu atât este mai greu să-l înţelegi pe celălalt, să te transpui în celălalt, iar asta e totul. Şi invers. (8 noiembrie)

Orice faptă rea, ca şi fapta bună, lasă în urmă consecinţe. Consecinţele sunt întărirea obiceiului rău sau bun. (8 noiembrie)

Problema nu e ca toţi să fie egali, ci ca toţi să se iubească. Poţi fi bogat şi să-i iubeşti pe cei săraci, şi să ai aceeaşi avere ca toţi ceilalţi şi să-i urăşti. (8 noiembrie)

Tragismul situaţiei ţine de faptul că nu există altă alegere în afară de religia păgână brută şi adevăratul creştinism. Dar în creştinismul adevărat omul e singur; nu numai singur, ci şi duşmănit de majoritate. Iar oamenii nu aleg nici una, nici alta şi rămân fără credinţă, oricare ar fi ea. (8 noiembrie)

Ieri, făcând însemnări, n-am înţeles ceva despre înviere. Învierea înseamnă că din mormântul persoanei tale ieşi prin iubire în viaţa Întregului, în conştiinţa iubitoare a tuturor celor de care te leagă comunicarea, atingerea, pregătirea de a iubi tot.

Iar toate astea, ascunse mie în timp şi spaţiu, nici măcar nu există. Există numai Dumnezeu, acel început al nonspaţialităţii şi atemporalităţii care e în mine. (8 noiembrie)

Divinul „eu" este acel „eu" care are conştiinţă de sine. Mâna, piciorul, nasul, stomacul, creierul nu au conştiinţă de sine. Nu are conştiinţă de sine nici uniunea tuturor, care e asemenea unui trup mort. Are conştiinţă de sine ceva indefinit, liber, atotputernic în domeniul său spiritual. (22 noiembrie)

Când citim cărţi trebuie să ţinem minte că e vorba de o comunicare cu cei apropiaţi şi de aceea trebuie să fie iubitoare, să nu ne supărăm pe cei care nu scriu bine, ci să-i compătimim. (22 noiembrie)

Creştinismul lui Constantin, adoptat de popoare, e aidoma semnării de către un om neatent a unui contract în care cerinţele celeilalte părţi sunt ascunse prin formulări iscusite, astfel încât se vede numai ce e avantajos. Şi a rezultat ce s-ar putea numi „ai intrat în horă, trebuie să joci"*. (22 noiembrie)

Dacă oamenii se roagă de dragul mântuirii viitoare a sufletului şi de dragul acestui viitor trăiesc bine, atunci fac ce trebuie, deşi explică greşit motivele activităţii lor, proiectând în timp, în viitor, ce se săvârşeşte în prezent. (22 noiembrie)

Omul e un vas cu două orificii, prin primul intră iubirea (de la Dumnezeu), iar din celălalt emană viaţa (ca la ceainic). Tot ce i se cere omului este să menţină curate, spre binele său, ambele orificii. Unul e mai mare, prin el intră iubirea lui Dumnezeu. Trebuie ţinut în curăţenie prin

* Tolstoi foloseşte un proverb rusesc echivalent. (*N. t.*)

eliberarea de patimile egoiste. Curăţenia celui de-al doilea orificiu, din care emană viaţa, depinde de eliberarea, înlăturarea a tot ce împiedică iubirea faţă de oameni: iritabilitatea, trufia, lăcomia. (22 noiembrie)

Da, trândăvia este mama tuturor viciilor, mai ales a celor mentale, a raţionamentelor false: politica, ştiinţa, teologia. (22 noiembrie)

Poţi şi trebuie să-ţi reproşezi trufia numai ţie. Fiindcă orice controversă poate fi considerată trufie. (22 noiembrie)

Oare e propriu tinereţii să dorească ce doresc eu (mântuirea sufletului), apropierea de Dumnezeu? Îmi este limpede că nu pot să-mi doresc altceva, pentru că mă aflu în faţa morţii. Dar tinerilor, bieţii de ei, li se pare că sunt multe lucruri demne de a fi dorite, în afară de acesta, singurul necesar. (22 noiembrie)

E bine să ne rugăm în singurătate, dar în afară de această rugăciune şi aproape mai necesar decât ea e să ne rugăm când comunicăm cu fiecare om, fie el ţar sau cerşetor. Să ne rugăm, adică să ne amintim că a venit timpul să trăim din toate puterile sufletului. (22 noiembrie)

M-am gândit că trebuie să ne pregătim pentru a muri cum se cuvine. Şi mi-am amintit că întreaga viaţă începând cu copilăria este moarte treptată, de aceea trebuie să ne pregătim mereu, fără încetare. (22 noiembrie)

La început pare ciudat că omul care săvârşeşte ceva rău devine şi mai rău. S-ar părea că ar trebui să se potolească, a făcut ce-a vrut. Dar se întâmplă aşa deoarece conştiinţa, cugetul îl mustră şi trebuie să se justifice, dacă nu în faţa

altora, în faţa sa, iar pentru a se justifica săvârşeşte o nouă răutate *with a vengeance**. (29 noiembrie)

Păcatele de aceea sunt păcate, adică greşeli, pentru că au urmări contrare scopului în care sunt săvârşite. Desfătarea prin mâncare, băutură, instinct sexual, bogăţie, mărire fac ca senzaţia bucuriei să scadă din pricina îndestulării. (16 decembrie)

Absenţa religiei aduce cu sine, ca urmare a absenţei singurului lucru propriu omului, a muncii asupra propriei făpturi, necesitatea transferului acestei munci asupra altora, provoacă sminteala povăţuirii, atât de răspândită în vremurile noastre, judecarea altora şi grija rânduirii lumii materiale exterioare, nu a lumii lăuntrice. (16 decembrie)

E timpul ca omul să-şi cunoască valoarea. Ce uimitor, conştiinţa spiritualităţii sale îi oferă omului conştiinţa supremă a demnităţii sale şi, în acelaşi timp, smerenia cea mai joasă. Conştiinţa demnităţii, care nu înseamnă mărire de sine sau trufie, dar are cerinţe mai înalte decât trufia, iar smerenia, care nu înseamnă supunere faţă de om, dar îl coboară pe om mult mai jos. (16 decembrie)

Ce nebunie, să trudeşti pentru rânduirea vieţii! Trăieşte pentru tine însuţi, pentru Dumnezeu, iar viaţa se va rândui în modul cel mai nimerit. În timp ce oamenii trăiesc rău, plini de cruzime, ţarii, miniştrii, revoluţionarii vor cu toţii să rânduiască prin viaţa asta rea o viaţă bună. (16 decembrie)

„Dar cum să nu rânduieşti viaţa, cum să nu susţii orânduirea existentă, să nu te preocupe aceste rânduieli, altminteri piere totul." Însă şi aşa a pierit demult totul şi se mai

* Cu înverşunare (engl.). (*N. t.*)

menține doar prin faptul că distruge în continuare. Ca un om ruinat, plin de datorii, care nu poate să nu sporească datoriile pe care le are pentru a continua singurul mod de viață pe care-l cunoaște. (16 decembrie)

E copleșitoare pervertirea gândirii oamenilor învățați și păstrarea ei intactă la cei neinstruiți. Cauza este negarea sufletului de către învățați și recunoașterea lui de către cei neinstruiți. (16 decembrie)

Definirea lumii ca rezultat al mișcării materiei, după Marx, Engels, Feuerbach, Dietzgen e mult mai complicată, incomparabil mai grea și mai încurcată, și mai ales mai neîntemeiată decât definiția dată de Dumnezeu. (16 decembrie)

Fără religie, adică fără o relație stabilită cu infinitul spiritual, omul nu-i decât o maimuță fără coadă, care știe să facă fonografe, baloane, bombe ș.a.m.d. (16 decembrie)

E bine să te porți cu oamenii ca și cum ți-ai lua rămas bun de la ei înaintea morții. Și nu vei greși. Oare nu-i totuna dacă te desparte de moarte o jumătate de ceas sau o jumătate de veac? (16 decembrie)

E bine să ținem minte că fiecare zi, fiecare oră sunt o amânare a morții. Atunci tot ce e exterior și se întâmplă cu tine are puțină importanță (ce înseamnă o rană, boala, sărăcia, pierderea unui prieten în comparație cu moartea?), iar folosirea în cel mai bun mod a timpului rămas capătă o importanță imensă. Da, *memento mori.* (16 decembrie)

Liber poate fi numai omul care îndură violența, nicidecum cel care o săvârșește. (16 decembrie)

Ce te poate consola că mori, când abia începi să înțelegi cum trebuie să trăiești și începi să trăiești? Faptul că nu

tu trăiești, ci omenirea, tot ce e spiritual trăiește prin Dumnezeu. Unește-te cu El și nu vei muri. (16 decembrie)

Omului i s-a poruncit să sporească iubirea (această poruncă o poartă în inimă), iar el își rânduiește confortul vieții. Ca un lucrător căruia i s-ar spune să semene, să planteze, iar el a uitat sau i-a intrat pe-o ureche și i-a ieșit pe cealaltă, dar ține minte să niveleze pământul, să grebleze, să netezească și nivelează, greblează, netezește pământul care deja a înverzit. I se pare că numai asta e treaba lui. (16 decembrie)

Scopul vieții nu e să fii măreț, bogat, puternic, ci să-ți păzești sufletul. (16 decembrie)

Religia este relația cu Dumnezeu. Idolatrii au această relație, dar omul cel mai savant nu o are. Idolatrul este incomparabil mai presus. (16 decembrie)

A trece de la o religie în care ai trăit la una nouă, la o nouă relație cu Dumnezeu, nu-i o glumă, e un lucru greu. (16 decembrie)

Smerenia și conștiința demnității tale umane sunt unul și același lucru, care nu e compatibil nici cu trufia, nici cu ambiția, nici cu bogăția. (16 decembrie)

Activitatea vieții se manifestă prin iubire. Omul nu poate spori iubirea din sine, pentru că iubirea este esența vieții înseși. Omul poate numai să distrugă piedicile din calea manifestării iubirii. În asta constă viața omului, iar eforturile lui trebuie îndreptate în această direcție. (30 decembrie)

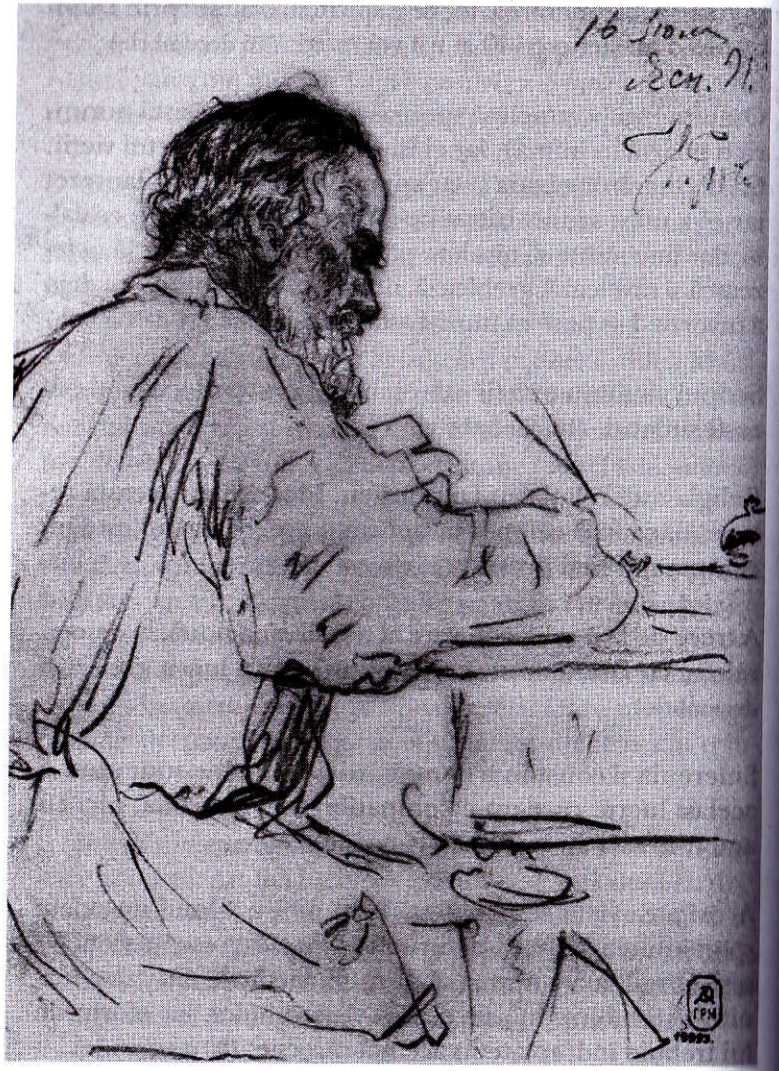

I. Repin, Tolstoi lucrând. Desen în creion, 1891.

1908

... M-am întrebat de ce scriu asta? Nu e cumva doar o dorinţă personală de a primi ceva pentru mine? Şi pot răspunde cu tărie că nu, dacă scriu e numai fiindcă nu pot să tac şi aş considera că e rău să tac, cum aş considera că e rău să nu încerc să-i opresc din căderea pe nişte copii care alunecă în prăpastie sau sub roţile trenului.

Dacă în ceasul morţii sale omul crede că n-are nimic de făcut, nu ştie ce-i viaţa. Trebuie să continue să facă ce-a făcut întreaga viaţă, să-şi elibereze sufletul. (1 ianuarie)

Orice concepţie asupra vieţii ai avea, ajungi la ceva despre care ştii ce este, dar nu poţi exprima în cuvinte. Asta e toată credinţa. (1 ianuarie)

Omul e totul şi nimic, iar el crede că e ceva. Asta e greşeala, păcatul. De aici prejudecata personalităţii. (1 ianuarie)

Materialiştii definesc conceptele prin concepte şi mai indefinite decât ce definesc ele. De exemplu: „Criteriul veridicităţii este posibilitatea activităţii raţionale."
Definind materia, lumea, mişcarea şi relaţiile dintre ele, oferă afirmaţii mult mai de neînţeles decât conceptele: suflet, spirit, Dumnezeu. (1 ianuarie)

Nu pot să nu existe ataşamente exclusive, dar păcatul constă nu doar în justificarea lor, ci şi în ridicarea lor la rang de merit. (1 ianuarie)

Pentru prima oară am avut conştiinţa spiritualităţii mele, cu o limpezime neobişnuită şi proaspătă. Nu mi-e bine, simt slăbiciunea trupului şi-mi închipui atât de simplu, de

clar, de ușor eliberarea de trup, nu moartea, ci eliberarea de trup. Atât de limpede a devenit faptul că adevăratul „eu" e indestructibil, că numai el, „eul", există cu adevărat, iar dacă există nu poate fi distrus, în timp ce trupul nu există cu adevărat. Și totul a devenit fermitate, bucurie! Fragilitatea, iluzoriul trupului, care doar pare a fi, au devenit atât de limpezi.
Oare această nouă stare sufletească e un pas spre eliberare? Cred că da, pentru că l-am chemat pe Ivan și am simțit ceva plin de bucurie, de apropiere, în conversația cu el. Să dea Dumnezeu, să dea Dumnezeu. De parcă am simțit eliberarea acelui unic lucru: IUBIREA.
Ah, de-ar rămâne așa până la moarte și de s-ar transmite oamenilor, fraților mei! (1 ianuarie)

Păcatul este o abatere de la viața spiritului, care se săvârșește inevitabil în viața omenească. Misiunea, sensul și bucuria vieții omenești sunt să-l diminueze și să-l îndrepte. (1 ianuarie)

Oamenii au imaginat adesea o viață mai bună decât asta, dar n-au putut inventa nimic altceva în afară de raiul nerod. (1 ianuarie)

Orânduirea statală nu se va schimba până când oamenii nu vor fi gata mai degrabă să moară decât să participe la violență prin plata birurilor, cătănie și acceptarea legitimității puterii. (1 ianuarie)

Creștinismul se manifestă parțial ca revendicare când a libertății, când a egalității, când a comunității, când a dreptății și a multor altora. Toate astea sunt manifestări particulare: creștinismul întruchipează tot ce pot să dorească oamenii. (1 ianuarie)

A-L iubi pe Dumnezeu înseamnă a iubi desăvârșirea. (1 ianuarie)

Dacă sensul vieții e desăvârșirea, e limpede că asta nu înseamnă desăvârșirea sufletului (el este divin, deci desăvârșit), ci numai distrugerea a tot ce împiedică manifestarea vieții, distrugerea păcatelor. (1 ianuarie)

Aproape toate perfecționările tehnice satisfac fie tendințele egoiste spre desfătarea personală, fie cele ale familiei, păturii sociale, poporului, mândriei statale (războiului). (13 ianuarie)

Visurile sunt aidoma vieții. Deosebirea e numai că în visuri nu participă voința, efortul sufletului, că visurile nu sunt atât de consecvente (cum spune Pascal) și mai ales că nu toți văd același lucru în vis. Asemănarea e că tot ce aflu în vis mi se oferă prin capacitatea mea de receptare a impresiilor, la fel cum ce aflu treaz fiind mi se oferă prin aceeași capacitate. (13 ianuarie)

Rugăciunea care cere, chiar dacă Dumnezeu ar fi personal, e lipsită de sens, fiindcă toate lucrurile de care avem nevoie ni s-au dat. (13 ianuarie)

Viața e eliberarea spiritului. Viața e rea dacă trăiești conștient împotriva celor ce se săvârșesc în viață, iar viața e bună dacă năzuiești conștient spre scopul, cursul, legea ei. (13 ianuarie)

Nu împrumuta de la alții răspunsuri la întrebări până când întrebările nu se ivesc în tine însuți. (13 ianuarie)

Murind, trebuie să facem cel mai mare efort pentru a elibera sufletul prin manifestarea iubirii. E cel mai bun prilej de a elibera sufletul prin iubire. (13 ianuarie)

Încălcarea legii creștine a neîmpotrivirii e sursa tuturor nenorocirilor din lumea creștină. Asta fiindcă, fără legea

neîmpotrivirii, creştinismul nu e religie, ci doar un simulacru grosolan de religie (iar oamenii nu pot trăi şi n-au trăit niciodată fără religie). Acest simulacru de religie, cu icoane, împărtăşanie, botez, preoţi, e cel mai grosolan şi, în plus, poate fi distrus din interior chiar de Evanghelia pe care o recunoaşte. (13 ianuarie)

Oamenii tot stau în faţa unei poveri uriaşe pe care trebuie s-o ridice. Fiecare ţine în mâini o pârghie pentru ridicarea ei. Şi iată, în loc să apese pe pârghie din toate puterile ca să ridice povara, oamenii aruncă pârghia, sar pe povară, sporindu-i astfel greutatea, şi stând acolo se agaţă cu mâinile de ea încercând s-o ridice. (13 ianuarie)

Legenda spune că apostolul Ioan, ajuns la bătrâneţe, rostea numai câteva cuvinte: copii, iubiţi-vă unul pe altul. Credeau că a dat în mintea copiilor, dar aceste câteva cuvinte sunt mult mai importante, incomparabil mai importante decât tot ce spun, scriu şi publică oamenii acum. (13 ianuarie)

Ghicitul şi rugăciunea care cere sunt acelaşi lucru. (13 ianuarie)

Nu e nimic mai rău decât să te tot uiţi cât ţi-a mai rămas până ajungi la desăvârşire. Încearcă să mergi şi să nu te gândeşti cât a mai rămas. Acum pare greu. Dar aşa e şi calea către desăvârşire. (13 ianuarie)

Se spune: ce putem face cu ucigaşii, cu hoţii? Răspunsul e dificil fiindcă se presupune existenţa unor oameni deosebiţi care sunt obligaţi şi au dreptul să acţioneze împotriva infracţiunilor. Ce putem face cu gerul, cu furtunile? Nimic, nu ne rămâne decât să ne vedem de treburile noastre şi să nu ne gândim că avem mijloacele să oprim gerurile şi furtunile. Vezi-ţi de treaba ta. Îndreaptă-l pe infractorul din tine, îndreaptă-te pe tine însuţi. (13 ianuarie)

Ce cuvânt straniu şi adevărat că soţul şi soţia (dacă trăiesc în comuniune spirituală) nu sunt doi, ci o fiinţă. (13 ianuarie)

Tot ce pare infinit e iluzoriu. Cu adevărat există numai acel lucru căruia nu-i pot fi aplicate conceptele de mare şi mic. (13 ianuarie)

Nesupunerea la legea neîmpotrivirii are un caracter nefast fiindcă distruge religia pe care o împărtăşesc oamenii din lumea creştină. (13 ianuarie)

Temeiul vieţii este conştiinţa existenţei mele, dar nu a mea aşa cum mă percep eu, ci a celui care sunt, a celui care sunt cu adevărat. Restul doar pare a fi. Nu pot recunoaşte că există în alte fiinţe decât un eu asemenea celui la care ajung când îmi eliberez propriul eu de tot ce-l acoperă şi am conştiinţa că ceilalţi oameni sunt tot eu. (20 ianuarie)

O altă parte bună a bătrâneţii este că ştii că probabil nu vei ajunge să trăieşti pentru a vedea urmările faptelor tale (de fapt asta e valabil pentru toţi din clipa când capătă conştiinţa morţii). Aşa că nimeni n-are rost să facă ceva de dragul părerii oamenilor, şi mai cu seamă bătrânii. (20 ianuarie)

Oamenii care se consideră religioşi nu sunt religioşi, învăţaţii nu sunt învăţaţi, cei buni nu sunt buni, cei rafinaţi nu sunt rafinaţi. (20 ianuarie)

Niciodată n-o să te poţi bucura îndeajuns că eşti judecat, învinuit, bârfit şi nu poţi dezminţi. Nimic nu te întoarce mai bine la adevărata viaţă pentru suflet, pentru Dumnezeu, la viaţa în iubire. (20 ianuarie)

Ar fi o nedreptate mult mai revoltătoare dacă, aşa cum cred unii învăţaţi, omul n-ar putea cunoaşte sensul vieţii şi nu s-ar putea descurca fără studiul ştiinţelor complexe

și grele care cer timp, decât dacă unul are milioane, iar altul e desculț. (20 ianuarie)

Activitatea religioasă și cea științifică sunt incompatibile. Dacă te ocupi de una o neglijezi pe cealaltă. (20 ianuarie)

Simplitatea este condiția indispensabilă și semnul adevărului. (20 ianuarie)

Ce încep să simt (cum spunea Hristos, uneori Mă veți vedea, iar alteori nu Mă veți vedea) este o eliberare ciudată și fericită de trup, simt numai viața mea, ființa mea spirituală, un fel de indiferență față de tot ce e vremelnic, și am conștiința liniștită, fermă că existența mea e adevărată. De fapt, nu pot exprima limpede lucrul ăsta, cel puțin acum nu știu s-o fac. (31 ianuarie)

Același lucru, dar din altă perspectivă. Uneori nu-mi simt trupul, dar simt viața mea și a celorlalte ființe. (31 ianuarie)

Izvorul a ceea ce numim conștiință e contradicția dintre cerințele spiritului și cerințele trupului, conștiința imperfecțiunii noastre. O ființă desăvârșită nu poate avea conștiință. (31 ianuarie)

Dacă ar exista numai trupul fără cerințele spiritului, nu am avea conștiința existenței trupului, trupul n-ar exista, iar dacă ar fi numai spiritul, la fel, nu am avea conștiința lui, nu ar exista spirit. (31 ianuarie)

Suntem ca animalele, vrem să facem bine celor care ne fac bine, și rău celor care ne fac rău. Ca ființe inteligente, ar trebui să procedăm invers. De bine au cea mai mare nevoie cei care ne fac rău, cei care sunt răi. Cei care fac rău oricui, nu numai nouă, sunt cei care au cea mai mare nevoie de bine. (31 ianuarie)

Întotdeauna se făgăduiește și se așteaptă răsplata faptelor bune în viitor, în veșnicie. Ea, răsplata, chiar este în veșnicie, în prezent, în clipa din afara timpului. (31 ianuarie)

Dacă rostul vieții e desăvârșirea, omul nu poate fi niciodată bun. Și de aceea resemnarea e condiția indispensabilă a vieții. (31 ianuarie)

Numai când îl iubești pe Dumnezeu cu adevărat, adică pe toți, și cunoști binele pe care îl aduce această iubire, numai atunci poți să nu porți pică oamenilor, oamenilor răi, și poți, compătimindu-i, să-i iubești cu adevărat. (31 ianuarie)

Iubirea dăruiește bucurie numai dacă e deplină, divină, dacă îi iubești pe toți, adică îl iubești pe Dumnezeu și nu aștepți vreo răsplată nici de la Dumnezeu, nici de la oameni, dacă nimeni n-o cunoaște. Cum apare fie și un singur om pe care nu-l iubești, sau grija de a fi lăudat, grija ca iubirea să-ți fie de folos, dispare binele iubirii. (Nebunia întru Hristos.) (31 ianuarie)

Când cunoști binele pe care îl dăruiește iubirea nu poți purta pică, nu-l poți judeca pe omul lipsit de iubire, nu poți să nu-l compătimești. Atunci totul devine limpede, simplu, și nu poți decât să-i compătimești pe Nicolae, Stolâpin, Bülow*, Rockefeller mai mult decât pe cerșetori sau pe bolnavi. (31 ianuarie)

A-i iubi pe dușmani, a face bine celor care ne fac rău nu-i o faptă de vitejie, ci doar pornirea firească a celui care a înțeles esența iubirii. A face bine celor iubitori, a-i iubi pe cei iubitori nu este iubire și nu dăruiește acel bine aparte

* Bernhard von Bülow (1849-1929), om politic german; între 1900-1909 cancelar al Reich-ului. (*N. t.*)

și unic al iubirii. Binele e dăruit doar de iubirea față de oamenii care ne fac nouă sau fac în general rău. (31 ianuarie)

Iubirea aduce bucurie numai când e iubire divină, adică iubire față de tot, în fapte și mai ales în gânduri. (31 ianuarie)

Oamenii își exprimă conștiința spiritualității lor prin cele mai ciudate și neașteptate căi: conștiința se manifestă în primul rând prin ideea de Dumnezeu, apoi prin nemurirea sufletului după moarte, apoi prin înviere, prin reînviere, apoi chiar și prin recunoașterea materiei veșnice. În toate aceste căi consecința e luată drept cauză. Omul are conștiința că în sine există o ființă atemporală, nonspațială și atribuie aceste însușiri lui Dumnezeu; și tot din această conștiință trage concluzia vieții fără sfârșit dincolo de mormânt, sau a învierii, sau a veșniciei materiei. (31 ianuarie)

Am început să uit din ce în ce mai des. Astăzi am dormit mult și trezindu-mă am avut senzația cu totul nouă că mă eliberez de persoana mea: e uimitor de bine! De m-aș elibera de tot. Trezirea din somn, visele sunt un exemplu de eliberare. (31 ianuarie)

Starea mea de spirit e din ce în ce mai bună. Viața spirituală, lăuntrică, munca spirituală înlocuiesc tot mai mult viața trupească, și mi-e din ce în ce mai bine în suflet. Ceea ce pare un paradox, că bătrânețea, apropierea de moarte și moartea însăși sunt un bine, e un adevăr neîndoielnic. Simt asta. (9 februarie)

Creștinismul nu este deloc, așa cum cred unii, nesupunere față de guvern, ci supunere față de Dumnezeu. (9 februarie)

Indiferent prin ce mijloace ar încerca oamenii să se dezbare de violență, prin unul cu siguranță nu se poate scăpa de ea: prin violență. (9 februarie)

Una din două, ori facem un efort intelectual, încetăm să ne mai supunem guvernelor și recunoaștem necesitatea supunerii față de Dumnezeu, ori continuăm să trăim așa cum trăim. Dar dacă alegem această din urmă cale, trebuie să ținem minte ce s-a vădit, că pășim inevitabil spre pieirea trupului și a sufletului. (9 februarie)

M-am întrebat de ce scriu asta? Nu e cumva doar o dorință personală de a primi ceva pentru mine? Și pot răspunde cu tărie că nu, dacă scriu e numai fiindcă nu pot să tac și aș considera că e rău să tac, cum aș considera că e rău să nu încerc să-i opresc din cădere pe niște copii care alunecă în prăpastie sau sub roțile trenului. (9 februarie)

Atitudinea față de vorbele mele ar putea fi de indiferență, dacă aș spune ceva născocit de mine, ceva ce se poate sau nu întâmpla, dar acea pieire de care vorbesc nu poate să nu se întâmple, se va întâmpla negreșit. Ați putea sta pe gânduri, ați putea să urmați sau nu îndemnul meu, dacă pentru asta ar trebui să faceți ceva periculos, greu, rușinos, umilitor, în contradicție cu natura umană; dar, dimpotrivă, ce vă îndemn eu să faceți e lipsit de primejdii, ușor, nobil, și corespunde conștiinței demnității și naturii umane. (9 februarie)

Se spune: dacă vom fi atât de proști încât să nu ne împotrivim răului, nu ne vom pregăti de ripostă, vor veni japonezii, chinezii, păgânii, ne vor înrobi și ne vor bate. Numai că acea lege a iubirii față de tot, în numele căreia nu ne vom lupta și nu ne vom înarma nu este fantezia noastră personală, ci legea supremă a vieții, care se găsește în sufletele tuturor oamenilor. Legea aceasta o cunosc și chinezii, și japonezii, la fel cum o știm și noi, numai că e pervertită. Oamenii nu au decât să vadă posibilitatea de aplica în viață această lege, și ei, fie japonezi, fie chinezi, fie negri sălbatici, își vor însuși legea. Iar de nu și-o vor însuși, ne

vor înrobi și ne vor bate, va fi incomparabil mai bine decât dacă i-am bate noi pe ei. (9 februarie)

Viața bună a popoarelor e posibilă numai în măsura în care oamenii care le alcătuiesc duc o viață bună. Revoluțiile provoacă însă în oameni, pe lângă neajunsurile de mai sus, cea mai nesuferită treime a păcatelor, incompatibilă cu viața bună: trufia, invidia, răutatea. Starea poporului poate fi îmbunătățită, dimpotrivă, numai prin neintervenția poporului în treburile puterii. (9 februarie)

Se vorbește despre nemurirea sufletului, viața viitoare, ce trebuie să știm despre aceasta pentru viața adevărată. Ce prostie! Ți s-a oferit posibilitatea unui bine care sporește tot mai mult aici, acum; ce mai vrei? Numai cel care nu cunoaște și nu vrea să găsească acest bine poate vorbi despre viața viitoare. Și ce e de fapt, mă rog, ceea ce numim viața viitoare? Noțiunea de viitor se referă la timp. Iar timpul e numai condiția conștiinței în viața asta. A vorbi despre viața viitoare, când se va termina viața asta, e ca și cum ai vorbi despre ce formă va lua o bucată de gheață când se va topi, sau când, odată transformată în apă, părțile ei componente se vor preface în abur.
În plus, ce-mi trebuie mie viață în viitor, când toată viața mea spirituală e numai în prezent? Viața e în iubire, iubirea de oameni și de Dumnezeu. Nici una, nici alta nu pier odată cu moartea mea. Moartea e numai încetarea separării conștiinței mele. (9 februarie)

Memoria e legătura cu trecutul, iubirea e legătura cu prezentul. Scade legătura cu trecutul, memoria, prin urmare crește legătura cu prezentul. Nu le poți stăpâni pe amândouă, cu cât e mai mare prima, cu atât e mai mică a doua. Și invers. Distrugerea completă a memoriei și unirea completă cu prezentul prin iubire e moartea. (9 februarie)

Dumnezeu nu e iubirea. Îl numim iubire numai pentru că El se manifestă în oameni prin iubire. (9 februarie)

Mă întreb: poate oare conștiința faptului că adevărul este un bine mereu accesibil, mereu în creștere, un bine după primirea căruia nu mai ai nevoie de nimic, poate oare această conștiință să devină comună, să fie transmisă prin educație? Și răspund: da, poate. (9 februarie)

Lumea mi se pare o structură în care ființele (inclusiv omul) sunt dăruite cu inițiativă proprie care le oferă conștiința binelui, în limite între care sunt libere, dar din care nu pot ieși. Așa că ființele dețin binele libertății care nu poate perturba cursul vieții Întregului și legile lui. Omul poate avea conștiința uneia dintre aceste legi. Legea asta e iubirea. (9 februarie)

Libertatea voinței e posibilitatea de a trăi și acționa în conformitate sau nu cu legea Întregului, potrivit voinței tale, nu unei voințe exterioare, străine. Dar disensiunea este mărginită de limite ce nu pot fi încălcate. Așa încât omul poate acționa liber după legea iubirii și poate primi binele ce sporește neîncetat, îi umple sufletul de bucurie, binele pe care îl capătă singur, dar nu poate încălca legea generală a vieții, căci, abătându-se de la lege sau reacționând împotriva ei, o împlinește. (9 februarie)

În noaptea asta m-am gândit parcă pentru prima oară la sensul vieții. Și din nou același lucru: trebuie și poți să faci ce îți cere conștiința spirituală. Și nu ce ești dator cuiva, ci ce te îndeamnă faptul că doar această activitate aduce adevăratul bine. Dacă întrebi: de ce? *Ein Narr kann mehr Fragen stellen als tausend Weise beantworten können.** De ce,

* Un prost poate să întrebe mai mult decât pot răspunde o mie de înțelepți (germ.). (*N. t.*)

nu-i treaba mea, n-are rost şi nu mi-e dat să ştiu. Nici nu am organele necesare acestei înţelegeri. (9 februarie)

Viaţa noastră şi rostul noastru în viaţă seamănă cu ceva bun, necesar oamenilor, care se înfăptuieşte printr-o forţă de neînţeles pentru ei. Să ne închipuim că se construieşte ceva. Oamenii nu pot înţelege ce şi cum, dar ştiu că trebuie să care într-o anumită direcţie materialele: pietre, nisip, var, lemn, fier. Şi dacă oamenii fac asta, le este bine şi uşor. Unii de fapt o fac ştiind că se construieşte ceva, alţii fără să ştie nici măcar asta. Sunt unii oameni leneşi, care pur şi simplu nu fac ce trebuie, şi le e rău. Sunt oameni sârguincioşi, dar încrezuţi, care cred că ştiu de ce lucrează, şi fie nu cară materialele unde li s-a spus, fie încep să construiască ce nu trebuie. (9 februarie)

Viaţa noastră se manifestă dual: 1) ca eliberare a spiritului în sinele nostru, ca desăvârşire a personalităţii şi 2) ca eliberare a spiritului în Tot, ca desăvârşire a lumii. (9 februarie)

Câinele e uimit de gramofon, dar nu se miră de vocea omului, de manifestarea vieţii în el, în elefant, în cal, în muscă, ştie că există şi alte făpturi ca el, separate între ele. Musca şi păduchele ştiu despre existenţa muştei şi păduchelui, dar nu ştiu despre cea a omului. Omul nu ştie asta despre globul pământesc. Iar globul pământesc nu ştie asta despre... ş.a.m.d. (9 februarie)

E de mirare tăria opiniilor oamenilor proşti, care nu gândesc. Şi cum ar putea fi altfel? Cel care gândeşte ştie ce complicată e orice afirmaţie inteligentă şi adesea ce îndoielnică este. (9 februarie)

Simt din ce în ce mai mult binefacerea uitării. (9 februarie)

Păcatul satisfacerii trupeşti a adus cu sine păcatul lenevirei şi preacurviei; păcatul trufiei a adus cu sine păcatele inegalităţii, îngâmfării, zgârceniei. Toate aceste păcate împreună aduc cu sine pe cel al duşmăniei. (9 februarie)

Există doar două concepţii despre lume, consecvente, dar neînţelepte: 1) trupul există, spiritul pare a fi; 2) spiritul există, trupul pare a fi. (9 februarie)

Trupul este manifestarea spiritului. Mişcarea şi trupul sunt condiţiile indispensabile ale conştiinţei. Fără trup şi mişcare, nu ar putea exista conştiinţa. Fără conştiinţă nu ar exista nici trupul, nici mişcarea şi nici spaţiul şi timpul. (8 februarie)*

Conştiinţa e condiţia îndepărtării, imperfecţiunii, limitării. Ceea ce e limitat în om este în sine nemărginit, nu are nevoie de conştiinţă. (8 februarie)

Concepţia despre lume nu poate fi nicicum insuflată, transmisă altuia. Fiecare o are pe a sa. Dacă n-ar avea fiecare câte una, diferită, n-ar avea de ce să trăiască toţi. Se pot găsi lucrări pentru formarea concepţiei despre lume, dar fiecare va lua singur din ele ce are nevoie. (11 februarie)

Iubirea dumnezeiască, adică iubirea de Dumnezeu, poate fi cunoscută numai prin iubirea faţă de duşmani. Mai ales ei trebuie iubiţi pentru a provoca acele urmări benefice pe care le aduce iubirea.
Dacă ar fi să cugetăm despre viaţă în forma spaţiului şi timpului, putem să ne imaginăm cum conştiinţele noastre îşi au originea în conştiinţele particulelor alcătuind corpul celui care are conştiinţă, iar din conştiinţele noastre de

* Aici şi în continuare ordinea cronologică a însemnărilor din Jurnal e parţial perturbată. (*N. t.*)

ființe separate se compune conștiința unei singure ființe separate supreme, care va avea cu noi aceeași relație pe care noi o avem cu particulele corpului nostru. Aceste ființe ni se par uriașe, dar nici dimensiunea, nici numărul nu are limite (stelele). (13 februarie)

... Întreaga lume corporală este doar rezultatul esenței noastre spirituale, iar cunoașterea adevărată accesibilă nouă e doar cea spirituală. (13 februarie)

Toată dimineața m-am gândit și mă gândesc de ce lumea ni se prezintă *im werden?** De ce eu n-am existat și nu voi exista, iar lumea va fi aceeași și va continua să se schimbe? Răspunsul e unul singur: nu știu. (13 februarie)

Iată ce vreau să le spun tuturor, și acestora, și acelora și tuturor oamenilor: vreau să spun că nu putem trăi așa, trebuie să ne venim în fire, cum spunea Ioan. Trebuie să ne venim în fire, să înțelegem că nu putem trăi fără credință, iar după ce înțelegem acest lucru să nu inventăm noi credințe sau noi învățături științifice, care nu explică sensul vieții, ci doar o descriu pe dinafară și de aceea nu oferă nici un fel de îndrumare. Nu avem nevoie de toate astea, trebuie doar să aruncăm din credința în care trăim tot ce ascunde esența celei adevărate, tot ce o ascunde pe cea adevărată. Să aruncăm minciuna și să trăim după acel adevăr care se deschide în fața noastră și pe care suntem obligați să-l acceptăm prin experiența cumplită, amară. (13 februarie)

... Oricât ai fi de înceţoşat, de ameţit de împărăția ta, de putere, oricât ai fi de chinuit, înrăit de nevoi și insulte, ești la fel ca noi toți, posesorul sau mai degrabă dovada aceluiași duh al lui Dumnezeu care trăiește în mine și nădăjduiesc, cred, sunt chiar convins că vorbește prin mine și-ți

* În devenire (germ.). (*N. t.*)

spune: de ce, pentru ce te chinui pe tine și îi chinui și pe ceilalți, cu cine comunici în lumea asta? (19 februarie)

Dragul meu frate, pentru Dumnezeu, de dragul sufletului tău, de dragul vieții tale, nu hotărî dinainte că tot ce scriu eu aici e fals, nu corespunde acelei științe superioare pe care ți se pare că o stăpânești. De dragul a tot ce ți-e scump, te implor pentru tine: citește cu atenție ce e scris aici, încearcă să înțelegi ce e scris (așa cum trebuie mereu să ne raportăm la gândurile și cuvintele altui om) în felul în care le-a înțeles cel ce le-a scris.
Iar dacă ești nefericit, și știu că ești nefericit, gândește-te că ce ți se propune aici nu e născocit de mine, ci e rodul eforturilor intelectuale ale tuturor, ale celor mai înalte minți și inimi omenești, și nu sunt doar raționamente și vorbe goale, ci cel mai practic și sigur mijloc de a te izbăvi de nefericirea ta și de a-ți dărui cel mai mare bine. Gândește-te și simte asta. (19 februarie)

Dacă te plângi că suferi, trupește și sufletește, te plângi de viață: suferințele sunt asperitățile vieții, fără de care n-ar exista viața, n-ar exista esența vieții: eliberarea sufletului de trup, de greșelile trupului, de suferințele legate de trup. Micile suferințe sunt mișcarea lentă spre eliberare; marile suferințe, atât cele trupești, cât și cele sufletești, sunt o eliberare mai rapidă. Iar noi ne plângem că suferim. Înțelege asta și vei vedea binele suferințelor, iar suferința nu va mai exista, așa cum nu mai există nici pentru cel ce trudește. (24 februarie)

În ce privește cunoștințele, nu contează cantitatea lor, nici măcar acuratețea lor (fiindcă nu există științe absolut exacte și nu vor exista vreodată), ci legătura lor logică pentru ca ele să lumineze lumea din toate părțile. Cam la fel se întâmplă cu clădirile. Clădirea poate fi superbă sau săracă, Palatul de iarnă sau o colibă, dar și una și alta sunt clădiri

înţelepte numai dacă te apără din toate părţile de vremea rea şi îţi dau posibilitatea să trăieşti în ele vara şi iarna. Cele mai splendide trei ziduri fără al patrulea, sau patru ziduri fără acoperiş sau fără geamuri şi sobă sunt mult mai rele decât o colibă umilă, în care te poţi adăposti fără să te sufoci sau să îngheţi. Acelaşi lucru se poate spune despre cunoştinţele ştiinţifice, cunoştinţele actuale ale savanţilor în comparaţie cu cunoştinţele ţăranului analfabet. Acest adevăr trebuie să devină temeiul educaţiei şi învăţăturii. Cunoştinţele trebuie lărgite uniform. (10 martie)

Legea vieţii e minunat ilustrată de degetele mănuşii. Separă-le, închipuindu-ţi că vei spori căldura pentru fiecare deget, şi le va fi frig tuturor, iar cu cât sunt mai depărtate, cu atât le va fi mai frig. Dacă înlături barierele şi le uneşti, le va fi bine tuturor. (23 martie)

Întreaga viaţă este eliberare, conştientă şi inconştientă, de poftele cărnii, de viaţa trupească. Moartea e eliberarea deplină. Cum să-ţi fie teamă, cum să n-o doreşti? E greu să n-o doreşti.
E cu putinţă să-ţi fie teamă şi să n-o doreşti numai dacă nu înţelegi, nu ai conştiinţa „eului" tău spiritual, acel „eu" care e la fel de noncarnal la bătrân, la copil, chiar şi la cel de ţâţă, ba chiar şi la animal. (23 martie)

Întreaga viaţă e proces material, evoluţie şi relaţii între făpturi. Bine, dar ce e separarea fiinţelor, conştiinţa separării pe care o are fiecare fiinţă? Căci dacă există numai materie, această materie trebuie să fie unitară, indivizibilă. Atunci de ce unele conglomerate ale materiei au conştiinţa separării lor de toate celelalte? (23 martie)

Nu poţi să nu te gândeşti că adormirea şi trezirea sunt aidoma morţii şi naşterii. Aşa cum, când adormi, pierzi legătura dintre fosta conştiinţă a stării de veghe şi noua conştiinţă din vis, la fel trebuie să se întâmple când mori. Şi la fel

cum la trezire apare o nouă conştiinţă, aşa trebuie să se întâmple şi la naştere. (24 martie)

Principala asemănare dintre somn şi starea de veghe în raport cu timpul constă în faptul că nici în somn, nici aievea nu există timp, dar ni-l imaginăm, nu putem să nu ni-l imaginăm. Îmi amintesc un vis lung, coerent, care se termină cu o împuşcătură şi mă trezesc. Zgomotul împuşcăturii vine de la fereastra trântită de vânt. În amintirea visului, timpul îmi e necesar, indispensabil pentru ca în starea de veghe să triez toate impresiile din vis. Acelaşi lucru se petrece cu amintirile despre evenimentele din starea de veghe. Toată viaţa mea este în prezent, dar în amintirile despre ea, sau mai degrabă în conştiinţa vieţii, nu pot să n-o aşez în timp. Eu, copilul, bărbatul, bătrânul, toate sunt una, toate sunt în prezent. Numai că nu pot avea conştiinţa lor în afara timpului.
Mă întreb: de ce? Şi răspunsul se impune de la sine: pentru a-mi da posibilitatea binelui vieţii. Dacă aş fi în afara timpului şi spaţiului, nu aş exista nici eu, nu ar exista nici binele meu, nici posibilitatea de a trăi după voia mea, adică după voia lui Dumnezeu. Dumnezeu trăieşte în mine. (*Je m'entends.**)
Aşa cum, trezindu-mă din cauza zgomotului ferestrei trântite de vânt, ştiu că visul a fost o iluzie, înaintea morţii aflu acelaşi lucru despre toate evenimentele lumii care mi s-au părut atât de reale. (25 martie)

Dacă bărbaţii le-ar cunoaşte pe toate femeile aşa cum soţii le cunosc pe soţiile lor, n-ar discuta niciodată cu ele şi nu le-ar respecta opiniile. (12 aprilie)

Un lucrător bun nu renunţă la munca lui, chiar dacă ştie că nu-i va vedea rezultatul şi nu va fi răsplătit. Acelaşi lucru e valabil pentru munca vieţii până în clipa morţii. (12 aprilie)

* Înţeleg ceea ce vreau să spun (fr.). (*N. t.*)

Sunt încă departe de viaţa numai pentru suflet (Dumnezeu), şi încă mă frământă gloria lumească. Da, aşa cum spunea Pascal, există un singur bine adevărat, cel pe care nimeni nu-l poate lua sau da. Numai de-am şti să-l găsim şi să trăim pentru el! (28 aprilie)

A muri înseamnă să te duci acolo de unde ai venit. Ce este acolo? Trebuie să fie bine, dacă judecăm după fiinţele minunate care vin de acolo, copiii. (6 mai)

Mă rog aşa: mulţumescu-ţi, Doamne, căci mi-ai dezvăluit că se poate trăi în Tine. Nu vreau şi nu pot să trăiesc o altă viaţă. (14 mai)

Cum să fac să ţin minte că cel mai important, chiar singurul lucru în viaţă e eliberarea de întunericul (răul) care îl ascunde pe Dumnezeu, iar nu fericirea mea, succesul, aprobarea primită de la semeni pentru faptele mele? (27 martie)

Nu avem cum să ştim care dintre manifestările divinităţii sufletului, un cuvânt bun spus unui om prost care te-a jignit sau un sistem filozofic complet, va avea urmări şi care vor fi ele. (27 martie)

... Pentru cei asupriţi, pentru numărul imens de muncitori, împotrivirea în faţa răului, acceptarea violenţei şi participarea la ea sunt o prejudecată grosolană, la fel ca posturile, mătăniile şi orice alte autoschingiuiri. (27 martie)

Dar ce-i de făcut? Numai oamenii nereligioşi îşi pun întrebarea asta. Cei religioşi ştiu ce să facă: să înfăptuiască în ei înşişi împărăţia lui Dumnezeu şi să nu se gândească la alţii. Nenorocirea oamenilor nereligioşi e că-i învaţă pe alţii. (27 martie)

Înainte credeam că intelectul (înţelegerea) e calitatea principală a sufletului omenesc. Era o greşeală şi simţeam vag

acest lucru. Intelectul e numai instrumentul eliberării, al manifestării esenţei sufletului, al iubirii. (31 martie)

Ştiu că nu voi vedea urmările chemării mele, dar ştiu cu tărie, cu mai mare certitudine decât cea a morţii, că aceste urmări vor veni. Nu vor veni în sensul că se va instaura o anumită ordine a vieţii pe care am prevăzut-o sau pe care am dorit-o, ci în sensul că vor dispărea sminteala şi răul în care trăiesc acum oamenii din lumea creştină. Aşa va fi, o ştiu cu mai mare certitudine decât cea a morţii, cu siguranţă aşa va fi, sunt convins. (31 martie)

Mişcarea adevărată, esenţială a vieţii, eliberarea Dumnezeului iubirii, nu este şi nu poate fi văzută ca un somn. Nu poţi şti când ai adormit. Poţi să vrei să adormi şi, amintindu-ţi, să ştii că ai dormit, dar nu poţi avea conştiinţa îndeplinirii dorinţei tale, aşa cum o ai în cazul dorinţelor carnale.
La fel şi iluminarea, în sensul eliberării de întunericul care îl ascunde pe Dumnezeul iubirii, se găseşte în desăvârşire. Eu nu pot avea însă conştiinţa adevăratei mişcări a vieţii, pentru că nu eu sunt cel ce-o săvârşeşte, ci Întregul, care sălăşluieşte în toate. (1 aprilie)

Treapta cea mai de jos este viaţa trăită pentru poftele trupeşti, pentru a face pe plac trupului, a doua treaptă este pentru aprobarea oamenilor, pentru a face pe plac oamenilor, a treia pentru răsplata lui Dumnezeu, pentru a-i face pe plac lui Dumnezeu cel din afara ta, a patra, mai presus de tot ce cunosc, viaţa trăită doar pentru a-i face pe plac lui Dumnezeu din tine. (1 aprilie)

Da, aşa cum nu ştii când şi cum ai adormit, la fel nu ştii când şi cum te-ai născut. Şi, ca în somn, la fel şi în viaţă începi să crezi tot mai mult în ce ţi se prezintă separat de întreg. Şi, tot ca în somn, crezi din ce în ce mai mult şi

în sfârșit te trezești, adică pierzi personalitatea care trăia în somn și intri în starea în care erai înaintea somnului, dar nu în aceeași stare, ci într-una superioară, căci ai îmbătrânit, ai devenit mai deștept, mai bun. (3 aprilie)

Viața fiecăruia dintre noi nu înseamnă o organizare sau alta, ci binele general, nu cel personal. Binele general nu poate fi atins prin organizare, care presupune certuri, răutate, violență, ci numai prin iubire. Important este că acest lucru e posibil, stă în puterea mea, e propriu naturii mele, iar acea organizare nici nu stă în puterea mea și e și contrară naturii mele. (6 aprilie)

A fost o vreme când nu existau state, ci erau popoare care se conduceau singure. De ce să credem că va fi veșnic la fel? Fiecare dintre noi a supt la sânul mamei, pe urmă s-a jucat, apoi a învățat, apoi s-a căsătorit, apoi a lucrat, și-a educat copiii, pe urmă a îmbătrânit, a devenit înțelept, a lăsat toate în urmă ș.a.m.d. (6 aprilie)

Credința în iubire ca lege supremă a vieții nu exclude bucuriile vieții. Poți să te joci, să dansezi, să faci tot ce nu este potrivnic iubirii IUBIND. (7 aprilie)

Legea morală supremă este lege și înseamnă ceva numai dacă nici o altă lege nu poate fi considerată mai presus de ea, mai constrângătoare decât ea. (8 aprilie)

Recunosc în mine aceeași necunoscută, X, forța vieții, pe care o recunosc în toate și cu deosebită claritate în ființele care îmi seamănă cel mai mult. Pe această forță a vieții o numesc Dumnezeu. Pot trăi în ea fără a avea conștiința acestei forțe, pot să am conștiința ei și să trăiesc în ea. Diferența dintre acestea două moduri de viață e că în primul caz trăiesc o viață limitată, înconjurat de ființe vrăjmașe; în cel de-al doilea caz trăiesc, pe lângă viața mea limitată,

și viața tuturor ființelor asemănătoare, apropiate, având din ce mai mult conștiința forței vieții și iubirii lor. (9 aprilie)

Dacă lucrătorul nu-și va vedea munca dusă la bun sfârșit, nici roadele ei, știe că nu va fi răsplătit pentru munca lui și nici pedepsit dacă n-o face. Dacă este un bun lucrător, o va face totuși. Munca mea este viața mea, iar din ea face parte și ultima etapă, moartea. Fă-ți treaba bine. (12 aprilie)

Viața e sporirea conștiinței. În aceasta constă viața și binele ei. Sporirea nu se poate săvârși, în lumea asta, decât în spațiu și timp. Spun în lumea asta fiindcă viața, prin urmare conștiința, poate spori și sporește la infinit, apropiindu-se de Dumnezeu (Nirvana), iar în această apropiere poate traversa universuri, adică stări în care limitarea și sporirea au loc în alte condiții decât spațiul și timpul. (20 aprilie)

Vreau să trăiesc în Dumnezeu, iar nu în „eul" meu corporal, Lev Tolstoi. Ce înseamnă asta? Că vreau să înlocuiesc conștiința lui Lev Tolstoi cu conștiința întregii omeniri, ba chiar a tot ce e viu. Iar această conștiință o numesc Dumnezeu. Dar această conștiință nu e Tot, nu e Dumnezeu întreg, ci doar una dintre manifestările Lui care îmi e accesibilă. (21 aprilie)

Spațiul, timpul, corpul și forma își au originea în neputința mea de a cunoaște totul așa cum este. Pot să cunosc numai ce e în mișcare și separat. Așa cum nu pot cunoaște globul altfel decât atunci când se rotește și îmi arată toate fețele, la fel nu pot cunoaște oamenii, animalele și plantele decât în mișcarea și delimitarea lor. Prima, adică mișcarea, dă timpul și spațiul, a doua, delimitarea, dă corpul și forma. (21 aprilie)

Dar ce va fi? Întrebarea se pune numai pentru că ne-am obișnuit cu prejudecata felului în care ne rânduim viața. Oare,

încercând să ne rânduim viaţa aşa cum vrem, reuşim măcar în parte? În ciuda eforturilor noastre, viaţa nu se rânduieşte aşa cum vrem şi cum ne imaginăm noi. (22 aprilie)

Dar ce se va întâmpla cu mine dacă, între cei ce se bat, între cei răi, eu voi fi singurul care nu se împotriveşte? Aceeaşi prejudecată. Aceea era despre rânduirea vieţii altora, aceasta e despre rânduirea vieţii mele. Cum va fi viaţa comună sau viaţa noastră separată nu putem şti niciodată. Însăşi posibilitatea ca moartea sa intervină în orice clipă face ca aceste lucruri să fie imposibil de cunoscut. Rânduindu-mi şi nerânduindu-mi viaţa separată, ştiu că nu va fi aşa cum o vreau. Un singur lucru legat de viaţă îmi stă în putere. Şi anume schimbarea ei din interior, apropierea tot mai mare de desăvârşirea morală. Această schimbare importantă şi necesară a vieţii mele îmi stă mereu în putere. (22 aprilie)

În ce rătăcire se află oamenii când depun toate eforturile ca să facă în viaţa lor schimbări care nu le stau în putere, ca să rânduiască viaţa altora, iar de dragul acestei false rânduieli se lipsesc de acea rânduire a vieţii care e mereu în puterea lor şi e singura în stare să influenţeze viaţa altor oameni? Nu ştiu şi n-am cum să ştiu ce va fi cu mine, bun sau rău, ce evenimente se vor petrece. Ştiu sigur că întotdeauna e bine să trăiesc moral, şi pentru mine şi pentru toţi ceilalţi. Şi, ştiind acest lucru, voi jertfi oare ce e drept pentru ce e nedrept? (22 aprilie)

Există conştiinţa de sine a esenţei spirituale şi conştiinţa limitelor, care la începutul vieţii este privită ca „eu". Această a doua conştiinţă, a limitelor, îngrădeşte, ascunde prima conştiinţă, cea a spiritualităţii. Pare că această conştiinţă a limitelor este conştiinţa de sine. Întreaga viaţă e limpezirea conştiinţei esenţei spirituale, eliberarea de înşelăciunea recunoaşterii limitelor. Pentru cel care are conştiinţa deplină a

esenţei sale spirituale, moartea e eliberarea de limitele care o constrâng. (23 aprilie)

Nimic nu confirmă mai mult indestructibilul, atemporalul esenţei tale, nimic nu favorizează mai mult acceptarea liniştită a morţii decât gândul că murind nu pătrund într-o nouă stare, ci doar mă întorc în acea stare, lipsită de timp, spaţiu, corp, formă, în care am fost şi din care am venit în viaţa asta. (M-am exprimat bine.)
Nici măcar nu pot spune: în starea în care am fost, ci în aceea ce-mi e la fel de proprie ca aceea în care mă găsesc acum. (26 aprilie)

*Der langen Rede kurzer Sinn.** Cauza tuturor nenorocirilor e prejudecata posibilităţii de a organiza societatea prin violenţă. Cauza prejudecăţii e înapoierea credinţei, activitate deja lipsită de o bază înţeleaptă. Cauza înapoierii credinţei este lipsa de înţelegere a religiei ce corespunde vârstei omenirii şi îi e accesibilă. Şi de aceea izbăvirea de nenorociri ţine de înţelegerea credinţei ce corespunde vârstei omenirii, a credinţei în legea supremă a iubirii. (26 aprilie)

Socialiştii fac două greşeli principale, pe lângă celelalte greşeli, două greşeli care le distrug toate argumentele.
Prima e ipoteza că producţia industrială concentrată în anumite locuri va rămâne neschimbată şi în condiţiile libertăţii economice a muncitorilor. În realitate, nevoia de arme, puşti, fortăreţe, obiecte de lux, căi ferate şi alte obiecte produse acum va dispărea. Prin urmare şi producţia industrială care a fost mereu împovărătoare pentru oameni şi a apărut numai în condiţiile lipsei de libertate care a născut capitalismul, nu doar că nu va creşte, ci va dispărea. Oamenii nu vor mai trăi la grămadă viaţa chinuitoare din oraşe, ci vor trăi în largul lor, natural şi plini de bucurie

* Sensul scurt al discursului lung (germ.). (*N. t.*)

pe pământ și nu vor avea nevoie de capital. Progresul tehnic va aduce cu sine invenții ce vor ușura producția, iar munca de ocnaș nu va mai fi necesară...
A doua greșeală este că orânduirea socialistă are nevoie de administratori. De unde vor lua oameni care să organizeze orânduirea socialistă justă fără abuzuri săvârșite cu violență? (30 aprilie)

Conștiința e cercetarea propriei ființe spirituale, cunoașterea e cercetarea a tot ce este exterior. Una este întotdeauna în detrimentul celeilalte. Cu cât e mai mare una dintre ele, cu atât e mai mică cealaltă.
Memoria și efortul de gândire se află în același raport: cu cât e mai mare una, cu atât e mai mică cealaltă. Ca într-un recipient limitat. Și fiindcă este unul singur pentru amândouă, aproape mereu se amestecă între ele, iar una e luată drept cealaltă; cu cât e mai mare memoria, cu atât e mai mic efortul de gândire, și invers. Despre un om cu memorie bună se spune: e deștept, despre unul care gândește original, dar are memorie slabă, se spune: e prost! (9 mai)

Conștiința e cercetarea esenței spirituale, cunoașterea e cercetarea corpului, materiei. Conștiința este știința idealului perfecțiunii și a raportului dintre tine și el. De aici izvorăște desăvârșirea morală. Cunoașterea este știința lumii materiale, inaccesibilă în condițiile timpului și spațiului, a nemărginirii lor, și de aceea nimic nu izvorăște din ea. (10 mai)

S-a pierdut esența învățăturii lui Hristos, filiația de la Dumnezeu, participarea aceasta la viața Dumnezeiască. (13 mai)

Conștiința e comparația „eului" tău corporal, a personalității tale, cu „eul" divin, spiritual, total, care este și în mine. De aceea conștiința este temeiul oricărei morale.

Sunt oameni lipsiți sau *aproape* lipsiți de această calitate, de conștiință. Adesea acești oameni, pe lângă enorma cantitate de cunoștințe și rafinament, sunt complet lipsiți de pretenții morale, și sunt o mulțime, cu toții învățați.
Țin minte cum în copilărie aproape m-a uimit manifestarea conștiinței în mine, care pe-atunci încă nu știa cum să se exprime prea bine. Țin minte că m-a uimit faptul că puteam, având conștiința mea, să am conștiința că sunt conștient de mine, și mai mult, aveam conștiința că am conștiința că sunt conștient de mine. Și așa la infinit.
Da, conștiința este recunoașterea lui Dumnezeu în mine și judecata lui Dumnezeu din mine asupra persoanei mele și a tuturor celor ce mi se dezvăluie din perspectiva personalității. (16 mai)

Am scris în februarie: de ce lumea ni se prezintă *im Werden*, în mișcare, și de ce eu nu voi mai exista, iar lumea va continua să se schimbe? Și am răspuns atunci: nu știu. Ba știu. Lumea mi se prezintă *im Werden*, în devenire, pentru că nu-mi stă în putere să îmbrățișez toată lumea, așa cum este ea în afara timpului, la fel cum îmbrățișez întreagă o ființă moartă (iubită), ea pentru mine nu mai e în schimbare, ci entitate completă. Faptul că lumea se va schimba fără mine este o ipoteză care nu se întemeiază pe nimic. Lumea se va prezenta altor ființe (adică mie mi se pare că se va prezenta altor ființe) din nou. (16 mai)

Vrem să rânduim viața fericită și dreaptă a oamenilor, dar, de când cunoaștem viața oamenilor și știm că ei au năzuit mereu spre asta, știm că niciodată n-au ajuns la o viață fericită și dreaptă. Întotdeauna după atingerea unei trepte a binelui se dezvăluia alta, următoarea, la fel de stăruitor indispensabilă cum părea și cea abia atinsă. Și a continuat așa până în vremurile noastre, începând cu canibalismul și până la naționalizarea pământului. De aceea e firesc nu numai să presupunem, dar și să fim încredințați că așa va fi mereu. (29 mai)

Pentru a înțelege legile vieții nu trebuie să explicăm originea spiritului, adică a conștiinței. E singurul lucru limpede, neîndoielnic și atemporal care nu cere explicația originii sale, ci dimpotrivă, numai pe el se poate întemeia orice cunoștință. Pentru a înțelege legile vieții, trebuie să explicăm de ce conștiința tuturor oamenilor receptează identic fenomenele lumii materiale (limitele conștiinței separate), vede, aude, percepe la fel. (29 mai)

Dacă am ști cu certitudine că moartea ne înrăutățește starea, ar fi cumplit să trăiești spre a muri. Dacă însă am ști cu siguranță că moartea ne îmbunătățește starea, am disprețui viața. Prin urmare, nu putem dori nimic mai bun decât ce avem. (29 mai)

Trebuie să ținem minte mereu trei cerințe ale binelui: înfrânarea, adevărul și iubirea. (29 mai)

Azi-dimineață făceam ocolul grădinii și ca de obicei mă gândeam la mama, la „mămica" pe care nu o țin minte deloc, dar a rămas pentru mine un ideal sfânt. Niciodată n-am auzit ceva rău despre ea. Și, mergând pe aleea cu mesteceni și apropiindu-mă de cea cu nuci, am văzut în noroi o urmă mică de picior de femeie și m-am gândit la ea, la trupul ei. Nu puteam forma imaginea corpului ei. Trupescul ar fi murdărit-o. Ce sentiment bun am față de ea! Cum aș vrea să am același sentiment față de toți, femei și bărbați deopotrivă. Și e cu putință. Când am de-a face cu oamenii, ar fi bine asta să simt, asta să gândesc despre ei. (10 mai)

Încep să mă obișnuiesc cu recunoașterea iubirii ca principală și singură faptă a vieții. Cel mai important e ce gândești. Nu pot insista destul asupra faptului că cine vrea să trăiască adevărata viață trebuie mai înainte de toate să facă efortul de a atinge viața adevărată în gândurile lui, când

rămâne singur cu sine. E uimitor cât de puțin se știe acest lucru. (12 mai)

Se spune că există trei timpuri: trecut, prezent și viitor. Ce greșeală grosolană și dăunătoare. Există două feluri de timp, trecut și viitor, prezentul e în afara timpului. Și viața adevărată, liberă se află în afara timpului, adică în prezent. Cât de important e să știm asta. Se poate trăi numai în prezent, adică liber. (13 iunie)

E rău când binele moral devine mijloc pentru atingerea unor condiții sau stări exterioare. De aici vin nenorocirile cele mai mari ale oamenilor: minciuna religioasă, minciuna statală, cea revoluționară... (18 iunie)

Egoismul, adică să te iubești pe tine mai mult decât orice, este cea mai mare rătăcire și suprema desăvârșire. Este o rătăcire să-ți iubești persoana mai mult decât orice, și este suprema desăvârșire să iubești *mai mult decât orice* acel principiu spiritual care trăiește și se manifestă în tine. (23 iunie)

În ultimul timp mă aflu într-o stare fericită. De îndată ce am o îndoială cu privire la ceva (să spun sau să nu spun ceva, să merg sau să nu merg undeva), de cele mai multe ori provocată de o poftă sau de ispita gloriei lumești, sau dacă am vreun regret, îmi spun: ce-ți trebuie ție asta? Viața e numai pentru Dumnezeul din tine și din afara ta, iar îndoiala se risipește imediat, sunt liniștit, mi-e bine și mă simt plin de bucurie. (26 iunie)

E greu să te dezobișnuiești de tutun, bețivului i-e greu să renunțe la vin, dar mai greu și mai necesar decât orice este să te dezobișnuiești de îmbătarea cu tine, cu „eul" tău. Iar eu încep să simt acum, înaintea morții, posibilitatea unei asemenea abdicări. Meritul nu-i mare. (26 iunie)

Temeiul oricărei cugetări despre lume și despre Dumnezeu este unul singur: omul are conștiința unității cu principiul a tot ce există, are conștiința divinității sale și totodată conștiința separării sale, a nimicniciei sale. Sunt țar, sunt Dumnezeu, sunt rob, sunt vierme.* (4 iulie)

Personalitatea oricărui om se compune din două însușiri, prima, capacitățile mentale, memoria, istețimea, capacitatea de a fi atent și de a se concentra (principalul, în cazul acestei însușiri, concentrarea atenției), a doua, vioiciunea cu care percepe conștiința idealului desăvârșirii. Prima e mereu mulțumită de sine, a doua mereu nemulțumită. (4 iulie)

A nu pedepsi, a nu te împotrivi răului prin violență, a nu avea bogății, toate astea ni se par fapte mărețe, cerințe de neînfăptuit, dar nu sunt decât cele mai simple indicații pentru a înceta să ne facem rău nouă înșine. La fel părea o mare ispravă să nu înjuri, să nu te îmbeți, să nu mănânci carne. Iar acum înțelegem că sunt doar sfaturi practice pentru a nu ne face singuri rău. Același lucru îl putem spune și în legătură cu pedeapsa, violența, bogăția. (4 iulie)

Încep să înțeleg că e posibil ca, atunci când mă văd cu oamenii, să am în minte mereu ce are nevoie celălalt, nu eu: să am în minte că în viață nu trebuie să mă intereseze „eu", ci „tu" sau EL. Se poate, se poate. (11 iulie)

Mergeam călare prin pădure și am văzut în desiș niște fructe coapte. Și m-am gândit: nimeni n-o să vadă aceste fructe de pădure, nu sunt nimănui de trebuință și lor nu le e nimeni de trebuință, dar ele îndeplinesc riguros, din răsputeri, nu

* Trimitere la oda lui G. Derjavin, *Dumnezeu*: „Înaintea Ta sunt nimic", „Exist, firește, există și Tu!", „Sunt țar, sunt rob, sunt vierme, sunt Dumnezeu!" Vezi și însemnările din jurnal din 17 martie și 28 mai 1907. (*N. t.*)

menirea lor, ci cea care le e destinată, făcând voia Acelui „Eu" care trăiește ca ființă separată în planta asta. La fel și omul care, spre deosebire de plantă, are avantajul (părelnic) că poate avea conștiința acestui „Eu" universal în ființa sa separată. (20 iulie)

Da, eu, L. N., eu, scriitorul, eu, cerșetorul, eu, țarul, este o mare rătăcire. De aici vin toate suferințele oamenilor. Există numai Unul și nenumărate manifestări ale Lui, dintre care una este cea pe care o consider sinele meu. Și ar fi bine să nu recunoaștem manifestarea Lui în sinea noastră ca pe „eul" nostru separat, ci să simțim în noi acel „Eu" și să trăim prin El. Trecem prin cele mai diferite și inevitabile amărăciuni și suferințe dacă trăim în rătăcirea că „Eu" este „eul" nostru.
Rostul vieții e împlinirea voinței „Eului" sau, altfel spus, năzuința spre încetarea despărțirii, contopirea cu Întregul. Iar dragostea, această apropiere de contopire, este cel mai mare bine al vieții noastre. (20 iulie)

Să recunoaștem din nou vechiul adevăr care spune că e o nebunie să trăiești uitând de moarte, că gândul inerenței morții, posibilitatea ca ea să survină în orice clipă, este condiția indispensabilă a vieții. Fără conștiința acestui fapt viața e o absurditate în care deznădejdea ne poate cuprinde oricând la gândul morții. Pare inevitabil să înțelegem că, în viață, suntem ca niște lucrători aduși la muncă, lucrători pe care stăpânul îi poate în orice clipă da afară și trimite acolo de unde i-a adus. „Acolo" și „De unde" sunt la fel de misterioase pentru noi. S-ar părea că oamenii n-au cum să perceapă altfel viața lor. Iar ei o percep ca pe ceva care le aparține, în care pot să-și atingă scopurile. Cum ar putea să nu cadă pradă deznădejdei la gândul morții, când au o asemenea viziune? (5 august)

Da, ești numai un lucrător al gospodăriei lui Dumnezeu și știi negreșit doar că ai fost trimis aici ca să faci munca

pe care El ţi-a hărăzit-o. N-are rost să ne gândim dacă e bună sau rea condiţia asta, aşa este şi nu se va schimba. La un singur lucru putem şi trebuie să ne gândim: cum să trăim mai bine. Putem trăi mai bine, evident, numai dacă vom face acea muncă ce ni s-a încredinţat. Vei afla că faci munca ce ţi s-a încredinţat dacă o faci cu cea mai mare uşurinţă, dar şi cu bucurie. De când cercetăm viaţa oamenilor, cei mai înţelepţi au căutat să definească această muncă şi au indicat-o. Toate adevăratele religii şi învăţături morale au indicat-o, iar ea este mereu aceeaşi: unirea cu toţi şi toate şi participarea la unirea cu toţi şi toate, dragostea. Însă, dacă stăpânul ne va răsplăti după moarte pentru buna îndeplinire a muncii, putem doar ghici şi crede. Dar e cu atât mai puţin necesar să ghicim cu cât ne îndeplinim munca mai bine şi mai mult. Îndeplinirea dăruieşte binele, bine în prezent, care exclude orice interes faţă de viitor. (5 august)

... E greu să trăiesc în opulenţa în care mi-a fost dat să-mi duc viaţa, şi încă mai greu să mor în aceste condiţii, cu vânzoleala lor, medicina lor, falsa lor uşurare, vindecarea lor, fiindcă toate astea sunt imposibile şi inutile şi nu fac decât să-mi înrăutăţească starea sufletească. Atitudinea faţă de moarte nu-i deloc de teamă, ci de curiozitate tensionată. Despre asta însă mai apoi, dacă apuc. (11 august)

În trupul fiecărui om sălăşluieşte duhul lui Dumnezeu. Dacă n-ar fi în trupul tuturor oamenilor acelaşi duh al lui Dumnezeu, n-ar fi nici viaţa. Dacă n-ar fi trupurile oamenilor, care îi separă pe oameni, nici atunci n-ar exista viaţa. (18 august)

Dragostea omului îl uneşte cu semenii şi cu Dumnezeu, îi dăruieşte binele suprem. Această iubire n-ar exista dacă n-ar exista trup, şi de aceea trupul e indispensabil pentru binele oamenilor. (18 august)

Viaţa e eliberarea sufletului din trup, iar când eliberarea are loc în iubire, viaţa este binele. (18 august)

Dacă n-ar fi spiritul întemniţat în trup, n-ar fi viaţa. Nu avem nici un drept să vorbim separat despre spirit şi trup. Nu cunoaştem şi nu avem cum să le cunoaştem pe unul sau pe celălalt despărţite, dar nici nu putem concepe viaţa noastră fără această despărţire, fiindcă ştim că întreaga noastră viaţă e distrugere neîncetată a trupului şi limpezire a spiritului. Prin moarte se săvârşeşte deplina distrugere a trupului şi limpezirea spiritului care apoi dispare. (18 august)

Numai trupul suferă. Spiritul nu cunoaşte suferinţa. Cu cât e mai slabă viaţa spirituală, cu atât sunt mai puternice suferinţele. Ce greşeală e să trăieşti pentru trup, iar nu pentru spirit. (20 august)

Dumnezeu este legislatorul vieţii, adică eu, în omenescul meu, accept prezenţa unui legislator în spatele legii. Există legea vieţii. Dumnezeu e legislatorul. (20 august)

Lui Dumnezeu nu-I plac persoanele în plus. Cu El se poate vorbi între patru ochi. (22 august)

Am avut un vis dezgustător prin imoralitatea lui, şi m-am convins mai mult ca oricând că moralitatea nu poate avea temei material. Ea este semnul principal al naturii spirituale. (22 august)

Ajută-mă, Doamne, să mă eliberez prin străduinţă, gânduri şi fapte de aceste păcate. Ajută-mă să-mi disprețuiesc „eul" trupesc, să uit de el, ajută-mă să mă înfrânez în faptă şi în vorbă de la orice lucru care nu e călăuzit de iubire şi care mă îndepărtează de eliberare. Ajută-mă să am conştiinţa vieţii mele în eliberarea de păcatele trupului prin iubire. Îmi amintesc, vreau să-mi amintesc mereu, că viaţa

mea, adevărata mea viață e eliberarea de păcatele trupești în prezent, că pot trăi viața asta, că manifestarea ei prin iubire îmi dăruiește binele statornic care nu poate fi distrus nici de suferințe, nici de moarte. Ajută-mă, Doamne, să-mi amintesc că ce numim viață e doar eliberarea treptată a sufletului din trup, că, dacă n-ar exista acest trup și eliberarea treptată din el, n-ar exista nici ceea ce numim viață, nici binele pe care ni-l dăruiește această eliberare treptată. Ajută-mă, ajută-mă, ajută-mă să păşesc neabătut pe calea acestei eliberări și să țin minte că numai în ea găsesc binele și viața. (23 august)

Tot ce e viu are conștiință. În conștiința de sine ca ființă separată viața însăși și orice ființă vie se simte subordonată legilor generale și legilor sale proprii: piatra se supune gravitației și este impenetrabilă, planta se supune gravitației, creșterii și reproducerii, animalul se supune gravitației, creșterii, reproducerii și comunicării cu cei asemănători lui, omul se supune gravitației, creșterii, reproducerii, comunicării și comportamentului rațional moral. (24 august)

O scurtă rugăciune: Tu (nu pot să Te numesc) nu mă părăsi. Ajută-mă să-Ți slujesc în lucrarea Ta, să fiu cu Tine, în Tine și să fiu Tu. (28 august)

Să mănânci când ți-e foame, să bei apă când ți-e sete e o mare satisfacție pentru trup. Dar să refuzi mâncarea, băutura, tot ce dorește trupul, deja nu mai e satisfacție, ci bucurie a sufletului. Numai cel care a trecut prin asta o știe. (28 august)

Nu mă părăsi și ajută-mă, Doamne, să împlinesc voia Ta, să fiu mereu Tu, în iubirea față de tot ce e viu. Nu mă lăsa și ajută-mă. (1 septembrie)

Mulțumescu-Ți Ție, Doamne, pentru viață și binele ei. Ajută-mă s-o trăiesc în iubire. Nu mă lăsa, pentru ca eu să (în

minte că Tu ești în mine și că trăiesc numai prin Tine. (2 septembrie)

Cred că ești numai Tu, iar Tu ești în mine și în tot ce e viu. Mă simt separat de Tine, dar viața mea e în Tine, și de aceea caut să mă unesc cu Tine prin iubire și cu tot ce e viu, cu tot ce e de la Tine. Vreau această unire și mă lupt cu tot ce mă separă de Tine: cu poftele trupului, cu lenevia, cu desfrâul și mai ales cu lipsa de bunătate. Mă lupt cu ispitele mândriei, orgoliului, iubirii de arginți, răzbunării; mă lupt cu prejudecățile dorinței de putere, statului, teologiei, științei. Mă lupt prin străduința faptei și gândului, prin renunțare de sine, smerenie, sinceritate și înfrânare în faptă și vorbă. Știu că viața e numai iubire în prezent și că pentru viața spirituală nu există suferințe, nu există moarte, există doar ce dorește sufletul, doar binele. Mulțumescu-Ți Ție. (2 septembrie)

Am uitat și uit tot, așa că trecutul dispare din mine. La fel, în măsură și mai mare, dispare și viitorul. Ce bine e! Toată forța vieții, iar această forță a sporit nemăsurat, se transferă în prezent. Am conștiința acestui fapt. Ce bucurie! (3 septembrie)

Vai, gloria lumească! Cum ne mai încurcă! Cât de important e să ne eliberăm de ea. Da, treptele sunt: 1) pentru sine, 2) pentru oameni, 3) pentru Dumnezeu din sine. De la prima la a doua e distanță mică, de la doua la a treia, uriașă. (11 septembrie)

Dacă vrei să te unești cu oamenii, nu te vei uni. Dacă vei trăi numai pentru sinele tău, pentru suflet, fără să te gândești la unire, te vei uni cu chinezul, cu hindusul, cu omul veacului XXV. (28 septembrie)

De ce să iubim oamenii nesuferiți? De ce să luăm medicamente?

Să-i iubeşti pe cei nesuferiţi pentru că-ţi place, pentru că în aceasta constă binele. (28 septembrie)

Lui Dumnezeu îi place să fie *tête-à-tête*? *Two is company...* (28 septembrie)

O rugăciune scurtă. Vreau să trăiesc aici prin Tine. (28 septembrie)

Viaţa noastră are un singur scop: binele, iar acest scop poate fi atins. Dar pentru a fi atins trebuie ca viaţa noastră să se afle în spaţiu şi timp. Pentru ca binele să existe pentru om, nu trebuie ca el să fie permanent, ci să poată fi atins. (28 septembrie)

Ce nebunie uimitoare: să-i omori pe oameni spre binele lor! (26 octombrie)

Ce minunat, am uitat tot trecutul şi m-am eliberat de gândurile despre viitor. Da, încep încă din această viaţă să ies din ea, din condiţia ei principală, timpul. (26 octombrie)

Da, când m-am născut, am murit pentru viaţa aceea, am pierdut conştiinţa acelei vieţi. Nu pot să-mi imaginez, nu pot să gândesc altfel decât în condiţiile timpului că m-am născut, că am pierdut conştiinţa (întrebuinţez verbele la trecut, totul e în trecut, prin urmare în timp). Da, în această viaţă nu pot să gândesc în afara timpului, dar asta nu demonstrează că viaţa aceea a fost în timp, şi nici că viaţa după moarte (pe care nu pot s-o concep în afara timpului) va fi în timp. (28 octombrie)

Ce bucurie incomparabilă, uluitoare: să-i iubeşti pe toţi, să simţi în tine iubirea asta sau mai degrabă să simţi că tu eşti iubire. Cum se distruge tot ce credem din perversiune că

e rău, cum devin toţi, toţi, apropiaţi, ai mei... Nici n-ar trebui să scriu, asta doar distruge sentimentul. (28 octombrie)

Nu ajunge să ne facem cruce, să ne spunem că vrem să trăim creştineşte. Trebuie să învăţăm mult şi cu perseverenţă, să învăţăm să trăim creştineşte, măcar să învăţăm să întâmpinăm orice om... cu iubire şi respect. Iar raporturile cu proprietatea, cu mâncarea, cu distracţiile, cu vorbirea... Da, la 80 de ani doar încep nu să învăţ, ci să înţeleg că trebuie să învăţ. Încep să şi învăţ. (30 octombrie)

Ieri şi azi m-am gândit şi a devenit absolut limpede că una dintre conştiinţele esenţiale, dacă nu cea principală, din care decurg stările morale supreme este conştiinţa spiritualităţii noastre, a divinităţii. Urmarea acesteia, în măsura în care o percepi, este că nu poţi să înşeli, să ascunzi, să te temi şi mai ales nu poţi să nu iubeşti pe oricine. Ca regulă practică o folosesc astfel: cum mi-e frică de ceva, mă supăr, vreau ceva, nu-mi place cineva, mai ales mă tem de ceva, îmi amintesc cine sunt, înţeleg că sunt o fiinţă liberă atotputernică şi trece totul. Devine limpede că, dacă te temi de ceva, doreşti şi nu poţi, obstacolul e în tine. Şi de îndată ce înţelegi asta, eşti liber şi atotputernic. Orice insatisfacţie este numai abatere de la calea adevărată, te izbeşti de pereţi, mergi într-o direcţie în care n-ai ce căuta. Dacă îţi vii în fire, te întorci şi eşti din nou cu toţi, cu Totul, cu Dumnezeu. E bine. (31 octombrie)

Mă plimb, stau pe băncuţă, mă uit la tufişuri şi la copaci şi mi se pare că în copac sunt parcă două batiste mari, portocalii. Dar de fapt sunt două frunze în tufişul cel mai apropiat. Eu le raportez la copacii din depărtare, şi par două batiste mari, sunt oranj pentru că le raportez culoarea la obiectul îndepărtat. Şi mi-am zis: lumea întreagă aşa cum o ştim este doar rodul simţurilor noastre superficiale, al văzului şi pipăitului... şi al imaginaţiei noastre. Cum să crezi

în realitate, singura realitate a lumii așa cum ne-o imaginăm? Cum arată ea pentru purici? Cum arată pentru Sirius sau pentru o ființă necunoscută mie, dăruită cu simțuri necunoscute mie? Spațiul și timpul sunt construite de mine. Ceea ce numesc ființe infinit mici, nu sunt cu nimic mai mici decât mine. Și ceea ce numesc clipă nu este cu nimic mai scurtă decât ce numesc veșnicie. Există numai cel care percepe, dar ceea ce este perceput nu există. (1 noiembrie)

Despre simțul măsurii în artă. Lipsa simțului măsurii îl expune pe creatorul de artă și de aceea e distrusă iluzia faptului că eu nu receptez, ci creez. (1 noiembrie)

Toate căile omului îi sunt poruncite, în afară de una, cea a desăvârșirii, a sporirii forței spirituale, a eliberării de trup și a apropierii de Dumnezeu. Aceasta e singura faptă înțeleaptă din viață și se săvârșește numai în momentul prezentului. Trecutul nu există, el este, ca și toate raporturile cu lumea, doar material pentru desăvârșire. Nu stabili însă viitorul ca scop al activității tale (este cel mai important lucru pe care l-am înțeles acum). Viitorul, imaginea a ceea ce va fi, nu trebuie să existe pentru omul care trăiește cu înțelepciune. Există numai prezentul, în care pot să înfăptuiesc lucrarea vieții mele care mi-e proprie. Ce va ieși din asta nu mi-e dat să știu. Nu mi-e dat să știu ce va ieși pentru lume (iar oamenii își închipuie că pot să știe asta și sunt călăuziți de asta; aici se află principala cauză a vieții rele a oamenilor), nu mi-e dat să știu ce va ieși pentru sufletul meu. Așa că nu trebuie să devenim mai buni sau să trăim o viață mai bună așteptîndu-ne la răsplată. Și cât de bine e. Simți adevărata bucurie a binelui numai dacă nu primești nimic în schimb. (10 noiembrie)

Era cât pe ce să cred că viața trăită în bunătate pregătește sufletul pentru o viață mai bună dincolo de mormânt. Dar nu-i așa. Nimic nu va fi. Totul este. Dacă trăiești în bunătate,

acum este tot binele pe care îl poți dori. Și ce libertate și putere ai când toată viața e doar în prezent! (10 noiembrie)

Sunt tot mai conștient, îmi dau seama de imposibilitatea de a trăi în numele viitorului. Nu poți organiza statul, nu-ți poți organiza familia, nu te poți organiza pe TINE. Lasă-i Lui grija a ceea ce va fi, iar tu trăiește în ceea ce este, străduindu-te să faci ce au vrut toți oamenii dintotdeauna, ce te-au învățat, lucrul pe care numai tu singur îl poți face fără greutate, lucrul pe care numai tu vrei cu adevărat să-l faci și care te face cu adevărat fericit: să devii tot mai bun, tot mai iubitor. (10 noiembrie)

Astăzi m-am rugat tare bine. Nu voia mea, ci voia Ta facă-se, nu ce vreau eu, ci ce vrei Tu, și nu așa cum vreau eu, ci cum vrei Tu. Ce bine e când înțelegi limpede, profund. Asta e totul. Și faptul că tot ce e exterior nu este după voia mea, ci după voia Ta, adică totul e bine, așa cum trebuie să fie, iar ce se află în lăuntrul meu, în mine, vreau să fie după voia Lui, adică să fie iubire neîncetată. (15 noiembrie)

Știu din experiență ce binefacere și bucurie e să nu judeci pe nimeni în vorbe, dar mai ales în gândurile tale. (15 noiembrie)

Recunoaște-te vinovat, iar toate încurcăturile se vor limpezi imediat. E mereu ușor să te recunoști vinovat în fața lui Dumnezeu, în fața celei mai bune părți din tine. Iar pe oameni lasă-i să creadă că ești vinovat în fața lor. Dar eu, de caut, de bună seamă sunt vinovat față de ei. (29 noiembrie)

Moartea e încetarea forței vieții în spațiu și timp. Da, așa e, încetarea manifestării ei numai în spațiu și timp. (29 noiembrie)

Deplasarea corpului în spațiu și timp e o condiție indispensabilă a vieții acesteia. Iar deplasarea asta a corpului

în spațiu și timp e o absurditate, contrazice rațiunea și conștiința. Singura ieșire înțeleaptă și în acord cu conștiința este eliberarea spiritului din aceste condiții. Viața e o eliberare treptată, moartea e una deplină. (29 noiembrie)

Starea religioasă supremă e egoismul spiritual. Totul pentru sine, adevăratul sine, Dumnezeu cel din tine. (29 noiembrie)

Hoția? Hoția e posibilă numai în viața necreștină. Poți să furi numai de la hoți. Dar ce hoție ar mai fi cu putință dacă dai și sumanul atunci când ți se cere cămașa? (29 noiembrie)

Întreg progresul material al lumii noastre creștine e condiționat de absența exigențelor religioase și morale la majoritatea oamenilor. Urmarea acestei absențe e înrobirea majorității de către o minoritate și munca intensă pentru sporirea confortului vieții. (29 noiembrie)

Istoria religiilor e cea mai necesară știință. Compararea religiilor ar arăta care e adevărul religios comun tuturor și ce anume e doar o excrescență întâmplătoare. (29 noiembrie)

Da, trebuie să lucrez asupra mea, acum la optzeci de ani, să fac același lucru pe care la paisprezece-cincisprezece ani îl făceam cu toată energia: să mă desăvârșesc. Cu deosebirea că atunci idealurile desăvârșirii erau altele, la fel și mușchii și, în general, tot ce-ți trebuie pentru a avea succes în rândul oamenilor. Ah, dacă aș învăța să depun toată, toată energia pentru slujirea lui Dumnezeu, pentru apropierea de El. Iar apropierea de El e imposibilă fără slujirea oamenilor. Chiar dacă aș fi trăit în pustiu și aș muri necunoscut, știu totuși că desăvârșirea mea, apropierea de El e necesară. Ajută-mă, ajută-mă să trăiesc prin Tine. Scriu și-mi dau lacrimile. E bine. (3 decembrie)

Efortul îndreptat spre dominarea „eului“corporal și semicorporal de către cel spiritual, spre desăvârșire, spre apropierea de Dumnezeu, spre purificarea de sine, este binefăcător în foarte multe privințe și mai ales fiindcă mă eliberează de preocuparea (care încă mă mai stăpânește) pentru gloria lumească. Efortul întregii vieți trebuie să aibă ca principal scop apropierea de Dumnezeu, și atât. (3 decembrie)

Mi-am pierdut memoria. Și, uimitor lucru, n-am regretat nici măcar o dată. Pot regreta că-mi cade părul, și chiar îmi pare rău, dar nu pot regreta memoria. Pierderea ei a fost urmarea celor dobândite, incompatibile cu memoria. Așa cum se aruncă zerul după ce se alege untul, la fel se întâmplă și cu memoria. Ea e doar materialul din care trebuie să se făurească înțelegerea sensului vieții... (3 decembrie)

Am nevoie de Dumnezeu la fel de mult cât are și El nevoie de mine. Nu pentru că El ar avea nevoie de mine, L. N., ci pentru că sunt manifestarea Lui, unul dintre (pentru mine) organele infinit mici ale organismului Lui infinit (pentru mine, care nu pot înțelege nimic în afara timpului, atemporalul pare infinit). Așa cum cea mai mică celulă a organismului mi-e indispensabilă cât timp face parte din corpul meu, dar nu anume *această* celulă. La fel sunt și eu pentru El. (3 decembrie)

La gândul faptelor pe care urmează să le săvârșești și, dacă poți, în timpul săvârșirii lor, întreabă-te: de ce faci ce faci, pentru tine, pentru Dumnezeu, pentru cugetul tău sau pentru oameni, pentru aprobarea lor. Întreabă-te: ai face același lucru dacă ai ști nu doar că nimeni nu va afla despre asta, dar și că această faptă, care ție ți se pare bună, va rămâne pentru oameni un motiv să te judece.
Trebuie să învățăm să facem asta. E singurul lucru important în viață pentru un băiat de paisprezece ani și pentru mine, bătrânul de optzeci de ani. (4 decembrie)

Uneori nu pot să nu observ efectele faptelor mele bune și nu pot să nu mă înduioșez, să nu mă bucur. Dar ține minte, consecințele principale nu ți-e dat să le vezi, însă ele există. (4 decembrie)

Pe lume nu există nimic măreț, există numai ce e drept și ce e nedrept. Iar toate sunt la fel de infinit de mărețe sau infinit de mărunte. (4 decembrie)

Văd limpede, simt posibilitatea fericită de a transfera întreg interesul și sensul vieții, toate dorințele spre tot ce stă în puterea mea și îmi dăruiește binele, spre, nu o voi numi desăvârșire duhovnicească, ci apropiere din ce în ce mai mare și împlinire a voinței universale, nu a voinței mele. Abia acum, în deceniul al nouălea, încep să învăț, și învăț. Să-mi ajute Dumnezeu să țin minte în fiecare clipă, în fiecare faptă, în fiecare gând: Ce fac e oare pentru împlinirea voinței Lui sau a voinței mele? Nu pentru oameni, ci pentru sine, pentru sinele spiritual? Și îmi amintesc. Și nădăjduiesc că voi ajunge până acolo, când nu va mai fi nevoie să-mi amintesc. Doamne-ajută. (6 decembrie)

Ce fericit sunt. Chiar dacă unii mă urăsc, fără să mă cunoască, mulți, cât de mulți mă iubesc mai mult decât merit. Oameni care, după opiniile lor cvasireligioase pe care eu le distrug, ar trebui să mă urască, mă iubesc pentru fleacuri ca *Război și pace* și altele, care lor li se par foarte importante. (6 decembrie)

Copiii vin direct de la Dumnezeu... (14 decembrie)

Nimic din ce e bun nu se capătă pe degeaba: moartea se atinge prin suferințe. Și venirea ei e ușurată de oameni, pentru cei care nu văd binefacerea ei. (15 decembrie)

Știința despre legea iubirii (neîmpotrivirii) procedează la fel ca religia: nu neagă direct legea iubirii, dar pune mai presus de ea legi care o anihilează. În religie era supunerea față de puterea care vine de la Dumnezeu; în știință e supunerea față de legile istorice, economice, biologice. (15 decembrie)

Epistolele lui Ioan neagă orice altă reprezentare a lui Dumnezeu în afară de iubire, în afară de principiul iubirii a cărui conștiință o are fiecare om în sinea lui. Nu avem cui și ce să cerem. Putem doar trăi sau nu în iubire.
Când nu există un alt Dumnezeu în afară de iubire, atunci vrei, nu vrei, slujești iubirii, dacă ai simțit insuficiența vieții pentru sine și nevoia de a comunica cu ce e superior, cu întreaga lume.
Această credință e necesară. E necesară pentru că e singura posibilă. Iar credința asta e durabilă fiindcă tot ce e în plus a fost înlăturat și se întemeiază pe ce știe fiecare om cu mintea și inima lui.
Rugăciunea în această credință nu se adresează cuiva pentru a cere ceva: ajută-mă, miluiește-mă, ci spune doar: Știu că Tu ești iubire. Vreau să trăiesc în Tine. (15 decembrie)

Iubirea este conștiința vieții adevărate, una în Tot. Copiii, venind de ACOLO, simt încă limpede viața asta și singura ei manifestare accesibilă nouă în iubire. Conștiința vieții personale e amăgire de sine. Bătrânețea ne eliberează treptat de ea. Moartea ne eliberează complet. (15 decembrie)

Personalitatea e numai amintire despre trecut și dorință în viitor. De îndată ce nu avem nici una, nici alta, nu mai există timpul, viața e trăită în momentul atemporal al prezentului, nu există nici personalitate, ci doar temeiul vieții, iubirea, Dumnezeu. Așa ar fi dacă omul s-ar putea dezbăra pe deplin de amintiri și dorințe. În viață e posibilă doar apropierea, cu cât sunt mai puține amintiri și dorințe, adică

cu cât e mai distrusă, mai slăbită personalitatea, cu atât se manifestă mai mult în viață Dumnezeu-iubirea, cu atât mai mult trăiești în afara timpului și ai conștiința faptului că nu tu ești cel care se mișcă, ci lumea, pentru ca tu s-o poți cunoaște. (18 decembrie)

Când civilizația romană s-a pervertit, a fost înnoită de barbarii neviciați. Acum nu mai există barbari și de aceea, vrem, nu vrem, trebuie noi înșine să devenim barbari în ce aveau barbarii mai bun în ei. (18 decembrie)

E o mare greșeală să credem că toate invențiile care au sporit puterea oamenilor asupra naturii în agricultură, în obținerea și combinarea chimică a substanțelor, precum și posibilitatea oamenilor de a avea o mai mare influență unii asupra altora, de pildă prin căile și mijloacele de comunicare: tiparul, telegraful, telefonul, gramofonul, sunt bune. Și puterea asupra naturii și sporirea posibilității oamenilor de a se influența unii pe alții vor fi bune numai când activitatea oamenilor va fi călăuzită de iubire, de dorința de a face bine altora, și vor fi rele când vor fi călăuzite de egoism, de dorința de bine doar pentru sine. (18 decembrie)

Ieri am simțit un mare folos de pe urma stării de spirit deprimante în care problemele religioase nu te mișcă, nu-ți vine să iubești, ci să judeci și să urăști. E bine ca atunci când ești în asemenea stări să faci un efort să le recunoști, să te lupți cu ele. Ele sunt bune mai cu seamă fiindcă, știindu-te astfel, îi înțelegi pe alți oameni când își ies din fire și nu te mai superi pe ei, ci îi compătimești. (18 decembrie)

Rugăciune. Vreau să trăiesc acum în Tine, prin Tine, facă-se voia Ta, nu voia mea, nu ceea ce vreau eu, ci ceea ce vrei Tu, și nu așa cum vreau eu, ci așa cum vrei Tu. (27 decembrie)

Comunicarea cu orice om este rugăciune. Ține minte că în fața ta nu se află un ucigaș, un desfrânat, un jandarm, un polițist, un rege, un spion, ci manifestarea lui Dumnezeu. Ține minte în fața cui te afli și poartă-te cu el cum te-ai purta cu cel mai sfânt lucru de pe lume. (27 decembrie)

I. Repin, Tolstoi lucrând. Desen în creion, 1891.

1909

... Când nu am conştiinţa de sine trăiesc o viaţă animalică; când am conştiinţa de sine şi fac ce hotărăsc cu sufletul, trăiesc o viaţă omenească; când însă am conştiinţa vieţii altor făpturi, iubindu-le, trăiesc o viaţă dumnezeiască.

Binele spiritual suprem (sau desfătarea spirituală supremă), aş fi vrut să spun chiar rafinat, este iubirea faţă de cel care urăşte, faţă de cel care vrea să-mi facă rău. Uimitor lucru, cu cât e mai mare răul pentru viaţa trupească, cu atât e mai mare binele pentru viaţa spirituală, în iubire. Cum să nu trăieşti viaţa în iubire, să nu te educi pentru a trăi această viaţă? E cu putinţă, văd asta în mine cu uimitoare limpezime. (1 ianuarie)

Binele vieţii omeneşti e direct proporţional cu iubirea dintre oameni. În ce stare trebuie să fie ei acum, cât de departe de bine trebuie să se afle oamenii la noi, în Rusia, când toţi guvernanţii, conservatorii, revoluţionarii, boierii, ţăranii se urăsc unii pe alţii!? (1 ianuarie)

La bătrâneţe e cu putinţă şi chiar trebuie — dar se poate şi în tinereţe — să te pui nu numai în situaţia celui condamnat la moarte, ci, mai mult, în situaţia celui care deja păşeşte spre eşafod. Ce bine: „Eu sunt, moartea nu este. Moartea va veni, iar eu nu voi mai fi aici." Mai mult decât atît, trebuie să fii pregătit şi să nu fii surprins să afli ce e moartea, să nu faci presupuneri. Aspectul cel mai pozitiv este că întreaga viaţă devine astfel solemnă, gravă. Da, viaţa e lucru serios. (3 ianuarie)

E uşor de zis să trăim în faţa lui Dumnezeu, numai în faţa lui Dumnezeu. (Atitudinea mea faţă de jurnal e alterată

de faptul că e citit de alții. Vă rog să nu-l citiți.) Cât de greu și cât de bine e. Încep să înțeleg puțin că este posibil ca uneori chiar să și trăiesc așa. Ce bucurie! E uimitor câte bucurii absolut noi poți cunoaște la bătrânețe. Ca să trăiești în fața lui Dumnezeu e nevoie, neapărată nevoie să te adresezi Lui, să comunici cu El ca persoană, deși știi că El nu e persoană. Condamnatul la moarte, eu, noi cu toții avem nevoie să ne adresăm Lui.
Să trăiești în fața lui Dumnezeu presupune ca scopul oricărei fapte săvârșite de tine să fie împlinirea voinței Lui, iar această împlinire e iubirea, în care Îl văd pe Dumnezeu. (3 ianuarie)

Recunoașterea lui Dumnezeu ca iubire e bună și binefăcătoare fiindcă, recunoscându-L ca iubire, comunicarea cu El, pe care nu poți să n-o dorești, va fi doar iubire de oameni. Avantajul acestei comunicări cu Dumnezeu față de orice alt fel de comunicare e că prin această comunicare simți că el există și îți răspunde ție și sufletului tău, răspunde prin faptul că, pe măsură ce te dăruiești iubirii de oameni, El îți umple inima de pace și bucurie. (3 ianuarie)

Ah, dacă aș putea să răspund numai când sunt întrebat și să tac, să tac. Dacă n-ar fi o contradicție să scriu despre necesitatea tăcerii, aș scrie acum: pot să tac. Nu pot să nu tac. Numai de-aș trăi în fața lui Dumnezeu doar în iubire. (6 ianuarie)

Despre memorie. Mi-am pierdut aproape complet memoria. Trecutul a dispărut. În viitor nu aștept și nu doresc (aproape) nimic. E cu putință ceva mai bun? Simt acest mare bine. Cum să nu-I mulțumesc neîncetat lui Dumnezeu pentru această viață minunată, liberă, fericită?! (8 ianuarie)

După Moarte. Somnul seamănă cu moartea, cu diferența că te trezești și adormi în viața asta, iar atunci când te naști nu știi din care viață ai venit, când mori nu știi în ce viață te duci. (14 ianuarie)

Ce e religia? De ce trăiești? Nu știu. Iar dacă nu știi nici măcar asta, niciodată nu vei ști ce trebuie să faci și ce nu trebuie să faci. Iar cel care nu știe asta nu trăiește bine. De aceea, de când există pe lume oamenii, ei au cugetat la rostul vieții și, înțelegându-l, i-au învățat pe semeni ce trebuie și ce nu trebuie să facă. Învățătura asta se numește credință. (14 ianuarie)

Indienii spun că numai credința lor brahmană e adevărată, chinezii spun că adevărată e numai credința budistă, tătarii, turcii și perșii spun că adevărată e numai credința în Mahomed, evreii spun că adevărul e în credința lor, creștinii spun că toate aceste credințe sunt false, iar singura dreaptă e cea creștină, dar ei înșiși sunt dezbinați în tot felul de credințe: catolică, greco-catolică, luterană și diferite credințe protestante. Credința adevărată e numai cea care este una pentru toți oamenii. Iar acest lucru necesar tuturor există în toate credințele. Numai lucrul ăsta e adevărat și trebuie să ținem cont de de el. (14 ianuarie)

Dacă îi întrebi pe oameni îți vor spune în ce an te-ai născut și câți ani ai. Dar despre tine însuți nu poți spune când ai început să fii: despre tine știi că ai existat dintotdeauna, că, dacă tu n-ai fi fost, nimic n-ar fi fost. Același lucru și despre moarte: oamenii spun că vei muri, dar tu știi că nu poți muri. Trupul tău a început să fie, crește, va îmbătrâni, va muri, dar ceea ce nu este trupesc și trăiește în trupul tău, duhul lui Dumnezeu, nu poate muri. (14 ianuarie)

Am simțit azi, în timp ce constatam cu durere că am conștiința slăbiciunii mele, nemernicia grijii pentru gloria lumească. Am simțit pregnant importanța muncii mele dinainte, în minutele ei bune. Aveam la ce să mă întorc. Da, asta e adevărata rugăciune. Să lași o urmă, să bătătorești o cărare a celor mai bune gânduri, a tot ce e mai bun, mai înalt, accesibil mie în minutele cele mai bune ale înțelegerii

vieții! Apoi, în minutele mai puțin bune, să mă adăpostesc sub această înțelegere. Azi am înțeles asta cu toată limpezimea. Am căzut foarte jos și m-am salvat cu mare bucurie prin starea anterioară, deja cunoscută, liberă, fericită, a comunicării numai cu El, prin conștiința că sunt unul dintre mădularele Lui. O, Tu cel ce m-ai ajutat să scap, ajută-mă să rămân în starea asta! (17 ianuarie)

Dacă nu făptuiești împotriva voinței Lui și împotriva voinței adevăratului tău „eu", vei săvârși doar acele fapte necesare și bune pe care le poți face. Tot ce considerăm important, chiar și aducerea oamenilor pe calea adevăratei vieți a iubirii și binelui, oricât ar părea de important și de evident, e derizoriu. Derizoriu, în primul rând, în comparație cu acea viață pe care o întrezărim neclar, a cărei părticică, fie și infinit mică, suntem și căreia îi slujim prin viața noastră, iar, în al doilea rând, pentru că, în limitarea noastră, nu putem vedea cum să slujim. (20 ianuarie)

Da, slujirea noastră e valabilă numai atunci când nu știm în ce constă, ci știm doar ce nu trebuie să facem. (20 ianuarie)

Vom săvârși tot felul de lucruri, fie că vrem, fie că nu vrem. Efortul nostru e orientat numai spre a nu acționa împotriva voinței Lui, spre a nu ne abate de la cale. (20 ianuarie)

Cea mai evidentă, benefică și rațională activitate, plină de abnegație pentru binele oamenilor, nu doar revoluționară, ci de răspândire a adevărului religios pe care îl considerăm neîndoielnic, poate fi nu doar zadarnică, ci și dăunătoare, dacă nu contrară, cel puțin în dezacord cu voia Lui. (Nepătrunse sunt căile Domnului.) Înfrânarea de la faptele cele mai mărunte, în cel mai restrâns cerc, poate fi tocmai ce vrea El și lucrul cel mai important pentru ce vrea El în sinea Lui și în sufletul meu. (20 ianuarie)

Anticipările, presupunerile, dorința de a-ți vedea gândurile răspândite, sporirea numărului tovarășilor de idei, dorința de a scrie ceva ce ar atrage simpatie, laudele, toate astea sunt nefaste pentru viață. Nu ne trebuie nimic în afară de amintirea poziției noastre actuale ca organ al Divinității. (20 ianuarie)

Să ne amintim numai complexitatea evenimentelor lumești la care participă oamenii pentru a înțelege limpede nechibzuința, deșertăciunea și caracterul dăunător al presupunerilor că slujesc cauzei comune. (20 ianuarie)

Ieri a trecut pe aici arhiereul și am vorbit cu el deschis, dar cu multă atenție, nu i-am vorbit despre păcatele instituției lui. Și ar fi trebuit să o fac... [...] El, evident, ar fi vrut să mă convertească, iar dacă n-ar fi reușit, atunci să mă distrugă, să micșoreze influența mea dăunătoare, după părerea lor, asupra credinței în biserică. M-am simțit tare stânjenit că m-a rugat să-i dau de știre când am să mor. De n-ar scorni ei ceva ca să-i facă pe oameni să creadă că m-am „căit" înaintea morții. Și de aceea declar, deși cred că mă repet, că nu pot să mă întorc la biserică, să mă împărtășesc înaintea morții, așa cum nu pot să rostesc înaintea morții cuvinte murdare sau să privesc imagini obscene. De aceea tot ce vor spune despre căința mea dinaintea morții și despre împărtășanie e minciună. Spun asta fiindcă sunt oameni pentru care, potrivit convingerii lor religioase, împărtășania e un act religios important, manifestarea năzuinței către Dumnezeu. Pentru mine, orice asemenea acțiune exterioară, cum e împărtășania, ar fi o tăgăduire a sufletului, a binelui, a învățăturii lui Hristos, a lui Dumnezeu. (22 ianuarie)

Problema e că omul se cunoaște înainte de toate pe sine, „eul" său, și găsește acest „eu" înlănțuit de limitele spațiale și temporale, iar observând și studiind fenomenele spațiale și temporale ajunge să recunoască la început ființe

separate ca și el, organisme, iar apoi să recunoască ființe care nu sunt separate, ci contopite într-una singură: cristale, molecule, atomi. Și, firește, vede în ele acea limită spațială și temporală care îl separă. Se poticnește în lipsa de sens a infinitului prin recunoașterea universului ca obiect al cărui centru se află pretutindeni, iar limitele nicăieri. Adică pornind de la lucrul cel mai cunoscut, de la sine însuși și de la conștiința lui, omul rațional ajunge fără să vrea mai întâi la cunoașterea celor apropiate de el, apoi a celor mai depărtate și, în sfârșit, capătă conștiința celor de neconceput. Materialiștii însă pornesc de la observație și, ajungând la atomi, la infinitatea universurilor, nu se opresc aici, ci de la atomi și infinitatea universurilor, adică de la ce e imposibil de cunoscut, ajung la cunoașterea cognoscibilului, adică a sinelui. (22 ianuarie)

... Așa cum mie mi s-a insuflat din copilărie să-mi canalizez întreaga energie spre vitejia vânătorii și a războiului, putem insufla copiilor să-și îndrepte întreaga energie către lupta cu sine, către sporirea iubirii. (24 ianuarie)

Tocmai am aruncat o carte pe raft, a alunecat, a căzut pe podea, m-am supărat și am ocărât cartea. La fel de evidentă și de rușinoasă trebuie să fie și mânia îndreptată asupra omului care nu face ce vreau eu. (24 ianuarie)

Viața a cărei conștiință o am nu e nicidecum viața „eului" meu. Eu sunt o iluzie necesară acestei vieți, iar iluzia este asemenea pădurii, schelelor, uneltelor de muncă. Dar nu e munca. Dimpotrivă, transferarea interesului asupra „eului" distruge, oprește munca. Iar munca nu aduce numai folos și bine, ci și bucurie. În ce constă ea? Nu ne e dat s-o știm până la capăt, dar în parte, atât cât trebuie, se vede. Munca adevărată e cea în care faci ce trebuie, dar nu pentru tine. (2 februarie)

Rațiunea, căreia îi atribuim o importanță decisivă, supremă, nu numai că nu are o asemenea importanță pentru adevărata viață, dar nu are nici una. E necesară doar pentru viața „eului". Rațiunea e importantă și obligatorie doar aici, printre oameni, însă dacă ne imaginăm viața după moarte, nu numai că ne-o putem închipui lipsiți de călăuza rațiunii, ci chiar trebuie să ne-o închipuim astfel. Acolo altă călăuză va ocupa locul pe care aici îl ocupă rațiunea. (2 februarie)

Cugetând la ce va fi după moarte, cugetăm la ce nu putem cugeta. Cugetăm temporal, i.e. cu participarea timpului la starea care va fi în afara timpului. Căci timpul este numai o formă a vieții noastre, la fel și spațiul. Și o vom lăsa în urmă. (2 februarie)

Chiar și în viața asta există ceva atemporal și nonspațial în activitatea noastră, iar acest ceva e cel mai necesar, important și binefăcător lucru. Noi ne-am obișnuit atât de mult cu spațiul și timpul, încât și atunci când ne închipuim viața de după moarte le transferăm acolo. (2 februarie)

Timpul nu există. Există viața mea. Iar ea e doar scrisă în timp. Există compoziția, dar nu există rânduri, litere. Ea e doar scrisă cu ajutorul rândurilor și literelor. Faptul că o compoziție bună e scrisă cu rânduri și litere nu demonstrează nicidecum că viitoarele rânduri și litere ale cărții vor continua compoziția sau vor alcătui o compoziție asemănătoare. (2 februarie)

Timpul, spațiul și materia sunt amăgire, și eul meu este amăgire (nu amăgire, ci ficțiune, vis), iar viața există și participarea mea în cadrul ei nu e amăgire, în viața, nu spun veșnică, ci din afara timpului și spațiului. Și faptul că nu „voi" trăi în trup după moarte și că „eul" meu nu va exista, nu numai că nu micșorează credința mea în viața de după moarte, ci

o întărește. Ceea ce numesc și am conștiința că este „eul" meu e în afara timpului, e singurul lucru care există cu adevărat, nu pot spune că e o parte, fiindcă partea presupune conceptele spațiului și materiei, ci e viața însăși. (2 februarie)

Pentru mine devine tot mai limpede că viața noastră e altceva decât simpla conștiință a separării noastre, ceea ce numim „eul" nostru, și altceva decât simpla conștiință a vieții întregului. Pentru a fi separat, trebuie să existe acel lucru de care ne simțim separați. Iar acest ceva de care ne simțim separați nu-l putem înțelege altfel decât ca infinit în sens material inseparabil de noi în sens spiritual. Acest lucru inseparabil de noi e ceea ce numim Dumnezeu. Dacă ne-am permite să-i atribuim, așa cum suntem obișnuiți, intenții acestui Dumnezeu, atunci El ne-ar dărui această separare și conștiința inseparabilității noastre spirituale de întreg, ne-ar dărui viața și binele ei. Moartea e încetarea conștiinței separării. Cu ce e ea înlocuită? Oare această conștiință e distrusă? Un lucru e sigur: această conștiință a sinelui nu se poate distruge, pentru că ea este singura care există. În afară de ea nu există nimic. (4 februarie)

E seară. Mă tot gândesc la ce-am scris azi-dimineață. Da, dacă avem conștiința separării noastre, e pentru că am fost (cuvintele „am fost" sunt inexacte, fiindcă exprimă timpul, când de fapt e vorba despre atemporalitate) neseparați, sau mai degrabă faptul că ne simțim separați e o conștiință iluzorie sau „temporală", dar în realitate nu încetăm să fim una cu întregul (în limbaj religios asta înseamnă că în noi trăiește Dumnezeu). Această separare și neseparare simultană ne dăruiesc puterea, libertatea, atotputernicia, ne dăruiesc viața și binele ei. Prin urmare, moartea e doar distrugerea conștiinței iluzorii, temporale a separării. Nu știm dacă ea va fi înlocuită cu o altă conștiință, nu putem ști și nu trebuie să știm, pentru că această știință ar distruge libertatea vieții noastre. (4 februarie)

Am mai vrut să adaug că activitatea în numele conștiinței neseparării este activitatea supremă, mereu liberă și sursă a binelui. Însă activitatea în numele conștiinței separării e întotdeauna plină de suferințe, temeri, dorințe nesatisfăcute. (4 februarie)

Am vrut să mai scriu și că vrând-nevrând sunt nevoit să cred că mi s-a creat o glorie, nepotrivită mie, de om și scriitor important, „mare". Iar această poziție mă obligă. Simt că mi s-a dat o portavoce care s-ar fi putut afla în mâinile altora, mai îndreptățiți s-o folosească, dar ea este *volens nolens* la mine și aș fi de blamat dacă n-aș folosi-o bine. În ultimul timp, se pare că eu mă folosesc de ea mai mult pentru vorbărie goală și repetarea celor vechi. O să ne străduim. (4 februarie)

E limpede că ceea ce există cu adevărat îmi apare ca o sferă infinită numai pentru că eu, ca orice om, nu doar contemporan, dar și ca cei care au trăit cu sute de mii de ani în urmă, mă percep ca centrul de la care pornesc raze infinite. Doar acest ceva care îmi apare ca o sferă, dar care nu poate avea nici o formă, doar asta există cu adevărat, eu și viermii suntem imaginați, ca tot ce e material. Întreaga lume materială e doar imaginată. Materia fără limite e o absurditate, *contradictio in adjecto*. Cu adevărat există numai ceva spiritual, de care eu mă simt separat. (5 februarie)

Viața are patru trepte: prima animalică, pruncia; a doua imitația, ascultarea de îndemnul „fă ce fac toți ceilalți", copilăria; a treia treaptă, tinerețea, e pentru gloria lumească; a patra, pentru suflet, pentru Dumnezeu, adevărata viață. Toate patru rămân întreaga viață. A doua, tradiția, inerția, hipnoza, fă ce fac toți ceilalți, este motorul principal a 99% din activitatea omenească în familie, din deprinderile sociale, din cadrul statului și religiei. (6 februarie)

Rugăciune: Aș vrea să cer ajutor lui Dumnezeu. Dar nimeni nu l-a văzut nicăieri pe Dumnezeu, adică nu-l putem înțelege pe Dumnezeu. Nu-l putem înțelege, dar putem comunica prin iubire cu El. Dacă iubim suntem în el, iar El este în noi. Haideți deci să-i iubim pe toți, și pe cel de aproape și pe cel de departe, și pe cei care ne iubesc și pe cei care ne urăsc. Îi vom iubi mereu pe toți și cu gândul, și cu vorba, și cu fapta. Aici se află ajutorul lui Dumnezeu, aici se află binele suprem pe care ni-L dă nouă. (6 februarie)

Aș vrea ajutorul lui Dumnezeu. Însă numai prin iubire pot să-l înțeleg pe Dumnezeu. Dacă iubesc, atunci El este în mine și eu sunt în El. Și de aceea îi voi iubi pe toți, mereu, cu gândul, cu vorba, cu fapta. Numai în această iubire voi primi ajutorul lui Dumnezeu. (7 februarie)

Conștiința separării, m-am gândit, duce, prin simțul tactil, la conceptul impenetrabilității. Iar conceptul impenetrabilității duce la conceptul materiei. Aș vrea să-mi lămuresc aceste lucruri. Dar încă nu mi-e clar. (7 februarie)

... Am nevoie de trei rugăciuni, trei avertismente pentru mine însumi, cine sunt, ce mi-e propriu și ce trebuie să fac. Prima și cea mai importantă:

1) Dacă iubesc, știu că Tu ești în mine și eu sunt în Tine. Și de aceea vreau să-i iubesc mereu și pe toți cu gândul, cu vorba, cu fapta.

A doua:

2) Vreau să nu mă gândesc la judecata oamenilor, ci să fac doar ce pot și trebuie să fac în fața mea, trăitorul în Tine.

A treia:

3) Evenimentele exterioare ale viitorului sunt o taină pentru mine, dar știu că se săvârșesc după voia Ta și de aceea nu vreau să-mi doresc pentru viitor una sau alta,

știind că ce se săvârșește după voia Ta e întotdeauna bine. (8 februarie)

Facă-se în toate nu voia mea, ci voia Ta. Nu vreau să-mi doresc și să aștept ceva de la viitor, nici succes, nici glorie lumească, nici puteri trupești, nici viața însăși. Vreau numai un lucru: să fiu în Tine și cu Tine, să-i iubesc mereu și pe toți cu gândul, cu vorba și cu fapta. (8 februarie)

Fie ca ce se va întâmpla cu mine să nu fie după voia mea, ci după voia Ta. Nu-mi doresc pentru viitor nici succes, nici glorie lumească, nici puteri trupești, nici prelungirea vieții. Vreau un singur lucru: pentru a fi în Tine și a avea conștiința Ta în mine, vreau să-i iubesc pe toți cu gândul, cu vorba și cu fapta. (8 februarie)

Tot nu sunt mulțumit de forma rugăciunii. E seara zilei de 9. Vreau să mă exprim altfel:
Nu doresc nimic pentru viitor, știind că tot ce va fi va fi bine, nu doresc nici laudele oamenilor, știind că rostul meu nu e în iubirea oamenilor pentru mine, ci în iubirea mea pentru ei, iubire cu fapta, cu vorba, cu gândul. (9 februarie)

... Nu-i adevărat că ispita gloriei lumești îl părăsește pe om în momentul morții, adesea e invers, în clipele acestea se intensifică, ca și în toate faptele eroice deșarte. Aproape în toate motorul e vanitatea. Da, vanitatea, gândul la gloria lumească e unul dintre obstacolele principale în calea dăruirii vieții tale pentru slujirea temeiului spiritual din afara ta și din tine: din afara ta înțelegând tot mai limpede cerințele Lui, iar din tine subordonându-ți tot mai mult viața acestor cerințe. (11 februarie)

Știu că mor și în perspectiva morții nu pot să-mi doresc nimic exterior în viața din care plec. Nu pot să-mi doresc

nici lauda oamenilor, fiindcă celui mort nu-i e de nici un folos. Un singur lucru nu pot să nu-mi doresc: să-i iubesc mereu la fel pe toți cu gândul, cu vorba, cu fapta, în orice clipă și până în ultima clipă. (11 februarie)

✶ Tocmai m-am gândit la ceva foarte important pentru mine: tot vreau, nu știu dacă din vechea obișnuință sau din firea sufletului omenesc, vreau să mă rog, să mă adresez Cuiva, lui Dumnezeu. În ultimul timp, străduindu-mă să mi-l definesc pe Dumnezeu, am ajuns să recunosc imposibilitatea relației cu El, să-l neg pentru rațiune, dar nevoia e vie. Doamne, Tu, Tu ești tot iar eu sunt manifestarea ta tulburare în trup, în trupul separat de Tot, Tu — Totul, în desăvârșirea Ta deplină, ajută-mă. Spun asta și mi-e mai bine. Nu știu cine este Acela pe care îl rog să mă ajute, dar îmi ajunge să știu că El există, cu cât îl implor mai mult, mai sincer, mai fierbinte să mă ajute, cu atât simt mai mult acest ajutor. Da. Ajută-mă să mă eliberez de trup, să mă contopesc cu Tine, și simt că deja mă ajuți și aș vrea să spun că Te iubesc, dar „iubesc" nu e cuvântul potrivit. Sentimentul meu față de Tine nu e nici atât de fierbinte ca iubirea, nici atât de îngust, trupesc. Nu e iubire. În iubire există dorința binelui, iar aici există numai dorința de unire. (18 februarie)

Am tot compus o rugăciune scurtă și mă rog tot cu rugăciunea lungă pe care am alcătuit-o. Nu e bine. Rugăciunea nu poate fi una și aceeași pentru toate zilele și toate orele. Azi îmi trebuie „ajută-mă". Iar uneori îmi trebuie „mulțumesc". Uneori e nevoie numai de contemplație, iar alteori de amintirea despre El și Sine. (18 februarie)

Omul înțelept poate să spere și să aștepte un singur lucru: moartea. (19 februarie)

În viață nu trebuie să așteptăm viitorul, ci să ne pregătim pentru viața din prezent. (19 februarie)

Noi, făpturile minuscule separate, cu simțurile noastre exterioare întâmplătoare (pot fi milioane de simțuri diferite; vedem cât sunt de diferite la animale), creăm lumea prin aceste simțuri, o lume recognoscibilă pentru noi, cu animale microscopice și corpuri cerești, și trăim cu convingerea deplină că lumea e într-adevăr așa și numai așa. Ce prostie! Ca să nu mai vorbim de faptul că această lume e absurdă în timpul infinit din trecut și din viitor și în spațiul infinit, cu bucăți infinite de materie și particule de materie la fel de infinit mici, adică e o prostie absolută. Ca să nu mai vorbim că (oare nu-i evident?) ceea ce numim noi lumea existentă cu adevărat este produsul simțurilor unei făpturi dăruite întâmplător cu simțuri excepționale, omul. Așa că lumea pe care ne-o imaginăm ca fiind singura existentă e doar una dintre nenumăratele posibile. Și știm că așa este pentru că știm din participarea la ea că există o altă lume, care nu depinde de anumite simțuri, lumea spirituală, una și numai una. Nu putem spune că noi cunoaștem această altă lume, dar putem și trebuie să spunem că există. Și e o mare binecuvântare să știm că ea există. (21 februarie)

✶ Grija pentru gloria lumească, pentru părerea oamenilor nu este una dintre slăbiciunile omenești, una dintre ispite, așa cum cred unii, nu, ea este ispita ispitelor. Pe ea se bazează aproape toate, dacă nu toate păcatele omenești: bogăția, erudiția, dorința de putere, iritarea, ura, disperarea, toate pornesc de la ea. Pentru a simți întreaga importanță păgubitoare a acestei cumplite ispite ajunge să ne închipuim viața eliberată de ea, viața închinată împlinirii voinței lui Dumnezeu, complet lipsită de grija judecății oamenilor. Închipuiește-ți pregnant această viață în orice împrejurare și vei avea imaginea unei libertăți uimitoare, neîncercată încă, și conștiința rostului tău omenesc și divin. (21 februarie)

✶ Despre „libertatea voinței". Cât de incorect e să vorbim despre „libertatea voinței". De parcă cineva s-ar fi eliberat

de ceva. Libertatea luminii, libertatea gravitației. Ceea ce numim noi libertatea voinței este viața însăși, ce numim viață, dar de fapt n-o putem numi în nici un fel. Oamenii morți înțeleg prin libertatea voinței acea viață pe care au pierdut-o și despre care au doar o amintire vagă. (22 februarie)

Mi-am amintit cum Soloviov mi-a luat în râs afirmația că nu pământul se învârte, ci soarele se deplasează, și m-am gândit că indiscutabil e mai înțelept să presupun, să gândesc și să spun că soarele se deplasează, decât că pământul se învârte. Prima afirmație este indiscutabilă, comună tuturor și confirmată definitiv de simțuri, a doua este o concluzie a rațiunii, care în primul rând nu e accesibilă tuturor, în al doilea rând, nu e un raționament definitiv, ci duce într-un domeniu și mai puțin accesibil tuturor, cel al raționamentelor infinite și neîncheiate, neclare. (25 februarie)

Simt apropierea morții, iar dacă a muri este ce am simțit ieri și în parte azi, atunci e una dintre cele mai bune stări prin care am trecut în viața asta. (27 februarie)

Pentru ca legea iubirii să stea la temelia vieții, trebuie să credem în ea la fel cum credem în legea violenței. (14 februarie)

Viața e năzuința către contopirea cu începutul a toate, cu Dumnezeu, deci cum poate să se teamă de moarte cel care înțelege adevăratul sens al vieții? Cum să-i fie frică de ceea ce împlinește năzuințele Lui? (28 februarie)

Murind, simți ce simte un copil părăsit când se întoarce la o mamă iubită și iubitoare. (28 februarie)

Moartea e încetarea vieții în spațiu și timp. Pentru cel lipsit de conștiința vieții în afara spațiului și timpului e încetarea a tot. (1 martie)

A-i iubi pe Dumnezeu și pe aproapele tău înseamnă să iubești în tine tot ce e nemărginit, iar în ceilalți ce e mărginit. (3 martie)

Da, Dumnezeu a creat lumea, dar nu un alt Dumnezeu, ci acel Dumnezeu care se află în mine. El a făcut întreaga lume vizibilă. (3 martie)

Am citit în ziar despre execuții, despre nelegiuirile care au dus la execuțiile cu pricina și mi-a devenit atât de limpede corupția bisericii. O corupție sub acoperirea creștinismului, prin pervertirea cugetului, și a statului, prin legiferarea, nu numai justificarea, dar și prin preamărirea mândriei, ambiției, lăcomiei, umilirii oamenilor și mai ales a oricărui fel de violență, a omorurilor din timpul războaielor și a execuțiilor. S-ar părea că e atât de limpede, dar nimeni nu vede, nu vrea să vadă asta. Și ei, toți, biserica și statul deopotrivă, deși văd cum proliferează răul, continuă să-l producă. Ca și cum niște oameni care știu doar să are pământul și au numai uneltele pentru arat, care pot supraviețui numai prin munca lor, prin arat, ar ara ogorul pe care cresc deja grânele.
Dacă la timpul lor biserica și statul au fost necesare, în vremurile noastre ele sunt vădit dăunătoare și corupte. (6 martie)

Lăsând la o parte alte numeroase binefaceri ale bătrâneții: experiența îndelungată, eliberarea de voluptate (o mare binefacere), uitarea, indiferența, liniștirea, cea mai mare „binefacere", sau în orice caz una dintre cele mai mari, este că nu mai faci nimic pentru persoana ta corporală, știind că în curând ea nu va mai fi. Astfel, pentru mine e foarte importantă conștiința faptului că nu voi auzi laude, nu voi ști nimic despre impresiile pe care le vor produce cele scrise. Așa că pot să scriu numai înaintea lui Dumnezeu, cu gândul că numai în fața Lui, a Celui care m-a trimis aici, munca mea e plăcută, e bună. (7 martie)

Din ce în ce mai limpede și mai insistent se cere formulată ideea că una dintre principalele cauze ale nenorocirilor prin care trece omenirea este inerția, acceptarea unor forme ale vieții deja desuete: biserica, statul, știința. A ara peste grâne, a îmbrăca, adult fiind, haine de copil și a le sfâșia, coase la loc, ajusta și a nu înțelege că nu mai e nevoie de ele, că trebuie aruncate și făcute altele noi. (7 martie)

Poți să-ți dai importanță numai dacă uiți de Dumnezeu și de relația ta cu El. Oricât ai fi de însemnat și de folositor oamenilor, cine ești tu înaintea lui Dumnezeu? Și ce diferență e între tine și omul care ți se pare cel mai neînsemnat? (10 martie)

Nu ne e dat să cunoaștem importanța, semnificația consecințelor faptelor noastre. O vorbă bună spusă unui cerșetor beat poate avea urmări mai importante și mai bune decât cea mai minunată lucrare în care formulează cu acuratețe legile vieții. Și de aceea în alegerea faptelor noastre nu ne putem conduce după consecințele pe care le presupunem, ci doar după demnitatea morală pe care fapta o are pentru noi. (10 martie)

Conștiința religioasă a oamenilor se deplasează neîncetat în direcția limpezirii, simplificării, accesibilității. Iar între timp oamenii prețuiesc, își transmit unul altuia și consideră inalterabile cu precădere formele exterioare, care nu sunt supuse nici simplificării, nici limpezirii, și consideră la fel de inalterabile temeiurile care oricum trebuie să se schimbe. (16 martie)

Țăranul chibzuiește cu mintea lui la ce trebuie să chibzuiască, intelectualul însă gândește cu mintea altuia și la ce n-ar trebui să se gândească deloc. Dar țăranul chibzuiește astfel numai cât timp e acasă, în mediul lui. De îndată ce

se alătură intelectualității, începe să gândească cu mintea altuia și să vorbească cu cuvintele altora. (16 martie)

Despre faptul că trăim rău și despre natura acestui rău s-a vorbit și se tot vorbește, n-avem de ce să mai repetăm. Trebuie să ne gândim cum să îndreptăm răul. Iar singurul mijloc de a-l îndrepta e bunătatea față de toți și judecata severă față de sine, religia bunătății, iubirea, iubirea, iubirea. (21 martie)

Am dreptate să spun: de șaptezeci de ani trăiesc pe lumea asta. De fapt trăiesc atemporal, dar pe lumea asta de atâția ani. (23 martie)

Nici unul dintre păcate: hoția, desfrânarea, omorul și altele nu face nici 1/100000 din răul pe care îl aduce justificarea celei mai mici slăbiciuni.
Toate grozăviile săvârșite de guverne și smintelile răspândite de biserică se bazează pe asemenea justificări religioase, patriotice, socialiste. (23 martie)

Ridicarea căsătoriei la rang de taină, pe de o parte, iar pe de altă parte la rang de formă a binelui suprem al vieții e o rătăcire ordinară. E ca și cum mâncatul ar fi ridicat la rang de taină sau de binefacere supremă. (19 martie)

Înainte de toate trebuie să înțelegem că nu există și nu poate exista nici o ispravă, nici un fel de eroism, nimic „măreț". Există numai îndeplinirea și neîndeplinirea datoriei. E ca și cum grădjarul, curățând grajdurile, plugarul sau cosașul ar vorbi despre ce mare ispravă, ce faptă eroică, măreață au săvârșit ieri curățând grajdurile sau terminând de arat ogorul sau de cosit fâneața. (21 martie)

Am citit la Kant: Religia se află numai în limitele rațiunii. Avem aceeași părere. Astăzi am citit același lucru. Ce fericit

sunt că suntem de acord. Ce fericit, ce recunoscător. Acum, înainte de a merge la culcare am simţit aproape dureros dorinţa de a mă ruga lui Dumnezeu, de a-i cere ajutorul, de a avea conştiinţa Lui, a ajutorului Lui, şi mă doare şi sunt bucuros până la lacrimi. M-am rugat şi L-am rugat să mă ajute şi să fie alături de mine. Iar El a fost şi este. Şi acum când scriu sunt bucuros până la lacrimi.
Cine este El? Este cel pe care îl cunosc prin iubire, iar comunicarea cu El există şi nu pot să nu exprim asta şi sub formă de cerere, de rugăciune. Nu pot să nu exprim această comunicare. (26 martie)

A trăi în timp înseamnă a trăi în trecut şi în viitor. A construi din trecutul cunoscut viitorul ipotetic. Şi ce fericire simţi când trecutul aproape ţi-a dispărut, ca mie acum, şi a dispărut şi viitorul, dar în măsură mai mică. Iar interesul faţă de trecut (chiar am uitat totul) şi de viitor au dispărut pe măsură ce a sporit interesul faţă de prezent, adică faţă de adevărata viaţă. (27 martie)

Cu cât eşti mai bătrân, cu atât se scurtează trecutul şi prezentul, cu atât eşti mai concentrat asupra prezentului. Murind, concentrarea deplină e în (*contradictio in adjecto*) momentul atemporal. (28 martie)

Până acum nu înţelegeam importanţa lucrului asupra gândurilor mele. Această muncă are loc aproape numai în prezent: azi am gândit rău, m-am îndreptat şi nimic nu mă mai supără. Şi cât e de important! Mă gândesc la L., la G., la mine, ce voi face, şi mă corectez imediat. Văd că în această muncă avansez mai mult decât în oricare alta. (29-30 martie)

Faptul că jurnalul meu este citit şi se copiază din el îmi tulbură scrisul. Aş vrea să spun mai bine, mai limpede, dar nu e nevoie. Şi n-o voi face. Voi scrie la fel ca înainte, fără să mă gândesc la alţii, cum se nimereşte. (29-30 martie)

Da, Dumnezeu respiră prin vieţile noastre (ale tuturor făpturilor separate). Ce face El prin noi? Nu ştim şi nu putem şti. Ştim doar că viaţa noastră în asta constă, iar dacă o ştim ne e bine şi ne e uşor, merge strună şi munca noastră şi a Lui. (8 aprilie)

Oamenii din vremurile noastre n-au de ales: ori pier cu siguranţă continuând acelaşi mod de viaţă, ori îşi schimbă viaţa *de fond en comble**. (8 aprilie)

Da, omul trebuie să se supună şi să pună mai presus de toate doar o singură lege, cea care e proprie tuturor şi a cărei aplicare aduce tuturor binele. (8 aprilie)

Conştiinţa divinităţii sufletului tău e temeiul metafizic raţional al vieţii. Iubirea e manifestarea în viaţă a acestei conştiinţe a divinităţii tale (temeiul religios al vieţii). Înfrânarea patimilor, păcatelor, ispitelor care stau în calea manifestării iubirii e viaţa bine cumpănită (temeiul moral). (11 aprilie)

Da, există trei categorii de oameni: hoţii, cerşetorii şi lucrătorii. Eu aparţin primeia. Noi, hoţii, suntem nesuferiţi, dar mai răi sunt cerşetorii, milogii: unul cere bani, altul sfaturi, unul loc, altul salvare. Da, *vivre et laisser vivre***. Egoismul e sentimentul cel mai rău şi cel mai bun, dacă eşti egoist nu ai nevoie de nimeni în afară de tine însuţi (şi de Dumnezeu) şi nu trebuie să ceri nimănui nimic. (15 aprilie)

Poruncilor să nu ucizi, să nu furi, să nu preacurveşti trebuie să le adăugăm: nu cere. (17 aprilie)

Tot ce e viu, adevărat, creşte pe neobservate, la fel şi adevărata credinţă în sufletul unui om şi al tuturor oamenilor. (17 aprilie)

---

* Radical (fr.). (*N. t.*)
** Să trăieşti şi să laşi [pe alţii] să trăiască (fr.). (*N. t.*)

Am visat că cineva îmi dădea o scrisoare sau o rugăciune a stareţului de la Optina (am uitat cum îl cheamă), stareţul învăţător, iar eu citesc şi sunt încântat de scrierea asta. Conţine atâtea lucruri minunate, liniştite, pline de înţelepciune bătrânească, iubitoare, dar am uitat tot în afară de un singur lucru care m-a mişcat puternic: faptul că el nu poate să înveţe pe nimeni, nici să-l sfătuiască ce să facă. Nu-l poate învăţa, în primul rând pentru că nu se consideră mai presus şi mai deştept decât acela, oricine ar fi el, în al doilea rând, pentru că tot ce trebuie să ştie un om e spus în revelaţie (aşa zice bătrânul) şi în inima fiecărula. Iar de sfătuit ce să facă nu poate fiindcă nimeni nu ştie şi nu poate şti ce împrejurare sau faptă va aduce un bine aparent, corporal, mai mare. (19 aprilie)

Pentru binele nostru (adevărat) şi pentru a fi în slujba oamenilor (împlinirea rostului tău pe lume) e nevoie de două calităţi: 1) să te mulţumeşti cu condiţiile exterioare în care trăieşti şi 2) să fii mereu nemulţumit de starea ta sufletească. Să nu faci nimic pentru schimbarea stării tale exterioare şi să-ţi îndrepţi toate forţele, să le concentrezi pentru a-ţi desăvârşi sufletul. Majoritatea oamenilor procedează însă invers: sunt permanent mulţumiţi de sufletul lor şi de ei înşişi şi mereu nemulţumiţi de starea lor, se străduiesc s-o îmbunătăţească şi dăunează astfel şi mai mult sufletului. E un lucru foarte important mai ales că [...] pentru binele meu, iar ăsta e lucrul esenţial, dacă sunt mulţumit de exterior şi nemulţumit de interior, ţelul spre care îmi îndrept forţele stă în puterea mea; în situaţia inversă ţelul spre care îmi îndrept forţele nu se află în puterea mea. (28 aprilie)

Preocuparea pentru părerea oamenilor şi gloria lumească ascunde, nu ascunde, ci micşorează, diminuează bucuria de a face bine numai pentru a răspunde nevoilor „Eului" tău spiritual (voinţa lui Dumnezeu). (28 aprilie)

Ce straniu că nu-mi vine să mă uit la semnele de ofilire a trupului: căderea părului, o spuzeală pe ureche, riduri, bătături... De ce ne bucurăm când trupul creşte, prinde puteri? De ce mama se bucură când e slăbită de sarcină, cel ce se naşte ţipă de durere şi bucurie, iar eu, moşneagul, nu mă bucur de semnele apropierii de noua viaţă? Din-tr-un obicei prost. De mult trebuia să mă lepăd de el şi să mă bucur de apropierea de... n-aş vrea să spun moarte, noua viaţă? (nu am dreptul să spun), de apropierea de o stare care e atât de firească şi trebuie să fie la fel de bună ca pubertatea. (29 aprilie)

Nu putem concepe viaţa noastră aici altfel decât în condiţiile spaţiului şi timpului. Dar nu putem avea conştiinţa vieţii noastre adevărate decât în afara spaţiului şi timpului, întotdeauna în momentul prezent. Şi de aceea, vorbind despre viaţa în afara condiţiilor acestei vieţi, despre viaţa „dinainte de" naştere şi „de după" moarte, nu putem, nu trebuie să-i atribuim condiţiile spaţiului şi timpului, să spunem unde va fi viaţa. Ştim numai că viaţa dinainte de naştere a fost şi cea de după moarte va fi altfel decât cea de acum, adică n-a fost şi nu va fi spaţială şi temporală. Cum va fi? Nu ştim, n-avem cum să ştim. (3 mai)

Cel mai bun şi cel mai rău lucru e iubirea de sine, egoismul. Întrebarea este doar cine e cel pe care-l iubesc mai mult decât orice? Dacă este eul trupesc, e rău, dacă e eul spiritual, e cel mai bun lucru care poate fi. Şi acest egoism spiritual al „eului" l-am simţit azi pentru prima oară în viaţă şi am simţit binefacerea lui. A început cu un sentiment neplăcut provocat de săracii milogi. „Oare nu asta e sarcina ta, materialul tău de lucru, să-i iubeşti pe cei ce nu iubesc, pe cei respingători?" Şi imediat a dispărut orice necaz şi greutate. Şi mulţumită acestei rezolvări l-am folosit de câteva ori astăzi în comunicarea cu oamenii şi de fiecare

dată cu succes. Şi foarte, foarte bine. Numai de-aş ţine-o aşa. (5 mai)

Noi, eu, doar vorbim despre cum în noi şi în fiecare om trăieşte, se manifestă Dumnezeu. Dar astea nu sunt vorbe, este adevărul de netăgăduit. Trebuie deci să trăim conform lui. Dar ce înseamnă să trăim conform lui, adevărului după care Dumnezeu se află în fiecare om? Înseamnă că atunci când ne întâlnim, când vorbim cu un om trebuie să ţinem minte că avem de-a face cu manifestarea lui Dumnezeu, adică la fiecare întâlnire cu el trebuie să fim într-o dispoziţie pioasă, de rugăciune. Rugăciunea e stârnirea în tine a stării spirituale supreme, amintirea religiozităţii tale. Comunicarea cu omul este taina comunicării cu Dumnezeu, împărtăşanie. Ah, de-aş ţine minte asta mereu! E cu putinţă. Şi voi încerca. (7 mai)

Mi-am imaginat pregnant o nuvelă sau o dramă în care nu există oameni răi, proşti, toţi sunt buni şi toţi sunt nevinovaţi. Ce bine ar fi şi ce pregnant ar apărea pe fondul acestei bunătăţi răutatea şi vinovăţia organizării vieţii. (9 mai)

Omenirea şi fiecare om în parte trec de la un anotimp (*saison*) la următorul, de la iarnă la primăvară; la început răzbat pârâiaşele, salcia, iarba, mesteacănul şi stejarul, apoi florile, şi iată şi roadele. Parcă simt şi în mine, şi în omenire pârguirea roadelor. (11 mai)

Uitare de sine?! Oare poţi uita de tine când „eul" este numai „eul" corporal? Uitarea de sine este renunţarea la ceea ce consider în mod greşit că-mi aparţine. Uitarea de sine este recunoaşterea divinităţii, veşniciei tale. (11 mai)

Problema e ce vrea omul să realizeze, care e idealul lui. Dacă vrea bogăţie, onoruri, glorie, plăceri, va avea o anume viaţă. Dacă vrea iubire faţă de toţi oamenii, va avea cu

totul altă viaţă. Totul ţine de ideal. Dacă vrea bogăţii, onoruri, glorie, plăceri, omul va chibzui cum să ia mai mult de la alţii ca să aibă pentru sine, cum să cheltuiască şi să dea altora mai puţin. Dacă vrea onoruri, va fi aprobator, linguşitor, supus celor la putere, va fi trufaş, se va delimita de oameni, îi va dispreţui pe cei de care n-are nevoie pentru a avea succes. Dacă vrea glorie, va sacrifica totul, inclusiv viaţa altora şi a sa, de dragul succesului. Dacă vrea plăceri, va născoci mijloace de sporire a plăcerilor, transformându-le şi scornind altele şi mai puternice. Dacă însă omul doreşte iubirea faţă de toţi oamenii, îşi va aminti atunci când e singur cu sine cum în viaţa trecută, ieri, azi, n-a respectat iubirea de oameni, cum a făcut, spus, gândit ceva rău, neiubitor, se va gândi ce l-a împiedicat s-o facă, ce defecte, ispite, deprinderi şi va chibzui cum să scape de ele. (11 mai)

Dacă vrea iubire, omul se va înfrâna firesc în fapte, vorbe, gânduri de la acele lucruri care pentru cel ce nu trăieşte după legea iubirii sunt scopul principal în viaţă. Se va abţine să agonisească şi să păstreze averi, să obţină onoruri şi glorie, se va abţine de la toate plăcerile care nu sunt accesibile tuturor şi se dobândesc întotdeauna de unii în detrimentul altora. Oamenii spun că e greu. Dar spun asta numai pentru că, nesimţind bucuria iubirii, n-o cunosc şi nu cred în ea. (11 mai)

Marii gânditori, Hristos, Lao Zi vor dezvălui adevărul, oamenii mai prejos de ei în duh, ucenicii (Pavel), îl vor coborî, îl vor adapta majorităţii. Majoritatea îl va coborî şi mai mult, va născoci legende. Cu cât este mai larg cercul, cu atât este mai mărunt adevărul. Iar apoi se vor ivi oameni străini de credinţă care vor consolida totul. (13 mai)

Niciodată n-am simţit o dorinţă atât de puternică de a muri, o dorinţă liniştită, fermă şi bucuroasă. Pare că n-am ce face

aici. Firește, numai pare așa. Dacă sunt ținut aici, am o treabă și mă voi strădui s-o fac. *Ohne Hast, ohne Rast.** Slavă Domnului, mulțumită acestei dorințe de a muri inima mea e din nou împăcată. (14 mai)

A-l iubi pe Dumnezeu înseamnă a iubi manifestarea Lui. Conștiința manifestării Lui este cea mai limpede (înainte de toate) în mine. Dar nu pot să nu văd manifestarea Lui pretutindeni: în cer, pe pământ, în piatră, în nisip, în stele. Deosebirea dintre aceste manifestări e doar că unele sunt mai apropiate de mine (nu ca loc, ci ca natură a manifestării), iar altele mai îndepărtate. Cu cât sunt mai apropiate de mine, cu atât pot și trebuie să le iubesc mai mult. Cele mai îndepărtate de mine sunt pământul, piatra, nisipul, cerul, planetele. E firesc să le iubesc și pe ele, dar copacul, planta sunt mai apropiate de mine, și le iubesc mai mult, încă mai mult iubesc animalele, iar cel mai mult pe cel mai apropiat de mine, pe om. Însă și mai mult, mai mult decât orice pe lume, nu pot să nu mă iubesc pe mine, eul meu, dar nu eul corporal, mizerabil, care trebuie fie la fel de departe de mine ca orice animal, ba chiar ca piatra sau nisipul, ci eul spiritual, pe care dacă îl iubesc ajung la iubirea însăși, iubirea față de tot. Egoismul corporal e respingător, dar nu există nimic mai presus de egoismul spiritual, de transferul conștiinței tale în eul spiritual, veșnic, universal. Acest transfer se face prin iubire și aduce cu sine un bine care te face să nu-ți mai dorești nimic altceva. Cum să nu-i mulțumim Celui care ne-a dăruit acest bine?! (11 mai)

De ce nu accept deloc prezența vieții în piatră, nisip, dar nu resping posibilitatea vieții în stele? Probabil pentru că piatra o cunosc prin toate simțurile mele, și nu găsesc viața din ea, dar stelele le cunosc numai prin simțul văzului, și

* Fără grabă, fără preget (germ.). (*N. t.*)

de aceea accept posibilitatea vieții. Dar asta nu demonstrează că în piatră nu există viață, iar în stele poate fi, ci doar că cele cinci simțuri exterioare ale mele sunt insuficiente pentru a pătrunde în viața pietrei. (11 mai)

Una dintre greșelile principale care împiedică împlinirea legii iubirii e ideea că pentru a trăi în conformitate cu învățătura Iubirii e nevoie ca fiecare om în viața lui să înfăptuiască deplin legea iubirii. Nu e necesară înfăptuirea, deplina înfăptuire e imposibilă, dacă s-ar săvârși n-ar mai exista viața, e necesară doar apropierea de înfăptuire. Această apropiere reprezintă viața și binele ei. (11 mai)

De obicei, pentru oameni învățătura e deplina înfăptuire a legii iubirii și, văzând imposibilitatea acestei înfăptuiri pentru fiecare în parte și pentru toată omenirea în momentul de față, rezolvă problema acceptând că învățătura e minunată și, în același timp, irealizabilă. Pe unii asta îi duce la negarea oricărei religii, pe alții la o pervertire a creștinismului în care imposibilitatea de a înfăptui pe deplin învățătura e corectată prin har, credință în mântuire și taine. Această greșeală îi abate pe oameni de la înțelegerea limpede a vieții ce decurge din învățătura iubirii, după care scopul vieții e această apropiere de desăvârșire. Apropierea trebuie să fie neapărat gradată, începe cu atingerea primelor trepte ale desăvârșirii, apoi a următoarelor ș.a.m.d. (11 mai)

După cum spune înțeleptul chinez, pentru a urca muntele trebuie să începi de la poalele lui. Această gradare e principala dificultate în punerea în practică a învățăturii iubirii. Nu te poți strădui să fii caritabil dacă agonisești și păstrezi averi inutile vieții. Nu poți fi smerit dacă te consideri șef, aristocrat, persoană mondenă importantă sau înaltă față bisericească. Nu poți fi iubitor de oameni dacă faci parte din armată, dacă ești militar. (11 mai)

E adevărat, am acum conștiința dureroasă a trufiei pentru că celelalte ispite au slăbit, dar, punând între paranteze bătrânețea mea, trufia rămâne una dintre cele mai păgubitoare ispite. E păgubitoare mai ales pentru că înlocuiește sentimentul religios sau conștiința. Și de aceea e poate cea mai rea, cea mai vătămătoare dintre ispite. Pentru alții, e periculos, respingător desfrânatul, zgârcitul, mâniosul, mincinosul, dar pentru mine cel mai rău este omul trufaș, cel care face totul de dragul părerii oamenilor. Pentru celelalte ispite există o limită, la acesta din urmă nu există nici una.
Numai credința îl eliberează pe om de sclavia părerii oamenilor. (16 mai)

În educație cel mai important e să-i înveți pe copii (dar chiar și pe adulți) să acționeze independent de părerea oamenilor. (16 mai)

Sărbătorirea e semn rău pentru mine. Sărbătorirea lui Mecinikov* mi-a dat de gândit. Amândoi suntem, evident, oameni găunoși dacă am făcut în asemenea măsură pe plac mulțimii. Mă consolează numai faptul că pe mine mă critică nu invidioșii, ci mă critică serios și revoluționarii, și fețele bisericești, clericii. (22 mai)

Există două prejudecăți grosolane și dăunătoare: prima, că Dumnezeu care a făcut lumea și pe om i-a dat acestuia o lege concretă, exprimată în cuvinte; a doua, că lumea cunoscută prin simțurile noastre e în realitate așa cum ni se prezintă, iar viața noastră, adică legea vieții noastre, se definește prin raporturile noastre cu această lume. Prima prejudecată e răspândită în mase, dar oricât ar fi de grosolană e mai puțin grosolană și mai puțin dăunătoare decât

* Ilia Ilici Mecinikov (1845-1916), biolog rus, laureat al premiului Nobel. (*N. t.*)

prejudecata minorității educate privind organizarea vieții, prejudecată ce decurge din atitudinea față de lumea cunoscută prin simțuri a acelora care nu recunosc că propria lor viziune asupra lumii e o credință, când de fapt nu-i decât credință, ba încă una ridicolă. (22 mai)

„Care e sensul vieții? Ce e binele și ce e răul? Ce este Dumnezeu? Ce este spiritul, ce este materia?" ș.a.m.d. Studentul, tânărul pune toate întrebările astea închipuindu-și că numai el e atât de deștept încât le poată pune și să se remarce... Dar el, bietul de el, e atât de ignorant și incurabil prostuț, încrezut, că nu știe și nici nu-i trece prin minte că aceste întrebări și le-au pus cele mai luminate minți ale lumii și au căpătat răspunsuri despre care el habar n-are. Ignoranța asta e foarte răspândită și e semnul prostiei. (22 mai)

Timpul e numai acea formă în care am conștiința vieții mele, în care am bucuria de a o făuri. Viața mea întreagă există deja pentru sursa vieții, pentru Dumnezeu. Prin mine și o infinitate de alte ființe Dumnezeu trăiește și ne dăruiește bucuria și binele vieții mie și tuturor acestor ființe. Ceea ce numim libertate a voinței, și ceea ce e de fapt libertatea, este acceptarea sau neacceptarea lui Dumnezeu în mine, pentru ca El să poată făuri viața prin mine și să trăiască. Neacceptarea Lui în mine mă lipsește de binele vieții, dar nu-l poate împiedica pe El să trăiască, căci El trăiește într-o infinitate de ființe, într-un mod de neînțeles pentru mine. În plus, el trăiește și în ființele care nu-l acceptă conștient în sinea lor. Și, trăind în ele, își atinge scopurile. Important este că omul, fiecare dintre noi, deținând binele inconștient al vieții, poate avea parte de cel mai mare bine conștient, poate fi unealta lui Dumnezeu, unindu-se direct cu El și făurind viața Lui și în același timp viața noastră.
Ploaia udă câmpiile, pădurile, stepele și grânele ce cresc deja acolo, copacii, iarba primesc prin umiditate bucuria creșterii, înfloririi, rodirii, dar umiditatea, ploaia acționează

și asupra pământului deșert, înmuindu-l, pregătindu-l pentru primirea semințelor și încolțirea lor. La fel și cu oamenii, cei care participă conștient la viața dumnezeiască și cei care nu au conștiința lui Dumnezeu, dar participă, fără s-o știe, la viața Lui. (25 mai)

Când vorbim cu oamenii nu trebuie să ne gândim la dorințele noastre, ci la dorințele lor. Dar nu la judecata lor despre noi, ci la felul în care va fi judecată relația noastră cu ei. (30 mai)

A trebuit să fac un efort ca să-mi aduc aminte cum m-am purtat cu un olog. Și asta pentru că m-am purtat cum se cuvine, adică bine. Faptele bune nu pot și nu trebuie să ne bucure. Bucuria, binele nu se află în fapte, ci în liniștea, în libertatea pe care ne-o aduc. (30 mai)

Cruzimea nu e proprie omului și se explică doar prin îngustimea scopului, concentrarea eforturilor vieții asupra scopului. Cu cât scopul e mai îngust, cu atât apariția cruzimii e mai probabilă. Iubirea are ca scop binele altora și de aceea e incompatibilă cu cruzimea. (2 iunie)

Rugăciune de dimineață. Cred că Dumnezeu trăiește în mine și în fiecare om, și de aceea vreau să-l iubesc și să-l slăvesc în mine și în alții, iar pentru asta să nu fac nimic potrivnic Lui. Să nu supăr, să nu ocărăsc, să nu judec pe nimeni, să fiu îngăduitor cu toți, să fac altora numai ce vreau să mi se facă mie, să-i iubesc pe toți.
Rugăciune de seară. Cred că Dumnezeu e în mine și în toți oamenii, și de aceea nu vreau să fac nimic potrivnic Lui, dar iată că am făcut una și alta. Să cuget de ce am făcut ce am făcut, pentru a nu mai face din nou. (5 iunie)

Cunoașterea lui Dumnezeu poate fi triplă: a) prin credință, b) prin rațiune și c) prin iubire. Pot crede că Dumnezeu este ceea ce mi s-a spus despre El. Pot ajunge prin raționament la recunoașterea începutului a toate câte sunt, la existența a ceva indestructibil în afara timpului și spațiului, la necesitatea acceptării fie a mărginirii, fie a nemărginirii, iar aici se află semnul irealității. Nu mă exprim bine, vreau să spun că tot ce e corporal, ocupă un spațiu limitat în spațiul infinit și se produce în timpul infinit în ambele direcții, toate acestea nu există în realitate. Există ceea ce e în afara timpului și spațiului. Iar esența este numai ceea ce numim Dumnezeu. Putem ajunge să acceptăm existența lui Dumnezeu având conștiința a ceva din afara spațiului și timpului, asta e cunoașterea Lui prin unirea cu El exprimată în iubire. (6-7 iunie)

Despre mărul putred și în general despre orice sămânță. Nu știu dacă voi putea să mă exprim. Iată ideea: Trupul meu se distruge. Tot astfel se distruge corpul unui măr putred. Mărul, învelișul seminței, putrezește, rămâne sămânța care produce alți meri și alte mere. Încă mai limpede e cazul semințelor care nu au înveliș corporal, cum sunt cerealele. E cu putință oare ca singura menire a mărului sa fie reproducerea celor asemănători lui? E cu putință ca omul să aibă aceeași menire? Dar în măr există deja și altceva în afara seminței reproducătoare, învelișul care are menirea lui. Evident și omul trebuie să aibă și o altă menire în afară de reproducere. Și mai mult, acea altă menire este cea adevărată, principala menire. Reproducerea e cea mai neînsemnată și nici măcar nu-i o menire, căci repetarea aceluiași lucru n-are sens. Care e menirea asta? (9 iunie)

Mi-am amintit despre ticăloșiile mele limpede și pregnant... Și mă încumet să-i judec pe oameni. M-am simțit așa de bine căpătând conștiința ticăloșiei mele. (14 iunie)

Îl cunosc pe Dumnezeu pentru că-mi cunosc iubirea față de oameni și față de tot ce e viu. Știu că trăiesc numai pentru că mă iubesc pe mine și iubesc tot ce e viu. (14 iunie)

Nu-i iubesc pe oameni și nu iubesc sufletul meu pentru că-l cunosc pe Dumnezeu și cunosc voia Lui, ci îl cunosc pe Dumnezeu și cunosc voia Lui pentru că-i iubesc pe oameni și iubesc sufletul meu. (14 iunie)

Îl cunosc pe Dumnezeu pentru că-mi cunosc sufletul. Iar sufletul mi-l cunosc pentru că-mi iubesc sufletul, și nu numai sufletul meu, ci și sufletele altor oameni, sufletul întregii lumi. (14 iunie)

Cruzimea și nedreptatea provoacă revoltă numai la început. Apoi te deprinzi. Iar când te naști și trăiești în ele, ca acum, când au cotropit pământul, nici măcar nu mai poți să le vezi. (14 iunie)

Omul știe că va muri și chiar moare cu fiecare zi. S-ar părea că ajunge să știi asta pentru a înțelege (ceea ce nimeni nu înțelege) că sensul vieții nu poate să nu fie independența de efemerul existenței. Sensul vieții e îndeplinirea pe lumea asta a voinței celui care te-a trimis sau a ceea ce dă sens fiecărei clipe a vieții, iar sensul e dat de un singur lucru: îndeplinirea, năzuința către îndeplinirea unicei dorințe în care poți fi liber, desăvârșirea morală. (17 iunie)

Rugăciune scurtă. Știu că dacă mă aflu în iubire sunt cu Tine. Iar dacă sunt cu Tine, totul e bine. Deci îi voi iubi mereu pe toți cu fapta, cu vorba și cu gândul. (Am învățat-o pe de rost.) (18 iunie)

(Foarte important.) Prin rațiune îl cunoaștem pe Dumnezeu, cunoaștem iubirea. Până nu cunoaștem iubirea, rațiunea ni se pare a fi totul, Dumnezeu (Dumnezeu este cuvântul). (18 iunie)

Azi-noapte mi-a trecut prin minte o idee rușinoasă, nebună, și anume că e uimitor că eu, „eul" meu netrebnic, jalnic,

plin de ticăloșii, a fost ales de Dumnezeu pentru a fi manifestarea Sa, o părticică infinit mică, infimă, și totuși a Sa. (18 iunie)

Omul a prădat întregul sat, a pus toată prada grămadă și o păzește. Vine un om dezbrăcat și fură o cămașă. Hoțul îl prinde și-l pedepsește după legea pe care tot el a statornicit-o. Oare nu așa fac toți bogații, și mai ales proprietarii de terenuri, cu săracii? Prădă fără încetare milioane de la mii de oameni. De la ei au luat nutrețul vacii, caii, iar cel judecat și condamnat nu e jefuitorul, ci omul care a luat cele necesare de pe pământul care îi aparține cu acte în regulă. Înainte de a face legile care interzic furtul jugurilor, lemnului, fânului, trebuie date legi care să interzică jefuirea celei mai legale proprietăți a oamenilor, pământul. (19 iunie)

Da, am citit ieri despre Marx al lui Engels... M-am trezit azi din somn cu o negare a materialismului clară, simplă, ușor de înțeles pentru toți. În stare de veghe nu mai era la fel de limpede ca în vis, dar ceva tot a rămas. Și anume că materialiștii trebuie să accepte că Ziditorul a comis o eroare pentru a explica de ce materia s-a rânduit astfel încât să formeze ființe separate, dintre care primul sunt eu, și cu asemenea însușiri cum sunt simțurile și mintea. Pentru nematerialist e limpede că tot ce numesc lume materială este produsul „eului" meu. Pentru el taina principală e separarea mea și a ființelor. (20 iunie)

Oricât ar părea de ciudat, materialiștii trebuie să-l accepte pe Creator pentru a răspunde la întrebarea de ce există materia, de unde a răsărit lumea materială cu transformările ei. Fără recunoașterea temeiului a toate câte sunt, a conștiinței și a materiei în spațiu și timp ca singură posibilitate de a înțelege lumea înconjurătoare, nu există altă explicație a existenței materiei decât Dumnezeu Creatorul.

Materialiştii se mândresc cu ateismul lor, dar toată învăţătura lor *implique**, include conceptul Dumnezeului Creator. *Les extrêmes se touchent.*** Numai recunoaşterea temeiului a toate câte sunt, a conştiinţei nu are nevoie de conceptul Dumnezeului Creator. (21 iunie)

Doi oameni deştepţi şi buni când sunt răzleţi devin proşti şi răi când se întâlnesc. Ce poate ieşi bun când se adună 20, 100, 1000, când se adună toţi? (21 iunie)

Ce important e să ştim şi să ţinem minte asta când suntem în public şi să fim preveniţi. De aceea învăţătura religioasă e atât de importantă. Ea ne eliberează de supunerea faţă de gloată. Numai ea. (21 iunie)

Dumnezeu e acel Întreg de care am conştiinţa că sunt separat. Cel care are conştiinţa separării de Întregul material va avea la rândul lui un Dumnezeu, dar necazul e că Întregul material e absurd, fiindcă e infinit, la fel ca timpul şi spaţiul. (21 iunie)

Cele mai rele fapte sunt săvârşite din pricina gloriei lumeşti. Faptele rele sunt săvârşite şi din poftă trupească, numai că pofta scade cu anii, în schimb ispita gloriei lumeşti creşte şi se accentuează cu anii. (22 iunie)

Aparent, ce poate fi mai nevinovat decât o glumă amuzantă şi lipsită de răutate? Dar de fapt gluma este una dintre cele mai obişnuite, puternice şi perfide metode de a masca seriozitatea vieţii şi a păcatelor pentru cei care nu vor să le vadă. (22 iunie)

Bătrânii uită multe, aproape tot. Murind, uită şi ultimele lucruri. Dacă ne închipuim naşterea în viaţa viitoare, când

* Implică (fr.). (*N. t.*)
** Extremele se ating (fr.). (*N. t.*)

vine pe lume, cel născut nu ţine minte nimic, adică se găseşte în aceeaşi stare ca fiecare copil nou-născut din lumea noastră (aşa cred budiştii). Incorect e numai faptul că renaşterea presupune timpul, iar uitarea e doar o ieşire din condiţiile temporale. Moartea rămâne mereu o întoarcere la starea din care ai ieşit, nicidecum trecerea spre o altă viaţă. Lucrătorul şi-a îndeplinit misiunea şi se întoarce la stăpân pentru a primi noi porunci. (22 iunie)

O stare de spirit proastă nu numai că nu e dăunătoare, dar e utilă pentru a lucra asupra ta însuţi. (23 iunie)

Oare în loc să credem că mintea nu lucrează bine din pricina insuficientei irigări a creierului cu sânge sau sufletul nostru e înnegurat fiindcă avem probleme cu ficatul n-am putea spune că creierul e insuficient irigat şi avem probleme cu ficatul pentru că mintea funcţionează slab iar sufletul e înnegurat? Cele două sunt inseparabile. Cauza e în acelaşi timp efect. De obicei însă considerăm materia drept cauză a sufletescului fiindcă atenţia noastră e îndreptată asupra transformărilor materiale, iar nu asupra celor sufleteşti. (23 iunie)

Adevărata cunoaştere e una singură: a şti cum să trăieşti. Oamenii ştiu multe, dar asta nu ştiu şi chiar cred că nu trebuie şi n-au nevoie să ştie cum să trăiască. Cunoştinţele inutile le ocupă mintea şi-i împiedică să ştie ce trebuie să ştie. (30 iunie)

De minuni au nevoie cei lipsiţi de un temei raţional al credinţei. (30 iunie)

Când crezi în iubire n-ai ce să ceri. Trebuie doar să faci. (30 iunie)

Vârsta cea mai grea, vârsta critică e cea la care omul începe să mai crească, să prindă puteri... cred că în jur de

35 de ani. Dezvoltarea, creşterea corpului încetează şi trebuie să înceapă dezvoltarea, creşterea spirituală. Cei mai mulţi nu înţeleg asta şi continuă să fie preocupaţi de creşterea corporală, iar consecinţa acestei direcţii greşite este păgubitoare. (5 iulie)

Nu pot să nu mă mir de ce Dumnezeu a ales un netrebnic ca mine pentru a se adresa prin el oamenilor. (5 iulie)

Budiştii spun că, la fel cum bătrânii uită tot trecutul, sufletele nou-născute nu-şi mai amintesc viеţile precedente. Am putea adăuga că, apropiindu-ne de moarte (de bătrâneţe), nu numai că uităm trecutul, dar ne dispare orice interes faţă de viitor, adică ieşim din viaţa efemeră şi ne apropiem de începutul atemporal al vieţii, de Dumnezeu. (26 iunie)

Tot ce e material nu-i nici măcar neînsemnat, este nimic, fiindcă totul este mereu a / ∞ = 0. Există cu adevărat numai „eul", conştiinţa mea. Atunci, vor spune că nu există nimic, nu există nici viaţa, nici sensul ei. Nu-i adevărat. Viaţa înseamnă limpezire, iar limpezirea are loc doar în lumea temporală şi spaţială, care în sine e lipsită de importanţă, dar e necesară pentru limpezirea conştiinţei. Se pare că Mahomed a spus: Dumnezeu a vrut să nu fie singurul care are parte de bine şi i-a făcut pe oameni. (27 iunie)

Aşa cum ne obişnuim să ne facem cruce, să rostim cuvintele rugăciunii, la fel putem şi trebuie să ne obişnuim să-i iubim şi să-i respectăm pe oameni. Mulţumesc lui Dumnezeu, am început nu demult, dar am apucat să mă obişnuiesc: adesea o fac inconştient. Ajută-mă, Doamne! Ce bine. (30 iunie)

Despre Porunca Unică. Să cred că m-a născut o vrăjitoare nevăzută, nu mama pe care o văd, înseamnă să mă lipsesc de bucuria iubirii materne. Iar oamenii asta fac, închipuindu-şi

un Dumnezeu inexistent, un Dumnezeu Creator al întregii lumi şi al multor minuni, şi de aceea nu-şi cunosc adevăratul Dumnezeu care se manifestă prin iubire. (30 iunie)

La început trebuie să te delimitezi net de părerea oamenilor, aşa încât părerea falsă, umilitoare a celorlalţi despre tine să nu te atingă. Vei fi înspăimântat şi singuratic, dar dacă reuşeşti să treci peste asta, să pui totul înaintea lui Dumnezeu din tine, înaintea conştiinţei tale, cât de puternic, de ferm şi de liber vei fi. Nebunia întru Hristos e mare lucru. (12 iulie)

Îl cunoaştem pe Dumnezeu în trei feluri: a) în El însuşi, b) în noi înşine şi c) în aproapele nostru. A-l cunoaşte în El însuşi înseamnă a cunoaşte voia Lui pentru a o împlini. A-l cunoaşte în noi înşine înseamnă a cunoaşte această voie în iubire. A-l cunoaşte în aproapele nostru înseamnă a-l iubi pe aproapele ca pe noi înşine. (14 iulie)

Am născocit o rugăciune pentru întâlnirea cu fiecare om: Ajută-mă, Doamne, să mă port cu această manifestare a Ta cu respect şi iubire, să mă gândesc numai la judecata Ta, iar nu la cea a oamenilor. Şi asta mă ajută foarte mult. (19 iulie)

Ca de obicei, m-am plimbat prin pădure şi m-am rugat. Astăzi pentru prima dată am inclus la sfârşitul rugăciunii despre ispite cel mai necesar lucru: conştiinţa păcatului şi slăbirea grijii pentru judecata oamenilor. Ajută-mă, Doamne, când vorbesc cu oamenii să mă gândesc numai ce trebuie să fac înaintea Ta. E greu, dar ce libertate, şi nu numai atât, ce putere primeşti când izbuteşti. (20 iulie)

Ni se pare că avem multe, foarte multe lucruri de făcut. Dar nu-i adevărat. Există unul singur, munca asupra ta, purificarea, eliberarea în tine a „eului" divin. Această muncă

e plină de bucurie, lipsită de grabă, îți stă mereu la îndemână, iar pe măsură ce trudești se săvârșește mereu și nu se isprăvește niciodată. Ai mereu înainte perspectiva aceleiași munci, dar tot mai încărcată de bucurie. (20 iulie)

Nu numai că „Nimeni nu L-a văzut vreodată pe Dumnezeu", dar nu stă în puterea omului să-L cuprindă cu mintea. Cum a spus cineva: cunosc legea și sursa, cauza legii, nu numai cauza legii, ci și cauza vieții mele. Dar cum e cauza asta nu numai că nu pot înțelege, dar știu că nici măcar nu pot încerca să înțeleg. Lauda, ruga, căința sunt imposibile în relația cu Dumnezeu. Nu pentru că El nu le-ar auzi, dar e o relație fără sens în raport cu El. Ar fi ca și cum am spune că o gânganie supusă legii gravitației cere, laudă, se căiește în raport cu mișcarea corpurilor cerești. Dar toate astea nu sunt bine spuse. Am înțeles pentru prima dată că sunt una din manifestările infinit mărunte ale vieții în raport cu viața infinit măreață, de aceea relația în care mă aflu e următoarea: sunt aproape nimic, dar sunt în relație cu Totul. Nu, nu pot sau nu știu să exprim nu doar conceptul de Dumnezeu, dar nici relația mea cu El. (21 iulie)

Așa cum degetul meu mic poate avea conștiință de sine numai dacă eu vreau să am conștiința lui, la fel pot și eu avea conștiință de sine atunci când Dumnezeu are conștiința de sine în mine. Dar, așa cum degetul meu mic nu poate înțelege întreg corpul, la fel nu pot nici eu înțelege pe Dumnezeu care are conștiința de sine în mine. (22 iulie)

Rugăciunea e cât se poate de bună și necesară, dar rugăciunea adevărată, pentru că îl înalță pe om la acel nivel spiritual superior la care el e în stare să se înalțe, îi dă puterea să lupte cu trupul. (23 iulie)

Am scris așa: a considera că viața ta individuală este singura viață adevărată e o nebunie, o demență. Fals. Asta nu

e cu putință. Mai bine aș spune: cu cât accepți o mai mare parte a vieții universale în viața ta individuală, cu atât e mai mică viața individuală, și viceversa. Dar nici asta nu se poate. Nu se poate fiindcă ce numim viața noastră individuală este principiul divin, același care trăiește în tot. Ce numim milă, participare, iubire e numai manifestarea în noi a acestui principiu. (23 iulie)

Vorbim despre nemărginirea timpului și spațiului (prin urmare și despre mărimea obiectelor). În esență însă, această acceptare inevitabilă a infinității timpului, spațiului (mărimii) e doar acceptarea faptului că tot ce e temporal, spațial (mare, mic) este iluzoriu, adică de fapt nu există nici o mărime a timpului și spațiului, fiindcă orice mărime, un an, milioane de ani, un verșoc*, un miliard de kilometri e nimic, a / ∞. Timpul și spațiul oferă numai forma principiului spiritual, iar în asta constă ceea ce numim viață. (23 iulie)

Am trăit îndeajuns ca să înțeleg că nu eu sunt cel care trăiește, ci Dumnezeu trăiește prin mine. Pare o trufie nebunească, dar o simt cu atâta sinceritate încât e smerenie adevărată. Toate ticăloșiile mele nu sunt viața mea, nu sunt eu, pentru mine viața mea este numai ce e bun în ea. Oricât ar fi de puțin, există. Iar acest puțin nu îmi aparține mie, ci este Dumnezeu.
Toate eforturile pe care le pot face, toate eforturile mele sunt numai pentru a-mi deschide sufletul ca să intre Dumnezeu, pentru a lăsa spațiu larg lucrării lui, înăbușindu-mi pornirile mele. (23 iulie)

M-am gândit că la baza faptului că viața e iluzorie se află ceea ce numim mișcare. Fundamentul iluzoriului este mișcarea. Mișcarea presupune iluzoriul timpului și spațiului.

---

* Unitate de măsura egală cu 4,4 cm. (*N. t.*)

Timpul, cum spuneam, e capacitatea de a-ţi imagina două obiecte în unul şi acelaşi loc. Spaţiul e capacitatea de a-ţi imagina două obiecte în acelaşi timp. Mişcarea e capacitatea de a-ţi imagina trecerea obiectelor dintr-un loc într-altul. Numărul obiectelor însă, atât pentru cele infinit mici, cât şi pentru cele infinit mari, nu poate fi închipuit altfel decât infinit. Şi de aceea numărul trecerilor obiectelor din nişte locuri în altele nu poate fi închipuit altfel decât infinit. (24 iulie)

... Mişcarea, lucrul fără de care nu putem gândi, înţelege, căpăta conştiinţa vieţii, nu-i decât nălucire, la fel ca atunci când, stând neclintit, în timp ce totul în jurul tău aleargă uniform, ţi se pare că totul stă pe loc şi tu alergi. La fel se întâmplă şi cu esenţa „eului" omenesc. „Eul", adevăratul „eu" al omului e în afara mişcării, spaţiului şi timpului, dar nu poate înţelege viaţa altfel decât în mişcare şi i se pare că lumea stă pe loc (deşi în lume se petrece mişcarea) iar el se mişcă, evoluând, îmbătrânind, apropiindu-se de moarte şi murind. Pare că el vine şi pleacă, iar lumea rămâne. Toate astea sunt evident iluzii. (24 iulie)

Viaţa, atât a fiecărei fiinţe separate în parte, cât şi a întregii lumi, e această eliberare, acest bine care creşte şi sporeşte eliberarea. De ce? De ce se întâmplă aşa? De ce e nevoie de acest proces de eliberare, adică de viaţă? Omului nu-i e dat să afle. Singurul lucru pe care-l poate şti e că în asta constă binele, marele bine al vieţii. Iar supunerea faţă de această lege sporeşte binele. (24 iulie)

Când nu am conştiinţă de sine trăiesc o viaţă animalică; când am conştiinţa de sine şi fac ce hotărăsc cu sufletul, trăiesc o viaţă omenească; când însă am conştiinţa vieţii altor făpturi, iubindu-le, trăiesc o viaţă dumnezeiască. (25 iulie)

Da, iată o definiţie bună a iubirii: *Être un homme n'est rien; être homme est quelque chose; être l'homme voila ce que m'attire** — Amiel. (25 iulie)

Pe lângă alte consecinţe pozitive, cea mai benefică urmare a judecăţii oamenilor, a bârfei, a ocărilor e că orice judecăţi, ocări şi mai ales bârfe te îndepărtează de grija judecăţii omeneşti şi, fără voie, te apropie de grija judecăţii cugetului tău, de grija judecăţii lui Dumnezeu. (27 iulie)

Nici un fel de revolte, răscoale, uniuni nu aduc nici a mia parte din ce poate aduce abţinerea de la două lucruri, băutul votcii şi recrutarea în armată. (28 iulie)

Vorbeşti cu un om despre lucruri simple, clare, s-ar părea chiar necesare şi indispensabile pentru fiecare, iar el aşteaptă doar ca tu să termini. Şi când ai terminat răspunde cu raţionamente viclene, foarte iscusit legate de problema în discuţie. Tu te miri, ce-o mai fi şi asta? E un om interesat de orice cunoştinţe şi capabil să înţeleagă, ştie matematică, rezolvă minunat probleme de şah, şi brusc dovedeşte asemenea lipsă de înţelegere. De ce? Fiindcă simte că ideea ta distruge poziţia lui, iar el pune preţ mai mult pe poziţia lui decât pe adevărul ideii. De aceea nu pricepe, nu vrea să priceapă ce spui.
Iată explicaţia tuturor raţionamentelor absurde, recunoscute de ştiinţele care domnesc în ziua de azi. Toate astea fiindcă oamenii se împart în două categorii: pentru unii ideea conduce viaţa, pentru alţii invers. Aici e cheia pentru explicaţia nebuniei lumii. (28 iulie)

Tot răul vine din faptul că, pervertind ideea, oamenii o obligă să slujească în folosul lor. (28 iulie)

---

* Să fii un om nu înseamnă nimic; să fii om este ceva; să fii omul, iată ce mă atrage (fr.). (*N. t.*)

Oricât ar părea de ciudat, cele mai ferme, inflexibile convingeri sunt cele mai superficiale. Convingerile profunde sunt întotdeauna mobile. (1 august)

Oamenii nu înțeleg adevărul și născocesc sofisme ciudate pentru a-l putea respinge sau pentru a-și apăra poziția, sau pentru a nu accepta că întreaga lor muncă a fost timp pierdut zadarnic și dăunător. (1 august)

Cu toate că-l înțeleg limpede pe Dumnezeu, nu cel cunoscut, ci a cărui conștiință o pot avea, adesea aș vrea să am un Dumnezeu personal, căruia să mă pot ruga. E o slăbiciune, o obișnuință și totodată o dorință firească de a comunica cu Dumnezeu așa cum comunic cu oamenii, deși nu despre asta e vorba. E o dorință puternică, firească. Pentru a o împlini trebuie să credem că El este exact așa cum aș vrea eu să fie, adică o ființă personală, căreia aș putea să mă adresez nu neapărat lăuntric, cum se întâmplă de fapt, ci prin comunicare exterioară, ca unei ființe separate. (1 august)

Cât timp trăiești fără să te întrebi cine e cel care trăiește în tine, trăiești ca un animal. Dar de îndată ce te întrebi și ai găsit în sinea ta pe cel prin care trăiești, l-ai cunoscut pe cel ce trăiește în Tot, ai cunoscut și iubirea, l-ai cunoscut și pe Dumnezeu. (1 august)

E bine și e necesar să ne amintim nimicnicia „eului" nostru, nimicnicie în adevăratul sens, adică faptul că „eul" corporal este absolut nimic, a / ∞, adică zero. Numai „eul" spiritual e ceva, organul a ceva. Azi, plimbându-mă de dimineață, am înțeles cu toată claritatea nimicnicia asta, nimicnicie și în spațiu... gânganie infinit mică în mijlocul unei lumi infinit mari, și în timp — întreaga viață de optzeci de ani e o clipă care înseamnă ceva numai când trăiești momentul prezent. (5 august)

Se spune: nu te gândi la moarte, iar moartea nu va exista. De fapt e exact invers, adu-ți aminte neîncetat de moarte și vei avea viața pentru care nu există moarte. (5 august)

Nu-mi place să vorbesc cu oamenii care ascultându-te dau de înțeles că știu ce vei spune și sunt de acord dinainte. Rogu-te, ne înțelegem unul pe altul și gata. Țăranii mei aproape mereu ascultă și asta spun. (8 august)

Viața noastră e aidoma visului unei nopți în care uităm tot ce-a fost înaintea visului. (8 august)

Lucru foarte important și vechi de când lumea, dar e prima dată că-l înțeleg: pentru ca viața să fie trăită în bucurie (și așa trebuie), e nevoie (cu adevărat, nu cu vorba, ci cu fapta) ca scopul pe care-l urmărești să nu fie persoana ta, Lev, ci faptele iubirii, iar toate faptele iubirii sunt mereu în afara mea, în alții. Pentru prima dată am înțeles că se poate. Voi învăța. (10 august)

Întreaga noastră viață, toate punctele de interes ale vieții noastre se află în obiecte care se găsesc un anumit timp în anumite stări. Obiectele însele sunt diferite prin locurile pe care le ocupă în spațiu, iar spațiul este infinit și de aceea obiectele sunt egale, adică nu reprezintă nimic în raport cu infinitul spațiului, a / ∞. La fel și cu stările temporale ale obiectelor: sunt nimic în raport cu infinitul timpului. Prin urmare, ce înțelegem prin infinit și numim infinit nu-i decât un indiciu că tot ce e material și personal în viața noastră e iluzoriu, ireal. (10 august)

Te irită, te supără egoismul oamenilor. Dar gândește-te numai, și vei vedea că sunt de compătimit. Sunt lipsiți de binele cel mai mare, care nu se compară cu nimic, binele conștiinței de sine a ceea ce e mereu liber, mereu bucuros, mereu în afara timpului și constrângerilor materiei. (12 august)

Și acum cel mai important lucru (așa mi se pare mie). Am conștiința că sunt Totul și în același timp sunt separat de Tot. Iar viața mea (și a tuturor ființelor) e distrugerea barierelor care ne separă.
Misterul vieții mele, a oricărui om, ba chiar a fiecărei ființe, e recunoașterea separării noastre de ceea ce de fapt e Totul. (12 august)

Pentru ca omul (și orice ființă) să poată avea conștiința separării sale de Tot, trebuie ca el să aibă conștiință de sine aflându-se în materia în mișcare. Materia fără mișcare nu e nimic, la fel și mișcarea fără materie. Materia poate fi închipuită numai în spațiul infinit, iar mișcarea numai în timpul infinit. Infinitatea unuia și a celuilalt arată că ele sunt iluzorii, închipuite. Separarea ființelor e una dintre manifestări. A ce? De ce? Nu ne e dat să știm. Omul știe numai că este Totul și în același timp o ființă separată. Știe că acea iubire, pe care o simte față de sine, iar apoi față de Tot, e temeiul unic al vieții separate de Tot. (12 august)

Inacțiunea (potrivit lui Lao Zi) e mai importantă decât acțiunea, pentru că acțiunea e de cele mai multe ori în afara puterii noastre, dar inacțiunea ne stă mereu la îndemână. Toate poruncile clare, nu ucide, nu fura, nu minți, nu preacurvi, sunt întotdeauna negative. Poruncile pozitive se pot referi doar la activitatea spirituală, care e mereu liberă: iubește, dorește-i altuia ceea ce-ți dorești ție... Inacțiunea lui Lao Zi decurge din credința lui (din temeiul metafizic, pentru a folosi un cuvânt urât), din credința că Tao este și în cer și în om, sau că Dumnezeu este de sine stătător, și în om. Învățătura lui Lao Zi constă în a nu acționa, adică a nu face ce vrea omul din tine, ci a-l lăsa pe Tao-Dumnezeu cel care trăiește în tine să înfăptuiască prin tine ce vrea El. (13 august)

Și în minutele de slăbiciune și în cele de forță îmi place să spun: Ajută-mă, Doamne... Și cred că nimeni nu mă aude,

dar o spun totuși. Și mi-a trecut prin minte: dacă atitudinea începutului a toate față de mine e asemenea atitudinii mele față de părțile corpului meu, astfel încât eu pot prin puterea voinței să am conștiința unei părți sau a alteia din corpul meu, de ce să nu-mi imaginez că așa cum eu pot, dacă vreau, să mă introduc pe mine, conștiința mea, în mână, în picior, în deget, la fel și Cel căruia îi cer ajutorul poate, dacă vrea, să se introducă pe Sine, conștiința Sa, în părticica Sa, în mine, în sufletul meu întemnițat în trup? (Toate astea sunt o fantezie, dar una plăcută.)
Dacă așa este, la fel cum suferința unei părți a trupului meu trezește conștiința acelei părți, și suferința mea, a întregii mele făpturi, trezește în Dumnezeu conștiința „eului" meu. Cum să nu-ți dorești suferința? (14 august)

Simt o bucurie
Și parcă-mi vine să plâng.
Așa-mi vine să mă arunc
În brațele veșniciei.

Simt o duioșie plină de bucurie. Noaptea am visat... și desfrâu, și o discuție cu Lao Zi, iar atitudinea omului față de inacțiune, mai degrabă față de Cel care nu acționează, era atât de clară. Omul acționează doar din slăbiciune. Numai neacționând se contopește cu Tao, începutul care nu înfăptuiește. Nu înfăptuiește, ci trăiește cu Tao. Noaptea totul era absolut clar și plin de bucurie. (16 august)

Am cugetat la gloria lumească. În nevoia asta ca oamenii să aibă o părere bună despre tine, să te iubească, e ceva de nestăvilit și legitim. Și mi-a trecut prin minte: cu cât e mai falsă, mai vinovată dorința de laudă și de iubire a oamenilor în timpul vieții, cu atât e mai bună, mai legitimă dorința de a-ți continua viața în sufletele altor oameni după moarte. În dorința asta nu există nici o îngăduință pentru cultul personalității, nimic ieșit din comun. E doar dorința de a participa la viața generală, universală, spirituală, la lu-

crarea lui Dumnezeu, dezinteresată, impersonală. Pare corect. (16 august)

Numai ce e spiritual în viaţa noastră există cu adevărat. Astfel, noua conştiinţă a adevărului spiritual e un fapt împlinit, chiar dacă această conştiinţă n-a căpătat sau nu va căpăta niciodată (din pricina morţii, de exemplu) traducerea în fapt. Spiritul e în afara spaţiului şi timpului, de aceea conştiinţa, dacă este într-adevăr spirituală, sinceră, atunci s-a săvârşit deja măcar în intenţie. (17 august)

Taina vieţii noastre, esenţa ei, se află în transferul conştiinţei de sine ca fiinţă separată spre conştiinţa de sine ca Întreg, fiinţă indivizibilă, unică, liberă, atotputernică, Dumnezeu. Viaţa ne pare o eliberare treptată a conştiinţei divine în noi. Viaţa e asta, numai asta. Cei care încă mai cred în vechiul concept al lui Dumnezeu, pot spune că Dumnezeu a dat oamenilor binele de a-L cunoaşte în sinea lor. Dar e o ipoteză arbitrară. Există şi este corect numai faptul că viaţa omului este eliberare în sine (a principiului imaterial, imobil, nonspaţial şi atemporal) din starea de delimitare şi condiţiile ei ineluctabile. Condiţiile delimitării sunt materia în spaţiu şi mişcarea în timp. (19 august)

Sunt totul şi nimic. Sunt totul când am conştiinţa că sunt o fiinţă spirituală, inseparabilă de fiinţa întreagă, şi-mi manifest această conştiinţă prin iubire faţă de întregul a cărui conştiinţă o am, adică faţă de tot ce accept că e viu. Sunt nimic când am conştiinţa că sunt corporal, separat de fiinţa întreagă, şi-mi manifest conştiinţa iubirii numai faţă de „eul" meu corporal, separat de toate. (20 august)

A fost odată un bob de grâu care zăcuse mii de ani în mormintele egiptene şi nu ştia nimic despre sine. Pentru sine, pentru bobul de grâu, era ca şi cum n-ar fi existat. Savanţii au dezgropat mormintele şi, găsind în ele boabele de grâu,

au făcut experienţa de a lua câteva, le-au acoperit cu pământ şi le-au udat periodic. Şi iată că bobul de grâu, care exista dar nu ştia nimic despre sine, deodată a aflat despre sine că există şi că e în acelaşi timp şi bob şi vlăstar de grâu. (21 august)

Orice ţi-ai închipui în spaţiu şi timp e a / ∞, adică nimic. Prin urmare există, există cu adevărat numai ce este în afara spaţiului şi timpului, conştiinţa mea spirituală, una cu conştiinţa tuturor oamenilor, una şi indivizibilă, care poate fi cunoscută de mine în momentul prezent din afara spaţiului şi timpului. (22 august)

Viaţa e transferul conştiinţei din spaţial şi temporal în nonspaţial şi atemporal. Am scris aşa, dar e incorect: transferul este deja ceva temporal. Mai bine spus: ... este eliberarea de temporal şi spaţial. (22 august)

Ce dăunător e să-ţi faci planuri. Cum apare un obstacol în calea îndeplinirii lor, apare şi iritarea. (25 august)

Deşi pare lipsă de modestie, nu pot să nu scriu că îi rog foarte mult pe prietenii mei, care adună însemnările, scrisorile mele, notează spusele mele, să nu atribuie nici o importanţă lucrurilor pe care nu le-am dat anume spre publicare. Îi citesc pe Confucius, Lao Zi, Buddha (acelaşi lucru îl pot spune despre Evanghelie) şi văd alături de idei profunde, închegate într-o doctrină, afirmaţii stranii, care sunt fie întâmplătoare, fie alterate. Şi tocmai de aceste idei şi maxime stranii, uneori contradictorii, au nevoie cei care acuză doctrina. Nu pot insista destul asupra acestui fapt. Orice om are momente de slăbiciune şi spune prostii, iar ele sunt notate şi apoi lumea ţine cont de ele ca şi cum ar avea cea mai mare autoritate. (25 august)

Eu sunt ceva care posedă conştiinţa separării de Întreg. Întregul şi pe mine însumi împreună cu întregul nu le pot

înțelege altfel decât ca materie în mișcare. Iar între timp, dacă aș fi numai materie în mișcare, iar lumea întreagă ar fi tot numai materie în mișcare, atunci eu, fiind materie mișcătoare împreună cu celelalte materii mișcătoare ale lumii întregi, n-aș avea conștiința separării mele. Și de aceea, având conștiința separării mele, trebuie să fiu ceva imaterial și imobil. Dacă se întâmplă ca el, acest „eu", împreună cu Întregul, să mi se pară materie în mișcare, aceasta e numai pentru că totul în afară de el, acest „eu", e materie în mișcare.
Ceea ce numim viață e eliberarea „eului" imaterial, imobil din această rătăcire. (25 august)

Ceea ce pentru Lao Zi este calea, pentru Ioan este iubirea. Lao Zi confundă calea cu începutul a toate, cu Tao. Același lucru îl face și Ioan, numind iubirea Dumnezeu. (25 august)

M-am gândit cum obișnuiam să împușc păsări, animale sălbatice și să le curm viața împungând păsările cu briceagul în cap și iepurii cu cuțitul în inimă, fără urmă de milă. Am făcut lucruri la care acum nu mă pot gândi decât cu groază. Oare nu se întâmplă la fel cu oamenii care acum judecă, întemnițează, dau sentințe, execută? Nu e bine să credem că acești oameni știu că e rău ce fac, și totuși persevereză. Într-un fel sau altul au ajuns să nu mai vadă că e rău ce fac. Așa mi s-a întâmplat și mie în cazul iepurilor. (26 august)

Simt că cei mai mulți oameni nu mă privesc ca pe un om, ci ca pe o celebritate, ca pe reprezentantul unui partid sau al unui curent: ori e devotament total și încredere, ori, dimpotrivă, negare, ură. (26 august)

Noi, oamenii, judec după mine însumi, suntem unealta puterii supreme. Ce face cu viețile noastre această Putere

Supremă nu știm și n-avem cum să știm, la fel cum nu știe celula din trupul meu ce fac eu și de ce. De aceea orice scop pe care mi-l propun, dacă nu coincide cu scopul Puterii Supreme, care-mi rămâne inaccesibil, perturbă împlinirea acestui scop. În asemenea măsură încât scopul să nu mai poată fi atins. Acest scop va fi mereu atins, într-un fel sau altul, dar fără ca eu să ajung la binele pe care îl dă simțirea, conștiința unității vieții mele cu Puterea Supremă. Așa că scopul spre care îi e propriu omului să năzuiască nu poate fi un scop accesibil înțelegerii omului, ci numai contopirea cu voința lui Dumnezeu. Această contopire se atinge prin iubire. (29 august)

Falsa părere a oamenilor despre mine mă obligă să rămân în această stare. Oricât ar fi de greu, uneori încep să înțeleg ce binefacere e pentru suflet. (4 septembrie)

Mă rog simplu: Tată, Dumnezeule, ajută-mă, ajută-mă pe mine. Și El mă ajută. Nu poate să nu mă ajute. El, cel pe care îl rog, se află în mine, deci rugăciunea înseamnă numai că vreau să trăiesc prin El. (4 septembrie)

Opera de artă e cu adevărat operă de artă numai atunci când, receptând-o, omului i se pare, nu doar i se pare, ci chiar se bucură că el, omul, a produs un lucru atât de minunat. Acest lucru e deosebit de pregnant în muzică. Nicăieri nu se vede mai bine importanța majoră a artei, însemnătatea unirii. „Eul" artistului se unește cu „eul" tuturor celor care o receptează, contopindu-se într-unul singur. (4 septembrie)

Orice cult al lui Dumnezeu, oricare ar fi, îl înalță pe om. Îl înalță pentru că exprimă conștiința dependenței sale și relația (chiar dacă înțelegerea acestei relații e falsă) cu ființa Supremă, care nu depinde de nimic, cu Dumnezeu. (6 septembrie)

înțelege altfel decât ca materie în mișcare. Iar între timp, dacă aș fi numai materie în mișcare, iar lumea întreagă ar fi tot numai materie în mișcare, atunci eu, fiind materie mișcătoare împreună cu celelalte materii mișcătoare ale lumii întregi, n-aș avea conștiința separării mele. Și de aceea, având conștiința separării mele, trebuie să fiu ceva imaterial și imobil. Dacă se întâmplă ca el, acest „eu", împreună cu Întregul, să mi se pară materie în mișcare, aceasta e numai pentru că totul în afară de el, acest „eu", e materie în mișcare.
Ceea ce numim viață e eliberarea „eului" imaterial, imobil din această rătăcire. (25 august)

Ceea ce pentru Lao Zi este calea, pentru Ioan este iubirea. Lao Zi confundă calea cu începutul a toate, cu Tao. Același lucru îl face și Ioan, numind iubirea Dumnezeu. (25 august)

M-am gândit cum obișnuiam să împușc păsări, animale sălbatice și să le curm viața împungând păsările cu briceagul în cap și iepurii cu cuțitul în inimă, fără urmă de milă. Am făcut lucruri la care acum nu mă pot gândi decât cu groază. Oare nu se întâmplă la fel cu oamenii care acum judecă, întemnițează, dau sentințe, execută? Nu e bine să credem că acești oameni știu că e rău ce fac, și totuși persevează. Într-un fel sau altul au ajuns să nu mai vadă că e rău ce fac. Așa mi s-a întâmplat și mie în cazul iepurilor. (26 august)

Simt că cei mai mulți oameni nu mă privesc ca pe un om, ci ca pe o celebritate, ca pe reprezentantul unui partid sau al unui curent: ori e devotament total și încredere, ori, dimpotrivă, negare, ură. (26 august)

Noi, oamenii, judec după mine însumi, suntem unealta puterii supreme. Ce face cu viețile noastre această Putere

Supremă nu știm și n-avem cum să știm, la fel cum nu știe celula din trupul meu ce fac eu și de ce. De aceea orice scop pe care mi-l propun, dacă nu coincide cu scopul Puterii Supreme, care-mi rămâne inaccesibil, perturbă împlinirea acestui scop. În asemenea măsură încât scopul să nu mai poată fi atins. Acest scop va fi mereu atins, într-un fel sau altul, dar fără ca eu să ajung la binele pe care îl dă simțirea, conștiința unității vieții mele cu Puterea Supremă. Așa că scopul spre care îi e propriu omului să năzuiască nu poate fi un scop accesibil înțelegerii omului, ci numai contopirea cu voința lui Dumnezeu. Această contopire se atinge prin iubire. (29 august)

Falsa părere a oamenilor despre mine mă obligă să rămân în această stare. Oricât ar fi de greu, uneori încep să înțeleg ce binefacere e pentru suflet. (4 septembrie)

Mă rog simplu: Tată, Dumnezeule, ajută-mă, ajută-mă pe mine. Și El mă ajută. Nu poate să nu mă ajute. El, cel pe care îl rog, se află în mine, deci rugăciunea înseamnă numai că vreau să trăiesc prin El. (4 septembrie)

Opera de artă e cu adevărat operă de artă numai atunci când, receptând-o, omului i se pare, nu doar i se pare, ci chiar se bucură că el, omul, a produs un lucru atât de minunat. Acest lucru e deosebit de pregnant în muzică. Nicăieri nu se vede mai bine importanța majoră a artei, însemnătatea unirii. „Eul" artistului se unește cu „eul" tuturor celor care o receptează, contopindu-se într-unul singur. (4 septembrie)

Orice cult al lui Dumnezeu, oricare ar fi, îl înalță pe om. Îl înalță pentru că exprimă conștiința dependenței sale și relația (chiar dacă înțelegerea acestei relații e falsă) cu ființa Supremă, care nu depinde de nimic, cu Dumnezeu. (6 septembrie)

Cea mai sigură cale spre minciună e grija pentru gloria lumească. Şi de aceea este atât de importantă eliberarea de această grijă. Eliberarea se produce însă numai prin concentrarea tuturor forţelor asupra împlinirii a ceea ce Dumnezeu vrea de la mine, a ce vrea Întregul de la organul său infinit mic. Iar eliberarea de minciună, viaţa în adevăr sunt libertate şi bunătate. Ajută-mă, Doamne. (6 septembrie)

Mă rog: Ajută-mă, Doamne, Dumnezeule care eşti în mine, ajută-mă să fac numai ce-Ţi este pe plac, şi să nu mă gândesc ce vor crede şi ce vor spune oamenii despre mine. Ajută-mă să nu-i judec pe oameni nici cu vorba, nici cu gândul. Nu de alta, dar de obicei se întâmplă că trăieşti cu grija părerii oamenilor, aceiaşi oameni pe care-i condamni. (7 septembrie)

Despre iubire trebuie să ţinem minte mereu *que c'est à prendre ou à laisser**. Dacă acceptăm bunătatea, necesitatea iubirii, trebuie să acceptăm iubirea în întregime, fără a elimina din ea (din iubirea creştină) semnul ei esenţial: iubirea faţă de cei care te jignesc, faţă de duşmani, neîmpotrivirea. Căci vorbim despre bunătatea, frumuseţile iubirii care se afirmă, a iubirii pline de duioşie, dar nu respectăm prima şi cea mai importantă condiţie a iubirii, nesăvârşirea celor potrivnice iubirii. (8 septembrie)

Există patru categorii de lucrători ai lui Dumnezeu, adică patru moduri de a săvârşi faptele vieţii, asemenea unor categorii de lucrători care muncesc la stăpân. Prima categorie sunt lucrătorii care născocesc metode de a-i face pe plac stăpânului în afara programului de lucru şi de aceea îşi permit să nu-şi îndeplinească munca ce li s-a încredinţat. Aceştia reprezintă diferitele doctrine religioase cu dogme ale credinţei şi ispăşirii, taine, rugăciuni ş.a.m.d. A doua

* Că trebuie să alegem dacă o acceptăm sau nu (fr.). (*N. t.*)

categorie sunt lucrătorii care în loc să muncească îşi irosesc toate forţele ascuţind, curăţând, protejând uneltele muncii, şi muncesc din în ce mai puţin fiindcă sunt ocupaţi cu îngrijirea uneltelor şi fiindcă se tem să nu le strice. Aceştia sunt oamenii care, în loc să-şi consume forţele trupeşti pentru lucrarea lui Dumnezeu, se îngrijesc de trupurile lor, pentru a le păstra cât pot de mult. A treia categorie sunt lucrătorii care nu-l cunosc pe stăpân şi nu vor să-l cunoască nici pe el, nici lucrul care li s-a încredinţat, ci fac o muncă pe care şi-au inventat-o şi pe care o consideră cea mai importantă pentru ei. Aceştia sunt oamenii care nu recunosc că există un principiu moral obligatoriu, nu-l recunosc pe Dumnezeu, şi de aceea îşi născocesc tot felul de preocupări străine de Dumnezeu, preocupări politice, ştiinţifice sau aşa-zis culturale. A patra categorie sunt cei care depun toate puterile sufletului şi trupului spre îndeplinirea lucrării lui Dumnezeu: sporirea în sine, iar prin aceasta şi în alţii, a conştiinţei lui Dumnezeu, a iubirii exprimate prin fapte, vorbe, gânduri. (8 septembrie)

Am simţit cu acuitate că sunt slujitorul lui Dumnezeu. Şi am simţit o asemenea bucurie, siguranţă, pace, chiar mândrie. Şi tot cu acuitate am simţit această autoiluzionare a oamenilor care se bagă, odinioară m-am băgat şi eu la fel, năzuiesc să fie slujitori ai cârmuitorilor lumeşti, şi cu cât se ridică mai mult pe treptele acestei slujiri, cu atât coboară mai mult în slujirea lui Dumnezeu. (8 septembrie)

Mânia vine din neputinţă, a spus Rousseau. Cât de adevărat e! Se mânie cel care vrea să facă ceva dincolo de puterile lui, întâmpină obstacole şi atunci se mânie. Iar nimic din ce e material nu stă în puterea omului. Singura activitate în care omul nu întâmpină obstacole este cea spirituală. Ce vreau, aia fac. Dacă nu izbutesc, mă supăr pe mine (faţă de mine am mai multă înţelegere decât faţă de alţii), iar supărarea e mai puţin dureroasă şi mai ales

nu-i inutilă. Există o singură ieşire, o singură activitate care nu întâmpină obstacole — activitatea spirituală, iubirea. Omul e asemeni unui animal care se zbate într-o încăpere în care e o uşă, şi se izbeşte de uşă fără s-o vadă, fiindcă uşa se deschide spre interior. (10 septembrie)

Nu e greu să stârneşti în tine mila pentru cei rătăciţi, dar dificultatea ţine de faptul că cei rătăciţi sunt siguri pe ei şi mulţumiţi de sine. Această mulţumire de sine provoacă repulsie şi trebuie să ne obişnuim s-o suportăm, aşa încât să nu stăvilească mila, adică iubirea. Dar cum? *Where is a will is a way.** Trebuie să folosim aceeaşi metodă bună, singura şi cea mai puternică, iubirea. (12 septembrie)

Eu şi noi toţi suntem lucrători, unii extrag minereu de fier, alţii îl transportă, unii fac cuie şi şuruburi într-o mare uzină a cărei organizare şi mai ales al cărei scop nu poate fi pe înţelesul muncitorilor. Muncitorii nu ştiu şi n-au cum să ştie ce se produce în uzină. Şi de aceea e limpede că munca pe care o execută muncitorii (îndeplinirea cerinţelor legii şi cugetului) are de fapt un scop ipotetic, iar ipoteza e incorectă (căci adevăratul scop scapă înţelegerii noastre). Munca efectuată în acest fel nu poate decât să stea în calea bunei producţii a uzinei. (14 septembrie)

Mi-a venit o idee foarte limpede despre sensul viselor. Cel mai important şi mai bun lucru este că am simţit cu o claritate nemaiîntâlnită până acum că am conştiinţa că sunt în afara spaţiului, a vremelniciei, a spiritului şi mai ales a nemişcării, am simţit cu tot sufletul cât de înşelător şi iluzoriu este tot ce se consideră a fi viaţă adevărată, reală. (15 septembrie)

Ce se întâmplă cu tine şi ce ţi se pare că ai făcut în viaţa asta a fost aidoma unui vis. De aceea, la fel cum timpul nu există

* Unde există dorinţă există şi o cale (engl.). (*N. t.*)

pentru om când visează, fie că doarme un ceas, fie că doarme o sută e acelaşi lucru pentru cel adormit, tot astfel şi pentru omul care trăieşte pe lumea asta timpul nu există. Omul se află mereu în prezent. (15 septembrie)

Naşterea e trezire din somn. Visele acelui somn sunt aproape toate uitate, iar viaţa aceea rămâne unitară şi are un caracter real în viaţa asta, la fel cum la trezirea din vis tot ce ni s-a arătat în vis se aşează într-o formă coerentă. E de presupus că la fel se întâmplă când murim, toate impresiile vieţii alcătuiesc o înşiruire cu care vei păşi în viaţa aceea. Adormirile şi trezirile noastre zilnice sunt exemple ale trecerii de la o viaţă la alta. (16 septembrie)

Există o trezire totală, moartea, şi există treziri incomplete în viaţa însăşi. Prin asta trec eu acum. Trezirea ne scoate din noi înşine, şi scoţându-ne din noi ne aduce în viaţa întregului, iar viaţa întregului poate fi cunoscută prin iubire. (16 septembrie)

Iubirea nu este principiul vieţii, ci doar recunoaşterea principiului vieţii, a lui Dumnezeu. (16 septembrie)

Oricât de bine ai exprima conştiinţa importanţei şi sensului vieţii tale, exprimarea însăşi diminuează importanţa celor exprimate. (25-26 septembrie)

Omul se plânge că e lipsit de binele pe care-l vrea cu ardoare şi îl caută pretutindeni, numai acolo unde este nu. De fapt, nici nu e nevoie să-l caute, nu trebuie să facă nimic şi va obţine acest bine. Există o parabolă pe tema asta. Am uitat-o. (25-26 septembrie)

Mă gândesc la o scrisoare către Ţar pe tema pământului, scrisoare de cea mai mare importanţă, şi în acelaşi timp mă gândesc cum să-i spun Sofiei Andreevna că Ilia

Vasilievici* vrea să primească un salariu mai mare. Una e binele poporului rus, despre care vorbesc cu Ţarul, şi alta e o mărire a lefii lacheului. Dar a doua e mai importantă decât prima, fiindcă cere participarea şi hotărârea mea, pe când pe prima doar o iniţiez. (27-28 septembrie)

Într-o societate a oamenilor care trăiesc o viaţă spirituală, un om cu însuşiri morale superioare lor va ajunge în mod firesc să-i influenţeze şi să-i conducă. În societatea oamenilor care trăiesc numai viaţa corporală, mireană, inevitabil mereu va ajunge în fruntea lor şi-şi va exercita puterea omul cu cele mai slabe însuşiri morale. (27-28 septembrie)

Omul s-a născut în casa tatălui său, a primit o educaţie şi putea să continue să trăiască lucrând pentru tatăl său, dar viaţa asta i s-a părut şi grea şi fără sens. Atunci a părăsit casa şi a plecat în căutarea altei vieţi, a altei munci. A umblat din loc în loc, ba nu-i plăcea ceva, ba nu era acceptat şi era gonit, iar atunci, ajuns la capătul răbdării, şi-a amintit de casă. Şi numai atunci a găsit binele, la întoarcerea la cel de care fugise, la tatăl lui.
La fel se întâmplă şi cu viaţa oamenilor care lasă în urmă viaţa firească trăită după voia Tatălui Dumnezeiesc şi întru slujirea Lui. La fel suferă ieşind din voia Lui şi tot aşa găsesc liniştea şi bucuria întorcându-se acasă, la El, la împlinirea voinţei Lui. (27-28 septembrie)

... Simţurile noastre receptează pipăind, iar pentru pipăit e nevoie de materie. Însă totodată prin materie suntem separaţi de Tot. Materia e necesară separării noastre. Dar de ce să nu ne închipuim alte fiinţe care pot recepta impresii şi care nu sunt separate prin materie, ci prin altceva. Aşa că noi, trăind iluzia materiei, nu cunoaştem, nu avem

* Ilia Vasilievici Sidorkov (1858-1940), ţăran din satul Perevles, gubernia Riazan, din 1893 slujitorul şi prietenul lui L. Tolstoi. (*N. t.*)

cum să cunoaştem aceste fiinţe imateriale, fiindcă nu ştim ce le separă de Tot, la fel cum nici ele nu ne pot cunoaşte pe noi şi ceea ce ne separă, materia care pentru ele nu există. Toate astea sunt fleacuri, dar m-au captivat fiindcă mi-au arătat parcă mai pregnant că lumea noastră e numai una din infinitul număr de lumi. (29-30 septembrie)

... Nicicând neamul omenesc sau societatea umană nu se va împărţi în două tabere: una de animale sălbatice, iar alta de sfinţi. În realitate, neamul omenesc se găseşte mereu în grade diferite de desăvârşire spirituală, iar între sălbatici şi sfinţi sunt o mulţime de trepte intermediare care duc la desăvârşirea iubirii. (2 octombrie)

Am uitat tot. Ţin minte un singur lucru: ce ar trebui să răspund celui care mă condamnă pentru că nu sunt sărac ca Ioan Botezătorul. Răspunsul e că Ioan este un sfânt, iar eu sunt ofiţer în rezervă, n-am dus o viaţă bună şi abia la bătrâneţe am început să mă gândesc la Dumnezeu şi să mă apropii de felul în care pot să-L slujesc. (8 octombrie)

Orice rugăciune care cere e semn de neîncredere în Dumnezeu. Dumnezeu este raţiunea supremă, iubirea supremă. Totul e spre binele nostru. Ce nu-mi place e numai semn al inevitabilei mele lipse de înţelegere. (Aşa mi s-a părut azi noapte, când am scris asta, şi ce banal sună acum.) (14 octombrie)

Opera de artă e autentică numai atunci când cel care o receptează nu-şi poate imagina altceva decât vede, aude sau înţelege. Când cel care o receptează trece printr-o stare asemănătoare aducerii aminte, ca şi cum ea ar mai fi existat cândva, şi nu o dată, ştiam demult asta, doar că nu ştiam cum să mă exprim şi iată că mi s-a arătat sinele meu. Mai ales când simte că ce aude, vede, înţelege nu poate fi altfel, ci trebuie să fie exact aşa cum e receptat. Dacă

însă receptorul simte că ce-i arată artistul poate fi şi altfel, îl vede pe artist, vede bunul lui plac, atunci nu-i vorba de artă. (14 octombrie)

Există arte duble: muzica, teatrul, în parte pictura, în care ideea, problema artei şi execuţia se despart. În muzică există compoziţia şi interpretarea, la fel şi în teatru, compunerea piesei şi interpretarea ei, în parte şi în pictură, în general în artele plastice, concepţia şi execuţia, iar ilustraţia cărţilor în cea mai mare măsură. În aceste arte duble se întâlneşte cel mai adesea falsa artă: ideea e deşartă, pe când interpretarea muzicienilor, actorilor sau pictorilor e minunată. Dar cel mai adesea se întâmplă în teatru şi muzică. (14 octombrie)

Există două conştiinţe. Una e cea a trupului şi a diferitelor lui părţi, pe care pot să le mişc sau care mă dor sau mă mănâncă, iar cealaltă e conştiinţa sufletului, a diverselor lui însuşiri pe care pot să le îndrept asupra unui lucru ori altuia sau care suferă. (18 octombrie)

Rugăciune: Mă bucur că ştiu că Tu eşti şi că eu sunt, şi mai ales că ştiu că Tu şi eu suntem unul. (18 octombrie)

La bătrâneţe, viaţa trece tot mai mult din trecut şi viitor în prezent. Şi cu cât transferi mai mult forţa vieţii, *Wille zum Leben**, din trecut şi viitor în prezent, cu atât mai liberă şi mai fericită e viaţa. (20 octombrie)

Rugăciunea mea de acum este: Ţine minte că n-ai treabă cu oamenii, că te afli în faţa lui Dumnezeu. (20 octombrie)

Da, toate sau aproape toate nefericirile oamenilor vin din faptul că sunt preocupaţi de alţii, nu de sine. Dacă oamenii

* Voinţa de a trăi (germ.). (*N. t.*)

s-ar preocupa numai de sine, de adevăratul lor bine, fiecare ar fi (sau ar trebui să fie) mulţumit de viaţa lui, nu i-ar face pe alţii să sufere şi nici n-ar suferi din pricina lor. (20 octombrie)

Eu, „eul" meu nu există, ci există doar datoria mea înaintea Lui. (21 octombrie)

Eu ca fiinţă separată sunt o iluzie. Eu sunt unul dintre organele infinit mici ale Întregului infinit mare, inaccesibil mie. Rolul meu e să slujesc acestui întreg, aşa cum slujeşte corpului fiecare celulă, fiecare părticică. E culmea nebuniei să-mi închipui că sunt o fiinţă separată, independentă. Sunt numai un organ. Nu există nici un „eu". Există numai obligaţia şi posibilitatea de a sluji Întregului, având conştiinţa bucuriei acestei slujiri. Slujirea e posibilă numai dacă organul e unit cu Întregul. Unirea cu întregul se înfăptuieşte prin iubire. Deci iubirea nu e scopul Întregului (Dumnezeu nu este iubire), ci doar condiţia în care organul, ceea ce mi se prezintă ca fiind „eu", se contopeşte cu Întregul. Scopul Întregului nu-mi e însă accesibil, deşi ştiu că slujesc lui. (21 octombrie)

Una din principalele cauze ale limitării intelectualilor noştri e goana după modernitate, stăruinţa de-a afla sau măcar de-a avea idee despre ce s-a scris în ultima vreme. „De n-aş rata ceva." Iar în fiecare domeniu se scriu munţi de cărţi. Şi toate, dacă ne luăm după uşurinţa cu care sunt pomenite în conversaţie, sunt accesibile. Despre orice ai vorbi: „Dar pe Celpanov, Kuhn, Breding* i-aţi citit? Dacă nu i-aţi citit, nu vorbiţi." Şi trebuie să te grăbeşti să-i citeşti. Dar sunt munţi întregi. Graba asta şi împuierea capului cu modernitate trivială, încâlcită, exclud orice posibilitate

* Gheorghi Ivanovici Celpanov (1862-1936), filozof rus. Kuhn, Breding, nume inventate de L. Tolstoi. (*N. t.*)

a cunoașterii serioase, adevărate, necesare. Eroarea e atât de limpede! Avem deja rezultatul gândirii celor mai mari cugetători care s-au distins în cursul a mii de ani dintre miliarde și miliarde de oameni, iar rezultatul gândirii lor a fost cernut prin sita vremii. Tot ce e mediocru a fost aruncat, a rămas numai ce e original, profund, necesar. Au rămas Vedele, Zoroastru, Buddha, Lao Zi, Confucius, Mencius, Hristos, Mahomed, Socrate, Marc Aureliu, Epictet, iar dintre cei noi: Rousseau, Pascal, Kant, Schopenhauer și mulți alții. Oamenii care aleargă după modernitate nu știu nimic despre toate astea, ei își împuie capul cu pleavă, gunoi care se va cerne și din care nu va rămâne nimic. (23 octombrie)

Există oameni cumsecade lipsiți de viață spirituală și, prin urmare, și de înțelegerea vieții spirituale a altora, oameni care ar fi disperați dacă ar ști că provoacă suferințe trupești altora, mai ales celor apropiați, dar provoacă fără vreo mustrare de conștiință cele mai grele suferințe vieții spirituale a semenilor: îi pun să se lupte, jignesc ce au ei mai sfânt și mai scump. (23 octombrie)

Există renunțare trupească și renunțare spirituală. Prima este să dai altora mâncarea când ți-e foame și ție, să le dai banii, munca ta... A doua este să cedezi gloria faptei bune altuia, să treci drept prost, om rău pentru a îndeplini cerințele conștiinței, legea Dumnezeului iubirii. (23 octombrie)

Nu există obiect mai neplăcut pentru cugetare și observații decât personalitatea noastră corporală. Da, eu nu exist, există numai obligațiile mele. (24 octombrie)

Fundamentul fizicii (ca și al altor științe naturale) este unul singur, studierea legilor cunoașterii prin intermediul simțurilor. Simțul de bază este cel tactil, văzul, auzul, mirosul, gustul îi sunt subordonate. (29 octombrie)

Nu judeca nici cu vorba, nici cu gândul, și cu atât mai mult nu te preocupa de ce gândesc oamenii. Fiindcă cel mai adesea acela care trăiește numai cu grija părerii oamenilor îi judecă aproape pe toți cei pe care-i cunoaște. (29 octombrie)

E uimitor cât de orbi sunt materialiștii. Am cinci simțuri: văzul, auzul, mirosul, gustul, pipăitul. Bun. Lumea e condiționată de acest simț fundamental al pipăitului, comun tuturor oamenilor și tuturor ființelor. Bun. Eu, ca om, testez simțul văzului, auzului..., dar asta nu e tot, pot să mă întreb ce simt acum prin văz, pipăit, miros sau gust? În plus pot testa simțul însuși în conștiința acestui simț, adică pot transfera conștiința asupra unui simț sau altuia. Mai mult, gândesc, pot să mă întreb, la ce mă gândesc? Cine este cel care are conștiința și întreabă? Nu e un simț și nu e o idee, este conștiința vieții. Dar pot să mă întreb ce este conștiința? Și să am conștiința conștiinței? Nu. Prin urmare ăsta e temeiul a ceea ce numim viață. Iar viața ce e? Ce numim viață, deși se leagă de ceea ce ni se prezintă ca trup, nu poate fi nicidecum explicată în termeni corporali. (1 noiembrie)

Despre nimic pe lumea asta nu putem spune că există. Tot ce e material se petrece și trece. Dacă există ceva, e numai ce este imaterial. (1 noiembrie)

Am înțeles foarte limpede influența buimăcitoare a „științei", adică memorarea ideilor altora. Nimic nu atrofiază, nu ucide mai mult capacitatea de a avea ideile tale și de a ști cum să le dirijezi decât această îngrămădire a ideilor străine. (1 noiembrie)

Ce mare ajutor îmi aduce noua mea rugăciune! Ajută-mă, Doamne, să fiu cu Tine. Mă ajută în general, dar rareori reușesc să-mi amintesc în timp ce stau de vorbă cu oamenii.

Niciodată nu m-am gândit că ar putea fi atât de greu de ținut minte în timp ce vorbesc cu oamenii. (4 noiembrie)

Lucrul esențial pe care trebuie să-l fac acum e să mor bine. Ăsta e pentru toți lucrul esențial, fiindcă pentru a muri bine trebuie să trăiești bine. Numai că la 25 de ani nu ții minte și nu înțelegi asta la fel ca la 81. (4 noiembrie)

Vanitatea, grija pentru gloria lumească, cu care m-am luptat și continui să mă lupt, este la fel de puternică precum dorința sexuală la ființele tinere. (4 noiembrie)

Ciudat lucru, am înțeles că ambele sentimente sunt în aceeași măsură indispensabile pentru viața colectivității umane. Dorința sexuală e necesară pentru perpetuarea neamului omenesc, nevoia de glorie, pentru continuarea evoluției gândirii umane. Urmarea primeia e perpetuarea vieții, urmarea celei de-a doua e evoluția, desăvârșirea vieții. (4 noiembrie)

Nu există un Dumnezeu care să poată îndeplini cerințele noastre, există numai cel ale cărui cerințe trebuie noi să le îndeplinim. (11 noiembrie)

Taina e că există ceva neschimbător, legat de spațiu și timp. Acest ceva este conștiința. (Comparație cu omul în credința budistă). Conștiința e ceva nemișcat, unit cu ce se află în mișcare. Conștiința conștiinței este iubirea. (11 noiembrie)

Conștiința a început odată cu nașterea, așa mi se pare. Dar nu-i corect: a început unirea conștiinței imobile cu un obiect cunoscut în mișcare, separat în spațiu, dar conștiința se află în afara timpului și de aceea nu putea să înceapă, la fel cum râul nu începe când se construiește o moară, ci moara începe. Și de aceea scopul vieții umane este de a pătrunde în conștiință, de a atinge o cât mai mare

profunzime, în măsura în care îi este accesibilă fiecărui om. (11 noiembrie)

Cea mai rafinată desfătare spirituală pentru suflet, asemeni delicateselor culinare pentru stomac, e atitudinea iubitoare, bună, blândă, neprefăcută față de cel care te-a jignit. Și mai rafinată e dacă reușești să-i faci un bine fără știrea lui. (15 noiembrie)

Azi mă simt foarte aproape de Dumnezeu și mă rog atât de bine, sincer, cu o rugăciune scurtă: Ajută-mă să fiu cu Tine și când stau de vorbă cu oamenii, și când citesc scrisori, și când îmi amintesc de oameni. (19 noiembrie)

Iertarea nu are sens pentru Creștin. Ideea de iertare vine din sentimentul necreștinesc și din ideea de pedeapsă, de răzbunare. (19 noiembrie)

... Conștiința e simțirea simultană a întregului și a ființei tale separate de întreg. Manifestarea acestui sentiment e iubirea față de tot și față de sine. Iubirea e dorința de bine pentru obiectul iubirii și de aceea iubirea față de tot e dorința de bine față de tot și aduce înțelegere, pace, unire. Iubirea de sine e însă dorința de bine pentru sine și aduce dușmănie, luptă, dezbinare. În plus, iubirea față de tot include iubirea de sine, iubirea de sine exclude iubirea față de tot. Și de aceea iubirea față de tot învinge iubirea de sine, iar victoria asta e viața fiecărui om în parte și viața lumii întregi. (19 noiembrie)

Am primit cadou un creion electric, pe care când îl răsucești luminează locul unde scrii și numai ce scrii. Creionul ăsta e un simbol uimitor al vieții noastre. Răsucește-te, eliberează-te de ce ascunde lumina din sufletul tău și vei trăi în lumina care îți arată ce trebuie să vezi și să știi pentru a acționa, doar ce trebuie să știi pentru a acționa. (23 noiembrie)

Când mi se întâmplă acum, la anii mei, să-mi amintesc de actul sexual, nu simt repulsia pe care o simţeam în tinereţe, ci pur şi simplu uimire, nedumerire că fiinţele umane raţionale pot săvârşi asemenea fapte. (23 noiembrie)

Dumnezeu nu transmite omului cunoştinţele despre sine prin limbajul uman, prin cuvânt, ci prin limbajul său divin, pe care inima curată a omului îl înţelege pe deplin fără cuvinte. (23 noiembrie)

Dumnezeu e iubire, aşa este. Îl cunoaştem numai pentru că iubim. Dar ce e Dumnezeu în sine ţine de un raţionament adesea de prisos, ba chiar dăunător. Dacă sunt întrebat: dar Dumnezeu în sine există?, trebuie să spun şi voi spune: da, după toate probabilităţile, numai că eu nu înţeleg nimic despre El, despre acest Dumnezeu în sine. Dar Dumnezeu-iubirea este altceva. Pe El îl înţeleg cu siguranţă. El este totul pentru mine, explicaţia şi rostul vieţii mele. (25 noiembrie)

Ce bine că sensul deplin al activităţii omului nu-i accesibil în timpul vieţii. Dacă omul a cărui activitate va avea o mare importanţă în viitorul îndepărtat... ar avea conştiinţa ei din timpul vieţii, ar ameţi. Dacă Hristos ar fi cunoscut importanţa faptelor sale, ar fi crezut şi el că este Dumnezeu. (25 noiembrie)

Un lucru e din ce în ce mai clar, nu trebuie să faci raţionamente în legătură cu sufletul, cu Dumnezeu şi cu relaţiile dintre unul şi celălalt, ci poţi şi trebuie să ai conştiinţa acestei relaţii şi să îndeplineşti ce ţi se cere. [...]
Important e să trăieşti numai prin această relaţie, păstrându-l în minte doar pe El şi ignorând, disprețuind toate celelalte consideraţii. Să ai în minte această relaţie, şi astfel să disprețuieşti restul sau să disprețuieşti tot ce e lumesc şi

să ţii minte un singur lucru. Mă mângâi cu gândul că încep nu doar să înţeleg, dar să şi simt asta. (28 noiembrie)

Spui că viaţa cea mai bună e cea trăită pentru Dumnezeu şi că trebuie să trăim o asemenea viaţă, dar nu trăieşti aşa... prin urmare ce spui e fals. (28 noiembrie)

Ah, dacă m-aş obişnui să trăiesc înaintea judecăţii lui Dumnezeu, să-L simt mereu judecându-mă, la fel cum trăim înaintea judecăţii oamenilor, preocupaţi de ea. Ah, dacă aş putea să trăiesc fiecare ceas, fiecare clipă înaintea Lui! Ce fericire ar fi. (29 noiembrie)

Oamenii greşesc crezând că pot sili pe cineva să-i iubească. Pot şi trebuie doar să se abţină de la lucrurile care împiedică iubirea: să învingă păcatul, să înţeleagă ispitele, să lămurească prejudecăţile, iar atunci vor avea iubirea, iubirea faţă de toţi, nu doar conştiinţa vieţii lor, ci a întregii vieţi. (3 decembrie)

Pentru a fi un artist al cuvântului trebuie ca sufletul să ţi se înalţe foarte sus şi să cadă foarte jos. Atunci toate treptele intermediare îţi sunt cunoscute şi poţi trăi în imaginaţie, poţi trăi viaţa oamenilor aflaţi pe diferite trepte. (3 decembrie)

Nu-mi place, chiar consider de prost-gust tratarea poetică, artistică şi dramatică a problemelor religioase, filozofice şi religioase, ca în *Faust* al lui Goethe şi în altele. Despre aceste chestiuni trebuie ori să nu vorbim deloc, ori să vorbim cu cea mai mare atenţie şi precauţie, fără retorică, vorbe mari şi, Doamne fereşte, rimă. (3 decembrie)

Cel mai important e ca gândurile să fie în prezent. Este o pregătire solidă a faptelor vieţii. (3 decembrie)

Nu vreau să fiu creştin, la fel cum n-aş sfătui pe nimeni să fie brahman, budist, confucianist, taoist, mahomedan etc.

Toți trebuie să găsim, fiecare în credința noastră, ce ne e comun tuturor și, renunțând la ce ne e doar nouă caracteristic, să păstrăm ce avem în comun. (3 decembrie)

În toate religiile există minciună și există adevăr. Neadevărurile diferă, adevărul e unul singur în toate.
Fie și numai de aici poți afla ce e adevărat și ce e fals în fiecare religie. (9 decembrie)

Dacă vezi viața ca pe ceva care-ți aparține, viața ta va fi permanentă neliniște, dezamăgire, amărăciune, nenorocire.
Dacă o vezi ca pe o condiție pentru a-i sluji Stăpânului, viața ta va fi pace, mulțumire, bucurie și bunăstare.
Oriunde m-aș trezi, acela este locul unde m-a trimis Stăpânul. Și orice forțe, mari sau mici, spirituale și corporale, simt în mine, toate aceste forțe sunt uneltele date de Stăpân pentru a-mi îndeplini munca încredințată, fie locomotivă, topor sau mătură. Însă munca pe care Stăpânul ne-a poruncit s-o facem o aflăm de îndată ce încetăm să fim preocupați de treburile noastre personale, născocite de noi. Și e o singură muncă, manifestarea iubirii, contopirea cu toți. Iar acest lucru poate fi săvârșit întotdeauna, pretutindeni, în condițiile oricăror forțe. (9 decembrie)

Ce este „eul" a cărui conștiință o am în mine, separat de Întreg? Ce este acel Întreg, de care am conștiința că sunt separat, și care este relația dintre „eul" meu și Întreg? Adică ce se subînțelege în cuvintele doctrina sufletului, doctrina lui Dumnezeu și doctrina morală. Fără aceste doctrine ale sufletului, Întregului, moralei nu poate exista nici viața rațională, nici morală, nu poate exista cunoaștere rațională.
Iar aceste doctrine sunt inexistente în lumea noastră. De aici și viața noastră nebună, și exersarea zadarnică a gândirii pe care o numim știință adevărată. (9 decembrie)

Mi-e bine în sufletul meu. Și asta numai pentru că mă rog neîncetat cu o rugăciune nouă și trăiesc prin ea. Ajută-mă

să fiu numai lucrătorul Tău. Știu că el poate să mă ajute, precum și eu pot să ajut celulele corpului meu să slujească întregului organism, dar exprim prin rugăciune numai ce simt în suflet. Și, uimitor lucru, merg pe 81 de ani și abia-abia încep să înțeleg viața și să trăiesc. (10 decembrie)

Așa cum toporul, fierăstrăul, cazmaua trebuie să fie ascuțite pentru a face treaba căreia îi sunt destinate, la fel și puterile omenești trebuie să fie iubitoare pentru a face ceea ce sunt menite să facă.
Lucrătorul cu un topor, fierăstrău, cazma boante nu poate duce la capăt munca din gospodărie, iar omul care săvârșește lucrarea lui Dumnezeu n-o poate îndeplini fără iubire.
Iubirea e unealta dată omului de Dumnezeu pentru a-I sluji Lui. Dar așa cum unealta, toporul, fierăstrăul, cazmaua trebuie să fie în bună stare, ascuțite pentru a tăia ce trebuie să taie, la fel și iubirea trebuie să fie ascuțită astfel încât să poată acționa nu numai asupra celor apropiați, buni, ci și asupra celor străini, răi, asupra tuturor oamenilor, asupra a tot ce e viu. (11 decembrie)

Suntem muncitorii lucrării comune, universale, a lui Dumnezeu. Căile prin care se săvârșește această lucrare nu ne sunt accesibile, la fel cum lucrătorilor nu le pot fi accesibile toate treburile stăpânului (exemplul, bineînțeles, e departe de a fi complet, comparând mișcarea universală, veșnică cu lucrarea particulară, temporară). Orice încercare a lucrătorului de a ghici în ce constă lucrarea stăpânului este o irosire a forțelor. Crearea de ipoteze are ca rezultat distragerea atenției și încetinește ducerea la capăt a lucrării. Iar astfel lucrătorul va fi lipsit de cel mai mare bine, de conștiința certitudinii că face ce vrea de la el stăpânul. Această conștiință e dată omului numai într-un singur mod. Dacă se abate de la voia stăpânului, lucrătorul

se lipseşte de bine, dacă o îndeplineşte, primeşte acest bine. (11 decembrie)

Ajută-mă, ajută-mă să am fără încetare conştiinţa că sunt lucrătorul Tău, fie şi unul mărunt, ajută-mă să nu pierd această pace şi această bucurie. (11 decembrie)

Copiii sunt deosebit de drăgălaşi pentru că trăiesc mereu în prezent. Chiar şi visele lor sunt viaţă trăită în prezent, ei nu încalcă legile vieţii. (13 decembrie)

Dacă nu trăieşte religios, ci doar pentru nevoile animalice, omul care cugetă poate deveni înfiorător fiindcă n-are nici măcar instinctul de familie şi de specie pe care le are animalul. Prin urmare, devine egoist, duşman al tuturor. Un duşman cumplit, fiindcă e înarmat cu acele însuşiri ale gândirii şi cuvântului care sunt indispensabile şi inofensive doar în prezenţa religiei. E totuna cu a pune în mâinile unui copil un pumnal, o armă sau praf de puşcă. Asemenea oameni sunt la rândul lor copii. Trebuie să ne străduim să ne fie milă de ei, să-i iubim. Şi e tare greu. (15 decembrie)

Ţine minte că starea trupului tău, stomacul, pofta sau potolirea ei, oboseala, boala, toate acestea transformă, nu transformă, ci înalţă până la cea mai înaltă treaptă sau coboară până la cea mai joasă treaptă starea ta sufletească, atitudinea ta faţă de viaţă. Când eşti în extazul bucuriei, înduioşat de binele vieţii, când eşti mâhnit şi melancolic. Când îi iubeşti pe toţi, când nu iubeşti pe nimeni sau măcar te abţii să iubeşti.
Ţine minte asta şi nu atribui acelei stări de înălţare sau depresie importanţa adevăratei tale stări. Iar starea adevărată a „eului" tău este cea centrală, medie, cea în care te bucuri de starea de înălţare, te străduieşti s-o menţii, nu crezi în starea de depresie şi încerci s-o birui. E important ca acest punct central să se deplaseze mereu în sus, niciodată în jos. Slavă Domnului că există. (17 decembrie)

Oamenii rătăciţi sunt întotdeauna mai numeroşi decât cei ce nu rătăcesc deloc sau rătăcesc doar puţin. De aceea forţa esenţială şi cea mai puternică este mereu de partea celor dintâi. În condiţiile succeselor civilizaţiei, ale căilor de comunicaţie, ale tiparului, mai ales ale presei zilnice, această putere se înzeceşte. (17 decembrie)

Cu cât suntem mai siguri că desăvârşirea absolută e realizabilă în viaţa asta, cu atât mai greu şi mai puţin ne mişcăm pentru a împlini desăvârşirea cea mai mare şi mai accesibilă nouă. (24 decembrie)

Mereu uităm că efortul sufletesc nu e preţios şi important când stai de vorbă cu oameni apropiaţi spiritual, ci tocmai invers.
Un singur bine, dar mare şi adevărat, i-a fost dat omului: a avea conştiinţa că este manifestarea lui Dumnezeu (principiul spiritual). Binele acesta constă în faptul că omul cu conştiinţa că e manifestarea lui Dumnezeu are, prin unirea cu Dumnezeu, tot ce doreşte, nu întâmpină obstacole şi ştie fără greş că viaţa lui are acel sens pe care îl recunoaşte în ea. Însă omul care are conştiinţa că e o personalitate n-are şi nu poate avea niciodată ce doreşte, întâlneşte obstacole pretutindeni şi nu cunoaşte însemnătatea vieţii lui, chiar dacă nici măcar o viaţă ca a lui nu poate fi lipsită de semnificaţie. (30 decembrie)

Mişcarea vieţii celui care are conştiinţa că e principiu spiritual e absolut diferită de cea a omului care se crede persoană trupească.
Pentru cel care se consideră principiu spiritual, „eul" e imobil, iar restul, inclusiv corpul, trece în goană pe lângă el. Cel care are conştiinţa de sine stă pe mal, iar râul împreună

cu tot ce plutește pe apă curge pe lângă el. Cel care se crede persoană se deplasează împreună cu întregul și are conștiința mișcării sale numai pentru că unele obiecte se mișcă mai încet, iar altele rămân nemișcate. El plutește pe râu și știe că plutește doar pentru că unele obiecte plutesc mai încet decât el, malurile rămân nemișcate, iar el știe că plutește către moarte, către distrugere. (30 decembrie)

1910

... Veniți-vă în fire preț de-un ceas și veți vedea limpede că singurul lucru important în viață nu e ceva exterior. Avem nevoie doar de ce se află în noi. Numai de-ați înțelege că nu aveți nevoie de nimic, absolut nimic, în afara unui singur lucru: să vă salvați sufletul, căci numai așa putem salva lumea. Amin.

Am simțit acut ceea ce știam de mult: fiecare are conștiința „eului" său la fel cum o am și eu. Pare foarte simplu, dar pentru mine a fost ceva absolut nou și remarcabil, neobișnuit de important. Numai de-aș ține minte mereu. Dacă aș ține minte, ar fi sfârșitul oricărei judecăți, al oricărei fapte rele. (7 ianuarie)

E important, mai ales pentru că, deși n-ai conștiința acestui fapt, îți imaginezi pregnant un alt „eu" ca fiind al tău, iar atunci simți că orice alt „eu", cel mai radical „eu", nu e doar unul la fel ca al tău, ci e același. (7 ianuarie)

A avea conștiința că un „eu" străin este al tău e spre binele omului, pentru că, recunoscând că „eul" străin e la fel ca al tău, poți face bine nu numai „eului" tău dar și tuturor celorlalte. (7 ianuarie)

Iubirea este altceva decât recunoașterea altor „euri" drept sinele tău. (7 ianuarie)

Învățătura în care trăiesc eu nu e anarhism, ci împlinirea legii veșnice care refuză violența și participarea la violență. Urmarea va fi oare anarhismul sau, dimpotrivă, robia sub jugul japonez sau german? Nu știu și nu vreau să știu. (13 ianuarie)

Cometa* va cuprinde pământul și va distruge lumea, va distruge toate urmele mele materiale și urmele oricărei alte activități. Așa să fie. Asta arată numai că orice activitate materială cu ipotetice consecințe materiale e absurdă. Activitatea spirituală e singura activitate inteligentă orientată către împlinirea năzuinței puse în noi, către împlinirea legii. Care vor fi urmările acestei activități nu știu și nici nu pot presupune, pentru că toate consecințele sunt temporale, iar activitatea spirituală este atemporală, dar știu că ea e singura activitate inteligentă. (13 ianuarie)

În afară de Tatăl Nostru, rugăciunile pentru fiecare zi a săptămînii și *Cercul de lectură*** mai am nevoie de încă o rugăciune care să corespundă nevoii mele spirituale. Ultimele mele patru rugăciuni au fost, în ordine:

1) Tu, cel care ești în mine, ajută-mă.
2) Ajută-mă să fiu cu Tine.
3) Ajută-mă să am conștiința că sunt doar lucrătorul Tău.
4) De fiecare dată când stau de vorbă cu un om, ajută-mă să mă văd pe mine în el. (13 ianuarie)

Omului îi e dată o singură misiune: să sporească în duh. A te gândi la urmări e dăunător pentru împlinirea chemării și pentru lucrul necunoscut pe care-l săvârșim, ba chiar și pentru urmările pe care le putem vedea. „Nimeni care pune mâna pe plug și se uită îndărăt nu este potrivit pentru Împărăția lui Dumnezeu."***
Condiția noastră poate fi comparată cu cea a calului sau, în general, cu a oricărui animal înhămat. Pentru animal

* Cometa Halley reapare aproximativ la fiecare 76 de ani. Se știe că a fost văzută de aproximativ 30 de ori, din 240 î. Cr. pînă în 1986. Aici este vorba despre apariția preconizată în 1910. (*N. t.*)

** *Cercul de lectură*, colecție de citate din literatura universală, structurată ca ghid spiritual al vieții pentru fiecare zi din an. Tolstoi considera această carte cea mai importantă contribuție a lui. (*N. t.*)

***Luca, 9:62. (*N. t.*)

e firesc să se miște, să înainteze. La fel și pentru om, în desăvârșirea sa spirituală. Animalul e înhămat și vrea, nu vrea, dacă se mișcă, atunci se mișcă și ce e legat de el, deși nu știe ce și cum. La fel și omul prin sporul lui spiritual trage după sine încă ceva. (Vede ceva. Uneori vede cum evoluția lui contribuie la evoluția altora.) De aceea cometa nu e de temut. Tot ce s-a săvârșit în lumea spirituală rămâne indestructibil când se distrug obiectele materiale. (14 ianuarie)

Mi-am amintit atât de pregnant că la 81 de ani am aceeași conștiință a „eului" ca la 5 sau 6 ani. Conștiința e imobilă. De aceea și există acea mișcare pe care o numim timp. Dacă timpul trece, trebuie să existe ceva ce stă pe loc. Stă pe loc conștiința „eului" meu. Aș vrea să spun același lucru despre materie și spațiu. Dacă există ceva în spațiu, atunci trebuie să existe și ceva imaterial, nonspațial. Nu știu încă în ce măsură pot face această ultimă afirmație. (15 ianuarie)

Spațiul și materia, timpul și mișcarea, la fel ca numărul sunt concepte pe care nu avem dreptul să le atribuim fenomenelor din afara timpului și spațiului cum sunt sufletul, Dumnezeu... Nu putem spune despre Dumnezeu că El este unul sau trei (număr), sau despre suflet că va fi sau este „pe lumea cealaltă". Toate aceste concepte sunt spațiale sau temporale și de aceea, în raport cu ceva din afara timpului și spațiului, n-au nici un sens.
Vorbim despre viața sufletului după moarte. Dar dacă sufletul va trăi după moarte, atunci trebuia să trăiască și înainte de viață. O veșnicie unilaterală e absurdă. (21 ianuarie)

Dacă e să medităm serios la viața noastră și a lumii întregi, nu putem să nu recunoaștem că există CEVA care nu poate fi cunoscut nicicum și nu putem nici să nu recunoaștem că e un lucru deosebit, pentru că acest ceva este unul

și același și în sufletul meu, și în mine însumi. (Părea o idee nouă, dar ce a ieșit sună plictisitor.) (24 ianuarie)

În orice fel de ocupație important e să te oprești în fața a ceea ce nu știi, iar nu să crezi că știi ce nu știi. Dar cel mai important lucru e înfrânarea falsei cunoașteri în tot ce ține de credință, de religie. Toată nebunia prejudecăților religioase vine din această neînfrânare. (29 ianuarie)

Ce important e să ne amintim că nu ni se cere desăvârșirea, ci apropierea de ea în toate (ca în lucrarea mea actuală), cât poți de mult. *Feci quod potui, faciant meliora potentes**. Asta trebuie neapărat să ținem minte. (4 februarie)

Adormind, pierd conștiința sinelui treaz. Murind, pierd conștiința celui ce trăiește această viață ca sine. Dar după cum, atunci când adorm, cel ce are conștiință nu e distrus, la fel se întâmplă și când mor. Ce este acest ceva care are conștiință nu știu și n-am cum să știu.
Îmi trece prin minte: bine, sufletul meu e cel ce are conștiință, nu moare, ci undeva, cândva se va manifesta din nou (toate sunt concepte temporale și spațiale). Dar, fără memoria celui care a fost „eul" precedent, nu mai sunt eu. Conștiința mea a fost distrusă odată cu moartea. Orice ar fi după moartea „eului", a principiului care alcătuiește „eul" meu, eu nu mai sunt, nu voi fi și nici nu pot fi. Dar dacă așa este, se naște întrebarea: ce e acest „eu" al meu care a apărut brusc la naștere? Ce e acest „eu"? De ce acest „eu" sunt eu? Și cum poate acest „eu", care a apărut în chip nelămurit din afara timpului, să nu dispară la fel de straniu în afara timpului.
Bine, voi muri. Dar de ce nici o viață după moartea mea nu va fi viața mea? Este ceva aici, dar nu pot să mă lămuresc și să exprim. (13 februarie)

---

* Eu am făcut ce am putut, să facă lucruri mai bune cei puternici (lat.). (*N. t.*)

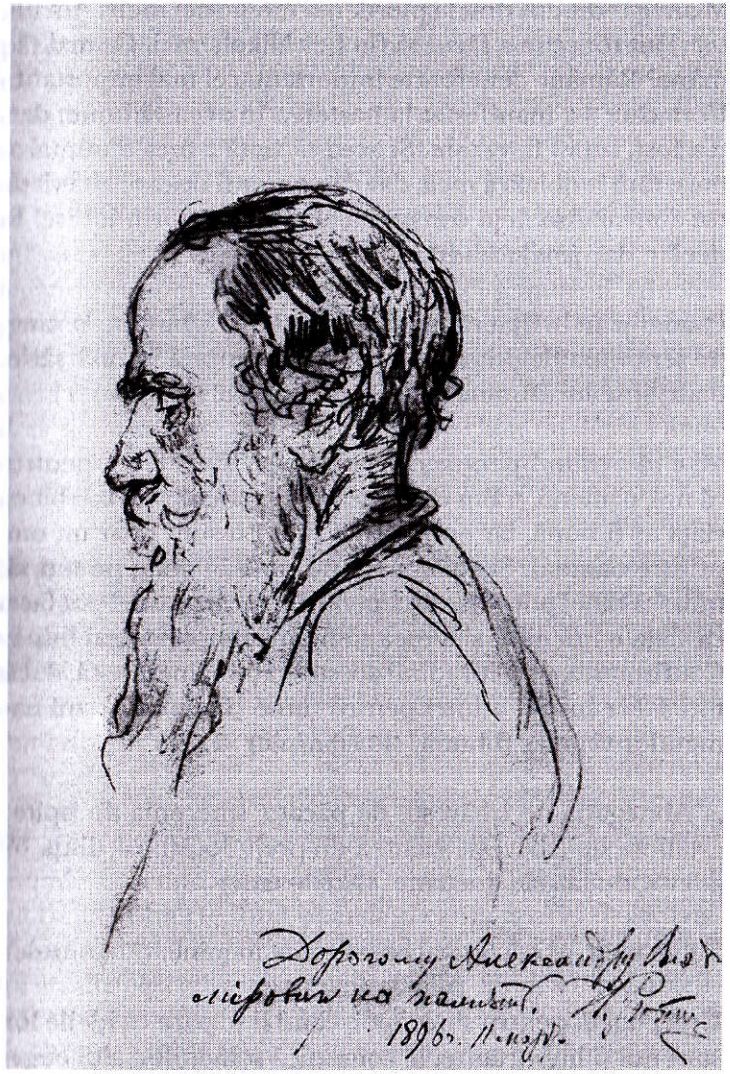

I. Repin, Tolstoi. Desen în creion, 1896.

M-am gândit din nou la pierderea memoriei mele. Am uitat și uit tot ce m-a făcut să fiu Lev Nikolaevici. Ce mai rămâne? Rămâne ceva foarte important, cel mai important. Ceva care s-a manifestat la nașterea în această lume, dar n-a fost, nu va fi, ci este. Și această viață a mea e numai a mea, fără îndoială a mea, dar de ce n-ar fi oricare altă viață tot a mea? Am deja conștiința acestui fapt prin iubire. E neclar, dar *je m'entends**. (13 februarie)

Oamenii au înălțat răutatea, spiritul de răzbunare la rang de sentiment legitim, de justiție, iar propria lor mârșăvie o atribuie lui Dumnezeu. Ce ridicol! (13 februarie)

Mi-e rău trăind pentru că viața e rea. Viața e rea pentru că noi, oamenii, trăim rău. Dacă noi, oamenii, am trăi bine, viața ar fi bună, iar eu n-aș trăi rău. Eu sunt doar un om printre oameni. Și chiar dacă nu pot să-i oblig pe toți să trăiască bine, pot să fac asta pentru mine, iar astfel pot face ca viața oamenilor și a mea să fie măcar puțin mai bună. Confirmarea corectitudinii acestui raționament e că, dacă toți și l-ar însuși, atunci pentru mine și pentru restul oamenilor viața ar fi bună. (15 februarie)

... Abnegația ne izbăvește de păcate, smerenia de ispite, credința ne izbăvește mintea de prejudecăți, credința în adevăr de falsele doctrine. (15 februarie)

Eu nu exist, există numai ceea ce este în mine. (27 februarie)

Unii cugetă pentru sine, apoi, când li se pare că ideile lor sunt noi și importante, le comunică semenilor, alții cugetă pentru a-și comunica ideile semenilor, iar după ce le comunică, mai ales dacă oamenii le laudă, iau aceste idei drept adevăr. (3 martie)

* Înțeleg ce vreau să spun (fr.). (*N. t.*)

Înțeleg tot mai limpede că visul și trezirea, care mi s-au părut asemănătoare cu viața și moartea, sunt mai mult decât asemănătoare. Așa cum, trezindu-mă, ajung să am o conștiință mai clară, mai reală, prin ce mi s-a arătat în somn, la fel se întâmplă și în cazul nașterii. Și așa cum îmi amintesc numai câte ceva din ce a fost (?) înainte de naștere, la fel și în stare de veghe doar rareori îmi amintesc ce mi s-a arătat în vis. Așa cum, adormind în fiecare zi, pierd legătura cu conștiința, la fel se întâmplă și murind. (Analogia se oprește în punctul în care observăm că în somn avem o conștiință inferioară, ceea nu poate fi adevărat în cazul morții.) Pierd legătura cu conștiința, iar această pierdere nu numai că nu e ceva rău, dar e chiar de dorit. Fiindcă această pierdere este odihnă și pregătire pentru o viață mai bună. (11 martie)

Să presupunem că n-am ști nimic despre viața oamenilor din lumea noastră creștină și ni s-ar spune că 99% duc o viață în munci și nevoi, în timp ce 1% trăiesc în trândăvie și lux. Dacă am fi întrebați cum sunt religia, știința și arta acestora din urmă, cred că răspunsul nu poate fi decât unul singur: religia, știința și arta lor sunt pervertite și rele. (17 martie)

Pentru a înțelege orice obiect material, indiferent care, trebuie să-i cunoaștem obârșia, cauza apariției și raportul lui cu alte obiecte. Însă obârșia și cauza apariției oricărui obiect material se pierd în timpul infinit. La fel și raportul lui cu alte obiecte este greu de stabilit, fiindcă toate obiectele se descompun în obiecte infinit mici și se extind până la obiecte infinit mari. Prin urmare, nu putem cunoaște nici obârșia, nici cauza apariției obiectelor, nici raportul lor cu alte obiecte. (17 martie)

Timpul existenței, nu numai al trupului meu de 80 de ani, ci și al planetei noastre, al pământului, deși este de miliar-

de de ani, e numai o clipă infinit mică a timpului infinit. De aceea cauzele originii mele, a pământului și a tot ce există pe lume nu pot fi nici înțelese, nici cunoscute nouă. La fel și relația cu materia, în spațiu, a corpului meu, a pământului și a tot ceea ce vreți, nu este, dacă vorbim din nou de lumea infinită, nici măcar un fir de nisip, e nimic. Nu nemărginirea timpului și a materiei în spațiu sunt uimitoare, ci uimitoare e, aș spune, prostia infinită a oamenilor care cred că fenomenele materiale sunt ușor de înțeles, care se mulțumesc să explice viața fără să simtă necesitatea recunoașterii unei componente spirituale. (17 martie)

Dumnezeu este Creatorul, Brahma, Vishnu, Shiva, Zeul Jupiter, Dumnezeu este Hristos. Toate astea sunt inepții pe care le refuzăm, nu putem să nu refuzăm aceste reprezentări absurde. Și nu ne gândim că noțiunea de Dumnezeu, de principiu spiritual a toate câte există, e o noțiune atât de măreață și de indispensabilă, la care n-am fi putut ajunge cu mintea, dacă n-ar fi fost dezvăluită oamenilor treptat prin cugetarea celor mai mari înțelepți ai lumii. Acesta este un pas uriaș al omenirii, iar noi ne închipuim că, având radioul, aeroplanele, electricitatea, putem să ne descurcăm fără el. Da, putem, dar numai ca animale, nu ca oameni, așa cum și trăim deja în New York-urile, Londrele și Parisurile noastre cu blocuri de 30 de etaje. (17 martie)

Care este liantul care ține împreună limba, călcâiul, plămânii mei pentru a-mi alcătui trupul?
Nu este gradul de apropiere: excrementele îmi sunt mai aproape decât pielea, iar ele nu-mi aparțin, pe când pielea, urechea, călcâiul, celulele organismului sunt ale mele. Liantul lor este conștiința mea. Oare universurile pot fi legate prin conștiință? Poate că Pământul, Marte, Soarele și multe altele sunt unite prin conștiință, chiar dacă mie, cu închipuirea mea limitată de timp și spațiu nu mi se pare că pot fi parte a unui întreg. (27 martie)

Am uitat tot ce este deșert. Cum se putea altfel, când în mine are loc fără încetare munca lăuntrică a judecății de sine, efort ce îmi stăpânește toate forțele spirituale. (30 martie)

Credința? Ce este credința? Credința este acea construcție spirituală pe care se întemeiază întreaga viață umană, este ceea ce îi dă omului un punct de sprijin și deci posibilitatea de a se deplasa. Este suportul ființei trupești. Pentru insectă e de-ajuns un fir de păr, pentru albină o floare, o frunză, pentru pasăre o ramură, pentru o veveriță un ciot, pentru urs un copac. La fel și cu credința omului. Pentru unul este icoana, pentru altul tainele, pentru al treilea prorocul, pentru al patrulea Dumnezeul personal, pentru al cincilea... Totul depinde de greutatea cerințelor inimii și minții lui. (27 martie)

Însemnătatea vieții nu se măsoară prin timp, ci prin profunzimea ei. (27 martie)

Tu te gândești la oameni, iar Dumnezeu se gândește la tine. (27 martie)

Plăcerea este pentru trup, binele este pentru suflet. Plăcerea și binele se întâlnesc rareori. (27 martie)

Materia și spațiul, timpul și mișcarea mă separă pe mine și pe orice altă ființă vie de Dumnezeu Întregul. Cum să ne închipuim atunci un Dumnezeu personal, adică limitat, aflat în spațiu și timp? (1 aprilie)

În noi toți se află două „euri", cel corporal, alcătuit din unirea corpului și conștiinței, deci viața trupească, și conștiința singură, adică viața spirituală. La copii, viața spirituală se manifestă, atunci când se manifestă, cu toată puritatea, fără participarea minții și a roadelor ei, a ispitelor, de aceea e atât de simpatică. (1 aprilie)

Una din două, fie trăim în timp și spațiu, și ne călăuzim activitatea în funcție de ce va fi și de condițiile materiale exterioare, și atunci ne temem, sperăm, greșim mereu și suferim, fie trăim numai în prezent și pentru principiul spiritual, pentru suflet, și ne călăuzim activitatea după legea principiului spiritual al sufletului, iubirea, și atunci trăim fără teamă, dezamăgire, greșeli sau suferință.
Viața nu ne lasă să trăim nici într-un fel, nici în celălalt până la capăt. Viața e viață doar dacă principiul spiritual învinge materia, iar această biruință este viața însăși. (4 aprilie)

Iubirea de Dumnezeu și conștiința de Dumnezeu sunt aidoma gravitației pământului și atragerii pământului către un centru mai mare, iar a aceluia către un centru și mai mare și așa la nesfârșit. Dragostea față de semeni, față de animale este tot o atracție a obiectelor supuse legii universale a gravitației. Îl cunoaștem pe Dumnezeu la fel cum cunoaștem gravitația. Așa cum cunoaștem gravitația după legea ei, la fel îl cunoaștem și pe Dumnezeu după legea Lui, legea iubirii. Legea iubirii de Dumnezeu e asemenea legii gravitației față de centrul comun al gravitației, iar legea atracției dintre obiectele materiale separate e asemenea legii iubirii dintre ființele vii separate. Așa cum nu cunoaștem și nu ne putem nici măcar închipui centrul comun al atracției, la fel nu-l putem cunoaște și nu ni-l putem închipui pe Dumnezeu. Dar, așa cum acest centru de neînțeles există fără îndoială, la fel de neîndoielnică este și existența lui Dumnezeu. (4 aprilie)

Diavolul trufiei este atât de șiret și de iscusit, încât de îndată ce începi să te judeci cu cea mai mare sinceritate și-ți vezi toate ticăloșiile, el e deja prezent și începe să-ți șoptească: Iată, vezi ce bun ești, nu ca ceilalți, ești smerit și te condamni singur, ești bun. (11 aprilie)

Am fost educați să înțelegem prin religie o anumită imagine exactă a lui Dumnezeu și a legii Lui, de aceea nu

acceptăm un Dumnezeu neînțeles, dar cert, nici poruncile Lui care nu sunt scrise în cărți, ci în inimile noastre. Dar numai în acest Dumnezeu de neînțeles și în poruncile Lui scrise în inimile noastre se află de fapt religia, singura religie adevărată. (11 aprilie)

Când te întâlnești cu un om ar trebui să existe numai sentimentul bucuriei și recunoștinței pentru că se ivește posibilitatea unirii. (11 aprilie)

Patriotismul este imposibil pentru omul care crede cu înțelepciune măcar în ceva. (11 aprilie)

Viața este atât de plină de contradicții în raport cu tot ce gândim și simțim, încât avem nevoie de amețeala tutunului și a vinului. (11 aprilie)

Îi judeci pe alții fără să-i cunoști. Iar despre tine câte ticăloșii știi și uiți de ele! (19 aprilie)

Japonezii consideră creștinismul o trăsătură a civilizației. Vor putea ei oare să neutralizeze creștinismul, la fel ca europenii noștri, pentru ca el să nu distrugă ce preiau ei din civilizație? (20 aprilie)

Marea majoritate trăiește numai o viață animalică, iar în chestiunile umane se supune orbește opiniei publice. (20 aprilie)

Ne rugăm în cuvinte. Iar comunicarea cu El, cu Dumnezeu, e posibilă nu prin cuvinte, ci numai prin iubire. (29 aprilie)

Conștiința ne trezește din somn. Deci numai conștiința (cine sunt eu?) ne trezește din falsa viață trupească. Sufletul este conștiința. S-ar părea că e o conștiință mică. Viața e atât de complicată și de palpabilă, iar conștiința atât de

mică, atât de greu de observat. Mică și greu de observat, dar ea e Totul.
Ce este conștiința? Este faptul că îmi voi pune întrebarea cine și ce sunt eu. Și voi răspunde, eu sunt eu. Dar mă voi întreba oare cine este acest al doilea „eu"?
Răspunsul e unul singur: tot eu, și de oricâte ori ai întreba tot eu, eu. Evident, „eul" este ceva în afara spațiului... în afara timpului... Singurul care există cu adevărat. Tot ce este trupesc ar fi putut apărea în condițiile spațiului și timpului, dar nu conștiința. Iar conștiința este totul. (29 aprilie)

Una dintre principalele cauze ale sinuciderilor în lumea europeană e falsa doctrină creștină a bisericii despre rai și iad. Lumea nu crede în rai și iad, dar între timp ideea că viața trebuie să fie rai sau iad i s-a întipărit atât de tare în minte încât nu acceptă înțelegerea rațională a vieții așa cum este ea, nu ca rai sau iad, ci ca luptă, luptă neîntreruptă, neîntreruptă fiindcă viața înseamnă tocmai luptă, dar nu lupta teoriei darwiniste dintre ființe, dintre indivizi și ființe, dintre indivizi, ci lupta forțelor spirituale cu limitele lor trupești. Viața este lupta dintre suflet și trup. Înțelegând astfel viața, sinuciderea e imposibilă, inutilă, absurdă. Binele se află numai în viață. Eu caut binele. Cum să plec din viață pentru a găsi binele? Caut ciuperci. Ciupercile cresc numai în pădure. Cum să ies din pădure ca să găsesc ciuperci? (1 mai)

Singurul lucru care poate să mă bucure, ca om care trăiește pentru sufletul lui, este că am devenit mai puțin ticălos decât eram înainte. Și asta nu-i doar o frază de dragul frumuseții ideii și cuvântului, ci starea mea sufletească sinceră, controlabilă și reală, din ultima vreme. Iar bucuria că sunt conștient de fiecare progres, cât de mic, e o mare bucurie. (4 mai)

Deprinderea (acțiunile săvârșite mecanic, inconștient) e temeiul adevăratei vieți, temeiul desăvârșirii morale. Viața

e strădania în atingerea desăvârșirii. Înfăptuirile omului se adaugă la domeniul celor trăite, al deprinderii, iar omul face noi eforturi pentru a adăuga deprinderi în sfera inconștientului. Strădania e mereu negativă. Nici nu poate fi altfel, din moment ce viața înseamnă eliberare. Eliberarea se săvârșește. Fapta vieții noastre este să nu înfăptuim nimic care opune eliberării. Prin urmare fapta este conștientizarea vieții și combaterea a tot ce îi stă în cale. Strădania care transformă ceva înfăptuit în deprindere e lucrul cel mai important, singura faptă a vieții. Fără strădanie, nu există viață omenească, ci doar viață animalică. Materialiștii au mare dreptate când, vorbind despre viața animalică, o reduc la lupta pentru existență și formarea deprinderilor. Dar, dacă vorbim despre viața omenească, trebuie să explicăm principala ei calitate, strădania. Ce e strădania din punct de vedere materialist? (6 mai)

Cu cât trăiesc mai mult, cu atât înțeleg mai puțin lumea materială și, dimpotrivă, devin tot mai conștient de ceea ce este imposibil de înțeles și poate fi doar conștientizat. (10 mai)

Idealul creștin al vremurilor noastre este neprihănirea absolută. A privi căsătoria ca pe un lucru sfânt, sau chiar ca pe un lucru bun, e o abdicare de la ideal. Devoțiunea creștină, dacă acceptăm actul religios al devoțiunii, poate fi numai una, devoțiunea față de neprihănirea absolută, în nici un caz acceptarea relațiilor sexuale, iar jurământul poate fi numai unul pentru cei doi soți, nu de credință unul față de celălalt, ci de neprihănire, care presupune credința față de unul singur.
„Și ce se va întâmpla atunci cu neamul omenesc?" Nu știu. Știu doar că, așa cum pentru om legea animalică a luptei nu-i obligatorie, ba dimpotrivă, la fel există legea iubirii care neagă lupta. Știu și că legea împreunării, proprie animalului, nu-i obligatorie pentru om, ci obligatoriu e idealul opus

al neprihănirii. Ce va ieși de aici? Nu știu. Dar știu că urmând năzuințele superioare ale ființei mele, ale iubirii și neprihănirii, nu poate ieși decât ceva bun. (10 mai)

E foarte important: așa cum conceptul creației a intrat în mintea oamenilor și a cerut un răspuns la întrebarea: cum a apărut lumea în timp? — facerea lumii (Darwin) — la fel se întâmplă și cu întrebarea despre sursa răului (păcatul lui Adam, ereditatea). Și una și cealaltă sunt o prejudecată grosolană. Lumea nu și-a făcut apariția, ci eu exist. (10 mai)

Se înțelege de la sine că oamenii nu puteau să strice viața, să facă dintr-o viață bună în esență o viață rea. Puteau numai, și au și făcut-o, să strice temporar viața generațiilor actuale, în schimb au introdus fără să vrea în viață elementul care o împinge repede înainte. Dacă au făcut și fac cel mai mare rău prin pervertirea nereligioasă a oamenilor, introduc totodată, fără să vrea, ceea ce îi unește pe oameni prin născocirile lor dăunătoare, pentru ei și generațiile lor. Îi corup pe oameni, dar îi corup pe toți, hinduși, chinezi, negri, pe toți. Teologia medievală sau depravarea romanilor au pervertit doar popoarele lor, o mică parte a omenirii. Acum însă, electricitatea, căile ferate, telegraful, tiparul pervertesc tot. Toți își însușesc, nu pot să nu-și însușească totul, iar toți suferă în mod egal, sunt nevoiți să-și schimbe viața în mod egal, toți sunt obligați să-și schimbe cel mai important lucru din viață, înțelegerea ei, religia. (10 mai)

Mașini, pentru a face ce? Telegraful (telefonul), pentru a transmite ce? Școlile, universitățile, academiile, pentru a învăța ce? Ședințe, pentru a discuta ce? Cărți, ziare, pentru a răspândi informații despre ce? Căi ferate pentru a merge încotro? Și cine merge? Milioane de oameni adunați și supuși unei singure autorități, pentru a face ce? Spitale, doctori,

farmaciști, pentru a prelungi viața, dar pentru ce s-o prelungească? (10 mai)

+

De dragul lui Dumnezeu, ba nu de dragul Lui, ci de dragul vostru, veniți-vă în fire. Înțelegeți nebunia vieții voastre. Măcar un ceas desprindeți-vă de fleacurile în care sunteți prinși și care vi se par atât de importante: toate milioanele voastre, jafurile, premeditarea crimelor, parlamentele, științele, bisericile voastre. Măcar un ceas desprindeți-vă de toate astea și priviți-vă viața, priviți-vă pe voi, priviți-vă sufletul care sălășluiește în trupul vostru pentru un timp scurt și incert, veniți-vă în fire, uitați-vă la voi și la viața din jurul vostru, înțelegeți toată nebunia voastră și înfiorați-vă. Înfiorați-vă și căutați-vă salvarea. [...]
Veniți-vă în fire preț de-un ceas și veți vedea limpede că singurul lucru important în viață nu-i ceva exterior. Avem nevoie doar de ce se află în noi înșine. Numai de-ați înțelege că n-aveți nevoie de nimic, absolut nimic, în afara unui singur lucru: să vă salvați sufletul, căci numai așa putem salva lumea. Amin. (10 mai)

...Totul din cauza prejudecății groaznice, păgubitoare și foarte răspândite a oamenilor care trăiesc fără credință, a prejudecății că oamenii pot rândui viața, bine ar fi să fie viața lor, dar toți rânduiesc viața altora, a familiilor, a păturilor sociale, a popoarelor. Această prejudecată e îngrozitor de păgubitoare fiindcă omul risipește cu rânduirea vieții lui și a altora acea forță a sufletului dată spre a se desăvârși pe sine. (10 mai)

Prejudecata răului. Răul nu există. Viața e binele. Răul, absența binelui, este numai un indiciu al rătăcirii, al erorii. Timpul există numai pentru ca noi să ne vedem greșelile și să le îndreptăm, având bucuria (binele suprem) îndreptării greșelilor noastre. Dacă însă nu ne îndreptăm greșelile, ele sunt îndreptate fără voia noastră prin moarte.

Da, viaţa e binele, răul nu există. Există numai greşelile noastre, cele comune şi cele personale. Şi ne e dată bucuria ca, prin intermediul timpului, nu doar să le îndreptăm, dar să şi folosim experienţa întregii omeniri. (11 mai)

Cât de uşor e de însuşit ceea ce numim civilizaţie pentru fiecare om în parte şi pentru popoare! Termină o universitate, curăţă-ţi unghiile, foloseşte serviciile croitorului şi frizerului, călătoreşte în străinătate şi iată un om civilizat în toată splendoarea lui. Iar pentru popoare, cât mai multe căi ferate, academii, fabrici, *dreadnought*-uri*, cetăţi, ziare, paria, parlamente şi iată cel mai civilizat popor. De asta se şi agaţă oamenii de civilizaţie, iar nu de educaţie, oamenii şi popoarele deopotrivă. Prima se obţine uşor, nu cere mari eforturi şi este acceptată, a doua, dimpotrivă, cere eforturi mari şi nu numai nu este acceptată, dar este întotdeauna dispreţuită şi urâtă de majoritatea oamenilor, fiindcă demască minciuna civilizaţiei. (12 mai)

Numim rău ceea ce nouă şi corpului nostru nu ne place, un câine rău, un cal rău, o pană rea (nu scrie), o masă rea pentru copil, fiindcă s-a lovit de ea, un om rău, un Dumnezeu rău. (12 mai)

Ce bine ar fi ca la întrebarea: Cum o duci cu sănătatea? să pot răspunde sincer: Nu ştiu, nu mă priveşte. (14 mai)

Adevărul religios presupune conştiinţa principiului nevăzut care dă viaţă tuturor şi aspiraţia de a îndeplini cerinţele acestui principiu. Cerinţe ce pot fi cunoscute de fiecare om şi cu atât mai mult de cei la care această conştiinţă e vie. Pretutindeni se întâmplă la fel, exprimarea acestui principiu suprem îi uneşte pe oameni, iar cei uniţi

* Ambarcaţiune de luptă cu tunuri de mare calibru, numită astfel după Dreadnought, navă britanică lansată în 1906. (*N. t.*)

sub influenţa poftelor, patimilor falsifică înţelegerea acestui principiu şi a cerinţelor lui. Unirea lor e deci temei şi cauză pentru neîndeplinirea cerinţelor. (18 mai)

Ce greu, dar ce bine şi ce bucurie e să trăieşti independent de judecata oamenilor, doar înaintea judecăţii cugetului tău, înaintea lui Dumnezeu. Când simt asta e atât de bine! (18 mai)

Memoria? Cât de des memoria e luată drept isteţime. Dar nu se observă că memoria exclude isteţimea, e incompatibilă cu ea, cu isteţimea rezolvării originale a problemelor reale. Una o înlocuieşte pe cealaltă. (18 mai)

Noaptea m-am rugat cu rugăciunea mea preferată din ultima vreme: Doamne, ajută-mă să trăiesc independent de judecata oamenilor, numai înaintea Ta, cu Tine şi prin Tine. (20 mai)

„Ajută-mă, Doamne, să trăiesc împlinind numai voia Ta." Ce înseamnă asta? Înseamnă, în primul rând, că eu sunt un om care poate gândi doar în limitele spaţiului şi timpului, imaginându-şi fără să vrea Principiul invizibil, care dă viaţă tuturor, altfel nu se poate, în al doilea rând, că nu vreau nimic altceva sau că mai mult decât orice vreau să mă unesc cu acest Principiu, că vreau să înlătur tot ce împiedică această unire. (20 mai)

În mine se află principiul întregii vieţi. Ştiu asta nu pentru că am studiat lumea, ci pentru că simt întreaga lume, trăiesc prin lumea întreagă, numai că trăiesc prin lumea întreagă şi o simt fiind conştient că sunt limitat de spaţiu şi timp.
Pe mine, în limitele trupului meu, mă simt limpede, pe alţii, mai puţin limpede, însă şi mai puţin limpede pe oamenii separaţi de mine prin timp şi spaţiu, dar nu mă mărginesc să ştiu că există, ci îi şi simt. Mai puţin limpede simt

animalele, şi încă mai puţin simt obiectele neînsufleţite. Dar toate astea nu doar le ştiu, ci le şi simt prin principiul acela unic care a dat viaţă întregii lumi. (20 mai)

Să te înalţi până în punctul de unde te poţi vedea. Asta-i totul. (20 mai)

Ceea ce numim realitate e un vis care continuă toată viaţa şi din care ne trezim treptat la bătrâneţe (ne trezim pentru a fi conştienţi de o realitate mai adevărată) şi ne trezim complet prin moarte. (20 mai)

Când stai de vorbă cu un om nu trebuie ca el să vadă că-l iubeşti, ci tu trebuie să simţi adevărata dragoste. (E foarte important.) (22 mai)

Pentru prima dată simt cu acuitate cât de întâmplătoare e lumea asta. De ce eu, care sunt atât de clar, simplu, chibzuit, bun, trăiesc în lumea asta încurcată, complicată, nebună, rea? De ce? (27 mai)

Da, trebuie să ne deprindem să iubim, aşa cum înveţi să cânţi la vioară. Dar ce-i de făcut dacă totul ni se pare dezgustător la acel om, ba mai e şi plin de sine? Suntem tentaţi să-l disprețuim, iar asta ar fi contrar iubirii. Să-l evităm? Da, dar trebuie să fim gata să-l iubim. Iar pentru asta e nevoie: 1) să cercetăm atent dacă nu cumva cauza dezgustului nostru e ceva personal, o jignire a orgoliului sau ceva asemănător; 2) să nu ne amintim sau să nu gândim despre el ceva lipsit de bunătate. (5 iunie)

Ce va fi după moarte nu ne e dat să ştim. Ce e binele însă, putem şti şi ştim. (14 iunie)

Ce firesc e că oamenii civilizaţi îşi acoperă trupul, mai ales femeile, lăsând descoperit doar ce poartă pecetea spiri-

tualităţii, chipul. Dezgolirea trupului este acum un indiciu al căderii. Ar trebui să fie aşa şi pentru bărbaţi. (14 iunie)

Aş vrea să mă rog numai când mă aflu într-o stare de spirit bună, cu inima deschisă şi gata de rugăciune. Şi încerc să mă rog: ajută-mă să fiu cu Tine, să împlinesc lucrarea Ta, să învinge tot ce-i rău în mine. Dar mă gândesc la lucruri de care n-am nevoie şi-mi dau seama că nu am ce să mai cer, că mi-a fost dat tot ce pot cere şi am totul. Pot doar să mulţumesc. (14 iunie)

Adevărata religie este înainte de toate căutarea religiei. (14 iunie)

A crede că putem trăi fără greşeală, fără păcat, este o mare şi primejdioasă rătăcire. (15 iunie)

Ne e dat un singur lucru, pe care însă nimeni nu ni-l poate lua, binele iubirii. Ajunge să iubeşti şi totul devine bucurie: cerul, copacii, oamenii, ba chiar tu însuţi. Iar noi căutăm pretutindeni binele, numai în iubire nu. Această căutare a binelui în bogăţie, putere, glorie, iubire exclusivă nu numai că nu aduce cu sine binele, dar de bună seamă ne lipseşte de el. (21 iunie)

Ce comic e să ne închipuim că materia este lucrul cel mai clar şi temelia a tot, când de fapt materia e doar un mijloc de comunicare a principiului spiritual în sine, din care a emanat tot ce este separat (aşa l-am numit la început). Ar trebui să adaug că materia e un mijloc de comunicare a principiului spiritual în sine (din care a emanat tot ce este separat) numai în tandem cu mişcarea. (27 iunie)

Aşa cum nu există o separare clară între vis şi starea de veghe, la fel nu există o separare între viaţa chibzuită şi cea bezmetică. O mai mare apropiere între vis şi trezie şi între viaţa chibzuită şi cea bezmetică se realizează prin tre-

zirea mai mult sau mai puțin bruscă a conștiinței, prin urmare efortul moral e cu putință. (27 iunie)

Omul care nu trăiește pentru sine, ci pentru împlinirea legii lui Dumnezeu, în afara consecințelor vizibile ale lucrării sale bune, provoacă și consecințe infinit importante pe care nu le vede. La fel ca albina care, adunând miere pentru semenele ei, polenizează plantele de care n-are nevoie doar specia ei, ci și mii de alte specii. (27 iunie)

Plimbându-mă, rup niște flori minunate și le arunc. Sunt atât de multe. La fel și cu minunatele flori spirituale ale vieții. Nu le prețuim tocmai fiindcă sunt atât de multe. (27 iunie)

Trei rugăciuni pentru fiecare oră: 1) vreau să trăiesc numai pentru Tine și înaintea Ta, 2) să trăiesc acum, în prezent, prin iubire și 3) mulțumesc pentru tot ce n-am meritat și nu sunt vrednic să fi primit. M-am gândit la aceste rugăciuni mergând prin pădure, m-am rătăcit și m-a cuprins spaima. Și mi-am amintit rugăciunile. Da, sunt cu Tine, iar acum mă gândesc numai că vreau să fiu cu Tine, mă bucur și mulțumesc că m-am rătăcit — și imediat m-am simțit bine. (27 iunie)

Ființele separate au conștiința separării lor prin ceea ce nouă ne apare ca fiind trupul, materia, care este de neînchipuit în afara spațiului și mișcării, în afara timpului. (27 iunie)

Ce straniu că oamenii se rușinează de murdăria lor, de lașitate, de un rang inferior, dar nu se rușinează de mânie, ci se bucură de ea, o asmuțesc spre a o spori, văzând în ea ceva bun. (28 iunie)

Ce lucru uimitor, înțelegem cel mai puțin ce știm cel mai bine, sau știm cel mai bine ce nu înțelegem deloc — sufletul nostru și pe Dumnezeu. (1 iulie)

Poți fi dezamăgit de credință. În plus, credințele pot fi opuse una alteia. E adevărat însă că ele se manifestă mult mai vizibil decât conștiința; în schimb credințele sunt precare și contradictorii, iar conștiința este una și neschimbătoare. (10 iulie)

Pentru prima dată am înțeles clar importanța smereniei pentru viață, pentru libertate, bucuria ei. (11 iulie)

Nu te aștepta ca, atunci când ești lovit pe un obraz și îl oferi pe celălalt, acela care te lovește să-și vină în fire, să se oprească din bătaie și să înțeleagă semnificația faptei lui. Nu, dimpotrivă, el va gândi și va spune: bine că l-am bătut, e limpede că se simte vinovat și vede că-i sunt superior.
Dar știu că neținând cont de asta, cel mai bine, pentru tine și pentru toți, e ca atunci când ești lovit să oferi și celălalt obraz. Asta e „bucuria desăvârșită". Ajunge să săvârșești gestul. Și atunci vei putea mulțumi chiar și pentru ce pare un necaz. (11 iulie)

Trebuie să-i mulțumesc lui Dumnezeu pentru blândețea cu care a pedepsit păcatele tinereții mele, iar principalul păcat este necurăția mea sexuală în căsnicia cu o fată neprihănită. Așa-ți trebuie, desfrânat ticălos. Poți doar să fii recunoscător pentru blândețea pedepsei. E mai ușor de îndurat pedeapsa atunci când știi pentru ce ți-a fost dată. (16 iulie)

Ce ușor este să te răzbuni prin faptă sau vorbă și ce greu este să ierți, dar ce bucurie dacă reușești. Trebuie să ne străduim. (20 iulie)

Credința oamenilor nu-i decât prejudecată. Oamenii preferă credința în locul conștiinței, pentru că cea dintâi e mai hotărâtă și mai ușoară, la fel de hotărâtă și de ușoară ca respectarea unui obicei și se transformă repede în obișnuință,

dar credința însăși e labilă, nestatornică și nu duce la evoluția vieții spirituale. Este mereu imobilă și înfocată, provoacă dorința de comunicare a oamenilor, și nici nu se poate altfel, din moment ce se bazează pe opinia comună și cu cât mai mulți oameni o împărtășesc, cu atât este mai hotărâtă. Credința este un lucru lumesc, o condiție confortabilă pentru viața trupească. Conștiința lui Dumnezeu ține de suflet, e o condiție indispensabilă vieții înțelepte, bune. Credința e mereu în *stationnaire**, conștiința e mereu în mișcare. Pentru cei credincioși, mișcarea vieții se desfășoară în domeniul corporal, pentru cei care au conștiință, în domeniul spiritual. (20 iulie)

Vă întrebați cum să înțelegeți un cuvânt sau altul din Evanghelii, Apocalipsă sau Biblie, găsind în aceste cuvinte ceva fie contradictoriu, fie neclar, fie chiar absurd. La această nelămurire răspund: trebuie să citiți Evanghelia și toate cărțile cunoscute drept Sfânta Scriptură și să analizați conținutul lor la fel cum analizăm conținutul tuturor cărților pe care le citim, și de aceea dacă întâlniți ceva contradictoriu, neclar sau absurd, nu căutați explicații, ci treceți mai departe, dând importanță și semnificație doar acelor lucruri care corespund bunului-simț și mai ales cugetului vostru. Numai dacă aveți această atitudine față de așa-numita Sfântă Scriptură citirea ei și mai ales a Evangheliei poate fi de folos. (21 iulie)

Știința este azilul de bătrâni sau mai degrabă tărâmul succesului pentru gloată, iar ea e deschisă oamenilor celor mai obtuzi din punct de vedere intelectual și moral. Ocupându-se cu știința, omul poate să nu fie conștient de ce face, numărând gângănii sau enumerând cărți și transcriind din ele ce corespunde unei teme alese, poate să nu gândească deloc sau să născocească o teorie oarecare în acel

* Nemișcare (fr.). (*N. t.*)

domeniu mort și inutil, și să fie pe deplin încredințat că face cea mai importantă treabă din lume. (21 iulie)

Există o lege eternă, umană, a iubirii, iar oamenii de știință plini de prejudecăți, studiind animalele, au descoperit legea luptei și o atribuie vieții omenești. Ce sminteală! (26 iulie)

Omul are conștiința că este Dumnezeu și are dreptate, pentru că Dumnezeu este în el. Are conștiința că este un porc și iarăși are dreptate, pentru că și porcul este în el. Dar se înșală amarnic când își închipuie că porcul din sinea lui este Dumnezeu. (27 iulie)

Baba spune că omul și lumea au fost făurite de Tatăl Nostru Împăratul Ceresc, iar profesorul savant spune că originea omului este rezultatul luptei pentru supraviețuire dintre specii și că lumea este și ea rezultatul evoluției. Diferența dintre aceste concepții, evident în favoarea babei, este că, prin cuvintele ei despre creația Tatălui Nostru Împăratul Ceresc, vede în facerea omului, a sufletului lui, și în facerea lumii ceva de neînțeles, de neconceput pentru mintea omenească. Însă, prin observațiile și concluziile lui mărunte, profesorul savant vrea să mascheze acel lucru fundamental, de neînțeles și de neconceput, care trebuie să fie recunoscut și separat de ceea ce e clar și accesibil pentru ca aceste lucruri clare și accesibile să fie într-adevăr așa cum sunt. (27 iulie)

Nu recunoaștem legea iubirii care îi este proprie omului. Ne-a fost dezvăluită de cei mai mari înțelepți ai lumii și o știm bine în sufletul nostru. Dar pentru că n-o vedem aplicată în lumea materială, ci în schimb vedem, *vedem*, legea luptei (proprie animalelor), o recunoaștem pe aceasta și o atribuim omului. Ce rătăcire îngrozitoare! Și tocmai ea este concepția despre lume pe care o au cei mai luminați oameni. (27 iulie)

Ar fi bine să-mi pun întrebarea: oare ai accepta să fii condamnat și disprețuit de toți făcând ceea ce tu consideri că este lucrarea lui Dumnezeu, menirea ta, nemaivorbind de fericirea ta personală? Ar fi bine să mă întreb și să răspund: da, dar din fericire nu s-a întâmplat și nu se poate întâmpla ca omul care săvârșește lucrarea lui Dumnezeu să nu găsească la nimeni înțelegere. (27 iulie)

Obișnuința e mare lucru. Obișnuința face ca faptele care înainte vreme cereau de fiecare dată eforturi, o luptă între spiritual și animalic, să nu mai ceară efort și atenție, iar efortul și atenția să poată fi folosite în alte scopuri. Este mortarul care consolidează pietrele așezate astfel încât pe ele se pot pune altele. Dar aceeași parte bună a obișnuinței poate deveni sursa imoralității, atunci când animalicul învinge în luptă: a mânca oameni, a tortura, a lupta, a deține pământuri, a te folosi de prostituție ș.a.m.d. (5 august)

Da, credința, prejudecata, fanatismul oferă marea forță a renunțării de sine. Dar asta se întâmplă fiindcă se stabilește un singur scop, scopul principal al vieții și cel mai la îndemână, cel care aduce cu sine împlinirea legii vieții: supunerea față de legile bisericii, castrarea, incendierea ființei tale, distrugerea necredincioșilor și altele. Fără religie, fără prejudecăți, pentru împlinirea legii lui Dumnezeu nu trebuie făcut ceva anume, ceva determinat, ci cele mai importante probleme ale vieții se rezolvă prin legea iubirii lui Dumnezeu, prin legea dragostei. Iar o asemenea îndeletnicire nu aduce cu sine manifestări atât de înflăcărate ca prima. (5 august)

Cu cât renunțarea la sine este mai mare, cu atât este mai greu să rămâi smerit, și invers. (5 august)

Cuvintele unui muribund capătă o importanță deosebită. Dar murim pe zi ce trece și cel mai evident la bătrânețe.

Fie ca bătrânul să țină minte că vorbele lui pot avea o semnificație deosebită. (5 august)

Ce îndrăzneală sau nebunie îngrozitoare sau mai degrabă uluitoare a misionarilor care, pentru a-i civiliza, pentru a-i lumina pe „sălbatici", îi învață credința lor bisericească. (5 august)

Ceea ce numim lume se alcătuiește din două părți, din conștiință și din lucrurile de care suntem conștienți. Dacă n-ar fi fost conștiința n-ar fi fost nici lumea, dar nu putem spune că dacă n-ar fi fost lumea n-ar fi fost nici conștiința. (Așa să fie oare?) (5 august)

Adesea zici că nu poți vorbi cu un om despre lucruri care nu-i sunt accesibile, dar de fapt nu te abții și adesea irosești absolut inutil cuvintele și te iriți pentru că nu te înțelege cel care nu te poate înțelege. (5 august)

Viața egoistă este nerațională, animalică. Așa e viața copiilor și animalelor care nu se înmulțesc. Dar, pentru omul matur care are rațiune, viața egoistă e nefirească, e smintea-lă. În aceeași situație se află multe femei care au trăit din copilărie o viață justificat egoistă, apoi egoismul familial prin iubirea animalică, apoi iubirea casnică egoistă, apoi maternitatea, iar apoi, când au rămas fără viața familială, fără copii, păstrează doar rațiunea, dar fără iubirea totală, și se află în situația unui animal. E o situație îngrozitoare și foarte răspândită. (5 august)

Tu vrei să slujești altora, lucrătorul vrea să muncească. Dar pentru a munci cu folos, trebuie să ai unelte, și nu ajunge să le ai, trebuie ca ele să fie și bune. Ce reprezinți tu, cu toate calitățile, caracterul, obiceiurile, cunoștințele tale, ești tu o unealtă bună pentru a sluji oamenilor? Nu trebuie să slujești oamenilor, ci lui Dumnezeu, iar slujirea Lui este

limpede, precisă. Ea înseamnă sporirea iubirii din tine. Sporind iubirea din tine, nu poți să nu slujești oamenilor și vei sluji în așa fel încât îți va fi de folos și ție și oamenilor și lui Dumnezeu. (5 august)

Nefericit nu e cel îndurerat, ci cel care vrea să provoace durere altuia. (5 august)

Fiecare om se află mereu într-un proces de creștere, de aceea nu-l putem respinge. Dar există unii atât de străini, de distanți în starea în care se găsesc, încât nu le poți vorbi altfel decât copiilor, iubindu-i, respectându-i, protejându-i, dar fără să te pui pe picior de egalitate cu ei, fără să le ceri să înțeleagă ce nu pot înțelege. Un singur lucru îngreunează comunicarea cu ei, faptul că în locul dorinței de cunoaștere, a sincerității pe care o au copiii, acești altfel de copii sunt indiferenți, neagă ce nu înțeleg și mai ales sunt foarte încrezuți. (5 august)

Rareori am întâlnit om mai dăruit cu toate defectele cum sunt eu: voluptate, cupiditate, răutate, trufie și mai ales egoism. Mulțumesc lui Dumnezeu că știu asta, am văzut și văd în mine această ticăloșie și mă lupt cu ea. Așa se explică succesul scrierilor mele. (7 august)

...Neghiobia asta e puternică și incurabilă fiindcă oamenii nu văd, nu vor, nu pot s-o vadă. Și nu vor, nu pot s-o vadă pentru că sunt foarte mulțumiți de ei, de situația lor. Evoluăm, progresăm. Avem aeroplane, submarine... Ce mai vreți? Dați-ne o scadență și totul va fi minunat. Și chiar așa, cei ce nu gândesc nu pot să nu fie încântați de aeroplane și toate cele.
Există un motiv pentru care au apărut toate astea. Ele au apărut pentru că 99%, care sunt sclavi, fac ce poruncesc 1%, și e adevărat că se înfăpuiesc minuni. Iar oamenii chiar cred că minunile astea sunt necesare și de aceea nu pot,

nu vor să schimbe viața care produce asemenea minuni. Minunile sunt temeiul vieții rele. Viața rea produce minuni. Oare poți îmbunătăți viața continuând să trăiești rău? Un singur lucru e necesar, să punem pe primul loc cerințele morale, căci, dacă pui pe primul loc cerințele morale, vor dispărea imediat aeroplanele și... (7 august)

E greu să-mi închipui întorsătura pe care o va lua viața materială a oamenilor dacă ei vor înceta să mai trăiască viața răutăcioasă, animalică, chiar dacă nu vor începe să trăiască potrivit iubirii. (7 august)

Dacă e să vorbim despre Dumnezeu Creatorul, atunci Dumnezeu cel care potrivit concepției lor l-a făcut pe om, omul care nu poate să-L înțeleagă altfel decât în limitele spațiului și timpului, acest Dumnezeu, conform concepției lor, se află și El tot în spațiu și timp, adică este omniprezent (în spațiu), veșnic (în timp). Foarte bine. (7 august)

La început pare că a trăi doar înaintea lui Dumnezeu e ceva incert, mărunt, artificial, nefiresc. Dar încearcă numai să trăiești așa și vei vedea ce ușor, cert și firesc e. Căci așa e totul.
Oare viața nu-i este dată omului în timp pentru ca el să se poată afirma trăind în Dumnezeu?
Oare nu-i același lucru când oamenii trăiesc doar înaintea oamenilor: politicienii, savanții, artiștii? Oricât de deșarte ar fi aceste preocupări, oricât de îndoielnice rezultatele lor, oamenii le dedică întreaga viață. Atunci cum să nu-ți dăruiești viața unei preocupări sufletești care mereu dă roade, e liberă și răsplătită? (7 august)

Ce ușor e să-l iertăm pe cel ce se căiește, cel smerit, și ce greu e să înăbușim în noi *rancune**, lipsa de bunăvoință

* Resentiment, invidie (fr.). (*N. t.*)

față de cel ce ne-a jignit, cel încrezut, mulțumit de sine! Dar mai cu seamă pe aceștia trebuie să învățăm să-i iertăm. (10 august)

Iubirea e conștiința că ești o manifestare a Întregului, a uniunii tale cu Întregul, iubire față de Dumnezeu și de semeni. (10 august)

E de-ajuns să capeți conștiința faptului că ești smerit și imediat încetezi să mai fii smerit. (10 august)

Când ești singur cu tine, e bine să te obișnuiești să nu faci lucruri pe care nu le-ai face în prezența altora: să nu omori o muscă, să nu te mânii pe cal... ș.a.m.d., iar în prezența oamenilor e bine să faci lucruri pentru care știi că vei fi judecat, dar pe care tu nu le consideri rele. (11 august)

Dumnezeu este acel principiu spiritual în sine*, nemărginit, pe care îl consider „eul" meu și pe care îl recunosc în tot ce e viu. (11 august)

În loc să învețe să trăiască în iubire, oamenii învață să zboare. Zboară prost, dar, doar pentru a învăța cât de cât să zboare, încetează să învețe să-și trăiască viața în iubire. E ca și cum păsările ar înceta să zboare și ar învăța să alerge sau să construiască biciclete și să meargă pe ele. (14 august)

Mi-e limpede că nici mersul meu, deplasarea mea corporală, nici gândurile mele nu reprezintă viața. Ce este viața? Cunosc un singur răspuns: viața e eliberarea principiului spiritual al sufletului din trupul care îl îngrădește. Și de

* Principiul spiritual în sine la Tolstoi poate fi asemuit cu *Ding an sich* (lucrul în sine) la Kant. După cum comenta S. Bulgakov în *Lumina neînserată*, „conceptul *Ding an sich* la Kant e transcendent experienței. Lucrul în sine e *Grenzbegriff*, concept extrem, ce depășește orice cunoaștere". (*N. t.*)

aceea e limpede că acele condiții pe care le considerăm catastrofe, nenorociri despre care spunem: asta nu e viață (așa cum spuneam și credeam eu despre situația mea), tocmai ele reprezintă viața sau, în ultimă instanță, posibilitatea ei. Numai în acele situații pe care le numim catastrofe și în cadrul cărora începe lupta dintre suflet și trup, numai atunci devine posibilă adevărata viață, viața însăși, dacă ne luptăm fiind conștienți de asta, i.e. sufletul biruie trupul. (24 august)

Viața în timp și spațiu îmi dă posibilitatea să devin conștient de atemporalitatea și spiritualitatea mea, adică de independența mea față de timp și spațiu. (24 august)

Dacă n-ar exista mișcarea în timp și materia în spațiu, n-aș fi conștient de faptul că sunt noncorporal și atemporal: nu ar exista conștiința. (24 august)

Numai având conștiința „eului" meu neschimbător, noncorporal pot să înțeleg corpul, mișcarea, timpul, spațiul. Și numai deplasarea materiei în timp și spațiu îmi dă posibilitatea să am conștiința de sine. Una o determină pe cealaltă. (24 august)

Lumea exterioară este materie în mișcare. Pentru a exista mișcarea materiei, este indispensabilă separarea obiectelor materiale, iar această separare există în primul rând în mine. Sunt separat de întreaga lume, și de aceea recunosc separarea altor ființe între ele, precum și separarea lor de lumea întreagă. Relațiile dintre obiectele materiale se stabilesc prin măsurile spațiale, relațiile dintre deplasările obiectelor separate se stabilesc prin măsura temporală. (24 august)

Oamenii dăruiți cu rațiune și conștiința acelui principiu divin din ei care-i unește, în loc să dezvolte acest principiu,

vor să se miște mai repede decât caii, cerbii, să zboare ca păsările, ei înăbușă ce le-a fost dat spre binele lor și se străduiesc să dezvolte ce nu le-a fost dat și nu le e de trebuință. Uimitor! (1 septembrie)

La început ți se pare că se mișcă „eul", egoul, odată cu lumea întreagă, dar cu cât trăiești mai mult, cu atât e mai limpede că eu nu mă mișc, că eul, adevăratul meu „eu" este nemișcat, se află în afara timpului, iar întreaga lume trece pe lângă acest „eu", împreună cu trupul meu care chelește, căruia îi cad dinții, slăbește. Întreaga lume trece pe lângă „eu" eliberându-l de iluzia vieții în timp. (2 septembrie)

Cu cât omul e mai conștient de spiritualitatea lui, cu atât înțelege mai limpede iluzia mișcării aparente în timp. (2 septembrie)

Noțiunea de păcat, a acționa și a te abține să acționezi nu ca să obții vreun folos sau gloria lumească, ci fiindcă te temi de păcat, acestea sunt condițiile necesare unei vieți adevărate, înțelepte, bune. Cei ce trăiesc fără să aibă noțiunea de păcat și fără să se abțină să-l săvârșească trăiesc o viață animalică. Așa trăiesc toți oamenii pretins educați. (4 septembrie)

Viața fără înțelegerea sensului ei, adică fără religie, e ceea ce se numește nebunie. Când nebunia se generalizează până atinge un mare număr de oameni, se manifestă cu obrăznicie și ajunge până la cel mai înalt grad al încrederii în sine. Iar atunci oamenii în toate mințile sunt considerați nebuni și sunt trimiși după gratii sau executați. (4 septembrie)

Așa cum tot ce e material tinde să se unească, după legea atracției, la fel și tot ce e spiritual tinde să se unească, după legea iubirii. (4 septembrie)

I. Repin, Tolstoi cosând. Desen în creion, 1891.

Am murit, iar spiritul meu a încetat să trăiască în trupul meu, dar adevăratul meu „eu", spiritul meu, trăiește și va continua să trăiască în alte ființe care m-au înțeles și mă înțeleg. „Dar acesta nu va mai fi spiritul tău", se spune. „Tocmai asta e bine, în ce va rămâne să trăiască după mine nu mai e amestecată persoana mea", răspund eu. Persoana stă în calea contopirii sufletului meu cu întregul. Iar după moarte va rămâne spiritul meu, nu și persoana mea. (4 septembrie)

Materialiștii spun fără înconjur că, prin cercetările lor științifice experimentale, au explicat totul și l-au redus la legile generale. A mai rămas un singur fenomen psihic neînsemnat care n-a fost redus la o explicație bazată pe experiment, dar asta *ne tardera pas**.
Uimitoare prostie sau mai degrabă nebunie, ba cu tot respectul putem spune, au luat-o razna! Tot ce stă la baza vieții, tot ce înseamnă viață și ar trebui să fie piatra de temelie a oricărui studiu, e lăsat pe dinafară în speranța că zilele următoare va fi explicat de cutare profesor de la Berlin sau Hamburg. Uluitor! (5 septembrie)

Ah, de-aș ține mereu minte, când sunt în fața unui om, că mă aflu chiar în fața lui Dumnezeu, în fața manifestării lui supreme care mi-e accesibilă. (5 septembrie)

Conștiința, esența conștiinței e de neînțeles, de nedepășit, este ceea ce numim spirit, suflet. Conștiința este cuprinsă într-o parte a materiei, acea materie care e trupul nostru. Conștiința cunoaște lumea înconjurătoare prin relațiile externe (ale organelor) cu alte corpuri și restul materiei. Asta e esența vieții umane. (6 septembrie)

Mânăm mereu din urmă timpul. Înseamnă că timpul este forma noastră de receptare și vrem să ne eliberăm de această formă care ne constrânge. (14 septembrie)

---

* Nu va întârzia [să se petreacă] (fr.). (*N. t.*)

Da, la început mi se părea că lumea se deplasează în timp iar eu mă mișc odată cu ea, dar, cu cât îmbătrânesc și viața mea devine în mai mare măsură o viață spirituală, cu atât mi-e mai limpede că lumea se deplasează iar tu stai pe loc. Uneori vezi asta clar, alteori cazi din nou în iluzia că te deplasezi în timp. Dacă înțelegi însă că ești imobil, independent de timp, înțelegi nu numai că lumea e cea care se deplasează iar tu stai pe loc, dar și că, odată cu lumea, se transformă și trupul tău: încărunțești, îți cad dinții, slăbești, te îmbolnăvești, însă toate acestea se petrec cu trupul tău, cu ceea ce nu ești tu. Ia tu ești același, mereu același: cel de opt ani și cel de 82 de ani. Și cu cât ai mai acut conștiința acestui fapt, cu atât viața se transferă mai mult în afara ta, în sufletele altor oameni. (15 septembrie)

... Eul rămâne nemișcat, dar se eliberează, adică trece prin procesul eliberării, care are loc inevitabil în timp. Da, acea îndepărtare a vălurilor care e eliberarea se săvârșește în timp, însă „eul" rămâne nemișcat. Eliberarea conștiinței se desfășoară în timp: a fost mai mare și devine mai mică sau a fost mai mică și devine mai mare. Dar conștiința e una singură, e neschimbătoare și numai ea există. (15 septembrie)

Dacă memoria mea ar fi rămas intactă, mi-aș fi putut oare îndrepta în mai mare măsură atenția spiritului asupra conștiinței și cercetării de sine? (15 septembrie)

Orgoliul, dorința de glorie lumească se întemeiază pe capacitatea de a te transpune în gândurile și sentimentele altor oameni. Dacă omul trăiește numai viața trupească, egoistă, această capacitate va fi folosită de el tot pentru sine, pentru ca, ghicind gândurile și sentimentele altora, să stârnească lauda și iubirea față de el. Însă în omul care trăiește viața spirituală această capacitate va stârni doar mila față de alții, cunoașterea lucrurilor pe care le poate face pentru a sluji oamenilor, va stârni în el iubirea. Eu, slavă Domnului, simt asta. (15 septembrie)

Niciodată nu am simțit nici a suta parte a compătimirii, a compătimirii până la durere, la lacrimi, pe care o simt acum când mă străduiesc măcar în mică măsură să trăiesc numai pentru suflet, pentru Dumnezeu. (15 septembrie)

Astăzi, 5 septembrie 1910, am priceput limpede semnificația materiei, spațiului, mișcării, timpului. Spațiul e măsura materiei, timpul e măsura mișcării. Dacă spun că materia e tare, spun numai că e mai tare decât altceva mai puțin tare.
Fierul e mai tare decât piatra, piatra decât lemnul, lemnul decât argila, argila decât apa, apa decât aerul, aerul decât eterul, eterul decât ce? Toate aceste măsuri ale tăriei în raport cu zeroul tăriei care știu că e în mine. La fel și cu spațiul. Sirius e mai departe decât soarele, soarele decât pământul, pământul decât luna, luna, decât Siberia, Siberia decât Moscova și tot așa până la mâna mea, corpul meu, zeroul distanței care știu că e în mine. La fel și cu mișcarea, timpul. Mineralele geologice primare sunt mai timpurii decât plantele, plantele decât animalele, animalele decât omul, egiptenii decât evreii, evreii decât grecii și așa mai departe până la zeroul timpului din mine, și până la zeroul mișcării în timp care știu că e în mine. Și de aceea există și este real numai ce e imaterial, nonspațial și imobil, adică atemporal. Iar aceasta este ceea ce am conștiința că sunt eu. (M-am exprimat rău, dar e bine.) (15 septembrie)

Nu maternitatea e rostul suprem al femeii. (15 septembrie)

Cel mai prost om este cel care crede că înțelege tot. Este un anumit tip de om. (15 septembrie)

A gândi și a spune că lumea a apărut prin evoluție sau că a fost făcută de Dumnezeu în șase zile e la fel de stupid. Prima afirmație e totuși mai stupidă. Și un singur lucru e în-

țelept: nu știu, nu pot ști și n-am nevoie să știu. (15 septembrie)

Un singur lucru cunoaștem cu certitudine, singurul lucru incontestabil și pe care-l cunoaștem înainte de toate, „eul" nostru, sufletul nostru, adică puterea noncorporală legată de trupul nostru. De aceea, orice definiție a oricărui lucru din viață, orice cunoștință are la bază această cunoaștere unică și comună tuturor oamenilor. (15 septembrie)

Progresul nu-i important nici pentru fiecare om în parte, nici pentru specia umană, fiindcă se petrece în timp, care e infinit. Progresul în timp e doar condiția indispensabilă care face posibilă conștiința binelui desăvârșirii. (15 septembrie)

Pentru prima dată am înțeles limpede importanța de-a trăi în prezent: să evit tot ce fac și gândesc având în vedere viitorul: jocurile, ghicitul, grija pentru impresiile pe care le lasă faptele mele și, mai ales, am înțeles importanța a ceea ce, în fiecare clipă, este și trebuie să fie bine, pentru că stă în puterea mea să simt ce se întâmplă ca pe un proces lăuntric. Am încercat de câteva ori și de fiecare dată cu succes. (24 septembrie)

Cunoașterea și știința sunt lucruri diferite. Cunoașterea e totul, știința e un fragment. La fel ca diferența dintre religie și biserică. (24 septembrie)

Dacă există un Dumnezeu, este numai cel pe care îl cunosc în mine, ca pe mine însumi, și în tot ce este viu. Se spune că materia nu există. Nu, ea există, dar este doar mijlocul prin care Dumnezeu nu este mort sau nimic, ci este Dumnezeul viu. Materia este calea prin care El trăiește în mine și în tot. De ce, nu știu, dar știu că așa este. (29 septembrie)

Trebuie să ţin minte că sufletul meu nu e ceva, cum se spune, divin, ci e Dumnezeu însuşi. De îndată ce eu, Dumnezeu, am conştiinţa de sine, nu mai există nici rău, nici moarte, nimic în afara bucuriei. (29 septembrie)

Sunt într-o stare de spirit proastă: nimic nu-i bine, totul mă chinuie, nimic nu e cum aş vrea eu. Şi iată, îmi amintesc că viaţa mea nu-i decât eliberarea de ce mă ascunde de mine însumi, şi imediat totul se aşază la locul lui. Tot ce mă chinuia pare un fleac, acel lucru care e viaţa şi-ţi dă bucuria ei îmi apare înainte. Ajunge să întind mâna. Necazul e înlocuit de întoarcerea liniştită spre mine însumi, şi tot ceea ce m-a chinuit devine material de prelucrat. Iar prelucrarea e mereu posibilă şi-mi dă mereu cea mai mare bucurie a vieţii. (29 septembrie)

Ce otravă îngrozitoare pentru minte e literatura contemporană, mai ales pentru tinerii din popor! În primul rând, îşi îmbâcsesc memoria cu vorbăria neclară, încrezută, goală a celor care scriu pentru contemporaneitate. Răul cel mai mare al acestei vorbării este că e alcătuită din aluzii, citate din cei mai diverşi, cei mai noi şi cei mai vechi scriitori. Sunt citate cuvintele din Platon, Hegel, Darwin, despre care cei ce scriu n-au nici cea mai vagă idee, alături de cuvintelele unui Gorki, Andreev, Arţâbaşev şi alţii, despre care nici nu merită să avem idee. În al doilea rând, această vorbărie e nocivă fiindcă împuie minţile şi nu lasă nici loc, nici timp liber pentru cunoaşterea scriitorilor vechi, care au rezistat de mii de ani, nu doar de zece sau de-o sută. (29 septembrie)

Dumnezeu respiră prin vieţile noastre. Pot în rătăcirea mea să-mi spun că eu sunt eu, iar Dumnezeu este separat sau nici nu există, sau pot înţelege că eu sunt El, iar atunci totul e uşor şi plin de bucurie şi libertate. (30 septembrie)

Dumnezeu respiră prin vieţile noastre şi prin toate vieţile lumii. El şi eu suntem unul şi acelaşi. De cum am înţeles asta, am şi devenit Dumnezeu. (2 octombrie)

Explicaţia materialistă a vieţii e o consecinţă absolută a inculturii, la fel ca inventarea maşinilor care se mişcă veşnic (primesc de la ţărani scrisori cu asemenea proiecte). Perpetuum mobile e consecinţa inculturii mecanice, explicaţia materialistă a vieţii e consecinţa inculturii filozofice. „Unge-o numai cu catran ori cu ulei şi-o să tot meargă." (2 octombrie)

Dumnezeu respiră prin noi şi este blajin. Principala Lui însuşire e binele. Noi îl înţelegem ca bine. Căutăm binele, întreaga viaţă e această căutare, şi de aceea, vrem, nu vrem, toată viaţa noastră este căutarea lui Dumnezeu. (2 octombrie)

Dacă noi căutăm binele pentru noi înşine, pentru „eul" nostru corporal, nu-l vom găsi. În loc de bine vom găsi necazuri, răutate, însă greşelile noastre, prin diversele lor consecinţele, duc la binele altor oameni din generaţiile viitoare. Aşa că viaţa tuturor oamenilor e întotdeauna căutarea binelui şi atingerea lui; numai în cazul unei vieţi false e căutarea binelui pentru alţi oameni, pentru toţi în afară de noi înşine. Dacă ducem o viaţă dreaptă, atingem binele şi pentru noi. Dacă îl căutăm pe Dumnezeu, găsim binele. Dacă noi căutăm adevăratul bine, îl găsim pe Dumnezeu. Iubirea e numai năzuinţa spre bine. Principalul temei a tot ce există e binele. Şi de aceea e mai corect să spunem că Dumnezeu este binele, decât că Dumnezeu este iubirea. (2 octombrie)

Mi-am spus adesea că atunci când mă întâlnesc, când stau de vorbă cu orice om trebuie să ţin minte că înaintea mea se află manifestarea principiului spiritual suprem şi să mă port cu el în consecinţă. A-ţi aminti înseamnă să ai conştiinţa

de sine, adică să-l trezești pe Dumnezeu din tine. Iar dacă L-ai trezit deja, nu-l vei mai trata urât, Dumnezeu e în tine, deci totul va fi bine. (3 octombrie)

Muzica, la fel ca și orice altă artă, dar mai ales muzica stârnește dorința ca toți sau cât se poate de mulți oameni să participe la desfătarea pe care o simți. Nimic nu arată mai limpede decât asta adevărata însemnătate a artei, te transpui în alții, ai vrea să simți prin ei. (3 octombrie)

Plimbându-mă, am simțit cu toată limpezimea și acuitatea viața viteilor, a oilor, a cârtițelor, a copacilor, fiecare copac înrădăcinat în felul lui își face treaba, a scos un vlăstar peste vară. Sămânța a zămislit un brăduț, ghinda s-a transformat în copac, într-un stejărel, copacii cresc, vor dăinui sute de ani și vor zămisli alți copaci, la fel și cu oile, cu cârtițele, cu oamenii. Iar asta s-a întâmplat de o infinitate de ani și se va întâmpla la fel un timp infinit. Se petrece în Africa, în India, în Australia și pe fiecare petic al globului pământesc. Iar globuri ca acesta sunt cu miile, cu milioanele. Și, iată, când înțelegi clar lucrul ăsta, ce ridicole sunt discuțiile despre măreția a ceva omenesc sau a omului însuși. Dintre ființele pe care le cunoaștem, da, omul e mai presus de toate, dar, așa cum sub om se află o infinitate de ființe inferioare pe care le cunoaștem doar parțial, la fel și deasupra omului trebuie să existe o infinitate de ființe superioare, pe care n-avem de unde să le cunoaștem. Așa stând lucrurile, e ridicol să vorbim despre măreția omului. Tot ce ne putem dori de la oameni e să nu facă prostii. Da, numai asta. (3 octombrie)

Dumnezeu respiră prin noi și este bun. Căutăm binele, adică, vrem, nu vrem, îl căutăm pe Dumnezeu. Dacă însă căutăm binele pentru noi (pentru trup, pentru persoana noastră), nu-l vom găsi, însă prin exemplul nostru involuntar, prin consecințele lui, slujim binelui altor oameni (vezi competiția, perfecționările tehnice și științifice, rătăcirile religioase). Dar dacă suntem conștienți că suntem Dumnezeu, căutând binele tuturor (iubirea), găsim binele nostru. Dacă pe Dumnezeu îl căutăm, găsim binele, dacă adevăratul bine îl căutăm, îl găsim pe Dumnezeu. Da, iubirea e urmarea binelui. Cea dintâi nu e iubirea, ci binele. E mai adevărat să spunem că Dumnezeu este binele decât că Dumnezeu este iubirea. (6 octombrie)

Omul are conștiința faptului că viața sa a existat dintotdeauna, ba nu, nu dintotdeauna, fiindcă „dintotdeauna" indică timpul, iar ceea ce e, e pur și simplu, însă de existat un singur lucru există. Trupul mi s-a dat din pântecele mamei, dar eu sunt cu totul altceva. (6 octombrie)

Oamenilor care își exprimă convingerile li se reproșează de cele mai multe ori că nu trăiesc conform acestora, și prin urmare convingerile lor nu sunt sincere. Dar, dacă te gândești serios, înțelegi că e exact pe dos. Oare omul inteligent care are convingeri ce nu corespund modului său de viață poate ignora această contradicție? Dacă își exprimă totuși convingerile, chiar când ele nu corespund modului său de viață, asta demonstrează doar că e atât de sincer încât nu poate să nu exprime acel lucru care îi dezvăluie slăbiciunile, și nu procedează asemenea majorității, nu-și ajustează convingerile după slăbiciuni. (6 octombrie)

Religia e instaurarea relației noastre cu lumea, ea ne conduce în toate acțiunile noastre. De obicei, oamenii stabilesc o relație cu începutul a toate, cu Dumnezeu, și îi atribuie acestui Dumnezeu tot ce e omenesc: pedepsele, răsplățile, dorința de a fi respectați, iubirea, care în esență e doar o însușire umană, ca să nu mai vorbesc de legendele absurde în care Dumnezeu e descris ca om. Se uită că putem accepta, mai bine zis nu putem să nu acceptăm, începutul a toate, dar nu ne putem făuri o idee despre

acest început. Îl inventăm însă pe Dumnezeul nostru uman și ne purtăm familiar cu el atribuindu-i însușirile noastre. Această familiaritate, această minimalizare a lui Dumnezeu pervertește cel mai mult concepția religioasă a oamenilor și, în mare măsură, îi lipsește de orice religie, de controlul faptelor. Pentru a instaura o asemenea religie, cel mai bine e să-l lăsăm în pace pe Dumnezeu, în afară de alcătuirea raiului și iadului să nu-i atribuim mânie, dorința de ispăși păcatele și alte asemenea prostii, să nu-i atribuim nici voințe, nici dorințe și nici măcar iubire. Să-l lăsăm în pace pe Dumnezeu, înțelegând că e de neînțeles pentru noi, și să ne clădim religia, relația cu lumea, pe baza acelor însușiri ale minții și iubirii pe care le avem. Religia aceasta va fi aceeași religie a adevărului și iubirii ca toate religiile în adevăratul lor sens, de la brahmani până la Hristos, dar va fi mai precisă, mai limpede, mai obligatorie. (7 octombrie)

Pentru orice om care îl înțelege pe Dumnezeu cum poate și cum trebuie, ce sacrilegiu îngrozitor este să vadă că evreul Isus e singurul [om] recunoscut drept Dumnezeu! (7 octombrie)

Trupul? De ce există trup? De ce există spațiul, timpul, cauzalitatea? Dar însăși întrebarea „de ce?" e o întrebare cauzală. E o taină de ce există trupul și va rămâne o taină. (9 octombrie)

Întrebarea nu e de ce trăiesc, ci ce anume trebuie să fac. (9 octombrie)

Rostul nostru aici e să rămânem ca o unealtă cu ajutorul căreia stăpânul face ceva ce eu nu pot înțelege. Trebuie să rămânem în cea mai bună stare, dacă eu sunt un plug, tăișul meu să fie ascuțit, dacă sunt o făclie nimic nu trebuie să mă împiedice să ard. Însă ce se va întâmpla cu viețile noastre nu e dat să știm, și nici nu-i nevoie. (10 octombrie)

Înțelegerea lui Dumnezeu chiar și în forma cea mai brută, care bineînțeles nu corespunde nici pe departe unei imagini înțelepte a lui, e totuși folositoare vieții fie și pentru că imaginea lui, chiar și brută, transferă conștiința într-o zonă din care se vede menirea omului, iar astfel toate abaterile, greșelile, păcatele lui devin clare. (10 octombrie)

Dragostea de copii, de soți, de frați e un mic exemplu al dragostei care trebuie, și poate, să fie față de tot. (11 octombrie)

Trebuie să fim ca o lampă, închiși influențelor din afară, vântului, insectelor, și, în același timp, să fim curați, transparenți, să ardem cu înflăcărare. (11 octombrie)

A trăi înaintea lui Dumnezeu nu înseamnă să trăim înaintea unui Dumnezeu din cer. Înseamnă să-l trezim pe Dumnezeu din noi și să trăim înaintea lui. (19 octombrie)

Soldăția trezește nevoia patriotismului care justifică ticăloșia soldăției. Patriotismul trezește nevoia soldăției care susține patriotismul. (19 octombrie)

Putem avea conștiința lui Dumnezeu în noi înșine. Când ai conștiința Lui în tine, ai conștiința și în alte făpturi (și, foarte viu, în oameni). Când ai conștiința Lui în sinele tău și în alte ființe, ai conștiința Lui și în El însuși. (19 octombrie)

Am pierdut memoria întregului, aproape a întregului trecut, a tuturor scrierilor mele, a tot ce m-a adus la conștiința cu care trăiesc acum. Înainte, nu mă puteam niciodată gândi la acea stare în care am în minte în fiece clipă „eul" meu spiritual și la cerințele lui care acum mă călăuzesc aproape mereu. Această stare o simt fără efort. (23 octombrie)

Numai Dumnezeu există cu adevărat. Omul e manifestarea Lui în materie, timp și spațiu. Cu cât manifestarea lui Dum-

nezeu în om (viaţa) se uneşte mai mult cu manifestările (viețile) din alte făpturi, cu atât omul trăieşte mai deplin. Unirea vieţii sale cu viețile altor făpturi se săvârşeşte prin iubire. (31 octombrie)

Pe Dumnezeu îl cunoaştem numai având conştiinţa manifestării lui în noi. Tot ce decurge din această conştiinţă îi e mereu de folos omului şi în cunoaşterea lui Dumnezeu, şi în cârmuirea vieţii întemeiate pe această conştiinţă. (31 octombrie)

Totul e spre binele celorlalţi, şi mai ales spre binele meu. (3 noiembrie. Astapovo*)

* Ultimele cuvinte scrise de mâna lui Lev Tolstoi. (*N. t.*)

Cugetări și aforisme

Din conversaţiile lui Lev Tolstoi, consemnate de D.P. Makovițki 1907-1910

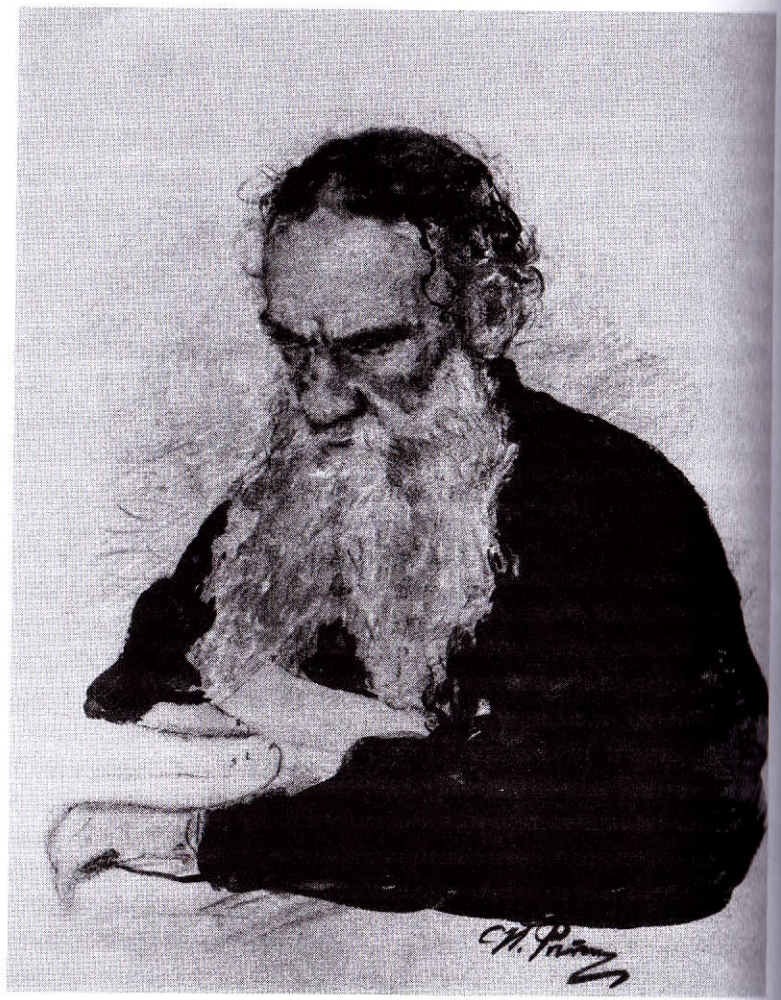

I. Repin, Tolstoi. Acuarelă, creion, 1887.

1907

Fiecare trebuie să discearnă în liniște și cu înțelepciune ce-i e dat să facă. În jur sunt atâtea de făcut că în veci n-ai cum să le faci pe toate. (17 februarie)

Duhoborii* au început cu arderea armelor, iar revoluționarii cu achiziționarea de bombe și browning-uri. (17 februarie)

Societatea se instaurează prin consens fără violență, statul se instaurează prin violență. (17 februarie)

Pentru a acționa în domeniul ideilor trebuie să urmărești o idee. Fiecare om are o nuanță, punctul său de vedere. Iar asta (alăturarea împotriva convingerii tale la convingerea altuia) este o sclavie benevolă, mai rea decât robia anterioară. (19 februarie)

Blestemul scriitorilor renumiți este că tot ce scriu e luat drept bun. (22 februarie)

Gustul vinului e plăcut, mahmureala e neplăcută. (23 februarie)

Femeia bună este mai bună decât cel mai bun bărbat, cea rea este mai rea decât cel mai rău bărbat. (27 februarie)

---

* Membrii unei secte din Rusia, apărută în secolul al XVIII-lea, care contesta dogmele și ritualurile bisericii ortodoxe. (*N. t.*)

Atentatele sunt indiciul urii față de putere, față de putere în general și față de cei bogați. E un semn că viața organizată prin violență, prin forță și-a trăit traiul. (Precum și-a trăit traiul sclavia.) (27 februarie)

Ce impunător este cuvântul scris! Îl citesc și îi atribui o importanță mai mare decât vorbei, dar importante sunt motivele pentru care el [autorul] scrie și pentru care oamenii vorbesc. Iată ce e important. (28 februarie)

Boala bătrâneții este uitarea lucrurilor recente. Dar se ține minte chintesența celor trăite. (3 martie)

... În viața de zi cu zi trebuie să schimbăm lucruri ce par fleacuri. Iată, eu mă duc acum la mine în cabinet și dacă nu sunt tulburat și nu vă judec îmi spun „Slavă Domnului" și mă simt bucuros, mă simt bine. Dacă însă îmi pierd răbdarea sunt nemulțumit de mine. A deveni mai bun este singura bucurie, singura binefacere (posibilă). (6 martie)

Așa cum fiecare om va plăti pentru păcatele sale, va plăti și națiа. I-au cumpărat pe negri, i-au transformat în sclavi, iar acum au problema negrilor și li se pare că e o problemă complicată. (11 martie)

Sentimentul religios are nevoie de liniște. (17 martie)

Conștiința se schimbă. Totul tinde spre unire. (18 martie)

Când le citim parabole, atenția lor [a copiilor] e captivată mai mult de povestirea-parabolă decât de adevărul moral pe care-l explică parabola. (21 martie)

În condițiile acestei lipse a principiilor morale, când se propovăduiește că oricine poate fi ucis, nu mă miră că sunt uciși oameni, ci că se ucide puțin. (22 martie)

Smerenia, modestia sunt acum date uitării, toți se consideră creatori de destine. (23 martie)

Ce păcat că activitatea mentală și cea morală au devenit aducătoare de bani! (2 aprilie)

Moise nu a intrat în Canaan. Așa și este. În activitatea materială, omul vrea să vadă, și vede, răsplata. În cea spirituală, răsplata e activitatea însăși, punerea semințelor, dar nu trebuie să vedem roadele (și nici nu avem nevoie să le vedem). (9 aprilie)

Memoria mea s-a încovoiat, se destramă, dar nu m-aș da pe cel care eram înainte, cel cu memoria bună. (9 aprilie)

Omul trebuie educat în spirit, idealul nu poate exista în trup. (17 aprilie)

Moșneagul care sunt vede timpul în două feluri. Trece repede dacă mă ocup de ceva exterior, trece încet dacă mă ocup de munca lăuntrică. (18 aprilie)

În doctrina lui Confucius sunt atâtea idei profunde și sunt exprimate atât de prost, de obscur. (18 aprilie)

Hristos a spus că trebuie să învățăm de la copii, pe ei îi mulțumește doar bunătatea. (22 aprilie)

Nu trebuie să ne sporim veniturile, ci trebuie să trăim mai simplu. Pentru cel singuratic e ușor, pentru cel cu familie e greu. (28 aprilie)

Viața e numai desăvârșirea de sine. Creștinul nu poate fi împăcat cu sine (ca mahomedanul sau evreul care îndeplinesc poruncile religiei lor), nu poate fi sfânt, nici însuși Hristos nu a fost. Creștinul poate doar să tindă spre ideal. (28 aprilie)

Opinia publică e părerea majorității, iar majoritatea e întotdeauna stupidă. Gloata ne inspiră respect, când mai mulți oameni afirmă unul și același lucru. Credem că trebuie să fie ceva înțelept la mijloc... (28 aprilie)

Dumnezeu este numai obiectul ideii religioase, iar nu ideea religioasă. (28 aprilie)

Idealul este neprihănirea, iar tu, prin simplul fapt că vorbești, te abați deja de la el. (2 mai)

Curățenia sufletului, capacitatea de a recepta Divinul există la întreg poporul rus, chiar și la vagabonzi. (7 mai)

E ciudat că poporului îi place Psaltirea, care este poezie decadentă. (13 mai)

Ce mare adevăr că boala e spre binele omului! E mai bine să fii bolnav decât să fii cu coada pe sus. (15 mai)

După cum boala este spre binele omului, banii îi dăunează. Trăiește-ți veacul și vei vedea că este așa. (15 mai)

Am fost educat să respect persoanele sus-puse, toată viața am încălcat regula asta și totuși mi-am păstrat reflexul. În ultima vreme, am încălcat-o. Îi știu pe toți. Oameni de nimic. (18 mai)

Suvorin* este găunos, dar e renumit, iar Skovoroda** este necunoscut. Skovoroda este un scriitor înțelept a cărui influență se răspândește în timp, într-un timp îndelungat.

* Suvorin, Aleksei Sergheevici (1834-1912), jurnalist rus, redactor-editor al ziarului *Novoe vremia*. (*N. t.*)
** Skovoroda, Grigori Savici (1772-1794), filozof ucrainean, pelerin. (*N. t.*)

Va deveni tot mai cunoscut la noi și va fi tradus în limbi străine, așa va fi, vreau să fie așa... (22 mai)

Adevărata noastră milă se îndreaptă doar spre oameni, când avem de-a face cu animale e vorba numai de un reflex al milei față de oameni. Mila noastră față de animale trebuie să crească, iar ea (cum se poate să nu știm asta, pentru mine e evident) va influența relațiile dintre oameni. (29 mai)

Egalitatea e posibilă când există smerenie iar omul vrea să fie mai prejos decât cel mai de jos, nu când există trufie iar omul vrea să fie egal cu cei superiori, invidiindu-i. Unul dintre cele mai mari păcate ale lumii de azi e trufia că noi, așa-zișii oameni educați, putem ajuta poporul. (3 iunie)

Punctele forte ale nemților sunt militarismul, Wilhelm* și mustățile, dar cele slabe coincid cu ale noastre: socialismul, proletariatul, ura popoarelor din jur. Când se va nărui orânduirea lor și la ei se va întâmpla ce s-a întâmplat la noi. (3 iunie)

Nici un fel de miniștri și țari nu pot construi acea orânduire socială bună pe care o aduce credința unificatoare. Poporul rus n-a ajuns încă la ea. Dezordinea, anarhia, posibilitatea de face orice, crimele nu vor înceta până nu va începe unirea în credință. (3 iunie)

La Kant nu există contradicții. Demonstrând că lumea exterioară e iluzorie, el subliniază fundamentul vieții. (10 iunie)

În tinerețe te aprinzi, judeci, ești invidios, te cuprind patimi. Toate acestea te părăsesc la bătrânețe. (10 iunie)

* Wilhelm al II-lea (1859-1941), împărat german și rege al Prusiei. (*N. t.*)

Lumânarea luminează fără voia ei. La fel și omul, devenind mai bun, luminează în jurul lui. Dumnezeu a făcut ca omul să-i influențeze pe alții în măsura în care el se desăvârșește. (10 iunie)

... Și memoria mea slăbește. Nu regret deloc. Pe măsură ce povara cunoștințelor, bagajul memoriei scad, dinamica gândurilor nu scade, ci dimpotrivă, devine mai limpede. (11 iunie)

Maximele chineze nu sunt la fel de exacte ca cele europene. (15 iunie)

În esență, toate aceste pagini din Evanghelie n-au importanță. Cine nu vrea să cunoască adevărul nu va fi convins de ele, cine n-a fost deja cucerit de adevăr nu are nevoie de aceste pagini. (16 iunie)

Știu, mi-e milă să omor până și gândacii. Sunt prinși la înghesuială, mi-e milă de ei. Țânțarii sunt mici, dar nu mi-e milă de ei. Când îmi amintesc însă, nu-i omor. (22 iunie)

E mai bine să gândești decât să vorbești. Vorbind, ești „constrâns", te găsești sub influența interlocutorului. E mai bine să scrii decât să vorbești, când scrii îi ai pe toți în vedere și explici pe larg. (5 august)

Domnii cu această convingere a lor că pot ajuta poporul sunt aidoma căpușelor care ar vrea să însănătoșească omul pe care îl parazitează. (7 august)

Ce bine e să ai 80 de ani! Nu-ți făurești planuri să faci una sau alta, ci pur și simplu trăiești. (8 august)

Rațiunea favorizează o viață bună, viața bună favorizează rațiunea. (9 august)

Lipsa opiniilor religioase aduce cu sine inevitabil o decădere în arte și în filozofie. (10 august)

...Nu te duce nicăieri, totul e înlăuntrul tău, depune toate eforturile pentru a te desăvârși, pentru a te adânci în tine. Caută în tine, nu în afara ta. Încordează-ți forțele pentru a înlătura ceea ce împiedică manifestarea Divinității în tine. Condițiile exterioare sunt consecințele transformărilor lăuntrice. (24 august)

În ultima vreme am un sentiment neplăcut față de un om care mă urăște. Am încercat să birui în parte acest sentiment în gândurile mele prin iubire. Am izbutit. Iar gândul la acel om îmi stârnește chiar iubire. (24 august)

Cât de bine îl înțeleg pe Pascal când spunea că diferența dintre viață și vis ține numai de faptul că visul nu se repetă. (27 august)

Civilizația, așa cum evoluează ea acum, ca progres material lipsit de morală, nu promite nimic bun. Dacă s-ar avea în vedere binele omului, nu ar exista automobile. Creșterea cailor de când sunt mânji și dresajul sunt adevărate plăceri... Acum cel mai important lucru e ca progresul moral să ajungă la nivelul celui material, iar atunci toate condițiile materiale se vor schimba. În ce fel? Nu putem prezice. (28 august)

Încordarea continuă nu e nici posibilă, nici necesară... E imposibil să lucrezi permanent asupra ta. (28 august)

Înfumurarea micșorează capacitatea intelectuală. *Circulus vitiosus.* (1 septembrie)

Hristos este doar un om care i-a făcut pe oameni să devină conștienți că sunt fiii lui Dumnezeu. (5 septembrie)

Dorința de a-i influența pe alții se învecinează cu dorința gloriei lumești... Trebuie să mă străduiesc mai mult în lupta cu aceste dorințe. (6 septembrie)

Dorința de a trăi în sufletele altor oameni e legitimă. (6 septembrie)

Poți scrie când ai idei. Chopin se pare că așa făcea. Nu să te așezi și să scrii la comandă. (7 septembrie)

Smerenia e conștiința desăvârșirii, exemplul e Pușkin. (7 septembrie)

La anii mei înaintați văd limpede că singura salvare din calea tâlhăriilor, omorurilor e bunătatea. (17 septembrie)

Răul e stârpit prin rău sub ochii noștri, și continuă să sporească, iar metoda lui Isus nici măcar nu e încercată. Nimeni n-a încercat ceea ce propun eu. Sunt șanse să funcționeze. (17 septembrie)

Dorința de a uimi nu-i o trăsătură bună. Artistul scrie ce crede el necesar și nu-l interesează efectul. E o ispită. Gândul că poți acționa astfel asupra oamenilor trebuie ținut pe cât se poate la distanță. (18 septembrie)

... Propovăduirea e o ispită. Este o activitate de dragul consecințelor. La fel ca și cea socialistă, pentru constituție. [Omul] trebuie să-și îndrepte toate eforturile spre a trăi bine el însuși, iar roadele, chiar dacă nu le va vedea în această viață, vor fi dintre cele mai bune. (22 septembrie)

În artă cel mai important lucru este simțul măsurii, care lui Gorki îi lipsește cu desăvârșire. E uimitor cum aceste glorii apar întâmplător și se mențin ferm pe poziție, ca și

cele vechi, de exemplu Nekrasov, care nici vorbă să fi fost poet. (26 septembrie)

Boala cea mai cumplită este încrederea în doctori. (28 septembrie)

... Revoluția este durerea facerii prin care se trezește conștiința spirituală. (2 octombrie)

Libertatea în învățătură e foarte bună, dar e o greșeală să scoți copiii din mediul familial. Pentru copil nu există nimic mai bun decât familia. (2 octombrie)

... Un singur lucru nu îndrăznesc. Să fac reproșuri poporului rus, care produce toate lucrurile prin care trăim. (2 octombrie)

Cred că patriotismul va fi întotdeauna mai puternic decât anarhismul. Sunt chiar încredințat de asta. Cum ar putea omul să renunțe la tradițiile mediului în care a crescut? (16 septembrie)

... Spiritul este real, materia este o ficțiune. (30 septembrie)

... Marele oraș e o instituție a trasului pe sfoară. (1 noiembrie)

La oraș oamenii se adună doar pentru a se păcăli unii pe alții, în administrații, bănci, comerț, instituții de învățământ... (2 noiembrie)

Nuvelele lui Pușkin pot fi învățate pe de rost mai ușor decât versurile lui. (12 noiembrie)

... Ce minunăție să nu dorim nimic exterior. Eu îmi doresc un singur lucru, chiar și atunci când călăresc: desăvârșirea morală, care în parte depinde de mine. (13 noiembrie)

Începutul romanelor lui Dostoievski e întotdeauna bun, dar continuarea e o absurditate de neînchipuit. (9 decembrie)

Imaginea artistică a creştinismului simbolic nu-mi trezeşte simpatia. Mi se pare că vremea ei a trecut. Arta creştină trebuie să înfăţişeze viaţa creştină, nu pe Hristos. (10 decembrie)

Când rămâne mâncare în farfurie îmi amintesc cum odată cecenii au luat prizonier un rus. La ei contează în primul rând răscumpărarea şi au vrut să afle dacă prizonierul e nobil sau nu, iar el le-a spus că e om de rând. Nu l-au hrănit două zile şi pe urmă i-au dat un măr. El a mâncat jumătate şi a păstrat cealaltă jumătate. Atunci au hotărât că e nobil. (13 decembrie)

... Dacă oamenii, să zicem două persoane care stau alături, fac parte din două partide diferite, iar programele lor sunt opuse, atunci ar trebui să le fie clar că adevărul nu se găseşte acolo. (14 decembrie)

Evreilor le lipseşte simţul religiei. Şi Vechiul Testament, şi filozofia lui Spinoza sunt lipsite de religie. (19 decembrie)

Ceaikovski are lucrări încântătoare. Beethoven are şi lucrări mai puţin bune, dar publicul va ridica mereu în slăvi tot ce e compus de Beethoven, îi va aduce laude dintr-o idee preconcepută. Portretul meu împreună cu Sofia Andreevna pictat de Repin este absurd până la ridicol, dar este un Repin şi toţi se vor declara extaziaţi în faţa lui. (22 decembrie)

Mie, păcătosului, deşi nu beau, îmi plac beţivii. Cei care nu se împăunează cu asta. Dacă ar fi să comparăm starea lor morală cu starea oamenilor cumpătaţi, treji, care aspiră la bogăţie sau care sunt orgolioşi, beţivii le sunt superiori. (22 decembrie)

... Esența vieții este Dumnezeu. Dumnezeu se manifestă în suflet prin iubire. Astfel, El se manifestă în mine și în alți oameni, iar asta ne unește. (18 noiembrie)

Puterea e imposibil de evitat. Pentru mine e o problemă esențială. Am conștiința că orice instituție reprezintă o inegalitate. Idealul nu poate fi atins în nimic. Sindicalismul statal, religios, național este una dintre cele mai mari ispite. (18 noiembrie)

Când alcătuiam *Cercul de lectură*, în afară de contribuțiile lui Lucy Malory*, care repetă cele spuse de alții, nu am extras nimic din cele scrise de femei. Nu există vreo femeie care să fie filozof și nici în știință vreuna care să fi făcut descoperiri. Rostul femeii e să fie femeia-mamă. Ceea ce nu înseamnă neapărat să se mărite. Pur și simplu să fie o femeie cinstită, cumsecade. (23 noiembrie)

Papuașul m-a pus în încurcătură. Cum să abordez cu el problema moralei? M-am gândit apoi că albii sunt la fel, ba chiar mai rău, totul se prelinge de pe ei, doctrina morală nu pătrunde în ei, ci se prelinge. (27 noiembrie)

E necesară răspândirea cunoștințelor neamului omenesc pentru ca pruncul să știe că nu e singur, ci are și frați negri. (28 noiembrie)

Iubirea naște iubire. Dar nu trebuie să așteptăm asta, ci să iubim chiar dacă nu ni se răspunde cu iubire. Cel mai mare bine nu e să fii iubit, ci să-i iubești pe toți. Atunci este omul liniștit, bucuros. (7 decembrie)

Casele înalte vor fi privite în viitor așa cum privim noi piramidele. (8 decembrie)

---

* Lucy Malory, scriitoare americană; a corespondat cu Tolstoi. (*N. t.*)

[Despre China.] Este un roman foarte interesant care nu știu cum se va termina. Eu sunt pe ducă, mă opresc în locul cel mai interesant. China e obligată să urmeze calea europeană. Dar tot ce a făcut până acum împotrivindu-se civilizației europene e bine, e foarte bine. (25 decembrie)

Tot ce are mare efect asupra mea îmi aparține, vine din mine. Dar tot ce e străin de mine are un efect slab și alunecă ușor pe lângă mine. (26 decembrie)

Nimic nu ne unește mai mult cu alți oameni decât gândirea. (31 decembrie)

Împărăția lui Dumnezeu e o consecință. Nu poate fi obținută prin mijloace exterioare, prin propagandă. Dintre toate prejudecățile, cea mai dăunătoare este credința în posibilitatea de a realiza împărăția lui Dumnezeu prin metode exterioare, la comandă. (31 decembrie)

Viața nu este efortul depus în prezent. Viața adevărată este în afara timpului, a spațiului, deși o vedem în timp și spațiu, ca trecut și viitor. (31 decembrie)

1908

Rafael, Beethoven, Shakespeare, Dante, Goethe nu corespund opiniilor mele despre artă, fiindcă mie arta, și nu mă rușinez s-o recunosc, mi-e aproape și mi-e dragă. (5 ianuarie)

Fiecare dintre noi are atâtea păcate, lipsuri, că nu le dăm de capăt. Dar toți vrem să rânduim binele altora. E o mare prejudecată. (6 ianuarie)

... Viața revoluționarilor e obscuritate, înrăire și abnegație. În lipsa principiului religios, omul se supune cu ușurință curentului dominant. (10 ianuarie)

Copiii sunt ca niște mici animale sălbatice. Dar aici se ivește posibilitatea luptei lăuntrice. Cu cât începem mai devreme, cu atât mai bine. Violența, interdicțiile inspiră teamă, nu trebuie să ne folosim de ele. De aceea spun că e greu cu copiii, e foarte ușor să folosim violența, să-i pocnim. (12 ianuarie)

Oamenii stau în fața unei greutăți uriașe, pe care trebuie s-o ridice. Iată, de exemplu, masa în jurul căreia stăm. Fiecare dintre noi are conștiința religioasă, pârghia pe care dacă o acționăm vom mișca masa. Dar noi aruncăm pârghia, sărim pe masă, ne agățăm de ea cu brațele, încercând s-o ridicăm și nu numai că nu reușim nimic, dar prin

povara noastră sporim greutatea ei. Toți revoluționarii fac asta. (15 ianuarie)

Când orânduirea existentă era menținută prin hipnoză mai putea fi perpetuată, dar când e menținută prin violență nu e cu putință. (17 ianuarie)

Mă lecuiesc de trufie, nu prețuiesc gloria. Cine e sănătos nu prețuiește sănătatea, cine este bogat nu prețuiește bogăția. Înainte căutam prin ziare ce s-a scris despre mine. Acum întorc spatele, mai degrabă mă uit în altă parte. (20 martie)

Nici nu vă puteți închipui ce binefacere e slăbirea memoriei la bătrânețe! Activitatea mentală, religioasă este cu atât mai puternică, energică, rodnică atunci când mintea nu e ticsită cu ce a fost odinioară. (21 martie)

Cum zbârnâie pretutindeni lucrul nevăzut, cel care e cel mai necesar. Mintea lucrează, iar precum sunt gândurile, așa vor fi și faptele. (21 martie)

Scrisul e o manie. Să scrii pentru bani. Să scrii cum se nimerește când n-ai chef seamănă cu prostituția, te dedai desfrâului când nu-ți vine. (1 aprilie)

Cum vor organiza câteva mii și zeci mii atâtea milioane de oameni? Întotdeauna fiecare se descurcă în felul lui. Energia trebuie îndreptată pentru a acționa asupra mea însumi, asupra iubirii, astfel mă apropii de lumea întreagă. (5 aprilie)

E trist că partidul care se luptă cu revoluționarii e mai rău decât ei. Aprobă execuțiile, pe țar, ritualurile bisericești. (9 aprilie)

Definirea scopului artei ca imitare slugarnică a naturii este o extremă. Ca și a spune că arta înseamnă să scrii ce-ți trece

prin cap. Sunt două extreme. Arta trebuie să exprime o anumită stare, o dispoziție sufletească, asta e arta. (10 aprilie)

Frumusețea e un cuvânt fără nici un sens. În muzică nu există frumusețe. Ceea ce se găsește în muzică, în cea a lui Chopin, în cântecele populare maghiare, tătărești, țigănești, nemțești, rusești, pe care le înțelege fiecare popor, este nucleul artei adevărate, adică provocarea stării, sentimentului care îi unește pe toți. (10 aprilie)

Arta nu e numai o imitație a naturii, ci și o relație care îi unește pe toți. Trebuie ca ideea să fie profundă. (10 aprilie)

Frumusețea, bunătatea, adevărul sunt treimea omenească străveche. (10 aprilie)

Frumusețea e un sentiment fals. Nu știu ce e frumos. Ideea de frumusețe introduce ceva fals în estetică. (10 aprilie)

Peisajele nu sunt artă, iar portretele numai rareori, când reușesc să reflecte latura spirituală a personalității. (11 aprilie)

Viața este mișcare de la copilărie spre moarte, mișcare perpetuă, fie că vrem, fie că nu vrem. Iar dacă o latură (fizică) se mișcă, iar cealaltă (spirituală) stă pe loc, atunci apare suferința. (13 aprilie)

La ruși beția produce o reacție pozitivă, bețivul este condamnat de toți. (13 aprilie)

Ce cutezanță, să fii „de folos poporului"! Am 80 de ani și nu știu cum să fiu de folos poporului. Să te străduiești să nu faci ticăloșii. Asta e bine. (18 aprilie)

Conștiința religioasă trebuie să evolueze. Pe o anumită treaptă a evoluției doctrina religioasă rămâne în urma vieții. (21 aprilie)

Hristos doar a rostit legea generală, inevitabilă care conține toate condițiile proprii tuturor oamenilor. (21 aprilie)

Iubirea este legea mai presus de oricare alta, care nu poate fi încălcată în nici un fel de condiții. (21 aprilie)

Atitudinea serioasă a omului față de om este prețioasă. (22 aprilie)

Să cerem de la viață să se întâmple ce vrem noi e cel mai josnic lucru. (24 aprilie)

Fie ca principala noastră activitate să nu fie propovăduirea, ci desăvârșirea noastră lăuntrică. (24 aprilie)

Străduiește-te să fii tu însuți mai curat, ca geamul ferestrei prin care străbate lumina Dumnezeiască. Păstrează-ți curăția. Poate o discuție sau o faptă legată de o bătrână neînsemnată vor avea un efect mai mare decât propovăduirea în fața a mii de oameni. Cum și prin ce acționăm nu ține de puterea noastră, ci de puterea lui Dumnezeu. Fie ca nu voia mea, ci voia Ta să se împlinească, nu ce vreau eu, ci ce vrei Tu. (24 aprilie)

Nu putem uni două arte, poezia cu muzica. Eu nu acord niciodată atenție cuvintelor când se cântă. (4 mai)

E periculos să stabilești un scop vizibil, determinat, un ideal care trebuie atins. Trebuie doar să știm că există o cale pe care trebuie s-o urmăm, dar nu știu încotro mă va duce... Problema nu e să ajungi într-o anumită situație, ci cum te lupți. (18 mai)

Formele se schimbă, iar sclavia și puterea rămân. Firește, ceva mai slăbite. (19 mai)

Cu cât îmbătrânesc, cu atât îmi displace mai mult când lucrurile grave sunt luate în râs. (2 iunie)

În tinerețe există dorința pericolului. Când e pusă în slujba adevărului, ce forță și bucurie îți aduce! (3 iunie)

Toți oamenii înțelepți afirmă că nu trebuie să vorbim despre faptele rele, iar ziarele nu scriu despre nimic altceva. (6 iunie)

[Despre Coran.] E un amestec, cu datini atât de neclare, e incoerent, dar toți spun că în arabă este minunat. Mă uimește că o parte atât de mare a omenirii e cucerită de Coran. (11 iunie)

Legea vieții în iubire cu toți e bună pentru că poate fi îndeplinită mereu, și când nu avem timp, și când ne doare ficatul. (16 iunie)

E greu de scris o biografie, cere talent artistic și trebuie să pătrunzi în sufletul omului despre care scrii. (19 iunie)

E absolut inutil să vorbești mult. Orice discurs poate fi scurtat, numai că trebuie să muncești mult pentru a spune ceva pe scurt. (20 iunie)

Am citit la Swami Vivekananda*: niște oameni au venit la un pustnic și i-au vorbit despre soția lui. El a întrebat: „Ce înseamnă soția mea? Am uitat." I-au explicat cine este soția lui. Cine este Lev Nikolaevici? Să uiți „Eul" tău. E un ideal, trebuie să mă străduiesc să uit. (24 iunie)

Mi-e drag tot ce e accesibil înțelegerii tuturor, tot ce e repetat de toți învățătorii lumii. (29 iunie)

---

* Swami Vivekananda (1863-1902), gânditor religios indian. (*N. t.*)

I. Repin, Tolstoi citind. Desen în cărbune, 1891.

Limba rusă este potrivită pentru precizia exprimării, dar cuvintele foarte lungi nu sunt frumoase: *samootrecenie**, *samosoverşenstvovanie***. Cea mai frumoasă e limba franceză. (1 iulie)

Pe vremuri, să fii vegetarian era o mare ispravă, dar acum mulţi au încetat să mai mănânce carne. Şi la fel de simplu, de la sine înţeles, e să nu te certi. (5 iulie)

Încă nu ştiu cum să fac binele, şi ar cam fi timpul. (6 iulie)

Împărăţia lui Dumnezeu se cucereşte prin strădanie. Ştiu din experienţa proprie, pentru a-L păstra mereu pe Dumnezeu în tine, pentru a-L ţine în minte permanent trebuie să facem eforturi, să exersăm... (12 iunie)

Iubirea fără neîmpotrivire e de neconceput... Neîmpotrivirea e condiţia indispensabilă a iubirii, iar iubirea e legea fundamentală a vieţii noastre. (12 iulie)

Problema nu e în ce condiţii trăieşti, ci să duci o viaţă simplă în condiţiile în care te afli. Stă în puterea omului, el poate deveni liber şi poate acţiona asupra semenilor chiar şi în cele mai rele condiţii. Dar a schimba condiţiile nu stă în puterea oricui. (20 iulie)

În tinereţe ai dorinţa să te împotriveşti pentru a schimba cursul lucrurilor. La bătrâneţe vezi că nu trebuie să te împotriveşti, că totul duce la sporirea iubirii din noi. (20 iulie)

La bătrâneţe vezi că tot răul din lume se perpetuează. În tinereţe, până şi oamenii cu vederi creştine vor să le rânduiască vieţile altora, iar bătrânul vede că acest lucru e inutil şi că trebuie doar să ne îndepărtăm de rău. (20 iulie)

---

* Abnegaţie, uitare de sine (rusă). (*N. t.*)
** Autodesăvârşire (rusă). (*N. t.*)

Anarhismul e numai manifestarea creştinismului în domeniul politic. Extinderea în spaţiu a creştinismului e uriaşă, dar numai o foarte mică parte a lui coincide cu anarhismul politic. (25 iulie)

Nu pot să sufăr reprezentările lui Hristos şi nu cunosc nici una care să-mi placă cât de cât. Simt repulsie faţă de toate. (4 august)

... Nu numai la Hristos, dar şi la Lao Zi şi la Buddha există neîmpotrivirea. La Confucius nu există, el spune: „Dacă vom plăti cu bine răului, care va fi răsplata pentru bine?" (4 august)

Ne-am obişnuit să credem că viaţa e ceva în care ne putem stabili scopuri. E o iluzie. E ca şi cum lucrătorul pus să muncească ar acorda muncii însemnătatea vieţii. (4 august)

Oamenii care au o atitudine neserioasă faţă de religie se află mai departe de religie decât ateii. (7 august)

Suntem la fel de creştini şi nu ne înţelegem unul pe altul. Hristos nu ajuta şi nu săvârşea fapte caritabile. Apostolii nu ajutau, ci îi învăţau pe oameni ce e viaţa. Am un mare respect faţă de oamenii care ajută sincer. (7 august)

În ultima vreme mă tot îndepărtez de creştinism. Toate religiile se degradează cu trecerea timpului, şi toate conţin ce este adevărat, etern. (13 august)

Mahomedanismul e prima religie protestantă îndreptată împotriva bisericii. (13 august)

[Despre Nietzsche.] Mă mir că oamenii îl iau în serios, ba îl mai consideră şi filozof. Nietzsche e unitatea de măsură a gândirii sociale, nivelul ei! (25 august)

Dacă aş mai trăi încă 80 de ani, n-aş fi în stare să spun tot ce mi se atribuie şi ce, chipurile, aş fi spus. (3 septembrie)

Ca să fii mereu imparţial ar trebui să nu fii om. (16 septembrie)

Copii sunt proaspeţi, ei vin de la Dumnezeu, apoi ne stricăm încetul cu încetul cu toţii, iar apoi, tot treptat, ne îndreptăm. (16 septembrie)

Violenţa e cumplită, nu atât prin chinurile ei, cât pentru că provoacă ură. (20 septembrie)

Trăieşti într-o lume a binelui ideal, iar în jur sunt guvernul, revoluţionarii, faptele grosolane ale poporului, ignorarea legii spirituale. De fapt, nu ignorarea, ci nerecunoaşterea principiilor spirituale (a principiilor morale, a naturii spirituale). Ca un cal fără picioare, o pasăre fără aripi. (27 septembrie)

Dacă aş fi avut îndoieli că sunt un om obişnuit, scandalul pe care l-au iscat în jurul numelui meu ziarele ar trebui să mă convingă de asta. Oare ar fi de închipuit asemenea zarvă, ca în jurul cântăreţelor, în jurul unui om adevărat, serios, mare? (2 octombrie)

Desfrâul premeditat, hotărât dinainte este josnic. Mult mai rău decât lucrul cel mai cumplit care poate fi imaginat, dar înfăptuit într-un acces de pasiune. (3 octombrie)

Ştiinţa nu poate oferi nici morală, nici religie. (5 octombrie)

Ce atitudine au revoluţionarii faţă de activitatea lor, cât au fost de dezamăgiţi, ce cumplite au fost urmările activităţii lor şi activităţii guvernului! Cum s-a răsfrânt asta asupra poporului! Mă îmbolnăveşte, dar toate acestea sunt

spre bine. Neapărat spre bine, orice face Dumnezeu este bun. (12 octombrie)

Mereu se întâmplă să vrem să facem lucruri pe care nu mai avem puterea să le facem. Şi eu aş vrea să mai scriu ceva literar, dar nu mă mai ţin puterile. (12 octombrie)

[Despre ţarii ruşi.] Nikolai Pavlovici e măreţ, Aleksandr Nikolaevici e simpatic (nu la chip, ci pentru că i-a eliberat pe ţărani), Aleksandr Aleksandrovici e străin, grosolan, insensibil, Nikolai Aleksandrovici e insignifiant. Nu ştiu dacă vârsta mă face să am asemenea păreri despre aceştia din urmă. (30 octombrie)

Patriotismul e insuflarea prejudecăţii, o datină care nu corespunde conştiinţei actuale a ruşilor. Măreţia Rusiei! Singurul ei avantaj e că finlandezii ne urăsc, caucazienii ne urăsc... (2 noiembrie)

Nu este un calambur, nu este o glumă, ci realitatea. Dacă nu ne vom mai împotrivi răului, cei răi nu vor mai avea puterea. Ei deţin puterea în condiţiile împotrivirii actuale. (17 noiembrie)

Se spune că sunt bun psiholog. Dar nu înţeleg sinuciderea. Niciodată n-am ajuns într-o asemenea stare. Mi-e limpede că e provocată de sentimente foarte superficiale. Fiindcă dacă te înalţi până în sfera libertăţii, toate astea dispar. (20 noiembrie)

Unii oameni n-au ajuns să aibă nevoie de Dumnezeu. Dacă vor ajunge să aibă nevoie, nu vor mai discuta şi nu vor mai polemiza pe tema cuvântului „Dumnezeu". (20 noiembrie)

Oamenii sunt fiinţe raţionale — ce prejudecată! (26 noiembrie)

Timiditatea e o trăsătură bună. Timidul simte nevoile altor oameni. (27 noiembrie)

... Munca savanţilor e o tentativă de a obţine rezultate fără efortul gândirii, al intelectului, rezultate care în mod normal sunt obţinute prin intelect. (28 noiembrie)

Ce plictisitoare este Biblia, de câte ori am citit din ea şi n-am izbutit s-o citesc până la capăt. Aşa se întâmplă când religia e consolidată prin cărţi. (28 noiembrie)

Trebuie să ne abţinem să-i influenţăm religios pe copii şi doar să răspundem la întrebările lor. Uneori aceste întrebări sunt grele, par incredibile, de aceea trebuie să răspundem la întrebările lor sincere. (28 noiembrie)

... Pătura socială superioară şi-a trăit traiul. Nădejdea rămâne în popor, acea parte a lui care se găseşte încă în stadiul copilăriei, care nu e contaminată de raţionamente false şi prejudecăţi. (3 decembrie)

Analfabeţii au uneori, nu întotdeauna, dar adesea, două mari avantaje: memoria şi cunoaşterea. (5 decembrie)

Există o metodă de a rezolva problemele sociale: să transferăm totul spre atitudinea personală faţă de binele şi răul din lume, noi înşine să nu participăm la rău, iar astfel rezolvăm cel mai bine problemele sociale. (6 decembrie)

... Principala deosebire dintre oameni este că unii sunt religioşi, iar alţii nereligioşi. La fel cum caii sunt suri sau negri, aşa şi oamenii sunt de două feluri. Sunt oameni pentru care problemele religioase nu există... Aşa cum unui băieţel de ţăran nu-i poţi vorbi în franceză, cu aceşti oameni nu poţi vorbi pe teme religioase. (8 decembrie)

Voi muri cu convingerea că patriotismul şi naţionalismul rasial sunt terminate. Ferească Dumnezeu de unirea rasială. (15 decembrie)

Ieri am fost într-o stare de indiferenţă faţă de tot, de deprimare. Atunci îi poţi înţelege pe alţi oameni pe care de obicei te superi. Sunt oameni care petrec nouă zile din zece în această stare. (17 decembrie)

1909

Întotdeauna am respectat mahomedanismul. Mahomedanismul, aşa cum e el, este mai presus de doctrina bisericească. (8 februarie)

Punerea în practică a mahomedanismul nu a cerut o transformare radicală a vieţii, aşa cum s-a întâmplat cu punerea în practică a creştinismului. (8 februarie)

Nici o boală nu-mi provoacă mai multă milă decât alienarea mintală, deoarece cu alienaţii mintali, spre deosebire de toţi ceilalţi bolnavi şi muribunzi, nu e posibilă nici un fel de comunicare. (9 februarie)

Intelectualitatea nu-i decât o nouă pătură socială care va lua locul capitaliştilor, funcţionarilor. (10 februarie)

Mi se pare că supunerea faţă de guvern seamănă cu supunerea faţă de o bandă de tâlhari. Guvernul e o adunătură imorală. Cazul lui Azef* este grăitor pentru imoralitatea guvernului. (14 februarie)

E uimitor cum pot oamenii să trăiască fără să ţină cont de moarte! (17 februarie)

---

* Evno Fischelevici Azef (1869-1918), agent-provocator al Ohranei (poliţia politică secretă în Rusia ţaristă). (*N. t.*)

Cred că metafizica e necesară. Un filozof spunea că adevărul se dezvăluie oamenilor pe de o parte prin metafizică, pe de alta prin religie. Trebuie doar ca amândouă să fie simple şi clare. (17 februarie)

Lumina se află deja în fiecare om. Se află şi în omul rău, şi în cel bun, trebuie doar s-o distingem. Patimile o împiedică să se manifeste. Lumina există în fiecare om, el nu trebuie decât să-şi adune forţele şi să înlăture ce o ascunde. (17 februarie)

... Oamenii se străduiesc să obţină, vor exact ce nu le trebuie: bogăţie, erudiţie. (17 februarie)

În domeniul spiritual bun există un singur lucru bun: ceea ce este spiritual. Frumuseţea şi poezia nu trebuie amestecate aici. (20 februarie)

Victor Hugo este o forţă, Herzen la fel. Au o anume energie spirituală, anume exigenţe preţioase. Dickens, Dostoievski, Schiller le au şi ei. Dostoievski e confuz, nu e liber, se ţine aproape de datină şi de ceea ce este „rusesc, excepţional". E înlănţuit de religia poporului. (20 februarie)

De ce Evanghelia ne e mai dragă decât orice? Pentru că este o operă de artă: conţine parabole, vorbeşte despre conştiinţa lui Dumnezeu. Cum să-mi placă o descriere a cuiva care se plimbă prin pădure şi sărută mâna unei fete? E un fleac. Slăbiciunea claselor superioare e că atribuie importanţă acestor lucruri pentru a justifica viaţa pe care o duc. Omul nu poate trăi fără artă, la fel cum nu poate trăi fără hrană. Dar aşa cum nu e bine să atribuim mâncării o mare importanţă şi să mâncăm cât mai dulce, la fel se întâmplă cu poezia şi cu frumuseţea. Cu cât hrana e mai puţină, cu atât este mai curată şi mai bună, ca în cazul artei. (20 februarie)

Artei i se atribuie o importanţă excepţională. E considerată ceva superior. Ştiu ce este hrana, dar ce este gastronomia nu ştiu. În zilele noastre, arta „superioară" a ajuns să se autodistrugă. Aceeaşi decădere se observă şi în ştiinţă. L-am citit de curând pe Weininger. Decăderea artei şi ştiinţei a început demult. Acum au început să aibă pretenţii mari de la viaţă, iar să te ocupi de poezie a devenit un lucru incomod. Înainte îi biciuiau [pe ţărani] şi se ocupau de poezie. Această artă rafinată e condamnată la pieire. A apărut la clasele care trăiau în cel mai condamnabil mod, în pătura socială care ducea o viaţă respingătoare. Dar fiindcă în această lume a început să apară ceva superior ei, ea (arta) piere. (20 februarie)

Aceste fenomene, ceea ce numim adevărata artă (cântece, basme, fabule), toate sunt bune. Romanele au apărut pentru că bogaţii n-aveau ce face. Unii scriau, alţii citeau aceste prostii şi credeau (nu mă exclud nici pe mine) că se ocupă cu ceva de mare importanţă. Nu pricep cum aceste idei ale mele ar putea să pară cuiva neclare. La noi în Rusia o sută de milioane de oameni n-au acces la această artă. (20 februarie)

[Despre sex.] Nu spun că eu am trăit bine. Am trăit mizerabil. Spun că abstinenţa e posibilă şi necesară. (1 martie)

Doamne, de ce scriu oamenii romane? Suntem cu toţi sub vraja esteticii. Filozofia lui Hegel ne-a impresionat atât de mult încât uneori inconştient hegelianizăm. Nu orice etică este etică. Nu trebuie să înghesuim în acest concept totul, ci doar etica creştină. (7 martie)

Poporul este mai bun decât intelectualitatea pentru că el crede în ceva. Intelectualii care nu merg la biserică şi nu cred sunt mai de temut, ei insuflă poporului ritualurile exterioare. (11 martie)

Cu cât îmbătrânesc, cu atât îmi este mai limpede că statul e o formă desuetă. Dacă mai trăiesc, o să scriu despre asta. De fapt, există o Lege a lui Dumnezeu şi pe ea se bazează relaţiile umane, dar oamenii au ca piatră de temelie cel mai stupid principiu. (13 martie)

Mahomed citează mereu Evanghelia. Nu-l recunoaşte pe Hristos ca Dumnezeu şi nu se dă pe sine drept Dumnezeu. Mahomedanii nu au alt Dumnezeu în afară de Dumnezeu, iar Mohamed este profetul lui. Nu există dogme, nici taine. Care religie e mai bună: ortodoxia sau mahomedanismul? Pentru mine e clar că mahomedanismul este mai bun. Mahomedanismul m-a ajutat foarte mult. (13 martie)

... Cum evoluează omul, aşa evoluează şi temeiul religios, care e acelaşi în Vede, taoism, budism, creştinism, mahomedanism. Temeiul evoluează cu timpul spre simplificare şi unificare. (13 martie)

Numai iubirea, iubirea religioasă aduce libertatea. Iubirea însă e iubire doar atunci când condiţia ei indispensabilă e neîntrebuinţarea violenţei. (13 martie)

Pornografia e un aspect al presei, alt aspect e instigarea la crimă şi răutate. (22 martie)

E o gravă crimă ca părinţii să le insufle copiilor lucruri în care ei înşişi nu cred cu adevărat. Marele Kant a spus că pe copii trebuie să-i educăm nu pentru orânduiala existentă a vieţii, ci pentru cea care va veni, care va fi. (29 martie)

Progresul material este reprezentat de şosele şi fire electrice, progresul spiritual duce de la profeţi şi icoane la doctrina creştină a binelui. Conştiinţa religioasă a omenirii trebuie să progreseze la rândul ei. Iar dacă tu n-o urmezi,

dacă nu urmezi progresul religios, vei rămâne un sălbatic. Progresul e vizibil în toate, nu şi în domeniul spiritual. Religia pune în mişcare omenirea, iar dacă o pune în mişcare, atunci religia se află în mişcare. (29 martie)

Viaţa spirituală e cea pentru care unii te blamează, iar tu continui să te porţi la fel. Asemenea oameni vor fi din ce în ce mai mulţi cu timpul, dar acum nu există. Suntem înclinaţi să ne înşelăm pe noi înşine. Facem totul pentru gloria lumească, pentru a obţine recunoaşterea celor a căror părere contează în ochii noştri şi luăm toate astea drept viaţă spirituală. (29 martie)

Noi, slavii, avem un puternic sentiment patriotic. Trebuie să luptăm împotriva lui. Ne înrobim singuri. Dacă nu ne vom înrobi noi înşine, nimeni nu va putea înrobi. Există o atracţie firească faţă de poporul tău, la mine faţă de cel rus, deşi mă străduiesc nu să fiu rus, ci creştin. Patriotismul e dăunător. (4 aprilie)

Sinuciderile sunt comise de oamenii dedublaţi. Este un fel de stare intermediară, cine trăieşte după pofta inimii, trăieşte atât timp cât păstrează nădejdea de a trăi bine. Însă cei care duc o viaţă spirituală ştiu că nu se pot ucide. (9 mai)

Ortodoxia lui Soloviov*, a lui Bulgakov** e falsă, e artificială şi nesinceră. Cât timp lumea credea în stat, lucrurile mergeau bine, dar acum, când toţi sunt dezamăgiţi şi înrăiţi, statul şi-a pierdut sensul. La fel şi ideea de justiţie la noi, această idee s-a născut şi a pierit sub ochii mei. (12 mai)

:)) ?
Tot ce am scris despre femei sunt fleacuri. Dacă aş fi spus eu tot ce ştiu despre femei... (14 mai)

---

* Vladimir Sergheevici Soloviov (1853-1900), filozof rus. (*N. t.*)
** Serghei Nikolaevici Bulgakov (1871-1944), filozof religios rus. (*N. t.*)

Dacă ar fi să trec la toate credinţele la care sunt invitat cu insistenţă să trec (episcopul Hermogen*, ortodocşii, teozofii, baptiştii şi alţii) ar ieşi un adevărat talmeş-balmeş! (28 mai)

Nu de desăvârşire e vorba în problema moralităţii. Desăvârşirea e inaccesibilă omenirii. Moralitatea ţine de apropierea de ideal. Iar argumentul că perfecţiunea nu poate fi atinsă este adus de cei care încurajează crimele, deoarece ei justifică crima prin imposibilitatea atingerii idealului. (28 mai)

Recunosc că printre revoluţionari există mulţi oameni minunaţi. Se remarcă prin caracterul şi abnegaţia lor, dar nu-l iubesc pe Dumnezeu. Omul religios nu va încerca niciodată să găsească răspunsul la întrebarea ce să facă pentru fericirea omenirii, el ştie mereu, în fiecare clipă, ce trebuie să facă. (19 iunie)

[Despre evrei.] Există două categorii: unii au toate trăsăturile negative, alţii le au pe toate cele pozitive. (7 iulie)

Intelectualitatea este o clică demnă de dispreţ din care în câteva decenii nu va mai rămâne nici numele. (6 august)

[Despre intelectualii ruşi.] Ei doar repetă ce a spus Europa, dar nu gândesc cu propria lor minte. (6 august)

Cine se întreabă dacă Dumnezeu există şi ce este Dumnezeu, acela nu are Dumnezeu. (6 august)

Înţeleg ortodoxia surorii mele, dar ortodoxia lui Soloviov, a lui Bulgakov nu le înţeleg deloc. Maria Nikolaevna are

* Hermogen (G. E. Dolganev, 1858-1918), episcop de Saratov, protectorul „Uniunii poporului rus". (*N. t.*)

faţă de Dumnezeu acea atitudine de devotament şi supunere care stă la baza a tot. Iar dacă omul se îndoieşte, atunci iese o harababură ca la Soloviov. (12 august)

Nimic nu-l abate mai mult pe om de la drumul lui spre casă decât lauda omenească, părerea celorlalţi despre el şi strădania de a-i satisface pe oameni, când de fapt trebuie să nu luăm în seamă opinia semenilor şi să trăim numai pentru Dumnezeu. Nu-mi place lauda, îmi place ocara. Dacă sunt într-o stare proastă de spirit şi citesc o scrisoare care mă ocărăşte, mă deranjează, dacă sunt într-o stare bună de spirit, mă bucură. Mi-e de folos, mă trage spre Dumnezeu. (13 august)

Nici un fel de invenţii, de perfecţionări nu pot duce la binele moral. (23 august)

În lucrările artistice totul trebuie să fie firesc, credibil. Când citiţi, trebuie să trăiţi ce citiţi, iar atunci totul e firesc, nu există nici o notă falsă, şi, în acelaşi timp, trebuie să existe acolo un sentiment care să vă emoţioneze permanent. Dacă aceste două elemente se întâlnesc, atunci se ajunge la firesc. (6 octombrie)

Teatrul şi muzica au două laturi, una e interpretarea, cealaltă e lucrul în sine. În timpul interpretării, lucrarea însăşi e uitată, fiindcă o interpretare bună umbreşte opera. Uneori se confundă conţinutul operei cu interpretarea. Interpretarea e bună, dar conţinutul nu-i bun de nimic. În muzică, acordurile sunt minunate, uneori auzi nişte acorduri de-ţi dau lacrimile, tehnica e uimitoare, lucrarea nu-i bună de nimic, dar produce o impresie puternică. Iar aceste laude şi impresia interpretării îl strică pe autor, care crede că laudele îi sunt adresate lui. Dacă citeşti aceeaşi piesă, o vei arunca cât colo de plictiseală. Dar când interpretarea este plină de talent o priveşti cu plăcere. Acelaşi lucru se

poate spune și despre muzică. Nu la fel se întâmplă în meseria noastră, în literatură și în poezie. (15 octombrie)

Arta trebuie să fie simplă, limpede, accesibilă poporului și, în același timp, să fie pătrunsă de suflul vieții. Ce scriem trebuie să capteze sufletul și să fie limpede. (16 octombrie)

Rugăciunea evreilor este tânguire, extaz. (22 octombrie)

Dacă în scrierile mele există ceva bun și necesar oamenilor, ele își vor găsi calea spre oameni. Dumnezeu are destul timp. (23 octombrie)

Singura știință cu adevărat necesară, singura cunoștință de care am nevoie, este cunoașterea a ceea ce trebuie să fac, cum trebuie să trăiesc pentru a-mi duce viața cel mai bine cu putință. Toate așa-zisele cunoștințe științifice care nu duc către răspunsul la această întrebare sunt inutile. Cunoștințele matematice, și parțial cele fizice și astronomice, sunt atrăgătoare și prețioase ca mijloc de rafinare și disciplinare a minții. Dar, admițând acest lucru, nu trebuie să uităm că, după cum spune Lichtenberg*, „capacitatea de înmagazinare a creierului este limitată". (25 octombrie)

Uneori scrii lucruri inutile doar pentru a vedea că trebuie să le elimini. Cât timp rămân numai în gândurile tale, te pun în dificultate, dacă le pui pe hârtie, vezi că sunt de prisos. (13 noiembrie)

Celui care ajunge la vârsta mea îi e indiferent dacă trăiește sau moare, el se străduiește doar să-și trăiască bine viața, să împlinească voia lui Dumnezeu, iar atunci găsește adevărata religie. (19 noiembrie)

* Georg Christoph Lichtenberg (1742-1799), matematician, fizician, filozof, personalitate enciclopedică, autor a numeroase aforisme. (*N. t.*)

Teozofii trec dincolo de limitele minții, definesc viața viitoare, vorbesc despre ea din perspectiva timpului și spațiului. Dar ea se află în afara acestor condiții. La Kant nu întâlnim așa ceva. Kant deosebește ce poate și ce nu poate lămuri rațiunea. La Hegel însă e un talmeș-balmeș. Simți că nu există nici un conținut. (21 noiembrie)

Valoarea artistului se vede în gama largă a stărilor sufletești pe care el se poate mișca. O gamă largă e calitatea esențială a artistului, ea îi permite să treacă prin diferite sentimente, chiar și prin cele mai joase, aproape animalice. (2 decembrie)

Mă întreb cine are o imagine mai adevărată despre Soare. Țăranul care știe unde și când răsare și apune Soarele și ce muncă îndeplinește el până la asfințit, sau savantul care habar n-are de asta, ci cunoaște doar linia imaginară pe care Pământul se învârte în jurul Soarelui. (6 decembrie)

Oamenii care trăiesc după datină, hipnotizați de opinia publică, reprezintă 99 la sută, cei care cercetează reprezintă doar unu la sută. (18 decembrie)

Simt întotdeauna că nu fac nici pas fără Dumnezeu, dar, știu bine, cu cât ți-L închipui mai clar, cu atât crezi în El mai puțin. (22 decembrie)

Nu am nici o doctrină. Adevărul este unul singur în toate doctrinele. Trebuie să eliminăm din ele doar ce contrazice adevărul. (24 decembrie)

1910

[Despre masoni.] Aşa se numesc oamenii care nu sunt de acord cu doctrina catolică. (1 ianuarie)

Jertfa de sine e o prejudecată, o falsă credinţă. (1 ianuarie)

Cine va stăpâni pământul va stăpâni oamenii. (1 ianuarie)

Pământul nu poate fi proprietate personală. Cine stăpâneşte pământul stăpâneşte puterea. (1 ianuarie)

[Despre Herzen.] Este revoluţionarul de tip vechi. Herzen este profund, înflăcărat, serios. (7 ianuarie)

[Despre statuia lui N. Gogol din Moscova.] Când am văzut statuia mi s-a părut bună. Gogol are un chip de suferind, de om care l-a căutat pe Dumnezeu înaintea morţii, reflectă sentimentul suferinţei. (11 ianuarie)

Dacă eşti înţelept poţi suporta lipsa cunoaşterii, dacă eşti curios e greu. (11 ianuarie)

În Talmud, doctrina naţionalistă îngustă stă alături de adevărurile supreme. Se înţelege, prima ocupă mult loc, iar cele din urmă puţin. (12 ianuarie)

Oamenii nu pot fi superiori sau inferiori spiritual, pur şi simplu conştiinţa spirituală a unora este mai mult sau mai puţin ascunsă. (20 ianuarie)

Așa cum în ziua de azi se scrie cu groază despre felul în care odinioară erau biciuiți țăranii, la fel se va scrie peste ani despre faptul că pământul se afla în proprietate personală. (23 ianuarie)

Patriotismul slav e bun doar pentru că ține de domeniul spiritual, religios și moral. (26 ianuarie)

Când persoanele sus-puse devin oameni, sunt cât se poate de fermecătoare. (26 ianuarie)

Principiul comunitar e puternic atunci când la baza lui stă principiul religios. (29 ianuarie)

La început, civilizația place, apoi plictisește. (30 ianuarie)

Țăranii obișnuiesc să-i înjure pe preoți. Îi opresc de fiecare dată. (31 ianuarie)

Ce absurd e să crezi că vechea credință e bună! Cum poți să rămâi la vechea credință când ai conștiința de acum? E ca și cum un adult ar purta haine de copil. (11 februarie)

Îl prețuiesc foarte mult pe Kant, dar e atât de greoi, de cețos. Iar Rousseau și mai ales Pascal se exprimă atât de strălucit, de limpede, de frumos! (12 februarie)

Există trei feluri de oameni: hoții, muncitorii și cerșetorii. Hoții și cerșetorii nu se bazează pe ei înșiși, iar, pentru că ei se aleg cu mult, muncitorilor le rămâne prea puțin. (20 februarie)

Cred că prin vardist nu se obține nimic bun, doar rău. Această educație superficială nu înseamnă nimic dacă se întrebuințează violența... Există un mijloc de a educa, prin religie. În Shanghai, în jumătatea chineză a orașului, nu există

nici un vardist și nu sunt infracțiuni, iar în jumătatea europeană e plin de vardiști și sunt o mulțime de infracțiuni... (20 februarie)

Celebritatea mea mă face să înțeleg că nimic nu se petrece degeaba. Fiecare faptă are inevitabil consecințe. Văd asta. Uitasem de faptele mele anterioare, iar ele continuă să aibă urmări. Când vezi asta, îți dai seama ce importantă e fiecare faptă, fiecare vorbă. (22 februarie)

Poporul rus are ceva de turmă, îl urmează pe cel cu idei. Ceilalți doar se alătură, vor să facă ceva, dar ei înșiși nu gândesc. (2 martie)

Merejkovski și Berdiaev sunt oameni de nimic. Nu-i condamn, dar am înțeles că au o importanță mai mică decât cea pe care le-o atribuiam. (2 martie)

M-am gândit și le-am scris poeților că în poezii ideea trebuie să fie nouă și să se exprime în modul cel mai limpede și frumos. (3 martie)

Trebuie să crești încet, la fel cum cresc copacii. (14 martie)

Ca să trăim bine trebuie să avem în minte moartea, să ne gândim la viață fără să uităm de moarte. (19 martie)

Cel mai important lucru e să-ți dezvolți conștiința. Sporindu-ți conștiința, acționezi prin tine asupra altora. (20 martie)

Înțelepciunea înseamnă să știi unde să te oprești, să știi ce e permis și ce e interzis. (21 martie)

Pentru omul religios există fapte imposibile, pentru cel nereligios nu există nimic imposibil de făcut. (25 martie)

Oricât ar fi de mic obolul meu, trebuie să-l dau. Unealta e mică, dar trebuie să lucreze. (25 martie)

Mă consolează faptul că nu mă gândesc absolut deloc la timp, la ce va fi, că nu voi vedea consecinţele revoluţiei şi nu mă străduiesc să le aflu. Vor fi enorme. (25 martie)

Comunitatea leagă... Comunitatea e separarea ta de ceilalţi. Este egoism colectiv, iar noi avem nevoie de o atitudine identică faţă de toţi. (1 aprilie)

[Despre omenire.] Idealul este „un singur păstor, o singură turmă". Distrugerea îngrădirilor naţionale. (5 aprilie)

Când vezi totul limpede, atunci îţi doreşti mai tare să mori. Când îmbătrâneşti, vezi limpede că scopul vieţii nu e în nici un caz o consecinţă, nu e un rezultat... Să munceşti în numele scopului îţi aduce o serie de dezamăgiri. Dar inerţia acestei mişcări face să fie greu să te opreşti. (16 aprilie)

Dacă aş fi tânăr, m-aş duce în China. Cel mai conservator popor. Peste opt ani se va introduce şi la ei constituţia. (17 aprilie)

Poporul crede că a muri este o treabă pe care trebuie s-o duci la bun sfârşit. (18 aprilie)

[Despre sfinţirea expoziţiei de produse din carne.] Unde te uiţi, orice-ar fi, fără o slujbă nu se poate. (25 aprilie)

Cea mai obişnuită metodă a duşmanilor adevărului: dacă cineva spune ceva pe de lături, se prefac că numai asta a spus şi-l contrazic. (29 aprilie)

Cenzura blochează temporar, şi temporar îşi atinge scopul, cei care sunt la putere au nevoie de asta. (29 aprilie)

[Despre Gandhi.] La el totul e minunat, inclusiv patriotismul indian, care strică tot. (29 aprilie)

La Rochefoucauld spunea că rareori se întâlneşte o femeie care să nu aibă amanţi şi încă şi mai rar una care să aibă doar un amant. (5 mai)

Nu ştiu ce vor citi nepoţii mei. Noi aveam anumiţi clasici. Nu demult a venit un domn şi m-a întrebat ce părere am despre Knut Hamsun. Nu l-am citit, nu ştiu. Acum sunt milioane de asemenea scriitori şi un ocean de specialişti în politică. (4 mai)

Când te ocupi de ce e infinit mare sau infinit mic, nu ajungi la nici un rezultat. (6 mai)

Dacă Hristos şi-ar face acum apariţia, i s-ar cere un autograf şi nimic mai mult. (8 mai*)

Pentru mine, astronomia e o ocupaţie deşartă, înseamnă să te ocupi de fleacuri. Schopenhauer a arătat că lumea exterioară e numai o formă a închipuirii noastre... În ziua de azi, orice om cu educaţie ştie că spaţiul şi timpul nu există. Lumea există, dar nu putem şti cum a luat fiinţă. Povestea lui Moise despre facerea lumii e de preferat teoriei darwiniste a evoluţiei. Urmând această cale, nu pot ajunge la nici o concluzie, prin urmare calea e falsă. (15 mai)

Ziarele sunt nocive, te distrag de la lecturile serioase. Tipăresc ce n-ai nevoie să afli, tot felul de fapte rele, iar cel care citeşte gândeşte despre sine: „Iată ce bun sunt eu!" (23 mai)

Ideal e să iubeşti animalele. Oamenii au multe obiceiuri rele pe care animalele nu le au, în schimb oamenii au şi acel

* Însemnarea se repetă în jurnal, 25 noiembrie 1888. (*N. t.*)

lucru care îi așază mai presus de animale: idealuri spirituale nemărginite. (29 mai)

Mă îngrozește starea sufletească a omului care ucide, ispita spirituală de a ucide. (30 mai)

Fericiți cei care nu citesc ziare, analfabeții, neimplicații, căci au bun-simț. Pentru a ne simți deplin mulțumiți, trebuie să trăim mai simplu. Lectura ziarelor a făcut să crească numărul proștilor. Trebuie să citim literatura anilor șaizeci. În comparație cu ei, scriitorii actuali sunt mici copii. (6 iunie)

Doctrina chineză e greu de pătruns, la japonezi totul e limpede, ca la copii. (11 iunie)

E greu de stabilit punctul de unde începe demența. (14 iunie)

Nu se poate face bine prin rău. (19 iunie)

Sentimentul rușinii e o îngrădire a sinelui. Cum să nu-l prețuiești!.. Straiele omului acoperă ce e carnal și descoperă ce e inspirat. (20 iunie)

Îl citesc pe Cernâșevski, e foarte interesant. Suferea de mania grandorii: „Darwin, Schopenhauer sunt niște tâmpiți"... Între noi fie vorba, scrie asta în corespondența cu fiii lui, care e păcat că se publică acum. A fost un om deștept, dar nu-mi plăcea. Mi-era antipatic. (26 iunie)

Trăsătura principală a nebunilor e că sunt încrezuți. Dar e firesc, există destui încrezuți. La început, vorbesc ca niște oameni cu scaun la cap, iar când văd că toți îi ascultă încep să spună ce le trece prin minte. (3 iulie)

Visurile științei. Copiii se vor naște științific. Prejudecata științifică provoacă repulsie... Când pătrunzi în toate as-

tea vezi că este complet absurd. Știința a devenit o afacere comercială, se primesc diplome. Deja numai faptul că un profesor ține același curs zece ani în șir... și nu se știe de ce fiecare profesor își recomandă propria carte, o remarcă între alte cărți. (5 iulie)

La Kuprin, există memoria, selecția însușirilor caracteristice și conținut. Cehov e un mare talent, dar n-are conținut. Francezii scriu fie fleacuri, fie ceva profund ca Pascal, Hugo, Voltaire. (7 iulie)

Simt că săvârșesc un mare păcat încurajând scrisul, cea mai deșartă dintre ocupații. (13 iulie)

Rugăciunea-cerere e o expresie a slăbiciunii. „Doamne, ajută-mă!", deși știi că numai tu te poți ajuta. Cu totul altceva e să te adresezi lui Dumnezeu dezinteresat. (15 iulie)

Cugetările lui Pascal sunt un péle-méle*; unele sunt foarte slabe, iar alături de ele se găsesc altele foarte pregnante. De exemplu, când a fost atacat pentru că scrisese împotriva iezuiților, Pascal a spus: „Dacă știu că în oraș există o sută de fântâni, iar una dintre ele este otrăvită, e datoria mea s-o spun și s-o arăt pe cea otrăvită." (18 iulie)

Când compari ideea de Dumnezeu la țăran și la savant, vezi că țăranul acceptă ceva inexplicabil, în schimb savantul ascunde inexplicabilul, iar asta e o mare prejudecată. Țăranul este mult mai presus. (24 iulie)

Nu-l suport pe Jukovski: pentru mine Jukovski față de Pușkin e ca Pavel față de Evanghelie. Nu-l suport pe Pavel. (29 iulie)

Din credință, omul poate accepta cu seninătate să i se taie capul, dar tot din credință ar tăia capul semenului său.

---

* Talmeș-balmeș (fr.). (*N. t.*)

Un om cu o conştiinţă raţională n-ar face acest din urmă lucru. (30 iulie)

Mi se reproşează adesea două lucruri: că sunt mândru de titlul de conte şi că mă ocup cu adunatul banilor de pe urma scrisului. (4 august)

Când sunt întrebat ce vrea să spună maxima din Talmud: „Fie că ulciorul cade pe piatră, fie că piatra cade pe ulcior, e mereu vai de ulcior", răspund că asta înseamnă că în lumea materială învinge mereu cel mai brut lucru. (5 august)

Artiştii se străduiesc să le facă pe plac domnilor, dar toţi au nevoie de artă, chiar şi poporul. Şi, oricât l-aş îndrăgi pe Chopin, nu voi spune că Chopin reprezintă arta viitorului, că va rămâne pentru totdeauna, fiindcă arta lui satisface un public exclusivist, puţin numeros. (6 august)

În toate religiile există un temei spiritual şi o pervertire exterioară, ritualică. (6 august)

În viaţă există o cantitate uriaşă de alăturări şi de însuşiri. Unele însuşiri tipice par fundamentale, şi li se alătură alte însuşiri caracteristice. Asta ne uşurează înţelegerea oamenilor. (6 august)

Rostul artistului e să unească trăsăturile mărunte, risipite la un număr infinit de oameni, într-un singur om. Când mă ocupam serios cu scrisul, mă străduiam să ghicesc tipul de om printr-un fel de simţ nemijlocit — ce sarcină grea! Iar acum nu mă mai gândesc la interpretare, văd că sunt doar vise. (6 august)

Hinduşii au ajuns mai departe decât noi în dezvoltarea ştiinţei metafizice. La ei, asta nu e filozofia unei singure pături sociale. (19 august)

Sinuciderile se săvârşesc din pricina lipsei conştiinţei religioase, nu conştiinţa care-ţi spune să te duci la biserică, ci cea care îţi îndrumă viaţa. Înainte aveau credinţă, dar acum absenţa religiei duce la nebunie, iar nebunia la sinucidere. (19 august)

Schopenhauer spunea că dacă îi judecăm pe alţii facem ce face şi câinele care latră la imaginea lui din oglindă. (26 august)

Îmi place să văd luna din partea stângă şi să întâlnesc o femeie cu găleţi goale, pentru că m-am eliberat de superstiţii. (27 august)

Nu numărul anilor pe care i-ai trăit contează, ci cum i-ai folosit. (30 august)

Bolile trebuie transformate în ceva de folos pentru suflet. Smerenia, răbdarea, străduinţa de a nu fi o povară pentru alţii. Dacă boala te supără, atunci suferinţa e insuportabilă. N-am să uit niciodată cuvintele unei bătrâne: „E bine să mori vara, e mai uşor de săpat mormântul." (31 august)

Orice critică falsă care laudă arta decadentă e uşa prin care dau năvală toţi oamenii lipsiţi de talent. (3 septembrie)

Dacă un om are simţul datoriei, sentimentul că e obligat să facă ceva, acel om este deja religios. (4 septembrie)

Deşi evreii sunt deştepţi şi vor să aibă acces la educaţie, nu am nici o înţelegere faţă de aspiraţia de a fi admişi în instituţiile de învăţământ superior, nici faţă de trecerea la altă religie din pricina asta. (7 septembrie)

Există oameni cărora le place să vorbească şi să scrie mult. Nu ascultă ce spui, iar la rândul lor vorbesc întruna. Nu-ţi rămâne decât să taci în prezenţa lor. (16 septembrie)

Majoritatea prietenilor noştri sunt cei pe care nu-i cunoaştem. Ei ştiu ce trebuie şi tac. (18 septembrie)

Întunericul e leagănul Soarelui. Stelele au nevoie de beznă. (2 septembrie)

Legătura dintre cunoaştere şi ştiinţă e aceeaşi ca între religie şi biserică. (24 septembrie)

Nietzsche reprezintă decadenţa filozofiei. (28 septembrie)

Nu de cei buni trebuie să ne fie milă, ci de cei răi, ei suferă mai mult. (28 septembrie)

Nu regret separarea celor din Rusia mică*. Progresul înseamnă apropiere. Nu trebuie să reînviem trecutul. (30 septembrie)

Maupassant e o minune. Descrie uimitor de bine josnicia acestei vieţi. (1 octombrie)

Stăncuţelor, păsărilor, le e dat să zboare, iar oamenilor le e dat să trăiască înţelept, iar ei preferă să trăiască rău şi să zboare. Nu vor zbura ca stăncuţele, iar minţile şi le vor pierde de tot. (6 octombrie)

E uimitor cum Adevărul e ascuns de minuni, de ritualuri! (6 octombrie)

Orice participare la activitatea politică e absolut inutilă. (10 octombrie)

Nu e nimic mai greu de îndurat pe lume decât moartea copilului tău. Spânzurătoarea — nici vorbă! (11 octombrie)

* Denumirea arhaică a Ucrainei. (*N. t.*)

Religia e stabilirea relaţiei tale cu lumea şi obligaţiile care decurg de aici. (11 octombrie)

Cu cât credinţa e mai slabă, cu atât mai mare e dorinţa de-a o răspândi. (11 octombrie)

[Despre *Fraţii Karamazov.*] Detestabil. Din punct de vedere artistic descrierile sunt bune, dar există o ironie nelalocul ei. În conversaţiile eroilor însă vorbeşte Dostoievski însuşi. Ah, nu e bine, nu e bine! Seminaristul şi egumenul, Ivan Karamazov la rândul lui, toţi folosesc acelaşi limbaj. Mă surprinde că Dostoievski e atât de preţuit. Chestiunile religioase, care sunt cele mai profunde în viaţa spirituală, sunt cele preţuite de public. Sunt sever cu el în privinţa acelui lucru pentru care eu însumi mă căiesc, latura pur artistică. Dar el e preţuit pentru latura religioasă, această luptă sufletească atât de plină de forţă la Dostoievski... Arta însă nu rabdă mediocritatea. Cititorul trebuie să se transpună în situaţie, să simtă ce simte autorul. (14 octombrie)

[Despre *Fraţii Karamazov.*] Urât. Nu-i artistic, inventează, exagerează... Ideile sunt minunate, conţinutul religios... E ciudat că se bucură de o asemenea glorie. (18 octombrie)

Egoismul, familia, statul, omenirea sunt împlinirea voinţei lui Dumnezeu, motivele care pun în mişcare. (18 octombrie)

Adevărul religios este numai cel care se află în mişcare. (19 octombrie)

[Despre secta „jidăniţilor".] De ce „iudaiţi" în loc de „jidăniţi"? În trecut „jidan" indica naţionalitatea, dar acum a devenit cuvânt de ocară. Aceste secte sunt interesante mai ales pentru că neagă ortodoxia. S-au eliberat de supunerea faţă de biserică, de aceea le e mai uşor să ajungă la înţelegerea

liberă. Dar nu au o relaţie originală, universală cu Dumnezeu. (19 octombrie)

Există oameni cărora trebuie să le explici totul în amănunt, să le lămureşti fiecare cuvânt. (19 octombrie)

[Despre *Fraţii Karamazov.*] Pot spune că poveţele stareţului Zosima şi „Marele Inchizitor" conţin multe lucruri bune. Dar sunt exagerate, n-au simţul măsurii. De altfel „Marele Inchizitor" e aşa şi aşa. Dar poveţele lui Zosima, mai ales ultimele, cele notate de Alioşa, cuprind idei bune. (19 octombrie)

Dostoievski are un stil ciudat, un limbaj ciudat! Toate personajele se exprimă folosind acelaşi limbaj. Personajele lui se comportă original şi în cele din urmă te obişnuieşti, iar originalitatea devine trivialitate. Aruncă la nimereală cele mai grave probleme amestecându-le cu chestiuni romantice. (19 octombrie)

Trebuie să fiţi pregătiţi că fiul vostru va dori să trăiască o altă viaţă. Vă sfătuiesc să vă aşteptaţi la asta. E o greşeală să vrem să organizăm viaţa altor oameni, chiar dacă sunt copiii noştri. Printre alte prejudecăţi de care suferă omenirea se numără şi organizarea vieţii altora, pe care se întemeiază statul, orice guvern, activitatea social-revoluţionară, ba chiar şi rânduirea în cele mai mici detalii a vieţii copiilor noştri. Trebuie să ne străduim să ne eliberăm de dorinţa de a-i organiza pe alţi. Dacă vreau foarte tare să-i organizez pe alţii, cad uşor în ispita folosirii violenţei. Vreau să mă eliberez de dorinţa organizării. (20 octombrie)

... Simţul umanitar este puternic la ruşi, dar nu au pic de respect faţă de drept, de justiţie. Este foarte adevărat. Este o trăsătură caracteristică pe care parţial se bazează despotismul. (22 octombrie)

Azi am citit o parte a Predicii de pe munte. Sunt multe lucruri în plus, e greu de citit. E scrisă mai rău decât Dostoievski. În cele patru Evanghelii au găsit mai puţine absurdităţi decât în restul şi au făcut din ele Sfânta Scriptură. Cultul Bibliei este idolatrie faţă de cuvinte, faţă de text. (22 octombrie)

Vă rog să ţineţi minte că în afară de Lev Tolstoi mai există o mulţime de alţi oameni. (6 noiembrie)

Anexă

Despre Tolstoi

Lev Tolstoi despre sine

... sunt un bătrân de 82 de ani, educat în amăgirea în care vă aflaţi şi spre care mă îndemnaţi, şi din care m-am eliberat cu mulţi ani în urmă, prin mari suferinţe şi eforturi, căci mi-am format o viziune asupra lumii care nu coincide cu a bisericii, deşi e creştină, care îmi oferă şansa unei vieţi liniştite, pline de bucurie, şi are drept scop desăvârşirea lăuntrică şi pregătirea pentru o moarte la fel de liniştită şi plină de bucurie, pe care o văd ca pe întoarcerea la Dumnezeul iubirii din care purced.[1]

N. M. Minski

Adevărul şi religia lui Tolstoi coincid. Religia lui Tolstoi este o religie a raţiunii mistice, o religie fără credinţa în minuni. Apărut într-un veac al îndoielii şi necredinţei, Tolstoi a demonstrat că adevărata religie nu se teme de necredinţă. În aceasta constă noutatea şi forţa reformei religioase proclamate de Tolstoi.[2]

---

[1] 11 octombrie 1909, din răspunsul la scrisoarea preotului Dimitri Troiţki din Tula, Despre ultimele zile ale lui Lev Nikolaevici Tolstoi (sub redacţia lui K. Nikolaev), *Dela i dni*, 1920, vol. 1, pp. 296-302.
[2] N. M. Minski, *Tolstoi şi reforma*, 1909.

N. Berdiaev

Tolstoi este rus până în măduva oaselor şi nu putea să apară decât pe pământul ortodox rus, deşi a trădat ortodoxia. A fost un rus tipic şi pentru că a fost nihilist faţă de istorie, de cultură şi de propria operă. Nihilismul rus este maximalismul rus, este incapacitatea de a stabili trepte şi gradaţii, de a justifica ierarhia valorilor.

Tolstoi a jucat un mare rol în renaşterea religioasă a Rusiei şi a întregii lumi, i-a reîntors pe oameni cu o forţă genială către religie şi sensul religios al vieţii, şi a marcat o criză istorică a creştinismului, tocmai el, gânditorul religios lipsit de forţă, străin de tainele religiei lui Hristos, raţionalistul.

Evadarea lui Tolstoi din vechiul său mod de viaţă chiar înaintea morţii e minunată. Ne apasă gândul că unul dintre cele mai mari genii ruseşti a fost excomunicat de Biserică. Dar el s-a autoexcomunicat, a insultat şi defăimat învăţătura Bisericii, dogmele şi tainele ei şi nu putea să aibă pretenţia ca Biserica ortodoxă să-l considere al său. Nu ştim ce s-a petrecut cu Tolstoi în clipa morţii, e posibil să fi avut revelaţia multor lucruri care i-au fost inaccesibile toată viaţa. Iată de ce nu trebuie să judecăm şi trebuie să ne simţim uniţi sufleteşte cu el în setea căutării Adevărului. Iar creştinii superficiali şi făţarnici pe care el i-a demascat au cel mai puţin dreptul să-l judece.[3]

S.N. Bulgakov

Chiar şi excomunicat, Tolstoi rămâne aproape de Biserică, legat de ea prin fire nevăzute, subterane. Poate că aici se manifestă farmecul artistului, care anterior a fost capabil să se apropie de aspectul familiar al ortodoxiei, dar care şi ulterior a fost atras de ea, chiar dacă fără prea mare vi-

[3] N. Berdiaev, *L. Tolstoi*, 1911.

goare (să ne amintim de călătoriile lui la Optina, de încercările de a înţelege credinţa poporului, descrise în *Spovedanie*). Inima mea nu-l simte rupt definitiv de legătura cu Biserica, în ruptura aceasta întrezăresc mai degrabă o neînţelegere care curând se va limpezi, perdeaua va cădea, iar Tolstoi se va înţelege pe sine însuşi mai bine decât înainte.[4]

V. A. Maklakov

Tolstoi nu putea să se împace cu viaţa înainte de a descoperi acel sens al vieţii care nu poate fi distrus de moarte, de aceea Tolstoi a fost cu adevărat o natură religioasă. Ideea că toate bunurile lumeşti, materiale şi morale, sunt insuficiente în perspectiva morţii, odată cu venirea căreia dispar toate acestea, constituie una dintre cheile înţelegerii lui Tolstoi. Nu mistica bisericii, ci raporturile ei cu viaţa pământească a oamenilor au determinat îndepărtarea lui Tolstoi de Biserică.[5]

V. V. Zenkovski

Tolstoi, de bună seamă, a fost un om religios în căutările sale morale, însetat de dorinţa binelui absolut, nu relativ. Cu toate că Tolstoi utilizează conceptul „conştiinţei raţionale", care aparent conferă eticii sale un aspect raţionalist, în realitate el construieşte un sistem al eticii mistice. Contradicţiile omniprezente în filozofia lui Tolstoi sunt provocate de conştiinţa sa religioasă, căci în timp ce urmează calea misticii religioase, Tolstoi nu recunoaşte caracterul mistic al trăirilor sale. Tolstoi acceptă învăţătura lui Hris-

[4] S. N. Bulgakov, *L. N. Tolstoi*, 1911.

[5] V. A. Maklakov, „Tolstoi ca fenomen universal", discurs, 15 noiembrie 1928, Praga.

tos, dar pentru el Hristos nu este Dumnezeu. Crede însă în cuvintele Lui cum numai cei care îl văd pe Hristos ca Dumnezeu pot crede. Importanţa rolului lui Tolstoi în filozofia rusă constă în respingerea secularizării şi întoarcerea la ideea culturii religioase.[6]

Vladimir Ilici Tolstoi

Sunt ferm convins că Lev Nikolaevici Tolstoi a rămas până la sfârşitul zilelor sale un om profund religios, credincios, absolut responsabil în ce priveşte convingerile şi vorbele lui. Aşa stau mărturie scrisorile, jurnalele şi alte texte ale sale. Toate eforturile lui Tolstoi din ultima perioadă a vieţii lui au fost concentrate în direcţia atragerii atenţiei, sentimentelor, inimilor, sufletelor oamenilor către esenţa religioasă a creştinismului. Nu către ritualuri sau convenţii, ci către esenţă.[7]

[6] V. V. Zenkovski, *Istoria filozofiei ruse*, Paris, 1948, Leningrad, 1991.
[7] Interviu realizat de Mihail Sitnikov, *Russkaja mysl*, Paris, Nr. 4359, 29 martie 2001. Vladimir Ilici Tolstoi este stră-strănepotul scriitorului şi directorul casei memoriale din Iasnaia Poliana.

CUPRINS

Notă asupra ediţiei 5

Din jurnalul ultimilor ani 9
1907 11
1908 65
1909 109
1910 175

Cugetări şi aforisme consemnate de D.P. Makovitki .. 217
1907 219
1908 231
1909 243
1910 253

Anexă. Despre Tolstoi 267

Ultimii ani ai vieții îl găsesc pe Tolstoi la moșia de la Iasnaia Poliana, trăind ca un mujic. Lăsase în urmă societatea mondenă petersburgheză, onorurile, ba chiar și propriul destin literar. Devine un fel de patriarh nonconformist, în răspăr cu autoritățile laice și cu cele ecleziastice. Ajunsese la o credință în care puțini îl puteau urma. Găsise un fel de-a se exprima mai simplu. Aici, la Iasnaia Poliana, în singurătate, stă de vorbă cu sine despre Dumnezeu și oameni, iar jurnalul, care l-a însoțit permanent, e spațiul unde pune întrebări infinite, unde caută să înțeleagă și să se exprime altfel decât o făcuse în romane.

Cenzurate în edițiile anterioare ale jurnalului — puterea sovietică putea accepta „stilul" lui de mujic, dar nu și spiritul care se împotrivea oricărei revoluții —, aceste meditații apar acum pentru prima dată în traducere românească, la puțin timp după publicarea lor în Rusia.

ISBN 978-973-50-2443-7